

Т.Ю. АНШЛОГОВА

НАЦІОНАЛЬНЕ ВІДРОДЖЕННЯ В УКРАЇНІ МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
„Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”

Т. Ю. АНПЛОГОВА

**НАЦІОНАЛЬНЕ ВІДРОДЖЕННЯ
В УКРАЇНІ
МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ**

*Підручник-хрестоматія
для студентів спеціальності „Історія”*

Луганськ
ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”
2010

УДК94(477)«18/19»(076)
ББК63.3(4Укр)р3
А69

Рецензенти:

- Мовчан О. М.** – доктор історичних наук, провідний співробітник Інституту історії України НАН України.
Низова Л. В. – доктор історичних, провідний співробітник Інституту історії України НАН України.
Якубова Л. Д. – доктор історичних наук, провідний співробітник Інституту історії України НАН України.

А69 Анпілогова Т. Ю.

Національне відродження в Україні мовою документів : підруч.-хрестоматія. для студ. спец. „Історія” / Т. Ю. Анпілогова ; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2010. – 300 с.

Підручник-хрестоматія містить документальні першоджерела з курсу історії українського національного відродження в ХІХ – ХХ ст., рекомендації щодо самостійної роботи з ними, практичні завдання і питання для самоконтролю.

Призначений для студентів спеціальності „Історія” історичного факультету.

УДК 94(477)«18/19»(076)
ББК 63.3(4Укр)р3

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(протокол № 10 від 16 червня 2010 р.)*

© Анпілогова Т. Ю., 2010
© ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”,
2010

ЗМІСТ

Вступне слово	6
Рекомендації щодо роботи з історичними документальними джерелами	8
Документальні матеріали для вивчення курсу „Українське національне відродження XIX – XX ст.“:	13
1. „Конституція” Н. Муравьєва	13
2. „Русская правда” П.И. Пестеля	45
3. З таємної інформації шефа жандармів графа А. Орлова губернаторам про Кирило-Мефодіївське товариство	64
4. Книга буття українського народу.	67
5. З обвинувального вироку у справах Т.Г. Шевченка (26 травня 1847 р.)	80
6. Циркуляр министра внутренних дел П. А. Валуєва Киевскому, Московскому и Петербургскому цензурным комитетам от 18 июля 1863 г.	82
7. Емський указ (1876 р.)	85
8. Із програми Русько-української радикальної партії	89
9. „Самостійна Україна” М. Міхновського	90
10. Із програми Української демократично-радикальної партії (1905 р.)	104
11. Із програми Української соціал-демократичної робітничої партії (1905 р.)	108
12. Платформа Союзу визволення України (1914 р.)	110
13. З відозви Загальної Української Ради до народів світу (15 вересня 1916 р.)	112
14. Універсали Української Центральної Ради	114
15. Конституція УНР (Статут про державний устрій, права і вольности УНР)	129
16. Грамота до всього українського народу	138
17. Закони про тимчасовий державний устрій України	141
18. Декларація Української Директорії, що зробила Директорія	146
19. Статут Української Національної Ради, прийнятий у Львові 18 жовтня 1918 року	153

20.	Прокламація Української Національної Ради від 19 жовтня 1918 року	154
21.	Відозва Української Національної Ради від 1 листопада 1918 року	156
22.	Тимчасовий основний закон „Про державну самостійність українських земель бувшої австро-угорської монархії” (Конституція ЗУНР)	158
23.	Передвступний договір, заключений дня 1 грудня 1918 року в м. Фастові між УНР й ЗУНР про маючу наступити злуку обох українських держав в одну державну одиницю	160
24.	Універсал Трудового Конгресу України	161
25.	Із доповіді голови раднаркому УСРР В.Я. Чубаря на пленумі ЦК КП(б)У про українізацію (6 – 8 жовтня 1924 р.)	165
26.	Офіційне повідомлення про конференцію українських націоналістів у Берліні 3–7 листопада 1927 р.	169
27.	Постанови Великого Збору Організації Українських Націоналістів (28 січня – 2 лютого 1929 року)	172
28.	Із праці Д. Донцова „Націоналізм”	181
29.	Із праці М.Сциборського „Націократія”	199
30.	Закон про незалежність Карпатської України (15 березня 1939 р.)	207
31.	Акт відновлення Української держави (Львів, 30 червня 1941 р.)	208
32.	Універсал Української Головної Визвольної Ради	209
33.	Постанови III Конференції Організації Українських Націоналістів Самостійників Державників (ОУН СД)	212
34.	Постанови III-го Надзвичайного Великого Збору Організації Українських Націоналістів, що відбувся в днях 21 – 25 серпня 1943 р.	223
35.	Із книги І.Дзюби „Інтернаціоналізм чи русифікація?”	233
36.	Із статті В.Мороза „Вместо последнего слова”	236
37.	Декларація Української Громадської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод	240

38. Меморандум Української Громадської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод	243
39. Маніфест Українського Правозахисного Руху (1977 р.)	260
40. Декларація про державний суверенітет України	271
41. Постанова Верховної Ради Української РСР „Про проголошення незалежності України”	277
42. Акт проголошення незалежності України	278
Основні події українського національного відродження XIX – XX ст.	280
Список використаних джерел і літератури	297
Рекомендована література	299

ВСТУПНЕ СЛОВО

Підручник-хрестоматія призначений для формування та розвитку у студентів-істориків умінь і навичок роботи з документальними історичними джерелами.

Працюючи безпосередньо з історичними документами, студенти отримують можливість розвивати навички аналізу, синтезу, порівняння, дедукції, узагальнення, систематизації навчального матеріалу, а також переходити на більш розвинений, науково-пошуковий і творчий рівень навчання.

Робота з першоджерелами надає студентам можливість випрацьовувати власну точку зору на головні проблеми курсу, опанувати навчальний матеріал шляхом „занурення” в події різних історичних періодів. Крім того, історичні документи мають не тільки навчальне, але й виховне значення, оскільки відбивають психологію людей, які жили в конкретних історичних умовах.

Метою даного підручника є відпрацьовування у студентів вміння самостійного вивчення матеріалу шляхом роботи з історичними документальними джерелами на прикладі спецкурсу „Національне відродження в Україні XIX – XX ст.”.

Основними *завданнями* підручника є такі:

- ознайомлення студентів з методами дослідження історичних документальних джерел;
- формування на практиці прийомів самостійного вивчення документальних джерел;
- забезпечення практичної роботи студентів при вивченні матеріалу курсу „Національне відродження в Україні XIX – XX ст.”.

У стислих методичних рекомендаціях надається класифікація існуючих методів вивчення історичних джерел і окреслюється алгоритм поетапної роботи з документальним джерелом.

Підбірка історичних джерел, наданих у підручнику-хрестоматії являє собою практикум для роботи з вивчення спецкурсу „Національне відродження в Україні XIX – XX ст.” й повністю відповідає навчальній програмі курсу. Документальний матеріал розташований у підручнику за хронологією, від початку

XIX ст. до кінця XX ст. До кожного джерела додається коментар і завдання для самостійної роботи.

Увесь масив зібраних документів містить програмові документи політичних організацій і партій, декларації, офіційні державні й правові документи, фрагменти наукових і публіцистичних праць і листів відомих діячів українського національного відродження.

У додатках надається хронологічна таблиця основних подій, пов'язаних з процесом національного відродження в Україні XIX – XX ст., які потрібно засвоїти при вивченні курсу.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОБОТИ З ІСТОРИЧНИМИ ДОКУМЕНТАЛЬНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ

Робота з історичним документом є надзвичайно важливою формою навчальної й наукової діяльності студентів, без якої формування майбутнього висококваліфікованого викладача та історика-науковця виявляється неможливим. Аналіз першоджерел є таким видом роботи, який студент за наявності певних знань й умінь здатний виконувати самостійно, що сприятиме розвитку його науково-пошукової діяльності.

Український методист К. О. Баханов виділяє кілька видів самостійної роботи з документом:

- документація (ілюстрація) – використання документа як засобу підкріплення основних положень підручника;
- доповнення – виявлення у документі нових фактів, осіб, зв'язків, які доповнюють знання, які вже існують у студента;
- дослідження (лабораторно-практична робота) – використання, аналіз документа як основного джерела інформації;
- широке дослідження – самостійний добір джерел, їх критика, аналіз, узагальнення за самостійно висунутою метою відповідно до обраної проблематики (Баханов К. О. Організація особистісно орієнтованого навчання. Порадник молодого вчителя історії / К. О. Баханов. – Х. : Вид. група „Основа”, 2008. – 159 с.).

При вивченні курсу „Національне відродження в Україні XIX – XX ст.” студенти мають удосконалювати свої вміння в межах перших трьох видів роботи.

Дослідження історичних джерел відбувається за допомогою різних методів, які однак, не можна чітко систематизувати через відсутність єдності вчених щодо цієї проблеми.

Російський дослідник О. Степаніщев поділяє методи дослідження на методи послідовно-текстуального та поетапного вивчення джерел.

Метод послідовно-текстуального вивчення в своїй основі має логічно послідовну роботу із засвоєння необхідної інформації й відбивається у чотирьох основних процедурах:

- виявленні й обробці головних ідей джерела;
- аналізі авторської позиції;

– аналізі подій, фактів, персоналій, що згадуються у джерелі;

– зіставленні історичного досвіду з дійсністю (виборі із джерела конкретного прикладу для аналізу, підборі аналогів з історії тощо).

Метод поетапного вивчення джерел має націлювати студентів на самостійне вивчення необхідної інформації за допомогою трьохетапного алгоритму дій:

– підготовчої роботи (з'ясування термінології джерела, причин, часу й умов створення джерела, аналізу основних характеристик особистостей, згадуваних автором);

– засвоєння змісту джерела (виділення вузлових питань джерела, виокремлення аспекту курсу, що вивчається, з'ясування ідей і положень, які набули розвитку у наступні періоди історії, оформлення конспекту);

– виконання узагальнюючих і практичних завдань (визначення взаємозв'язку ідей та положень джерела між собою (узагальнення), з'ясування значення ідей джерела для історичного періоду, що вивчається, та сучасності), виконання практичних завдань на основі аналізу подій і процесів сучасності) (Степанищев А. Т. Методика преподавания и изучения истории: в 2-х ч. / А. Т. Степанищев. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – Ч. 1. – 304 с.).

Західноєвропейські та американські методисти й дослідники, у свою чергу, наголошують на необхідності враховувати і тенденційність авторів першоджерел, що, безсумнівно, має раціональне зерно.

Так дослідниця К. Галлагер пропонує при вивченні джерела, в першу чергу, звертати увагу на те, хто створював дане джерело, яку посаду (становище) обіймала ця людина, про що вона розповідає, а про що умовчує, яким був історичний контекст і які особливості історичного періоду могли вплинути на те, що писав автор, як співвідноситься вказане у джерелі з даними інших джерел того часу? (Галлагер К. Викладання історії в контексті сприяння демократичним цінностям і терпимості. Викладання і вивчення історії в школі: посібник для вчителів / К. Галлагер. – К. : Право, 1998. – 48 с.).

Українські дослідники при вивченні історичних джерел також радять приділяти особливу увагу з'ясуванню позиції автора, для чого необхідно відповісти на такі питання:

1. Що уявляє собою документ, який він має вид?

– запис у щоденнику;

– приватний чи офіційний лист;

– спогади;

– публічне звернення чи заклик;

– політичний документ (звіт, протокол, резолюція, урядова постанова, декларація тощо);

– дипломатичне послання, акт, нота;

– уривок з історичного дослідження?

2. Хто є автором (авторами) документу (приватна особа, офіційна, анонім)?

3. Яка політична, національна, етнічна, службова приналежність автора? Яким чином це впливає на його ставлення до подій?

4. Чи є в документі інформація, яка підтверджує, що він базується на особистому досвіді чи на причетності автора до згадуваних подій?

5. Чи був автор очевидцем того, що сталося, чи брав безпосередню участь у подіях?

6. Чи є в документі які-небудь факти, які допомагають робити висновок щодо мети появи документа? Кому адресований текст?

7. Коли з'явилося джерело? Чи був документ написаний у той час, коли сталася подія, відразу після неї чи декілька днів, тижнів, місяців чи навіть років потому?

8. Автор просто повідомляє про ситуацію, передає інформацію або описує те, що сталося, чи ж документ містить також погляди, висновки і рекомендації?

9. Чи намагається автор дати об'єктивний й осмислений опис того, що сталося?

10. Чи є в документі які-небудь твердження чи фрази, які свідчили б про уподобання чи упередження автора проти якої-небудь групи людей чи точки зору?

11. Чи є в тексті факти, що дозволяють уважати цей документ достовірним джерелом інформації?

(Історія епохи очима людини. Україна і Європа у 1900 – 1939 роках : навч. посібн. для 10 кл. загально освіт. навч. закл. / Ю. Комаров, В. Мисан, А. Осмолівський та ін. – К. : Генеза, 2004).

Отже, якщо врахувати пропоновані вище різними дослідниками прийоми аналізу документального джерела, то в узагальненому вигляді можна вивести наступний алгоритм роботи студентів з джерелом:

1. У першу чергу слід визначити тип джерела (лист, спогади, офіційна інформація тощо).

2. По-друге, з'ясувати час появи документу. Це питання має принципово важливе значення, адже саме відповідь на нього дозволяє визначити чи є документ першоджерелом, або вторинним джерелом. Більша частина історичних джерел ґрунтується на джерелах, які виникли раніше, тобто на першоджерелах. Тому, передусім, потрібно виявити історичну цінність джерела, його місце серед інших джерел, визначити походження та склад історичного джерела, його першоджерела. Без критики та встановлення достовірності джерела дослідник може дійти неправильних висновків, викривлення історичної дійсності.

Відображення об'єктивного минулого в писемних джерелах виступає в мовній термінологічній формі. За допомогою термінологічного аналізу писемних джерел здійснюється наукове пізнання відображуваного у джерелах минулого. Зміст історичних термінів відображає реальну дійсність, що є передумовою для створення наукових понять на основі цих термінів, отже наукового відображення минулого.

Роблячи термінологічний аналіз, треба дотримуватися таких вимог: а) йти не від термінів до з'ясування фактів, а самі терміни пояснювати умовами, в яких вони виникли; б) усвідомлювати багатозначність терміну, розглядати якомога повніше всю сукупність джерел, у яких термін використовується; в) до аналізу терміну підходити історично – розкривати значення останнього в його розвитку, простежувати зміну значень у зв'язку з розвитком

історичної дійсності; г) в ході критичного витлумачення змісту джерел відділяти об'єктивний зміст терміну від суб'єктивних його перекручень у джерелах.

Як правило, у офіційних джерелах, на початку чи наприкінці документу, вказується дата його створення. Якщо дата в документі чітко не вказується, то час його появи можна визначити приблизно, з'ясувавши з контексту, якими були історичні умови його укладання, хто був його автором, або яким органом було прийнято документ (відповідно, можна вирахувати період діяльності останнього), які конкретні особи згадуються у джерелі як учасники подій, про які йдеться тощо.

2. По-третє, слід з'ясувати, хто (особа чи колективний орган) був автором (укладачем) джерела та наскільки він був неупередженим, з якою метою створював документ і на яку аудиторію цей документ був розрахований. Це надасть можливість визначитись з тим, наскільки можна джерелу довіряти, адже не є секретом, що історичні документи часто створюються на соціальне чи політичне замовлення, як результат фальсифікацій чи залежно від існуючої кон'юнктури. Отже, питання про істинність джерела та достовірність його інформації є одним з найважливіших при формуванні історичних уявлень.

3. У-четвертих, треба визначити, якій події присвячено текст документу, якою є його основна ідея, що є в тексті найголовнішим, а що – другорядним.

4. Нарешті, важливим етапом аналізу документу є узагальнення отриманого фактичного матеріалу у вигляді конспекту, таблиці, блок-схеми, анкети тощо й надання загальної оцінки даному джерелу.

Вивчення історичного документу за такою схемою надасть можливість максимально опанувати його зміст і найбільш кваліфіковано вирішити завдання, які супроводжують кожний документ.

ДОКУМЕНТАЛЬНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ
КУРСУ „УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ВІДРОДЖЕННЯ
XIX – XX СТ.”

1. КОНСТИТУЦІЯ Н. МУРАВЬЕВА
(подано мовою оригіналу)

М. Муравйов – російський офіцер, декабрист, автор програмного документу „Північного товариства” декабристів – „Конституції”.

ГЛАВА 1. О народе Русском и Правлении

1. Русский народ, свободный и независимый, не есть и не может быть принадлежностью никакого лица и никакого семейства.

2. Источник *Верховной власти* есть народ, которому принадлежит исключительное право делать *основные постановления* для самого себя.

ГЛАВА 2. О гражданах

3. *Гражданство* есть право в определенном в сем Уставе порядке участвовать в общественном управлении: *посредственно*, т.е. выбором чиновников или избирателей; *непосредственно*, т.е. быть самому избираемым в какое-либо общественное звание по *законодательной, исполнительной или судебной власти*.

4. *Граждане* суть те жители Российской Империи, которые пользуются правами выше определенными.

5. Чтобы быть гражданином, необходимы следующие условия:

1. Не менее 21 года возраста.
2. Известное и постоянное жительство.
3. Здравие ума.
4. Личная независимость.
5. Исправность платежа общественных повинностей.
6. Непорочность перед лицом закона.
7. Собственность отдельная на свое имя, а оной: 1-е – недвижимой на 500 руб. сер., или 2-е – движимой (вещей или

капитала) на 1000 р. сер. Всякий природный житель Государства Российскаго, который не был гражданином, но достиг своими трудами до того, что составил себе требуемое состояние, если он в других отношениях отвечает вышеозначенным условиям, поступает немедленно в граждане.

6. Иностранец, не родившийся в России, но жительствующий 7 лет сряду в одной [и приобретший в одной недвижимую собственность по крайней мере в 500 руб. сер.] имеет право просить себе гражданства Российского у *судебной власти*, отказавшись наперед клятвенно от правительства, под властью которого прежде находился.

7. Иностранец, не получивши гражданства, не может исполнять никакой общественной или военной должности в России – не имеет права служить рядовым в войске Российском и не может приобрести земель.

8. Через 20 лет по приведении в исполнение сего Устава Российской Империи никто, не обучившийся русской грамоте не может быть признан гражданином.

9. Права гражданства теряются – *на время*:

1. Судебным объявлением о расслаблении ума.
2. Нахождением под судом.
3. Судебным определением о *временном лишении прав*.
4. Объявленным банкротством.
5. Общественною недоимкою.
6. Нахождением в услужении при ком-либо.
7. Незвестностью местопребывания, занятий и средств к пропитанию.

Навсегда:

8. Вступлением в подданство иностранного государства.
9. Принятием службы или должности в чужой земле без согласия своего правительства.

10. Приговором суда к бесчестному наказанию, влекущему за собой *лишение* гражданских прав.

11. Если гражданин без согласия Веча примет подарок, пенсию, знак отличия, титул или звание почетное или приносящее прибыль от иностранного правления, государя или народа.

Черное и белое духовенство пользуется правами гражданскими; члены оных смотря по тому, каким они условиям отвечают, – могут быть избирателями или избранными.

ГЛАВА 3. О состоянии, личных правах и обязанностях Русских.

10. Все Русские равны перед Законом.

11. Русскими почитаются все коренные жители России и дети иностранцев, родившиеся в России, достигшие совершеннолетия, доколе они не объявят, что не хотят пользоваться сим преимуществом.

12. Каждый обязан носить общественные повинности, повиноваться законам и властям отечества и явиться на защиту Родины, когда востребует того Закон.

13. Крепостное состояние и рабство отменяются. Раб, прикоснувшийся земле Русской, становится свободным. Разделение между благородными и простолюдинами не принимается, поелику противно Вере, по которой все люди *братья*, все рождены *благо* по воле Божьей, все рождены *для блага* и все *просто люди*: ибо все слабы и несовершенно.

14. Всякий имеет право излагать свои мысли и чувства невозбранно и сообщать оные посредством печати своим соотечественникам. Книги, подобно всем прочим действиям [другим преступлениям], подвержены обвинению Граждан и преследуются перед судом и подлежат *присяжным*.

15. Существующие ныне *гильдии* и *цехи* в купечестве, ремеслах уничтожаются.

16. Всякий имеет право заниматься тем промыслом, который ему покажется выгоднейшим: *земледелием, скотоводством, охотою, рыбною ловлею, рукоделиями, заводами, торговлею* и так далее.

Всякий русский в праве ехать, оставаться, словом делать все, что не ограничено и не воспрещается законом и частными постановлениями, лишь бы он не вредил другому и не касался чужой собственности.

17. Всякая тяжба, в которой дело идет о ценности, превышающей фунт чистого серебра (25 рублей сереб.), поступает на суд присяжных.

18. Всякое уголовное дело производится с присяжными.

19. Подозреваемый в злоумышлении может быть взят под стражу постановленными Уставом властями и учрежденным порядком, но в 24 часа (под ответственностью тех, которые его задержали) должно ему объявить письменно о причине его задержания, в противном случае он немедленно освобождается. Никто не может быть обвинен, задержан, или заключен в темницу, кроме в случаях, определенных законом и в образе оным учрежденным. Каждый кто испрашивает, причиняет или исполняет *произвольное* веление должен быть наказан. Но каждый человек, котораго призывают или берут в силу существующаго закона, обязан повиноваться немедленно и становится виновным, если воспротивится.

20. Заключенный, если он не обвинен по уголовному делу, немедленно освобождается, если найдется за него *порука*.

21. Никто не может быть наказан, как в силу закона, обнаруженного *до преступления* и правильно, законным образом приведенного в исполнение.

[Всякая строгость, оказанная человеку, как заключение сделалось необходимым, сверх той, которая потребна для задержания его, должна быть отвращена законом].

22. Устав сей определит, каким чиновникам и в каких обстоятельствах предоставляется право давать письменные приказания *задержать* кого-либо из граждан, *сделать домовый обыск, забрать его бумаги и распечатать письма его*. Равным образом определит оный ответственность за таковые поступки.

23. Право собственности, заключающее в себе *одни вещи*, священо и неприкосновенно.

24. Земли помещиков остаются за ними. Дома поселян с огородами оных признаются их собственностью со всеми земельскими орудиями и скотом, им принадлежащим.

[Земли помещиков остаются за ними, особый закон определит вознаграждение, которые обязаны им сделать поселяне, которые вздумают остановить свое селение и переселиться в другое место, за временное прервание в порядке получения доходов с возделываемой сими поселянами земли].

[Крестьяне так называемых ныне экономических и удельных волостей вносят также своему обществу

единовременное вознаграждение в подобном случае, за плату земских повинностей вместо их].

25. Крестьяне экономические и удельные будут называться *общими владельцами*, равно как и ныне называющиеся *вольными хлебопашцами*, поелику земля, на которой они живут, предоставляется им в *общественное владение* и признается их собственностью. Удельное Правление уничтожается.

26. Последующие законы определяют, каким образом сии земли поступят из *общественного* в *частное владение* каждого из поселян и на каких правилах будет основан сей *раздел* общественной земли между ними.

27. Поселяне, живущие в арендных имениях, равно делаются *вольными*, но земли остаются за теми, кому они были даны, и по то время, по которое были даны.

[Поселяне, которые вздумали бы оставить селение, должны будут внести арендатору вознаграждение, которое определит закон по окончании сроков, на которые розданы аренды. Закон определяет, какое употребление сделает из оных].

28. *Военные поселения* немедленно уничтожаются. Поселенные батальоны и эскадроны с родственниками рядовых вступают в звание *общих владельцев*.

29. Разделение людей на 14 классов отменяется. Гражданские чины, заимствованные у немцев и ничем не отличающиеся между собою, уничтожаются сходственно с древними постановлениями народа Русского. Названия и сословия *однодворцев, мещан, дворян, именитых граждан* заменяются все названием *гражданина* же Русского.

30. Жалование священнослужителям будет производиться и впредь. Равным образом они освобождаются от постоя и подвод.

31. Кочующие племена не имеют прав Гражданских. Право участвовать в выборе *волостного старшины* предоставляется, однако ж, и оным.

[Право подавать свой голос при выборе некоторых местных властей (напр. волостного старейшины) представляется каждому русскому негражданину].

32. Граждане имеют право составить всякого рода общества и товарищества, не испрашивая о том ни у кого позволения, ни

утверждения, лишь только б действия оных не были противозаконными.

33. Каждое такое общество имеет право делать себе постановления, лишь бы оные не были противны сему Уставу и законам общественным.

34. Никакое иностранное общество не может иметь в России подведомственных себе обществ или сотовариществ.

35. Никакое нарушение Закона не может быть оправдано повелением начальства. Сперва наказывается *нарушитель* Закона, потом подписавшие противозаконное повеление.

36. Граждане имеют право обращаться со своими жалобами и желаньями к народному Вечу, к Императору и к правительствующим сословиям Держав.

37. Подземелья и казематы крепостные, вообще все так называемые государственные темницы уничтожаются; никто не может быть заключен иначе, как в назначенных на сей предмет общественных темницах.

38. *Обвиненные* не должны быть заключены в одних местах с *осужденными*, заключенные за *долги* или за *легкие проступки* - с *преступниками* и *злодеями*.

39. Тюремное начальство должно быть избираемо Гражданами из людей *добросовестных* и которые были бы в состоянии отвечать за всякий противозаконный и бесчеловечный поступок с заключенными.

40. Нынешние полицейские чиновники отрешаются и заменяются по выборам жителей.

41. Всякий Гражданин, который бы насилием или подкупом нарушил свободный выбор *народных представителей*, предается суду.

42. Никто не может быть беспокоиваем в отправлении своего Богослужения по совести и чувствам своим, лишь бы только не нарушал законов природы и нравственности.

ГЛАВА 4. О России.

43. В законодательном и исполнительном отношениях вся Россия делится на 13 Держав, 2 области и 569 Уездов или Поветов.

Все население полагается в 22 630 000 жителей мужского пола, и по сему предположению разочтено представительство оной.

Жит. муж. пола	Державы	Столицы
450 000	I. Ботническая	Гельсингфор
1 685 000	II. Волховская	Г. св. Петра
750 000	III. Балтийская	Рига
2 125 000	IV. Западная	Вильна
2 600 000	V. Днепровская	Смоленск
3 465 000	VI. Черноморская	Киев
750 000	VII. Кавказская	Тифлис
3 500 000	VIII. Украинская	Харьков
2 450 000	XIX. Заволжская	Ярославль
2 000 000	X. Камская	Казань
1 425 000	XI. Низовская	Саратов
490 000	XII. Обийская	Тобольск
250 000	XIII. Ленская	Иркутск
	Московская область	Москва
	Донская область	Черкасск

Державы делятся на уезды, уезды на волости от 500 до 1500 жителей мужского пола.

В *судебном* отношении державы делятся на округа, равные нынешним губерниям.

ГЛАВА 5. О внутреннем устройстве волостном и уездном или поветовом.

44. В каждом уезде граждане, имеющие недвижимой собственности на 500 рублей серебром или движимой на 1000 рублей серебром, собираются в уездном городе и выбирают тысяцкого на один год. Те, которые пользуются землями в общественном владении, не суть владельцы и следовательно, сюда не принадлежат.

45. Общие владельцы не имеют права каждый лично участвовать в выборе тысяцкого, народных представителей и других чиновников, но все общество на сходке имеет право назначить одного избирателя с каждых 500 сожителей мужского пола, и сии избиратели, назначенные общими владельцами, подают голоса, наравне с прочими гражданами как уполномоченные целым обществом, лишь только они предъявят поверительные грамоты своего общества, засвидетельствованные волостными старейшинами. Впрочем, каждый из общих владельцев, имеющий капитал, означенный выше, участвует в выборах непосредственно и не лишается прав избирательства качеством общего владельца. За то он не участвует в избрании уполномочивающего общества.

46. Чтобы быть тысяцким, должно иметь, по крайней мере, 21 год от рождения, непорочного поведения и недвижимого имения в собственном своем владении ценою не менее 1500 фунтов чистого серебра (30000 руб. сер.) или движимого не менее 3000 фунтов чистого серебра (60000 руб. сер.). Если избранный в сие звание не владеет таковым имением, то он не должен принимать сего звания. В противном случае он лишается места и вносит пеню 100 фунтов чистого серебра (2000 руб. сер.).

47. Должность тысяцкого состоит в следующем:

1. Он созывает граждан для выборов представителей выборных, членов дум, Держав и пр. и председательствует в их собраниях,

2. Исполняет определения судей, посылает вызовы к суду, объявляет определения правителей Держав, составляет список присяжных,

3. Собирает доходы общественные,

4. Наблюдает за общественными темницами и исполнением уголовных наказаний,

5. Охраняет судей во время отправления ими их должности, представляет требования Уезда, говорит всегда от его имени, берет под стражу нарушителей порядка: в сем случае каждый обязан ему повиноваться и вспомоществовать при востребовании,

6. Составляет два списка тех из граждан уезда, кои владеют недвижимым имением ценою не менее 1500 фунтов

чистого серебра или движимым ценю не менее 3000 фунтов чистого серебра; 2-й тем, кои владеют недвижимым имением не менее 250 фунтов или движимым не менее 500 фунтов чистого серебра.

Граждане *первого списка* могут быть избраны в члены Верховной Думы, Правители Держав, Наместники Державных Правителей, тысяцкие и члены Державных Дум и члены Державных судов. Граждане *второго списка* могут быть присяжными и избирателями. Граждане первого списка пользуются правами и второго списка. Граждане, коих имена не внесены в сии списки, не лишены тем прав остальных граждан.

48. Все списки должны быть напечатаны и обнародованы.

49. В Уездах, в которых вовсе не находилось людей, владеющих имением в 1500 фунтов чистого серебра, или в которых находилось бы менее 20, должно выбирать на те места, в которых требуется сие условие, из определенного большинством голосов избирателей числа владельцев и капиталистов, которые приближаются своим имуществом к требуемому состоянию, включая в число сие и тех немногих или того, кто бы пользовался означенным имуществом. Сей дополнительный список печатается вместе с первым списком.

50. Тысяцкий, приняв сие званье, должен непременно объявить обстоятельно, сколь велико его имение. Сие записывается в особую книгу, хранящуюся у него, и каждый имеет право требовать себе копию с его показания, дабы удостовериться в том, что он пользуется требуемым имением. Если кто потребует от тысяцкого на то доказательства, то он обязан представить своему противнику в суде требуемые доказательства и документы. После сего обвинитель может отказаться от своего иска, заплатив пеню в 150 рублей серебром. В случае же тяжёбного опровержения его иска, он подвергается пени в 500 рублей серебром.

51. Тысяцкий должен иметь жительство в уезде. Он может быть выбран несколько раз сряду.

52. Тысяцкий избирает себе двух или трех помощников, смотря по величине уезда, и назначает себе писарей и ездových.

53. Он наблюдает за их поведением, может отрешить и заменить другими.

54. Каждый тысяцкий, помощник и старейшина получают вознаграждение по окончании года: тысяцкий в 1500 р. серебром, помощник 500, старшина в 100 р. сер.

55. Когда уезд слишком обширен, чтобы все те, которые пользуются правом гражданства, могли бы удобно собираться в одно место, то тысяцкий назначает два, три или четыре собрания в разных местах в одно и то же время. В одном присутствует он сам, в другом его помощники.

[Тысяцкий же получает от суда сообщение приговора, присуждающего кого-либо позорному наказанию, или узнав о банкротстве, или общественной недоимке – объявляет о том в уезде и исключает то лицо из гражданских списков].

56. В выборе волостном участвуют все граждане без изъятия и различия.

57. Обыватели каждой волости избирают на год или более Волостного Старейшину. Обязанности его есть, кроме управления волостного, отбирать показания обывателей, имеющих недвижимую или движимую собственность, разделить их на вышеозначенные статьи [под разными статьями, поелику различныя имения доставляют жителям различные права] и представить тысяцкому.

58. Волостные старейшины находятся под особенным начальством тысяцкого, который поверяет доставленные ими сведения, принимает обвинение жителей и показания их.

Убедясь гласною расправою, тысяцкий имеет право внести пропущенных в списки или вычеркнуть имена тех, которые не должны в них находиться. Тысяцкий, получая сообщение приговора к позорному наказанию или уведомляясь о банкротстве или общественной недоимке, объявляет о том в Уезде или Поведе, исключает те лица из списков.

ГЛАВА 6. О народном Вече

59. Народное Вече, состоящее из верховной Думы и Палаты народных представителей, облечено всею законодательною властью.

ГЛАВА 7. О Палате Представителей, о числе и выборе Представителей.

60. Палата представителей составлена из Членов, выбранных на два года гражданами Держав.

61. Во время своего избрания представитель должен жить в избравшей его Державе.

62. Лица, принявшие на себя подряды и поставки на общественные требы, не могут до совершенного окончания оных быть представителями.

63. Кроме означенных в §5 условий, чтобы быть представителем, требуется только *Доверие* большого числа избирателей уезда или Повета с следующими, однако, ограничениями:

1. иностранец, получивши права русского Гражданства, может быть избран в представители только через 7 лет после его *гражданствования*.

64. Число представителей определяется соразмерно населению следующим образом: каждые 50 000 обывателей мужеского пола посылают в палату представителей одного представителя. В числе сих 50 000 должно только полагать жителей, имеющих оседлость, постоянное жилище, не принимая в счет кочующих племен.

65. Подробное исчисление всех жителей должно быть сделано три года после приведения сего Устава в исполнение, а потом через каждые 10 лет должна происходить новая перепись таким образом, как определит особый на то закон.

66. До тех пор назначается число представителей 450. Каждые 2 года последний вторник сентября месяца имеют быть сходки для выбора народных представителей под председательством уездных или поветовых и тысяцких и их помощников. Первые выборы должны воспоследовать немедленно по обнародования сего Устава.

67. Писарь, назначенный тысяцким, записывает имена всех присутствующих избирателей и сколько кто получил голосов. Четыре дня полагаются окончательным сроком для выбора.

68. Список сей утверждается подписью всех присутствующих чиновников и писарей, запечатывается и немедленно отправляется к Державному Дьяку, к которому оный должен быть доставлен в продолжение двух недель непременно.

69. Державы дают представителей:

Ботническая держава	9
Волховская держава	33
Балтийская держава	14
Западная держава	42
Днепровская держава	52
Черноморская держава	69
Кавказская держава	15
Украинская держава	70
Заволжская держава	40
Камская держава	40
Низовская держава	28
Обийская держава	10
Ленская держава	5
Московская область	10
Донская область	15
ВСЕГО	450

70. Правительственной власти каждой Державы предоставляется распределить число представителей на уезды или поветы и означить, сколько представителей избирает один уезд или повет, или в малочисленных краях, сколько уездов или поветов участвует в выборе одного представителя.

71. Ежели в представительстве какой-либо Державы откроются места, то исполнительная власть той Державы немедленно созывает избирателей, чтобы оное наполнить.

72. Палата представителей сама избирает своего председателя, она одна пользуется правом предавать суду Сановников Империи.

ГЛАВА 8. О Думе верховной.

73. Верховная Дума состоит из трех граждан каждой Державы, двух граждан Московской области и одного гражданина Донской области. Всего – 42 члена. Члены Верховной Думы избираются правительственными сословиями Держав и

областей, т.е. обеими соединенными в одно место палатами *выборных и Державными Думами*.

74. Немедленно по прибытии в столицу членов Верховной Думы они разделяются на три разряда, по возможности, равных. Члены *первого* разряда выходят из Думы по истечении 2-х лет. Члены *второго* разряда – по истечении 4, члены *третьего* разряда – по истечении 6 лет, так что треть всей Думы возобновляется каждые два года новым избранием. Если же в продолжение двух годов между выходами откроются места, смертью членов, или увольнением оных, то исполнительная власть сих Держав делает временное назначение (если это случилось в такое время, когда правительное собрание Держав распушено), пока правительное собрание не заменит оно.

75. Условия, необходимые, чтобы быть Членом Верховной Думы, суть: 30 лет возраста, 9 лет гражданства в России для иностранца и жительство во время избрания в той Державе, которая его избирает, недвижимого имущества ценою на 1 500 фунтов чистого серебра или движимого на 3 000 фунтов чистого серебра.

76. Дума избирает сама своего председателя, наместника председателя и прочих своих чиновников. Председатель наблюдает за порядком рассуждений, но не имеет права голоса. Наместник занимает его место, когда он в отлучении.

77. Верховной Думе принадлежит суд над министрами, верховными судьями и всеми прочими сановниками Империи, обвиненными народными представителями. Никто не может быть объявлен виновным, как только 2/3-ми голосов всех присутствующих членов. Дума не имеет права назначить другого наказания, как только объявить *подсудимого виновным и лишить его занимаемого им места и звания*. Дальнейшее суждение над виновным продолжается в присутственных местах обыкновенным порядком судебным с присяжными, по письменному обвинению Верховного *Блюстителя* (генерал-прокурора) (который лично отвечает суду, когда обвинение докажется несправедливым). Изобличенный судом Государственный Сановник подвергается казни, определенной законами.

Дума участвует вместе с Императором в заключении Мира, в назначении судей верховных судебных мест, Главнокомандующих сухопутных и морских сил, корпусных командиров, начальников эскадр и Верховного Блюстителя. Для сего потребно большинство 2/3 членов Думы.

ГЛАВА 9. О власти, преимуществах Народного Веча и составлении законов.

78. Народное Вече собирается, по крайней мере, раз в год. Открытие его заседаний назначается в первый вторник декабря месяца, доколе законом не будет определено другого срока.

79. Каждая палата сама судит о правах и выборе своих членов. В обеих большинство достаточно, чтобы судить о делах, но четвертая часть оных имеет право отсрочивать заседания от дня на день, до съезда остальных членов и уполномочена принудить отсутствующих членов прибыть к заседаниям таковыми пенями, каковы будут по сему предмету установлены обеими палатами.

80. Каждая палата имеет право сделать свое постановление наказывать членов своих за непристойное поведение и в случае преступления, *но отнюдь не мнений*, исключить члена *определением* 2/3 голосов.

81. Заседания обеих палат публичные. Обе палаты однако же по предложению Императора рассуждают с замкнутыми дверями, выслав наперед всех посторонних. Сие происходит равным образом в *палате представителей*, когда 50 членов оной востребуют тайного совещания, и в Верховной Думе по востребованию 5 членов. Женщины и несовершеннолетние до 17-летнего возраста не допускаются на заседания обеих палат.

82. Каждая палата ведет дневные записки своих рассуждений и печатает оные от времени до времени, кроме того, что они определяют оставить тайным. Мнения членов каждой Палаты в пользу или против какого либо предложения должны быть записаны в журнал по востребованию 1/5 числа присутствующих членов.

83. Члены Верховной Думы и представители получают из общественной казны вознаграждение за свое служение, за каждый день, в котором они присутствовали на заседаниях, равное 21 золотнику чистого серебра (5 руб. сер.).

За каждые сто верст, которыя им нужно проезжать от своего местопребывания до столицы и обратно к себе, получают они также вознаграждения, равныя сорока трем (43) золотникам чистого серебра (10 руб. сер.). Ни в каком случае кроме измены, преступления и нарушения общественного порядка, нельзя брать под стражу членов Народного Веча ни во время заседаний, ни на пути их в столицу, ни во время возвращения их.

84. Нигде нельзя их тревожить за то, что они говорили каждый в своей палате, и никто не в праве требовать от них объяснений речей их, там произнесенных. Член Палаты, уличенный в преступлении, до приговора судебного исключается палатою своею.

85. Никакой должностной человек, в службе общественной находящийся, не может быть членом ни той, ни другой палаты, пока он будет сохранять свою должность.

86. Никакой член Думы, ни представитель в продолжение всего того времени, на которое он избран в сие звание не может быть назначен ни в какую гражданскую должность, которая была бы учреждена, или которой бы выгоды были в то время увеличены или умножены.

87. О всяком предложении налогов или набора ратников должно быть наперед рассуждаемо в *палате Представителей*, но Дума может делать оным изменения, как и во всяком предложении. Изменения сии в предложении о налогах тогда только становятся действительными, когда палата Представителей оные допустит.

88. Всякий проект закона прочитается три раза в каждой палате. Между всяким чтением должно пройти 3 дня, по крайней мере; после каждого чтения происходят рассуждения. После первого чтения проект закона печатается и раздается всем присутствующим Членам.

89. Всякое предложение, получившее согласие Думы и Палаты представителей должно еще быть представлено Императору, чтобы получить силу закона. Если Император одобряет предложение, то подписывает оное, ежели не одобряет, то отсылает с своими замечаниями в ту палату в которую оно сначала поступило. Палата записывает в свой журнал все замечания Императора против сего предложения и вновь

открывает, об этом рассуждения. Если после сего вторичного суждения о предложении 2/3 членов остаются в пользу предложения, то оно поступает со всеми замечаниями Императора в другую палату, которая начнет также разбирать оно вновь, и там, если таковых большинство одобряет оно, оно становится уже от того законом. В подобных сему случаях члены палаты должны подавать свои голоса через одно выражение „да” или „нет”, и в журнале каждой палаты записываются имена всех членов, подававших голоса в пользу или против сего предложения.

90. Ежели Император по прошествии 10 дней (исключая воскресного) не возвратит представленного ему проекта, то онный получает силу закона. Если же Народное Вече отсрочит между тем свои заседания, то предложение не становится законом. Всякое приказание, решение, или прокламация и манифест, требующие содействия обеих палат (исключая рассуждения об отсрочке заседании), должно быть представлено Императору и утверждено им, чтобы быть приведенным в исполнение. Если же он отвергнет оно, то оно должно быть снова принято 2/3 обеих Палат, сходно с правилами выше означенными.

91. Проект, отвергнутый одной из палат, может быть *вновь* представлен только в следующий съезд Народного Веча.

92. Народное Вече имеет власть постановлять и отменять законы судные и исполнительные, то есть:

1. Издать для России Уложение Гражданское, Уголовное, Торговое и Военное; уставить Учреждения по благочинию и правила судопроизводства и внутреннего управления присутственных мест.

2. Объявлять законом в случае нашествия или возмущения, что такая область находится на военном положении и под *военными законами*.

3. Обнародовать закон о *Всепрощении*.

4. Распускать правительственные собрания Держав в случае, если бы оные преступали пределы своей власти, и повелеть *избирателям* приступить к новым выборам.

5. Объявлять войну.

6. Устройство, содержание, управление, расположение и движение войск сухопутных и морских, система укрепления

пределов, берегов, пристаней, набор, пополнение войск и внутренняя стража зависят от узаконений Народного Веча.

7. Налоги, займы, поверки расходов, пенсии, жалования, все сборы и издержки, одним словом, все финансовые меры. Но оно не может утвердить никакой бюджет более, нежели на два года.

8. Все меры Правительства о промышленности, о богатстве народном, учреждения ямов, почт, содержание сообщений сухопутных и водяных, заведение новых, учреждение банков.

9. Покровительствует Наукам и полезным Искусствам: дает сочинителям и изобретателям исключительное право пользоваться определенное число лет их сочинениями и изобретениями. Имеет право предлагать Державного Правления собраниям повсеместное преподавание Закона Божия, языка Российскаго, Общественного Устава и Военных Наук, но отнюдь не может ограничивать в сем смысле свободы оных и частного преподавания.

10. Постановления правил награждения для гражданских чиновников, устройство порядка службы во всех отраслях управления и статистические отчеты всех частей правительства.

11. Получа донесение Министра, в случае болезни телесной или нравственной Императора, кончины или отречения объявляет регентство или провозглашает Наследника Императором.

12. Избирает Правителей Держав.

93. Народное Вече не имеет власти учреждать новых *конституционных законов*, ни отменять существующих, одним словом, не имеет права издавать постановления ни о каком предмете, не помещенном в сем исчислении прав его.

94. *Народное Вече*, составленное из мужей избранных народа Русского и представляя Его собою, приемлет наименование Его Величества.

95. Народное Вече определяет общие налоги и издержки, предоставляя частные распоряжениям правительственных собраний Держав. Существующие долги признаются Народным вечем, которое ручается в платеже оных.

96. До будущих установлений Народного Веча подати остаются те же, за исключением только того,

1. Что люди, известные ныне под названием мещан, освобождаются от платежа излишней против экономических и других пошлин подушной подати и сравниваются в платеже с ними.

2. Что невзрослые до 17 лет и достигшие 60-ти летнего возраста равно освобождаются от подушного оклада.

3. Что подать сия распространяется на всех остальных граждан, поелику все равны перед законом и обязаны нести одни и те же повинности.

97. Народное Вече от времени до времени издает в общенародное сведение подробный отчет всякого общественного прихода и расхода. Казначейство Российское не отпускает никакой суммы, как вследствие утвержденного Народным Вечем закона. (Право изменить Устав или избрать другое поколение на царство принадлежит Народному и Державным соборам, а не Народному Вечу.)

98. Народное Вече не имеет власти ни постановлять, ни запрещать какое-либо Вероисповедание, или Раскол. Вера, совесть и мнения граждан, пока оные не обнаруживаются противозаконными действиями, не подлежат власти Народного Веча. Но Раскол, основанный на разврате или на действиях противоестественных, преследуется присутственными местами на основании общих постановлений. Народное Вече не имеет власти нарушать свободы речей и книгопечатания.

99. Народное Вече не рассуждает в присутствии Императора и в то же время не собирает голосов. На речь Императора Председатели обеих палат должны отвечать, что Народное Вече займется предлагаемыми ему предметами.

100. Народное Вече имеет право взять частную собственность в общественное употребление за справедливое вознаграждение, но для сего должен быть предварительно выдан закон обыкновенным порядком, т.е. оный должен пройти через обе палаты и быть утвержден Императором. В сем законе должны быть изъяснены подробно:

1. Количество и настоящая цена имения (частного лица или частных лиц), которого приобретение необходимо для общественного употребления.

2. Условия или суммы, предлагаемые частным лицам в вознаграждение за принужденную продажу. К тому же должны быть приложены достоверныя свидетельства, что показанная цена имения есть настоящая.

3. Власти, которые Устав сей не поручает никакому из означенных в оном собраний или сановников, предоставляется всему Народу Русскому.

ГЛАВА 10. О верховной исполнительной власти.

I раздел – о императоре.

II раздел – временный правитель.

III раздел – главы приказов.

101. Император есть: Верховный Чиновник Российского Правительства. Его права и преимущества суть:

1. Власть его наследственная по прямой линии от отца к сыну, но от тестя она не переходит к зятю.

2. Он соединяет в особе своей всю исполнительную власть.

3. Он имеет право останавливать действие законодательной власти и принуждать ее ко вторичному рассмотрению закона.

4. Он Верховный Начальник сухопутной и морской силы.

5. Он Верховный Начальник всякого отделения Земских Войск, поступающего в действительную службу Империи.

6. Он может требовать письменного мнения главного чиновника каждого исполнительного департамента о всяком предмете, с его обязанностию сопряженного.

7. Ведет переговоры с иностранными державами и заключает мирные трактаты с совета и с согласия Верховной Думы, лишь только две трети присутствующих Думы на то согласились. Трактат, таковым образом заключенный, поступает в число Верховных Законов.

8. Он назначает посланников, министров и консулов и представляет Россию во всех ее отношениях с иностранными

Державами. Он назначает всех чиновников, о которых не говорено в сем Уставе.

9. Не может однако же помещать в трактатах статей, нарушающих права и состояние Граждан внутри отечества. Равным образом не может включать в оные без согласия Веча Народного условия напасть на какую-либо землю, не может уступить никакого участка земель, принадлежащих России.

10. Назначает судей верховных судебных мест с совета и согласия Верховной Думы.

11. Он наполняет все места, сделавшиеся свободными, когда Народное Вече распущено, и дает от себя постановленным временным чиновникам Грамоты на сии места, которые имеют силу до окончания первого съезда Думы.

12. Он означает и постановляет по каждой отрасли дел или в каждом Приказе Главу, как то:

1. Главу казначейского Приказа (М. Фин.).
2. Главу Приказа сухопутных сил (М. Воен.).
3. Главу Приказа морских сил (Мор. М.).
4. Главу Приказа внешних сношений.

13. Он обязан при каждом съезде обеих палат доставлять Народному Вечу сведения о состоянии России и представлять его суждению принятие мер, которые ему покажутся необходимыми или приличными.

14. Он имеет право созывать обе Палаты и Верховную Думу в случае переговоров или суда.

15. Не может употреблять войска во внутренности России в случае возмущения, не сделав о том предложения Народному Вечу, которое немедленно обязано удостовериться посредством следствия в необходимости Военного положения.

16. По востребованию его обе палаты разбирают его предложение в тайном совещании, ежели сие покажется ему нужным.

17. Если бы палаты не согласились между собой на время отсрочки их заседаний, то он может отсрочить оныя, но не более, как на три месяца.

18. Он принимает послов и уполномоченных иностранных Правительств.

19. Наблюдает за строгим исполнением общественных законов.

20. Дает Грамоты назначения всем Чиновникам Империи.

21. Ему дается титул *Его Императорского Величества*, никакой другой не допускается. Выражения: Именное повеление, Высочайшее соизволение, соизволение быть по сему и т. п. уничтожаются, яко неприличныя и не имеющие никакого значения в земле благоустроенной.

22. Народное Вече определяет, с каким обрядом новый Император принимает сие званье.

23. Император при вступлении своем в правление произносить следующую присягу посреди Народного Веча:

„Я клянусь торжественно, что буду верно исполнять обязанности Императора Российскаго и употреблю все мои силы на сохранение и защиту сего конституционного Устава России”.

102. Кабинет уничтожается, ясак Сибирских Народов и все так называемые регалии поступают в общественное Казначейство, но Император получает на содержание свое и своего семейства ежегодно из общественного Казначейства сумму, равную цене 102 000 фунтов чистого серебра, в которых он никому не обязан давать отчета.

103. Особы, составляющие Семейство Императора, не отличаются от частных лиц, подчинены тем же учреждениям и тому же влиянию Правительства, как и все прочие, и не пользуются никакими особыми правами и преимуществами.

104. Так называемый Двор не может иметь существования, признанного законами в земле благоустроенной, и для того Император властен иметь Обер-Камергеров, Камергеров, Обер-Гофмаршалов, Обер-Церемониймейстеров, Обер-Гофмейстеров, Обер-Шенков, Шталмейстеров, Камер-Юнкеров, Камер-Пажей, Пажей, Штатс-дам, Гоффрейлин и прочее. Но все сии звания иностранные не дают особам, носящим оные, права почитаться в общественной службе, когда они себя посвятили служению одного лица, и потому они не получают ни жалования, ни каких либо вознаграждений из общественного Казначейства, но Император имеет право давать им жалование из отпускаемых ему 8,000,000 млн. Сверх того, они лишаются на то время прав гражданства, т.е. права избирать и преимущества быть избранным

в общественные должности, поелику они находятся в частном служении.

105. Правитель Империи не может удалиться из оной без важных неудобств:

1. Ход дел в Правлении замедляется.
2. Равновесие властей расстраивается.
3. Неприлично, чтобы первослужитель Народа находился не среди оного.
4. Народ может претерпеть важные оскорбления в лице его от Иностранцев.
5. Такое путешествие повлечет за собой издержки возбраненные сим Уставом
6. Сверх того, в отделении от отечества Император может скорее следовать внушениям иностранных завистников и сделаться орудием их злоумышлений,

а потому Император ни в каком случае не имеет права выехать из пределов Отечества, даже в заморския владения отечества.

106. Выезд Императора из России не иначе представляется, как оставлением оной и отречением от звания Императорского; в таком случае Народное Вече немедленно провозглашает наследника его Императором.

107. Совершеннолетие Императора полагается 18 лет; в случае объявленной Министрами неспособности телесной или нравственной Императора и признанной Народным Вечем наследник его заступает место временного Правителя (Регента), буде это временный недуг, или место Императора, буде нет надежды на поправление его здоровья.

108. В случае, если бы Наследник Императора еще не достиг 18-ти летнего возраста, тогда место Правителя России занимает Председатель Думы Верховной, председательство же Думы Верховной переходит его Наместнику. Через каждые 4 года избирается новый Правитель поочередно - в первый раз Думою из всей *Палаты Представителей*, во второй Палатою представителей из среды Верховной Думы и так далее до совершеннолетия Наследника.

109. Член Думы или народный представитель, занимающий место Правителя России, во все время получает

вознаграждение, ежегодно, равное ценности 2000 фунтов чистого серебра. Временный Правитель пользуется всеми правами, предоставленными сим Уставом Императору.

110. Если бы болезненный припадок или кончина Императора случились в такое время, когда распущено Народное Вече, то члены Приказов обязаны под своею ответственностью созвать немедленно обе Палаты или, по крайней мере, Верховную Думу.

111. Женщины не наследуют Императорской власти и не доставляют никому на оную права посредством брака: общество людей свободных не есть вотчина и не может служить... (sic!) Императорское званье учреждено наследственным для удобства, а не потому, чтобы оно было в самом деле семейственным достоянием. Итак, по пресечении мужеского поколения, народ учредит вид правления или приступит к избранию другого семейства.

N.B. Право Сие было превозглашаемо и признано даже теми Императорами Российскими, которые почитали себя источниками всякой власти и, следовательно, не предполагали никакой власти в народе.

112. Кроме мирных трактатов, отчетов, представляемых Народному Вечу, о состоянии России, предложения мер или издания законов, грамот Посланникам, Чиновникам Империи и законов, утвержденных Народным Вечем, Император не подписывает ни одной бумаги. Все остальные бумаги, отчеты, предписания и донесения подписывают Главы Приказов, каждый по своей части, а иногда все вместе, когда дело идет о постановлении для всех общем, или когда они подают свое мнение Вечу.

113. Все гражданские Чиновники, Главы Приказов, Правитель временный и пр. могут быть лишены своих должностей, если вследствие обвинения Палатою Представителей уличены будут Думою в измене, расхищении общественной казны или сделали еще какия-либо преступления и, наконец, ежели окажутся неспособными.

114. Всякой Чиновник исполнительной власти отвечает за каждое свое действие; никто не может оправдаться полученным приказанием, ибо в гражданском быту слепое

повиновение не может быть допущено, и всякий исполнитель противозаконного веления будет наказан так, как и подписавший веление. Император не подлежит суждению, если же сам Император лично учинит какое-либо преступление, за которое никто другой не подлежит ответственности, то сие приписывается нравственному недугу Народным Вечем, которым, в таком случае, учреждается Регентство, посредством особого закона.

ГЛАВА 11. О внутренних властях и о правительствах Держав.

115. Правительство каждой Державы состоит из трех отдельных независимых друг от друга властей, но содействующих к одной цели, а именно: правительствующей, исполнительной и судной.

ГЛАВА 12. О правительствующей власти Держав.

116. Правительствующая власть каждой Державы поручается правительствующему собранию, состоящему из Палат Выборных и из Думы. Правительственное собрание созывается в столичном городе каждой Державы.

117. Раздел первый. – О Палате Выборных.

1. Палата выборных составлена из членов, избранных гражданами на один год. Они вступают в должность в последний вторник ноября и остаются до последнего понедельника ноября месяца следующего года, в который они заключают свои заседания и расходятся дабы уступить свое место новым выборным, которые вступают на другой день, т.е. в последующий вторник ноября.

2. Чтобы быть выборным, должно отвечать условиям: жительство в державе, для иностранного уроженца - семилетнее исправление Российского гражданского звания, не должно находиться в подрядах общественных на то время.

3. Число выборных определяется следующим образом : каждые 10 000 жителей мужеского пола посылают одного выборного в Правительствующее собрание своей Державы, и так число оных выборных будет следующее:

В Ботнической	5	В Украинской	35 0
В Волховской	81	В Заволожской	24 5
В Балтийской	5	В Камской	20 1
В Западной	12	В Низовской	14 2
В Днепровской	60	В Обийской	49
В Черноморской	45	В Ленской	25
В Кавказской	5	В Московской	50
В Донской	5		

4. Каждый год в последний вторник Сентября месяца имеют быть сходки граждан для избрания выборных и четвертой части членов Державной Думы под председательством тысяцкого и его помощников. 4 дня полагаются сроком окончательным для выборов.

5. При приведении в действие сего Устава тысяцкий утверждает список назначенных выборных, обнародывает оный, в продолжении двух недель доставляет каждому выборному от своего имени позыв ехать в Державную столицу. По приведении же сего Устава в действие тысяцкий обязан доставить сей подписанный им и засвидетельствованный список в продолжении двух недель на рассмотрение и рассуждение Правительствующаго собрания, которое от своего уже имени посылает новым избранным правительственные грамоты. Правитель и его совет участвуют в семь разборе и суждении вместе с обеими Палатами.

118. *Раздел второй. – О Державной Думе.*

1. Дума составлена из членов, избранных на 4 года теми же избирателями, как и выборные, и на тех же сходках в последний

вторник Сентября месяца: на первый раз по введении сего Устава все члены Державных Дум взберутся на одной сходке. Впоследствии на ежегодных сходках будет избираться только 1/4 Думы для замены выбывающей ежегодно 1/4 части членов.

2. Члены Думы должны отвечать следующим условиям: иметь, по крайней мере, 30 лет возраста, иметь жительство в Державе, которая их избирает на то время, и пользоваться уже 9-ти летним Гражданством в России, если они не родились русскими, быть непорочными в поведении, иметь недвижимого имения, коего цена равнялась 750 фунтам чистаго серебра или движимого на 1 500 фунтов чистого серебра.

3. Число Членов Державных Дум полагается около трети числа выборных, а именно:

В Ботнической	15	В Украинской	115
В Волховской	60	В Заволожской	80
В Балтийской	24	В Камской	67
В Западной	70	В Низовской	47
В Днепровской	86	В Обийской	16
В Черноморской	115	В Ленской	8
В Кавказской	25	В Московской	16
В Донской	5		

4. Дума по собрании своем немедленно разделяется на четыре части, по возможности равныя, из коих одна ежегодно по жребию выходит и заменяется новыми выборными, так что в продолжение 4-х лет вся Дума возобновляется.

119. *Раздел третий. – О внутреннем устройстве и власти правительствующих собраний.*

1. Каждый год правительствующее собрание съезжается в столичном городе Державы в последний вторник Ноября месяца. Второй съезд оного в Сентябре следующего года. Продолжение съезда зависит от большего или меньшего занятия Правительствующего собрания.

2. Каждая палата избирает сама своего председателя и делает постановления для внутреннего своего управления. Каждая Палата, получив от тысяцкого списки выборных пересуживает их правильность, посылает пригласительные грамоты тем, кои правильно избраны, уничтожает неправильные выборы и повелевает приступить к новым выборам на сии места. За каждый день заседания члены палаты получают вознагражденле равное 8 золотникам чистого серебра.

3. В обеих Палатах выбывшие члены могут быть снова избраны. Если бы вдруг по необычайной смертности или иным каким-либо причинам выбыло много членов, то Палаты имеют право повелеть приступить в Уездах или Поветах к дополнительным выборам.

4. Никакой должностной человек не может, пока он будет сохранять свою должность, быть членом ни той, ни другой Палаты. Право делать предложение о постановлениях принадлежит обеим Палатам и исполнительной власти Державы с следующими отличиями. Всякое предложенье о налогах поступает сперва в Палату выборных. Дума может делать в оном изменения, как и во всяком другом предложении. Право обвинять общественных чиновников принадлежит Палате выборных, право судить их – Думе. Осужденные Думою лишаются своего места и судятся потом в присутственных местах обыкновенным порядком по обвинению письменному *Державного Блюстителя*.

5. Заседания обеих Палат происходят при открытых дверях, по предложению Правителя Палаты должны совещаться тайно, равным образом, когда в Палате выборных или в Думе 1/3 наличных членов того востребует. Каждая Палата ведет дневные записки своих рассуждений и печатает оные от времени до времени, кроме того, что оне предложат оставить в тайне. Ни которая из Палат не может без согласия другой отсрочить своих заседания более, нежели на 3 дня, ни перенести оных в другое место, кроме того, в котором заседают обе Палаты.

6. Ни в каком случае, кроме измены, преступления или нарушения общественного порядка, нельзя брать под стражу членов Правительствующего собрания ни во время заседаний, ни на путь их в державный город, ни во время возвращения из оногo. Члены не отвечают за обнаруженное ими мнение в Палате.

[Никто нигде не вправе тревожить их и требовать от них объяснений сказанного ими во время их законодательного служения].

7. Каждая Палата имеет право отринуть предложение другой Палаты или правителя Державы. Дума однако же обязана судить чиновников, обвиненных выборными. Предложение, получившее согласие обеих Палат, идет на Утверждение Правителя Державы. Подпись Правителя Державы дает оному силу закона. Державный Правитель обязан возратить предложение в ту Палату, в которой оно начало восприяло, в продолжение 10 дней с своими возражениями. В противном случае по прошествии сего срока предложение становится законом.

8. Если Правитель сделал возражение против предложения, то происходит в Палатах вторичное об оном разсуждение; как в Народном Вече 2/3 голосов решат. Всякое приказание, решение и проч., требующее содействия обеих Палат, должно быть представлено Правителю и им утверждено. Вообще, правительственные собрания руководствуются правилами, изложенными для Народного Веча.

9. Правительственное собрание каждой Державы имеет право:

1. Делать постановления, касающиеся до внутреннего управления Держав.

2. Делать новое разделение края, более сообразное с нуждами и средствами жителей.

3. Устанавливать, в каких городах или местечках будет происходить выбор народных представителей, и каким образом сей выбор должен происходить.

4. Делать всякие постановления, сообразные с сим Уставом и с постановлениями, оным не отмененными.

5. Учреждать налоги для собственного управления Держав и составлять казну.

Прим. 1. Частные налоги для собственного управления каждой Державы и потребностей оной, как-то: дорог, каналов, строений, издержек на правительственное собрание, оплату чиновников исполнительной власти, на судебную часть и прочее, зависят от власти Правительственного собрания каждой Державы.

Прим. 2. Общие налоги для содержания войска сухопутного и морского, крепостей, почт, связей с иностранными государствами, вознаграждение членов Народного Веча, платы Верховных Чиновников, проложение сообщений, преодолевающих местные средства, одним словом, для всех нужд и потребностей всей общины Российской, назначаются Народным Вечем.

6. Делать всякого рода общественные заведения, учебные учреждения, школы и прочее.

7. Содержать и приводить в порядок сообщения.

8. Правительствующее собрание имеет право просить Народное Вече о созыве Народного собрания для изменения конституционного Устава.

10. Правительственные собрания не могут иметь места в городах, занятых неприятелем или возмущившихся. Если Правительственное собрание останется в таком месте, то действия оно противозаконны и теряют свою силу. Равным образом всякий сановник Империи, без исключения, находящийся во власти неприятеля, теряет во время своей неволи и пока не возвратится всю власть и права, коими он облечен. Никакая конституционная, законодательная, судебная, ни исполнительная власть не может существовать в краю, занятом неприятелем. Никакая Держава не имеет права

1. Заключить какой-либо союз, договор или трактаты не только с иностранными Государствами, но даже и с другой Державой Росс. союза.

2. Заключать мир или объявлять войну,

3. Чеканить монету.

4. Раздавать титулы дворянства и учреждать знаки отличия.

5. Налагать подати на ввоз товаров без согласия и позволения Народного Веча.

6. Содержать в мирное время войско или вооруженных кораблей без позволения Верховного Народного Веча.

7. Начинать войну и неприязненные действия, разве в случай неприятельского нашествия и когда опасность так близка, что медление не может быть допущено.

8. Отправлять послов и делегации с иностранными государствами, под каким бы то предлогом ни было и входить в какие бы то ни было сношения с иностранными правителями.

11. Каждая Держава должна оказывать совершенное доверие и уважение к общим постановлениям и определениям другой Державы. Пользующийся званием Гражданина в одной Державе, должен быть признан Гражданином и во всех прочих. Евреи могут пользоваться правами граждан, в местах, ныне ими заселенных, но свобода им селиться в других местах будет зависеть от особых постановлений Верховного Народного Веча.

12. Каждая Держава обязана по требованию суда выдать исполнительную власть другой Державы тех, которые скрываются от судей своих, или от следующего его наказания.

ГЛАВА 13. О исполнительной власти Держав.

120. Исполнительная власть каждой Державы поручена Державному Правителю, его Наместнику и Совету. Условия, чтобы быть Правителем, суть следующие: 30 лет возраста, для Иностранца, получившего право гражданства, девятилетнее пользование оным, жительство в той Державе, недвижимое имение, равное цене 1 500 фунтов чистого серебра, или движимое, равное цене 3 000 фунтов чистого серебра.

121. Через каждые 3 года Народное Вече избирает Правителей из списков кандидатов, на сие звание, доставленных в оное Правительствующими собраниями. Сей выбор производится общими соединенными вместе Палатами Народного Веча и утверждается Императором.

122. Права и занятия Правителя суть следующие: Правители Держав имеют надзор за находящимися в Державе чиновниками министерств.

1. Подтверждать законы, предполагаемые Правительствующим собранием, или принуждать оное ко вторичному рассуждению об оных, имеет право предлагать законы на рассмотрение обеих Палат.

2. Отсрочивать заседание обеих Палат на то время, на которое они того желают; в случае же, если бы оне не были в том между собой согласны, он имеет право, чтобы согласить их, отсрочить заседания до того времени, которое ему покажется приличным.

3. Не может однако же, хотя бы и в несколько приемов, отсрочить заседания Правительствующего собрания более, нежели на 90 дней сряду.

4. Закрывает ежегодно заседания Палаты выборных и распускает членов оной накануне последнего вторника ноября месяца.

5. В случае заразительной болезни или какой-нибудь другой опасности, угрожающей жизни Членов Правительствующего собрания, он может созвать оное в другом каком-либо городе или месте той Державы.

6. Он начальствует над земским войском своей Державы, не может однако же без согласия Правительствующего собрания высылать оное из пределов Державы. Не может однако же, даже в случае возмущения, велеть земскому войску действовать против жителей, пока Правительствующее собрание не издаст закона о военном положении Державы.

7. Назначает по представлению своего совета *Державного Бюстителя* законов, Судей Державных и других чиновников из числа особ, нанесенных на 1-ом списке.

8. Получает ежегодное вознаграждение, равное цене 500 фунтов чистого серебра.

123. Правитель по окончании своего служения может быть назначен на то же место вторично только по прошествии четырех лет. Сие правило относится также до Наместника его и Советников.

124. В последний вторник ноября месяца каждые три года обе Палаты собираются в комнату и приступают вместе к выбору посредством баллотировки Наместника и Советников. Выбор производится 2/3 голосов всех присутствующих членов.

125. Чтобы быть Наместником Державным и Советником те же условия нужны, что и для Правителя.

126. Число Советников для каждой Державы следующее:

1. Для Держав: Волховской, Западной, Днепроградской, Черноморской, Украинской, Заволжской, Камской - по девяти;
2. Для Держав: Балтийской Кавказской Низовской - по семи
3. Для Держав: Ботнической, Обийской, Ленской - по пяти;
4. Для областей: Московской, Донской - по пяти.

127. Постановления и мнения Совета вписываются в особую книгу и подписываются присутствующими Членами. Обе Палаты имеют право требовать к себе книгу сию для разсмотрения, когда только сие покажется оным полезно.

128. Если Член Совета не согласен с мнением большинства, то имеет право требовать, чтобы мнение его было записано и сполна. Совет участвует во всех мерах и постановлениях Правителя.

129. В случае равенства голосов мнение Правителя решит. Советники за каждое заседание во все время съездов Правительствующего Собрании получают то же вознаграждение, что выборные и члены Думы.

130. Члены Совета выбывают по третям ежегодно и замещаются, как и выбывшие по другим причинам, как сказано в №118.

131. Наместник Правителя имеет следующие права:

1. В продолжение временного отсутствия Правителя председательствует в Совете, но не имеет голоса, и так Совет имеет всю исполнительную власть в отсутствии Правителя.

2. Если же место Правителя сделалось праздным его смертью, болезнью или по другой какой-либо причине, то Наместник занимает его место совершенно и вступает в его права.

3. Получает вознаграждение ежегодное, равное цене 150 фунтов чистого серебра.

132. 1) Державный Дьяк. 2) Державный Казначей. 3) Державный Собиратель пошлин. Все три избираются каждые три года обеими соединенными в одну комнату Палатами.

133. Правитель, Наместник, Блюститель, Дьяк, Казначей и все гражданские чиновники могут быть лишены своих званий, если в следствии обвинения Палатою выборных будут уличены Думою и осуждены за измену, расхищение общественных денег, другие какия-либо преступления или порочное поведение.

Практичні завдання

1. Прочитайте документ. Визначте, яким питанням присвячено окремі глави Конституції М.Муравйова.

2. Дайте аналіз державно-політичного й соціально-економічного устрою, який пропонувалося встановити згідно з Конституцією М.Муравйова у Російській імперії.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Порахуйте, скільки глав містить Конституція, назвіть питання, яким вони присвячені?

2. Кого Конституція визнавала громадянами Російської імперії? Чи потрапляли українці до їх числа? За яких вимог людина вважалася громадянином Російської імперії?

3. Хто, згідно з Конституцією, мав іменуватися терміном „руський”?

4. Чи визнавалося за Конституцією право приватної власності в Росії?

5. Як пропонувалося розв'язати в Конституції земельне питання?

6. Чи зберігався за Конституцією сослівний поділ?

7. До складу яких майбутніх Держав, на які мала бути поділеною Російська імперія, мали увійти українські землі?

8. Яким мав бути адміністративно-територіальний поділ і система місцевого самоуправління у майбутніх Державах?

9. Охарактеризуйте органи державної влади. Чи можна назвати пропорційним і справедливим представництво українців у Палаті народних представників?

*Конституція Н. Муравйова. –
http://www.hrono.ru/dokum/konst_mur.html*

2. "РУССКАЯ ПРАВДА" П. И. ПЕСТЕЛЯ (подано мовою оригіналу)

П. І. Пестель (1793 – 1826) – декабрист, керівник Південного товариства декабристів, автор „Руської Правди”.

ВВЕДЕНИЕ. ОСНОВНЫЕ ПОНЯТИЯ

§ 12. Определение: цель и Действие Русской Правды.

Русская Правда есть по сему Верховная Всероссийская грамота определяющая все перемены в Государстве последовать имеющая, все предметы и Статьи уничтожению и низпровержению подлежащие и наконец коренные Правила и начальные основы, долженствующие служить неизменным руководством при сооружении нового Государственного порядка и составлении нового Государственного Уложения.

Она содержит определение некоторых важнейших положительных законов и Постановлений будущего порядка Вещей, изчисление главных предполагаемых переводных мероприятий и вместе с тем пояснение коренных Соображений, начальных причин и основных Доводов утверждающих предполагаемое для России Государственное Устройство. И так Русская правда есть Наказ или Наставление Временному Верховному Правлению для его Действий, а вместе с тем и объявление Народу от чего он освободит будети чего вновь ожидать может.

Она содержит Обязанности на Временное Верховное Правление возлагаемые и служит для России ручательством что Временное Верховное Правление единственно ко Благу отечества действовать будет. Недосток в таковой Грамоте ввергнул многия Государства в Ужаснейшия бедствия и междоусобия потому что в оных Правительство действовать всегда могло по своему произволу, по личным страстям и частным видам не имея пе собою яснаго и полного наставления коим бы обязано было ру воваться, и что Народ между тем никогда не знал что для нег принимают, никогда не видел ясным образом к какой цели стремятся Действия Правительства и волнуемый разными страхами, а потом и разными страстями часто предпринимал безпокойныя Действия и наконец междоусобия производил.

Русская Правда отвращает своим существованием все сие Зло и приводит Государственное Переобразование в положительные ход и Действие тем что все определяет и на все предметы коренные правила издает. По сему обязаны с нею в полной мере сообразоваться как Временное Верховное

Правление со всеми частями, от лями и степенями Правительства, так равно и весь Народ со всеми онаго членами или Гражданами.

Временное Верховное Правление обязано новый Государственный Порядок Русскою Правдою определенный постепенными мероприятиями ввести и устроить а Народ обязан сему введению не только не противиться но на против того Временному Верховному Правлению усердно всеми силами содействовать и неуместным нетерпением не вредить преуспеваю Народнаго Возрождения и Государственного Преобразования.

§13. Разделение Русской Правды на Главы.

Для сего составлена Русская Правда из Десяти Глав:

Первая Глава разсуждает о границах Государства и о разделении земельного пространства онаго: она показывает где обретается Российское Государство.

Вторая Глава разсуждает о Народе в отношении к различным племенам Российское Государство населяющим.

Третья Глава разсуждает о Народе в отношении к различным Сословиям в Российском Государстве обретающимся.

Четвертая Глава разсуждает о Народе в отношении к приуготовляемому для него Политическому или общественному Состоянию.

Пятая Глава разсуждает о Народе в отношении к приуготовляемому для него Гражданскому или частному состоянию.

Шестая Глава разсуждает о Правительстве в отношении к Устройству и образованию Верховной Власти.

Седьмая Глава разсуждает о Правительстве в отношении к Устройству и образованию Государственного Правления.

Осьмая Глава разсуждает о Правительстве в отношении к Устройству Безопасности в Государстве.

Девятая Глава разсуждает о Правительстве в отношении к Устройству Благосостояния в Государстве.

Десятая Глава содержит Наказ для составления Государственного Уложения долженствующаго быть полным сводом всех Законов и всех постановлений...

ГЛАВА ПЕРВАЯ. О ЗЕМЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ ГОСУДАРСТВА

§1. Право Народности и Права Благоудобства.

...Есть ли бы каждое Государство из одного только племени или Народа состояло, то границы Его сами собою определялись бы пространством, на котором бы тот народ был поселен; но так как все почти большие Государства а тем паче Россия содержат в своем составе много различных племен, то и определение Границ соделывается труднейшим...

Народы подвластные Большому Государству и производящие не от Господствующаго в оном, но от других племен желают всегда для себя Независимости и отдельнаго политическаго существования: утверждаясь на праве составлять особья Государства и называя оное Правом Народности.

С другой же стороны стремится всякое Большое Государство к установлению Границ крепких местным положением и сильных естественными оплотами, а вместе с тем стремится и к тому чтобы Силы маленьких народов его окружающих умножали силы собственныя его а не силы какого либо другаго соседственнаго большаго Государства: основывая сие стремление и старание на праве и называя оное Правом Благоудобства...

...Таким образом племена подвластные Большому Государству не могущие по слабости своей пользоваться самостоятельною политическою независимостью и долженствующие следовательно непременно состоять под властью или Покровительством котораго либо из больших соседственных Государств, не могут ограждаться правом Народности ибо оно есть для них мнимое и не существующее. К тому же маленькие Народы между большими находящеяся, служат всегдашним поприщем Военным Действиям разорениям и гибельным Бедствиям всякаго рода; А посему лутче и полезнее будет для них самих, когда они соединятся духом и обществом с большим Государством и совершенно сольют свою Народность с народностью Господствующаго Народа составляя с ним только один Народ, и переставая бесполезно мечтать о Деле Невозможном и Несбыточном...

...Из всего здесь сказаннаго явствует что для правильнаго и положительнаго Установления Границ надлежит непременно руководствоваться тем соображением что Право Народности

должно брать верх для тех Народов, которые могут самостоятельною политическою независимостью пользоваться; а что право Благоудобства должно брать верх над теми Народами которые сею самостоятельною политическою независимостью пользоваться не могут и непременно должны состоять под властью какого либо сильнейшаго Государства.

§2. Распределение иноплеменных Народов на подлежащих правилу благоудобства и на подлежащих правилу Народности.

Обращая теперь Коренныя сии общия правила и соображения на Государство Российское, можно ясное и несомненное вывести заключение какия должны быть приняты меры в отношении ко всем Народам и Землям к России присоединенным, ея Государству подвластным и сея пределами смежным, и что должно последовать с каждым из оных.

Финляндия, Естляндия, Лифляндия, Курляндия, Белоруссия, Малороссия, Новороссия, Бессарабия, Крым, Грузия, Весь Кавказ, Земли Киргизов, все Народы Сибирские и разныя Другия племена внутри Государства обитающие никогда не пользовались и никогда пользоваться не могут самостоятельною независимостью и всегда принадлежали или самой России или же по временам, есть ли не России, то Швеции, Дании, Пруссии, Польше, Турции, Персии и вообще какому нибудь сильному Государству. Да и на будущая времена, по слабости своей никогда не могут составлять особых Государств; а по сему и подлежат все они Праву Благоудобства долженствуя при том на веки отречься от права отдельной Народности.

В следствие сего подводятся все вышеназванныя страны со всеми племенами в них обитающими под право Благоудобства для России и объявляются в удовлетворение оному и на основании онаго на вечныя времена оставаться имеющими в Составе Российскаго Государства

Что же до Польши касается, то пользовалась она в течении многих Веков совершенною Политическою Независимостью и составляла большое Самостоятельное Государство. Она могла бы и ныне сильное получить существование есть ли бы соединила опять в общий Государственный Состав все свои части разобранныя могущественными соседями.

Из сего явствует что в отношении к Польше право Народности должно по чистой справедливости брать верьх над правом Благоудобства...

...И такъ: по правилу Народности должна Россия даровать Польше независимое существование...

...Кроме инородных Земель долженствующих оставаться в Составе Российскаго Государства и кроме Земли Польской могущей отойти отъ России надлежит еще обратить внимание на некоторыя земли с Россиею ныне смежныя, коих необходимо и надобно к России присоединить для твердаго установления Государственной Безопасности. Сии Земли суть:

- 1) Молдавия.

- 2) Те Земли Горских Кавказских Народов России не Подвластных которыя лежать к Северу от Границ с Персиею и Турцею а в том числе и Западную приморскую часть Кавказа Турции ныне принадлежащую.

- 3) Земли Киргиз Кайсакских орд кочующих к северу от хребта гор идущаго от Бухтарминской крепости прямо к Аральскому морю. и

- 4) часть Монголии, так чтобы все течение Амура начиная от озера Далая принадлежало России...

§3. Определение Границ Российскому Государству.

В следствие Всего Вышесказаннаго обнаруживаются следующие Границы Российскому Государству:

На Север, Ледовитое Море.

На Восток, Большой океан.

На Юг, Китай, Саянския и Алтайския Горы, Туркестан, Бухария, Непроходимые пески между Каспийским и Аральским морями, Персия, Турция, Черное Море, Дунай и Валахия.

На Запад, Венгрия, Польша, Пруссия, Балтийское море, Ботнический Залив и Швеция...

§ 4. Россия есть Государство Единое и Неразделимое

Государства бывают или Неразделимыя, или федеративныя.

Неразделимыми называются те в коих все части или области Государство составляющия, одну общую Верьховную Власть, один образ Правления и одни Законы имеют и признают и в коих ни одна область не имеет права частно для себя издавать Законы и Постановления.

Федеративными же называются те Государства, в которых, области их составляющая хотя и признают общую над собою Верховную Власть и обязываются совокупно действовать во всех Сношениях Внешних, при всем том право свое сохраняют законы делать и Постановления издавать для собственного своего внутреннего Гражданского и Политического образования и устраивать свое правление по частному своему Усмотрению...

...С перваго взгляду может федеративное Устройство Государства показаться удобным и приятным: ибо каждой области возможность дает действовать по своему Усмотрению и своей воле; но при внимательнейшем рассмотрении легко убедиться можно в решительном преимуществе неразделимаго образования Государства над федеративным; особенно применя оное к России при обширном Ея пространстве и большом количестве различных племен и народов ее населяющих...

Что же в особенности касается до России, то дабы в полной мере удостовериться до какой степени федеративное образование Государства было бы для нея пагубно, стоит только вспомнить из каких разнородных частей сие огромное Государство составлено. Области его не только различными Учреждениями управляются, не только различными Гражданскими Законами судятся но совсем различные языки говорят совсем различныя веры исповедуют, жители оных различныя происхождения имеют, к различным Державам некогда принадлежали; и потому ежели сию разнородность еще более усилить чрез федеративное образование Государства, то легко предвидеть можно что сии разнородные Области скоро от Коренной России тогда отложатся, и она скоро потеряет тогда не только свое Могущество, Величие и Силу, но даже может быть и бытие свое между большими или Главными Государствами...

...А по сему, соединяя все сии Обстоятельства в общее соображение постановляется Коренным Законом Российскаго Государства что всякая мысль о федеративном для него Устройстве отвергается совершенно яко пагубнейший вред и величайшее Зло...

В Следствие всего здесь сказаннаго объявляется Российское Государство, в пределах выше обозначенных Единым и Неразделимым, отвергающим притом совершенно всякое

федеративное образование, устройство и существование Государства.

§5. Разделение пространства Государства на части.

Земельное пространство Российскаго Государства имеет разделено быть на 53 Губерний; из коих именоваться 50-ти – Округами, а 3-м – Удлами.

50-т округов имеют образовать 10-ть Областей по 5-ти округов в каждой. Один из окружных или Губернских городов в каждой Области будет вместе с тем и областным Городом. 3 Удела имеют состоять отдельно, не входя в состав областей и именуясь: Столичным, Донским и Аральским.

Каждый Округ и каждый Удел имеют разделяться на различное Количество Уездов, а каждый Уезд на различное количество Волостей.

Каждая Волость должна иметь по крайний мере тысячу обывателей мужескаго полу.

Каждый Город, местечко, Село, или деревня имеющие 1000 обывателей мужескаго полу или более могут составлять особую или Цельную Волость. Но имеющия менее 1000 обывателей должны приписываться к другим ближайшим селениям, так чтобы в таковых случаях два, три или более деревень или селений составляли одну Приписную Волость...

Из сего явствует что Волости должны быть двух родов: или цельныя или приписныя; города же, местечки, Села и Деревни будут по сему все совершенно одно и то же, то есть будут Волости образовать; А по сему и можно заменить все сии Названия одним именем Селение, продолжая Городом называть местопребывание Уезднаго Начальства...

ГЛАВА ВТОРАЯ. О ПЛЕМЕНАХ РОССИЮ НАСЕЛЯЮЩИХ.

§1. Разделение Племен Россию населяющих на три главные Разряда.

Общая масса всех Российских обитателей может на три Главные Разряда быть разделена. Первой Разряд состоит из Кореннаго Народа Русскаго. Второй из племен к Росси и присоединенных. Третий из иностранцев в России живущих.

Коренной Народ Русской есть племя Славянское. Народы к России присоединенные составляют различные другие племена. Иностранцы в России живущие суть частный лица разных наций...

§ 2. Законы должны быть одинаковы на целом пространстве Государства.

Государство должно в Политическом отношении целое составлять. Государство должно в Политическом смысле и отношении Целое составлять и может таковым признано быть только тогда, когда все различные его части и члены совершенно крепкую и истинно тесную связь между собою имеют...

§ 3. О Различных оттенках Коренного Народа Русскаго.

Племя Славянское, Коренной Народ Русской составляющее имеет пять оттенков:

- 1) Собственно так называемые Россияне населяющие Губернии Великоросские.
- 2) Малороссияне, населяющие Черниговскую и Полтавскую Губернии.
- 3) Украинцы населяющие Харьковскую и Курскую Губернии.
- 4) Жители Киевской, Подольской и Волынской Губерний называющие себя Руснаками и
- 5) Белорусцы населяющие Витебскую и Могилевскую Губернии.

Главная разница между первым и последующими оттенками Коренного Народа Русскаго состоит в том что Витебская, Могилевская, Черниговская, Полтавская, Киевская, Волынская и Подольская Губернии на особенных Правах ныне состоят и от прочих Великоросских Губерний образом своего Управления отличаются. Все вообще Устройство Правления в России имеет в частных и общих своих началах сильное получить изменение и когда будет оное в окончательное исполнение приведено, тогда все Губернии будут одинаковыми правами наслаждаться и Правление будет в оных одинаковым образом устроено...

Коль скоро же сего различия более существовать не будет, то и вовсе никакого в государственном отношении существовать не может, ибо:

- 1) Язык везде один и тот же: различны одни только наречия, а сии даже и в самых Великороссийских Губерниях не везде одинаковы, да и нету того большого Народа, коего бы язык не имел различных наречий.

- 2) Вера одна и таже Православная во всех сих Губерниях как и в Великороссийских, и хотя в некоторых местах Унияство еще исповедуется, но оно ничто иное есть как слабый остаток соблазна флорентийским собором предложенный, Иноземным насилием в несчастныя те времена введенный и ежедневно более и более изкореняющийся. Что же касается до Католиков, то не между Народом они в сих Губерниях находятся но между потомками некоторых пришельцов прежних времен пользующимися правом свою веру исповедывать подобно всем прочим Иноверцам в России находящимся, и

- 3) Гражданское Состояние в сих Губерниях совершенно одинаково с таковым в Великороссийских Губерниях ибо те же Сословия с теми же правами существуют.

Сверх того надобно и то еще заметить что вышеназванные Губернии на особых правах состоящая принадлежали России в старинныя времена и от оной в те злополучныя обстоятельства отторгнуты были когда междоусобия малых Князей Удельных Государство обезсилили и раздорами своими случай дали Иноземцу с Успехом их воевать. Присоединив оныя опять к своему Составу, возвратила себе Россия древнее свое Достояние тем более для нее близкое что Колыбелью Российскаго Государства могут быть почтены в Северной стороне Новгород с окружающими его Губерниями а в Южной стороне Киев с Губерниями Черниговскою, Киевскою, Полтавскою, Подольскою и Волынскою сим древнейшим средоточием Российскаго Государства. Из сего явствует что никакого истиннаго различия не существует между разрядами Коренной Народ Руссой составляющими, и что малыя оттенки замеченныя должны быть слиты в одну общую форму. А по сему и постановляется правилом чтобы всех жителей населяющих Губернии Витебскую, Могилевскую, Черниговскую, Полтавскую, Курскую, Харьковскую, Киевскую, Подольскую и Волынскую истинными Россиянами почитать и от сих последних никакими особыми Названиями не отделять.

§4. О Различных Племенах к России присоединенных.

Народы составляющие различныя племена к Российскому Государству присоединенныя и в оном обретающияся могут на Десять Разрядов быть разделены:

- 1) Племя финское.
- 2) Племя Латышское.
- 3) Племя Молдавское.
- 4) Колонисты в России поселенные.
- 5) Народы Кочующие.
- 6) Племя Татарское.
- 7) Народы Кавказские.
- 8) Козаки.
- 9) Восточные Народы Сибирские и
- 10) Народ Еврейской.

... § 12. Козаки.

Козаки не столько произхождением своим, сколько образом своего существования от прочих Россиян различествуют. Их пять родов имеется:

- 1) Козаки Сибирские,
- 2) Козаки Уральские,
- 3) Козаки Кавказские,
- 4) Козаки Черноморские и
- 5) Козаки Донские.

Козаки Сибирские составляют кавалерию отдельнаго Сибирскаго Корпуса. Козаки Уральские составляют кавалерию отдельнаго оренбургскаго Корпуса. Козаки Кавказские и Черноморские составляют кавалерию отдельнаго Кавказскаго Корпуса. Так как сии три Корпуса не имеют ныне другой Кавалерии то и должны Сии козаки оставаться в настоящем Положении до переобразования Сухопутных Войск. Потом имеют они или подвергнуты быть тем же мероприятиям как и все Поселенныя Войска, или оставаться в теперешнем Положении с возможным улутчением онаго или наконец что всего бы лутче было получить образование подобное Донским козакам и переселиться на прекрасныя места Аральскаго Удела, с переименованием в Аральские Козаки. Выбор сей и приведение онаго в исполнение предоставляются по обстоятельствам и по

соображению желания самих сих Козаков Усмотрению и Решению Временного Верховного Правления...

§ 16. Все племяна должны слиты быть в один Народ.

Из всего содержания Главы сей явствует что при всех мероприятиях Временного Верховного Правления в отношении к различным Народам и племенам Россию населяющим безпрестанно Должно непрременную цель иметь в виду чтобы составить из них всех только Один Народ и все различные оттенки в одну общую массу слить так чтобы обитатели целого пространства Российскаго Государства все были Русские. К сей цели ведут многоразличные Способы, могущие на два рода быть разделены: На средства общия и средства частные...

ГЛАВА ТРЕТЬЯ. О СОСЛОВИЯХ В РОССИИ ОБРЕТАЮЩИХСЯ.

§ 1. Изчисление Сословий в России обретающихся.

Много существует различных Сословий, Состояний или Классов Людей в России. Каждое из оных имеет свои особенныя отличительныя виды и преимущества, свои особенныя определенные выгоды и ограничения.

По соображению настоящего Положения Вещей оказывается таковых Сословий в Народе до Двенацати различных, кои суть:

- 1) Духовенство.
- 2) Дворянство.
- 3) Купечество.
- 4) Мещанство.
- 5) Казенные Крестьяне.
- 6) Вольные Земледельцы.
- 7) Военные Поселяне.
- 8) Солдатские Дети.
- 9) Дворянские Крестьяне.
- 10) Дворовые Люди.
- 11) Заводские Крестьяне и
- 12) Монастырские Крестьяне.

...Отличительная черта нынешнаго Столетия ознаменовывается явною борьбою между Народами и феодальною Аристокрацією во время коей начинает возникать Аристокрация богатств гораздо вреднейшая Аристокрации

феодалной ибо сия последняя общим мнением всегда потрясена быть может и следовательно некоторым образом от общего мнения зависит между тем как Аристократия Богатств владея богатствами находит в них орудия для своих видов противу коих общее мнение совершенно бессильно и посредством коих она приводит весь Народ как уже сказано в совершенную от себя зависимость.

А потому обязано всякое Благомыслящее Правительство не только такового распределения народа не допускать, но даже и все меры принимать дабы таковыя Сословия отдельным от Массы народной Составлением сами собою бы не. устанавливались и не образовывались. А тем более обязано их уничтожать Ежели они где либо существуют.

§4. Все должны быть перед Законом равны.

Все вышеупомянутыя Сословия составились в разныя времена и при разных обстоятельствах и разделив Народ на разные Классы произвели большия различия и разнородности в Гражданском положении Людей принадлежащих к одному и тому же Государству. Различия сии целью имеют не лутчее Устроение Государственного порядка, коего нельзя посредством их достигнуть и не удобнейшее доставление общественного блага всему Народу, но единственно дарование некоторым Людям больших преимуществ противу Массы Народной и подавление сей последней в пользу и в Корусть Малейшаго Числа...

...Все Люди в Государстве имеют одинаковое право на все выгоды государством доставляемыя и все имеют равныя обязанности нести все тягости нераздельныя с Государственным Устроением. Из сего явствует что все Люди в Государстве должны непременно быть перед Законом совершенно равны и что всякое Постановление нарушающее сие равенство всех перед Законом есть нестерпимое Злоупотребление долженствующее непременно быть уничтоженным...

О НАРОДЕ В ПОЛИТИЧЕСКОМ ОТНОШЕНИИ.

[ГЛАВА IV]

...

§6.

Порядок должен в Государстве существовать и не может быть иначе введен как разделением Государственного

Пространства на части; почему и имеет вся Россия быть разделена на области. Каждая область на несколько Губерний. Каждая Губерния на несколько Уездов. Каждый Уезд наконец на несколько Волостей, дальнейшее же разделение Каждой Волости на частныя Имущества или Поместья не есть уже разделение Политическое или общественное но есть разделение Гражданское или частное Из сего явствует что при разделении Земельнаго Пространства Государства на части Волость должна быть признана политической Единицею. Сему разделению отвечает образование Правления и установление Степеней Чинопачальства Вверху над оными находится Вержовная Власть, а внизу под оными весь Народ Вержовная Власть управляет целым Пространством Государства а Народ весьма естественным образом распределяется по Волостям, то есть по политическим Единицам Государственнаго Пространства. Политическое Благоустройство состоит в полной соразмерности и совершенном соответствии между образом политическаго существования частных Лиц Народ составляющих и образом Устроения Правительства со всеми различными отраслями Государственнаго Правления...

§7.

Совокупность всех обязанностей и всех прав Российских Граждан составляет Российское Гражданство и разделяется на три Разряда.

Первой разряд содержит Права Политическия посредством коих определяются взаимныя отношения Народа с Правительством и Участие Народом в Управлении принимаемое.

Второй разряд содержит Права Гражданския посредством коих определяются взаимныя отношения Граждан между собою и способы коими собственность приобретается как то правила Родства, Бракосочетания, опекуства, всякаго рода Договоров и тому подобное

Третий разряд наконец содержит права Личныя посредством коих определяется образ Действия и Существования граждан в тех случаях когда они не находятся в Непосредственном Сношении ни с Правительством ни с другими Гражданами и когда дело идет об них одних, на пример свободное

Книгопечатание, свободное Вероисповедание, свободная Промышленность, Личная свобода и тому подобное.

Сие разделение весьма важное никогда из виду не должно быть упускаемо ибо на оном основано точность и Положительность Гражданского Права. Все Российские Граждане должны одинаковым образом пользоваться всеми правами Частными гражданскими и Политическими и пользоваться оными на целом пространстве всего Государства Должны также все взаимныя отношения Народа к Правительству и сего последнего к Первому во всем Государстве на одинаковых началах устроены быть и все обязанности политическия на всех Граждан вообще одинаковым образом быть распространены...

§9.

Разделение Земельнаго Пространства Государства на части бывает двоякаго рода: Политическое и Гражданское *Первое* необходимо для лутчаго Устройства Правления; *Второе* образует частныя Собственности. Первое остается в непрременном положении всегда одно и тоже; второе подвергается частым изменениям по случаю права обладания.

Для введения перваго было объяснено предположение о разделении России на Области, Уделы, Округи, Уезды и Волости и сказано что Волости составляют Единицы сего Разделения...

§10.

Сии Средства состоят в Разделении Земель каждой Волости на две Половины ее по Угодьям; как то в предидущей главе объяснено было в Статье о казенных Крестьянах. Одна Половина получит наименование Земли общественной, другая земли Частной. Земля общественная будет всему Волостному Обществу совокупно принадлежать и неприкосновенную Его собственность составлять. Она ни продана ни Заложена быть не может...

§11.

Главныя начала могущия основанием служить для Постановлений касательно общественных Земель суть следующие: Общественная Земля должна в каждой волости разделена быть на Участки. Каждый Участок должен так быть велик чтобы Необходимое для жития одного Тегла доставлять мог. Теглом разумеется муж с женою и тремя детьми. Земские сии Участки должны раздаваться членам Волостнаго общества. Они

Участки сии получают не в полную Собственность но для того чтобы их обрабатывать и пользоваться их произрастениями. Каждый Участок отдается в обработку на один Год по истечении коего переходить оный в другия руки или опять за тем же хозяином утверждается...

...Так как общественная земля устанавливается для доставления каждому Необходимаго для жития то и должен каждый заниматься своим. Участком с усердием и прилежанием а по сему Волостное общество и сохраняет власть за гласный и доказанный разврат лишать права на Общественные Земские Участки...

§13.

...

Великая мысль о Представительном Правлении возвратила Гражданам право на Участие в важных Государствен- ных Делах. Пользоваться же стал Народ сим правом не так как прежде оным пользовался... Из сего явствуется что Представительное Правление решило Великую Задачу Государственного Правления и согласило Невозможность собираться всем Гражданам на одно место с неоспоримым правом каждого участвовать в Государственных Делах. Не удивительно по сему что все Народы с таким пламенным желанием стремятся к Установлению Представительнаго Порядка и к избавлению себя от нестерпимаго ига Аристократов и Богатых. Действие Народов в сем случае есть Действие Оборонительное ибо они не налагают ига на Аристократов и Богатых но только себя от их ига избавить хотят. Таким образом решено что Представительной Порядок непременно существовать должен и что Народные представители образуя особое Правительствующее Место в Состав Верховной Власти входить должны.

§15.

В следствие сего должны Народныя Собранія на два рода быть разделены, из коих одним именоваться Земскими а другим Наместными.

Земским Народным Собраніям быть по одному в Каждой Волости, состоять из всех Граждан к той волости по Гражданскому списку приписанных и заниматься единственно

выбором Граждан в члены Наместных Народных Собраний, руководствуясь одним их Доверием к избираемым лицам.

Наместным же Народным Собораниям заниматься всеми делами Народному соучастию предоставленными и состоять из трех Степеней таким образом чтобы каждая Волость имела свое Наместное Волостное Собрание, Каждый Уезд имел бы свое Наместное Уездное Собрание а Каждый Округ или Губерния свое наместное Окружное или Губернское Собрание. Члены каждого Наместного Волостного Собрания должны назначаться от Земского Собрания своей Волости. Члены каждого Наместного Уездного Собрания должны назначаться от всех Земских Собраний учрежденных в волостях того уезда. Точно также члены каждого Наместного Окружного или Губернского Собрания должны назначаться от всех Земских Собраний учрежденных в волостях того округа или Губернии.

§17.

Таким образом будет весь Народ размещен по Земским Собраниям для всеобщаго участия в составлении Наместных Собраний. А Наместныя Собрания будут сим способом весь Народ и всех онаго Граждан в полной мере без изъятия представлять. Никто не будет злоупластно от участия в Государственных Делах исключен а поелику участие сие устроено будет порядком представительном и Посредственным то и будут в полной мере соглашены.

О НАРОДЕ В ГРАЖДАНСКОМ ОТНОШЕНИИ.

[ГЛАВА V]

...

§7.

Право Собственности или обладания есть право священное и Неприкосновенное, долженствующее на самых твердых, положительных и Неприкосновенных основах быть утверждено и укреплено, дабы каждый Гражданин в полной мере уверен был в том что никакое Самовластие не может лишить его ниже малейшей части его имущества.

...

§ 10.

Личная Свобода есть первое и важнейшее право Каждого Гражданина и священнойшая обязанность каждого

Правительства. На ней основано все сооружение Государственного Здания и Без нея нет ни спокойствия, ни Благоденствия.

...

§18.

Коренные правила в отношении к свободе Книгопечатания постановляются следующие:

- 1) Каждый Гражданин имеет право писать и печатать все то что он хочет с тем только чтобы его имя было на его сочинении выставлено. От сего исключаются одни только личные ругательства которые никогда допускаемы быть не должны.

- 2) Каждый Гражданин пользуется правом иметь типографию с тем только чтобы о том было предварительно Правительство извещено и чтобы на каждой печатаной вещи находилось имя хозяина Типографии.

- 3) За Мнения и Правила в Сочинении изложенные отвечает Каждый Писатель на основании вышепомянутых правил об учении и проповедывании противных Законам и Чистой Нравственности, и судится общим Судебным Порядком.

- 4) Ежели в Сочинении излагаются какия нибудь Произшествия или что нибудь утверждается, то Сочинитель обязан оныя доказать естли к Суду обиженною стороною призван будет...

- 5) Сему распорядку подлежат все Сочинения большия и малыя, все переводы, все Ведомости и срочныя издания, Все живописи, гравировки и одним словом все то что какаго бы ни было рода Сочинения составляет. Вержховное Правление разрешается Все Подробности по своему Усмотрению постановить; срочныя же сочинения должны быть издаваемы не иначе как по предварительному извещению Правительства о сем Намерении.

§19.

Коренныя Правила в отношении к свободе Вероисповеданий и Духовных Действий состоят в следующем:

- 1) Христианская Православная Грекороссийская Вера признана быть должна Господствующею Верою Великаго Государства Российскаго.

• 2) Все прочие Христианские Исповедания ровно как и все Инородные Веры дозволяются в России если только не противны они Российским Законам Духовным и Политическим, правилам чистой Нравственности и не нарушают естественных обязанностей человека.

(пропуск в исходном тексте – V. V.)

• 6) Церковное Богослужение есть Наружный Знак посредством коего Человек обращается к Существом ВсеВышнему и стремится с оным войти в Сношение по влечению внутреннего его Убеждения; И потому должно всегда быть оказываемо совершенное Высокопочитание к Церковному Богослужению Всякого Исповедания и Всякой Веры и

• 7) Внутренняя Вера или Понятие о Боге и различных Догматах Веры находится в священном Писании и есть Дело между Человеком и Существом ВсеВышним в которое никто следовательно вмешиваться не имеет право иначе как посредством просвещения и истинного убеждения. А по сему инквизиция и не должна никогда никакого рода существовать.

Внутренняя Вера есть Неограниченная...

Русская правда или заповедная государственная грамота великаго народа российскаго служащая заветом для усовершенствования государственнаго устройства россии и содержащая верный наказ как для народа так и для временнаго верховнаго правления. – http://vivovo.co.astronet.ru/VV/LAW/VV_PES_W.HTM

Практичні завдання

1. Прочитайте документ, проаналізуйте основні його положення, які стосуються форми державного устрою, соціального устрою, правового статусу осіб, адміністративно-територіального поділу Російської імперії. Визначте, що мало

принципово змінитися у суспільно-політичному, економічному, духовному житті населення російської імперії.

2. Визначте місце статус українських земель у складі Російської імперії згідно з „Руською Правдою” П.Пестеля.

Питання для самоконтролю і самоперевірки знань

1. Яким питанням присвячено окремі глави „Руської Правди”?

2. Як ставиться автор тексту до федеративного устрою взагалі та до перспективи його впровадження у Російській імперії, зокрема?

3. Яку форму державного устрою П. Пестель вважає єдино можливою для Російської імперії? Чому?

4. Які держави і території мали залишитися у складі Російської Держави? Що таке „право благоудобства” та „право народності”? Чи застосовувалося „право народності” щодо Польщі та України?

5. Які демократичні основи проголошувалися у „Руській Правді” П.Пестеля? Обґрунтуйте відповідь.

6. Які адміністративно-територіальні одиниці мали складати територію Російської Держави? На скільки губерній було запропоновано поділити територію держави?

7. Яка адміністративно-територіальна одиниця мала стати основною „політичною” одиницею у оновленій Російській державі?

8. Перелічте верстви населення, які склали населення Російської Держави на той час. Скільки соціальних верств фіксує документ?

9. Як вирішувалося у „Руській Правді” питання про землю й приватну власність?

3. З ТАЄМНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ШЕФА ЖАНДАРМІВ ГРАФА А.ОРЛОВА ГУБЕРНАТОРАМ ПРО КИРИЛО- МЕФОДІЇВСЬКЕ ТОВАРИСТВО (подано мовою оригіналу)

Кирило-Мефодіївське товариство – українська таємна політична організація, що виникла в грудні 1845 року у Києві та була ліквідована царським урядом у січні 1846 року.

Нещодавно виявлено, що молоді вчені люди в Києві, майже всі уродженці Малоросії, утворили Українсько-Слов'янське товариство св. Кирила і Мефодія. Засновниками товариства були: колезький секретар Гулак, ад'ютант Костомаров і кандидат Белозерський, але з ними зближалася й інша молодь, яка здебільшого вчилася в університеті св. Володимира.

Товариство ставило собі за мету приєднання до Росії іноземних слов'янських племен, а засобами до цього вважало піднесення слов'янських племен до поваги власної їх народності, усунення звичаїв із всього іноземного, знищення ворожнечі і встановлення згоди між ними, схиляння їх до сповідання однієї православної віри, відкриття училищ і видання книг для простого народу.

У декого з учасників Українсько-Слов'янського товариства було знайдено не застосований, проте, до товариства: статут, за правилами якого в слов'янських племенах мало установитись народно-представницьке правління, рукопис найзлочиннішого змісту, який нібито витлумачував цей статут; інший рукопис, що називається „Закон божий” або „Подністранка”; перероблена з Міцкевичевої „Пілігримки”, в якому містилися революційні і комуністичні правила, а в кінці підбурливі відозви до слов'янських племен, та інші злочинні твори.

Треба ще зазначити, що ідеї про відновлення в кожній країні народності, мови, власної літератури і об'єднання слов'янських племен в одно ціле, не належить тільки особам, причасним до згаданої справи, а становлять об'єкт міркувань багатьох учених, і тих, хто з них займається дослідженням взагалі про слов'ян, називають слов'янофілами.

А в Києві і в Малоросії слов'янофільство перетворюється на українофільство. Там молоді люди більше піклуються про відновлення мови, літератури і звичаїв Малоросії, мріючи навіть про повернення часів колишньої вольниці козацтва і гетьманщини.

Причетні до справи про Українсько-Слов'янське товариство, як уроженці Малоросії, були, власне, українофілами. Всі вони у своїх листах, а художник Шевченко, колишній вчитель Куліш і Костомаров навіть у надрукованих ними творах, зображаючи неправильно справжній стан України, яка ніби перебувала в тяжкому становищі, захоплено говорили про колишню Малоросію, надаючи їй надзвичайно великого значення; історію цього краю подавали мало не визначнішою за всі історії, наїзди гайдамаків описували як лицарства, наводили приклади колишньої вольниці, натякаючи, що дух свободи не охолонув і досі таїться серед малоросіян. Вірші Шевченка на малоросійській мові, особливо рукописні: „Сон”, „Послання до мертвих і живих”, „Три душі” та інші, одні пасквільного і величезною мірою зухвалого, інші прямо підбурливого змісту, за височайшою затвердженою ухвалою з справи про Українсько-Слов'янське товариство, винуваті засуджені до суворого покарання; крім того визначено:

1. Надруковані твори: Шевченка – „Кобзар”, 1840 року; Куліша – „Повість про український народ”, 1846 р., „Україна” 1843 і „Михайло Чернишенко” 1843 року; Костомарова, під псевдонімом Ярема Галка – „Українські балади”, 1839 і „Вітка” 1840 року заборонити і вилучити з продажу.

2. Генерал-ад'ютантам Бібікову і Кокошкіну повідомити, щоб вони стежили у ввірених їм губерніях, чи не лишилися в продажу вірші Шевченка, рукопис „Закон Божий” та інші підбурливі твори.

Історія України. Документи. Матеріали. Посібн. / Уклад., комент. В. Ю. Короля. – К. : Вид. центр „Академія”, 2002. – 448 с. – (Альма-матер). – С. 194 – 196.

Практичні завдання

1. Прочитайте документ. Визначте, який характер він має, з якого приводу і з якою метою написаний.
2. Визначте основну ідею документу.
3. Випишіть, твори українських діячів національного відродження, які, згідно з документом, наказувалося вилучити з продажу й заборонити. Поміркуйте, що могло стати причиною такої заборони.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Як називає А.Орлов створену у Києві організацію (товариство)?
2. Хто у документі вказується засновниками товариства?
3. У яких документах, вказаних у „Інформації...” містились програмові положення політичної діяльності товариства?
4. Які завдання ставило перед собою товариство?
5. Як називає в документі А.Орлов українців, причетних до Українсько-Слов'янського товариства?

4. КНИГА БУТТЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ (подано мовою оригіналу)

„Книга буття українського народу, або Закон Божий” – ідеологічна програма Кирило-Мефодіївського братства, написана у формі біблійського оповідання. Більшість дослідників вважає її автором М. І. Костомарова. Складається із 104 параграфів, у яких всесвітню та українську історію викладено у розрізі історії християнства.

1. Бог создал світ: небо і землю і населив усякими тварями і поставив над усею тварью чоловіка і казав йому плодитися і множитися і постановив, щоб род чоловічеський поділився на коліна і племена, і кожному колінові і племені даровав край жити, щоб кожне коліно і кожне племено шукало Бога, котрий од чоловіка недалеко, і поклонялись би йому всі люди і віروвали в його, і любили його, і були б усі щасливі.
2. Але род чоловічий забув Бога і отдався діаволу, і кожне племено вимислило собі богів, і в кожному племені народи

повидумували собі богів і стали за тих богів битися, і почала земля поливатися кровю і усіватися попелом і кістками, і на всім світі сталося горе, і біднота, і хвороба, і несчастья, і незгода.

3. І так покарав людей справедливий Господь потопом, війнами, а найгірше – неволею.

4. Бо єдин єсть Бог істинний і єдин він цар над родом чоловічим, а люде як поробили собі багато богів, то з тим укупі поробили багато царів, бо як у кожному кутку був свій бог, так у кожному кутку став свій цар, і стали люде битися за своїх царів, і пуще стала земля поливатися кровію і усіватися попелом і кістками, і умножилось на всім світі горе, біднота і хвороба, і нещастя, і незгода.

5. Немає другого бога, тільки один Бог, що живе високо на небі і же вездесущий духом святим своїм, і хоч люде поробили богів в постаті звіриної і чоловічої со страстями і похотями, а то не боги, то страсті і похоті, а правив над людьми отець страстей і похотей чоловікоубийця діавол.

6. Немає другого царя, тільки один цар небесний утішитель, хоч люде і поробили собі царів в постаті своїх братів-людей со страстями і похотями, а то не були царі правдиві, бо цар єсть то такий, що править над усіма, повинен бути розумніший і найсправедливіший над усіх, а розумніший і найсправедливіший єсть Бог, а ті царі со страстями і похотями, і правив над людьми отець страстей і похотей чоловіко-убийця діавол.

7. І ті царі лукаві побрали з людей таких, що були сильніші або їм нужніші, і назвали їх панамі, а других людей поробили їх невольниками, і умножились на землі горе, біднота і хвороба, і нещастя, і незгода.

8. Два народи на світі були дотепніші: євреї і греки.

9. Євреїв сам Господь вибрав і послав до їх Моїсея і постановив їм Моїсей закон, що прийняв од Бога на горі Синайській, і постановив, щоб усі були рівні, щоб не було царя між ними, а знали б одного царя – Бога небесного, а порядок давали б судді, котрих народ вибирав голосами.

10. Але євреї вибрали собі царя, не слухаючи старця святого Самуїла і Бог тоді ж показав їм, що вони негаразд зробили, бо хоч Давид був кращий з усіх царей на світі, однак його Бог попустив у

гріх; він одняв у сусіда жінку; се ж так було, аби люди зрозуміли, що хоч-який добрий чоловік буде, а як стане самодержавне панувати, то зледащіє. І Соломона мудрішого з усіх людей, Бог попустив у саме велике кепсьтво – ідолопоклонсьтво, аби люди зрозуміли, що хоч який буде розумний, а як стане самодержавне панувати, то одуріє.

11. Бо хто каже сам на себе: “Я лучший оду всіх і розумніший над всіх, усі мусять мені коритися і за пана мене уважати і робить те, що я здумаю”, той зогрішає первородним гріхом, котрий погубив Адама, коли він, слухаючи діавола, захотів порівнятися з Богом, здурів, той, навіть, подобиться самому діаволу, котрий хотів стать вровень з Богом і упав у пекло.

12. Єдин бо єсть Бог і єдин він цар – Господь неба і землі.

13. Тим і євреї, як поробили собі царів і забули єдиного царя небесного, зараз одпали і от істинного Бога і почали кланятися Ваалу і Дагону.

14. І покарав їх Господь: пропало і царство їх і всіх забрали у полон халдеї.

15. А греки сказали: не хочем царя, хочем бути вільні і рівні.

16. І стали греки просвіщенні над усі народи, і пішли од них науки і скуства, і умисли, що тепер маємо. А се сталось за тим, що не було у них царей.

17. Але греки не дізнались правдивої свободи, бо хоч одріклись царей земних, та не знали царя небесного і вимишляли собі богів; і так царей у їх не було, а боги були, тим вони впововину стали такими, якими були б, коли у них не було богів і знали б небесного Бога. Бо хоч вони багато говорили про свободу, а свободні були не всі, а тільки одна частка народа, прочі ж були невольниками; і так, царів не було, а панство було: а то все рівно, якби у їх було багато царків.

18. І покарав їх Господь; бились вони між собою і попали в неволю і спершу під македонян, а вдруге до римлян.

19. І так покарав Господь род чоловічеський, що найбільша часть його, сама просвіщенна, попалась в неволю до римських панів, а потім до римського імператора.

20. І став римський імператор царем над народами і сам себе нарик богом.

21. Тоді возрадувався діавол і все пекло з ним. І сказали в пеклі: оттепер уже наше царство; чоловік далеко отступив од Бога, коли один нарік себе і царем і богом вкупі.

22. Але в той час змилувався Господь – отець небесний – над родом чоловічим і послав на землю сина свого, щоб показати людям Бога, царя і пана.

23. І прийшов син Божий на землю, щоб одкрити людям істину, щоб тая істина свободила род чоловічий.

24. І навчав Христос, що всі люде – брати і ближні, всі повинні любити попереду Бога, а потім один другого, і тому буде найбільшая шана од Бога, хто душу свою положить за други своя. А хто первий між людьми хоче бути, повинен бути всім слугою.

25. І сам на собі приклад показав: був розумніший і справедливіший з людей, стало бути цар і пан, а явився не в постаті земного царя і пана, а народився в яслах, жив у бідності, набрав учеників не з панського роду, не з учених філософів, а з простих рибалок.

26. І став народ прозрівати істину, і злякалися філософи і люде імператора римського, що істина бере верх, а за істиною буде свобода, і тоді вже не так легко буде дурить і мучить людей.

27. І засудили на смерть Ісуса Христа – Бога, царя і пана – і претерпів Ісус Христос оплеванія, заушенія, бієнія, хрест і погребеніє за свободу рода чоловічого тим, що не хотіли прийняти його за царя і пана, бо мали другого царя-кесаря що сам себе нарік богом і пив кров людськую.

28. А Христос-цар свою кров пролив за свободу рода чоловічого і оставив на віки кров свою для питанія вірним.

29. І воскрес Христос в третій день і став царем неба і землі.

30. Ученики його, бідні рибалки, розійшлися по світу і проповідували істину і свободу.

31. І ті, що приймали слово їх, стали братами між собою – чи були преж того панами або невольниками, філософами або не вченими. Усі стали свободними кровію Христовою, котору зарівно приймали, і просвіщенними світлом правди.

32. І жили християне братством, усе у них було общественне і були у них вибрані старшини і ті старшини були

всім слугами, бо Господь так сказав: “Хто хоче першим бути, повинен всім бути слугою”.

33. Тоді імператори римські і пани, і чиновні люде, і вся челядь їх, і філософи піднялись на християнство і хотіли викоренити Христову віру і гинли християне; їх і топили, і вішали, і в чверті рубали, і пекли, і залізними гребінками скребли, і ині тьмочисленні муки їм чинили.

34. А віра Христова не уменьшалась, а чим гірше кесарі і пани лютовали, тим більше було вірующих.

35. Тоді імператори з панами змовились і казали поміж собою: уже нам не викоренити християнства, піднімемось на хитрощі, приймемо її самі, перевернемо ученіє Христово так, щоб нам добре було, та й обдуримо народ.

36. І почали царі приймати християнство і кажуть: “От бачите: можно бути і християнином і царем вкупі”.

37. І пани приймали християнство і казали: “От бачите: можно бути і християнином і паном вкупі”.

38. А того не уважали, що мало сего, що тільки назваться. Бо сказано: “Не всяк глаголай ми: господи, господи! внидеть в царство небесное, то творяй волю отца моего, і же есть на небесах”.

39. І піддурили архієреїв і попів, і філозофів, а ті і кажуть: “Истино так воно есть, ажеж і Христос казав: “Воздадите кесарево кесареви, а Боже Богови”; і апостол говорить: “Всяка власть од Бога”. Так уже Господь установив щоб одні були панами і багатими, а другі нищими і невольниками.

40. А казали вони неправду. Хоч Христос сказав: “воздадите кесарево кесареви”, а се тим, що Христос не хотів, щоб були бунти та незгода, а хотів, щоб мирно і любязно розійшлась віра і свобода, бо коли християнин буде воздавать не християнському кесареви кесарево – платить податок, сповнять закон, – то кесар, принявши віру, повинен одріктись свого кесарства, бо він тоді, будучи першим, повинен бути всім слугою; і тоді б не було кесаря, а був би єдиний цар – господь Іісус Христос.

41. І хоча апостол сказав: “Всяка власть од Бога”, а не есть воно те, щоб кожний, що захватить власть, був сам од Бога. Уряд і порядок і правленіє повинні бути на землі: так Бог постановив, і

єсть то власть, і власть та од Бога, але урядник і правитель повинні подлегать закону і сонмищу бо і Христос повеліває судиться перед сонмищем і так як урядник і правитель перші, то вони повинні быть слугами, і недостойть їм робить те, що здумається, а те, що постановлене, і не-дстойть їм величатся та помпою очі одводити, а достойть їм жити просто і працювати для общества пильно, бо власть їх од Бога, а сами вони грішні люде і самі послідніші, бо усім слуги.

42. А сьому ще гірша неправда, бутсім установлено од Бога, щоб одні пановали і багатились, а другі були у неволі і нищі, бо не було б сього, скоро б поприймали щире Євангеліє; пани повинні свободити своїх невольників і зробитись їм братами, а багаті повинні наділяти нищих, і нищі стали б также багаті; якби була на світі любов християнська в серцях, то так було б, бо хто любить кого, той хоче, щоб тому було так же хороше, як і йому.

43. І ті, що так казали і тепер кажуть і переверчують Христово слово, ті оддадуть одвіт в день судний. Вони скажуть судді: Господи, не в твоє лі ім я пророчествовах? А судія скаже їм: Не все вас.

44. Таким викладом зіпсували царі, пани та вчені свободу християнську.

45. Благодать дана всім язикам, а спершу коліну Яфетову, бо Сімово через жидів отвернуло Христа.

46. І перейшла благодать до племен грецького, романського, німецького, слов'янського.

47. І греки, прийнявши благодать, покаляли її, бо вони прийняли лову віру і не зовлеклись ветхого чоловіка со страстями і похотями, оставили при собі і імператорство, і панство, і пиху царськую, і неволю, і покарав їх Господь: чахло, чахло грецьке царство тисячу років, зчахло зовсім і попало до турків.

48. Романське племено – влохи, французи, гішпани – приняло благодать, і стали народи увіходять у силу і у нову жизнь і просвіщенность, і благословив їх Господь, бо лучше вони прийняли святу віру, ніж греки, одначе не зовсім зовлеклись ветхого чоловіка со страстями і похотями, оставили і королей, і панство, і вимислили голову християнства – папу, і той папа

видумав, що він має власть над усім світом християнським, ніхто не повинен судити його, а що він здумає, те буде гарно.

49. І племено німецьке – народи німецькі – прийняли благодать і стали увіходити у пушу силу і жизнь нову, і просвіщенность, і благословив його Господь, бо вони ще лучче прийняли віру, ніж греки і романці, і з'явивсь у них Лютер которий почав учити, що повинно християнам жити так, як жили до того часу, коли поприймали і попереверчували ученіє Христово царі і пани, і щоб не було неподсудимого голови над церквою християнською – папи, єсть бо єдин глава всім – Христос. Але і німці не зовлеклися ветхого чоловіка, бо zostавили усебе і королів і панів, і ще гірше дозволили замість папи і єпископов орудувать церквою Христовою королям і панам.

50. І сталась послідня лєсть гірша першої, бо не тільки у німців королі, але і у других землях взяли верх над всім, і, щоб удержати народ у ярмі, поробили ідолів, отвертали людей од Христа і казали кланятися ідолам і биться за них.

51. Бо то все рівно що ідоли: хоча французи були хрещені, одначе меньше шанували Христа, ніж честь національну, і такого ідола їм зроблено, а англічане кланялись золоту і мамоні, а другі народи так же своїм ідолам, і посилали їх королі і пани на заріз за шматок землі, за табак, за чай, за вино; і табак, і чай, і вино стали у них богами, бо речено: іде же сокровище ваше, там серце ваше. Серце християнина с Ісусом Христом, а серце ідолопоклонникові – з своїм ідолом. І стало, як каже апостол, їх богом чрево.

52. І вимислили одщепенці нового бога, сильнішого над усіх дрібних боженят, а той бог називався по-французські єгоїзм або інтерес.

53. І філософи почали кричати, що то кепство віровати в сина Божого, що немає ні пекла, ні раю і щоб усі поклонялись єгоїзмові або інтересові.

54. А до всього до того довели, королі та пани; і завершилася міра їх плюгавства, праведний Господь послав свій меч обоюдоострий на рід прелюбодійний; збунтовались французи і сказали: не хочем, щоб були у нас королі та пани, а хочем бути рівні й вільні.

55. Але тому не можна було статися, бо тільки свобода, где дух Христов, а дух Божий уже перед тим вигнали з Францевщини королі та маркізи, та філософи.

56. І французи короля свого забили, панів прогнали, а самі почали різатися і дорізались до того, що пішли у гіршу неволю.

57. Бо на їх господь хотів показати усім язикам, що нема свободи без Христової віри.

58. Іс той пори племена романське і німецьке турбуються, і королів і панство вернули, і про свободу кричать, і немає в їх свободи, бо нема свободи без віри.

59. А племено слов'янське то найменший брат у сім ї Яфетовій.

60. Трапляється, що менший брат любить дуже отця, одначе получає долю меншу проти старших братів, а потім, як брати старші своє потратять, а менший збереже своє, то і старших виручає.

61. Племено слов'янське ще до прийняття віри не йміло ані царей, а ні панів, і всі були рівні, і не було у них ідолів, і кланялись слов'яни одному Богу – вседержителю, ще його й не знаючи.

62. Як уже просвітилися старші брати греки, романці, німці, тоді Господь і до менших братів слов'ян послав двох братів: Константина і Мефодія і духом святим покрив їх Господь, і переложили вони на слов'янську мову святеє письмо, і отправають службу божую постановили на тій мові, якою всі говорили посполу, а сього не було ні у романців, ні у німців, бо там по-латинськи службу одправлявали, так що романці мало, а німці овсі не второпали, що їм читано було.

63. І скоро слов'яне преймавали віру Христову так, як ні один народ не преймавав.

64. Але було два лиха у слов'ян: одно – незгода між собою, а друге те, що вони, як менші брати, усе переймали од старіших; чи до діла, чи не до діла, не бачучи того, що у їх своє було лучше, ніж братівське.

65. І попримали слов'яне од німців королів і князів, і бояр, і панів, а преж того королі були в їх вибрані урядники і не чванилися перед народом, а обідали с самим простим чоловіком

за рівню, і самі землю орали, а то вже у їх стала і пиха, і помпа, і гвардія, і двор.

66. І панів у слов'ян не було, а були старшини: хто старший літами і до того розумніший, того на раді слухають, а то вже стали пани, а у їх неволники.

67. І покарав Господь слов'янське племено гірше, ніж другі племена, бо сам Господь сказав: кому дано більше, з того більше і зищеться. І попадали слов'яне в неволю до чужих; чехи і полабці – до німців, серби і болгари – до греков і до турок, москалі – до татар.

68. І здавалось, от загине племено слов'янське, бо ті слов'яне, що жили около Лаби і Помор'я Балтицького, ті пропали, так що і сліду їх не осталось.

69. Але не до кінця прогнівився Господь на племено слов'янське, бо Господь постановив так, щоб над сим племеном збулось писаніє: Камень его же не брегоша зиждущий, той бисть во главу угла.

70. По многих літах стало в Славянщині три неподлеглих царства: Польща, Литва і Московщина.

71. Польща була з поляків і кричали поляки: у нас свобода і рівність, але поробили панство і одурів народ польський, бо простий люд попав у неволю саму гіршу, яка де-небудь була на світі, і пани без жодного закону вішали і вбивали своїх невільників.

72. Московщина була з москалів і була у їх велика Річ Посполита Новгородська вільна і рівна, хочь не без панства: і пропав Новгород за те, що і там завелось панство, і цар московський взяв верх над усіма москалями, а той цар узяв верх, кланяючись татарам, і ноги ціловав ханові татарському, бусурману, щоб допоміг йому держати в неволі неключимій народ московський, християнський.

73. І одурів народ московський і попав у ідолопоклонство, бо царя свого нарік богом, і усе, що цар скаже, те уважав за добре, так що цар Іван в Новгороді душив та топив по десятку тисяч народу, а літописці, розказуючи те, звали його христолюбивим.

74. А в Литві були литвяки, та ще до Литви належала Україна.

75. І поєдналась Україна з Польщею як сестра с сестрою, як єдиний люд слов'янський до другого люду слов'янського нерозділиво і незмісимо, на образ іпостасі божої нероздільної і незмісимої, як колись поєднуються усі народи слов'янські поміж собою.

76. І не любила Україна ні царя, ні пана, а зкомпоновала собі козацтво, єсть то істее братство, куди кожний, пристаючи, був братом других – чи був він преж того паном чи невольником аби християнин, і були козаки між собою всі рівні, і старшини вибирались на раді і повинні були слугувати всім по слову Христовому, і жодної помпи панської і титула не було між козаками.

77. І постановили вони чистоту християнську держати, тим старий літописець говорить об козаках: “тятьби же и блуд ні же именується у них”.

78. І постановило козацтво: віру святую обороняти і визволяти ближніх своїх з неволі. Тимто гетьман Свирговський ходив обороняти Волощину і не взяли козаки миси з червонцями, як їм давали за услуги, не взяли тим, що кров проливали за віру та за ближніх і служили Богу, а не ідолу золотому. А Сагайдашний ходив Кафу руйнувати і визволив кільканадцять тисяч невольників з вічної підземної темниці.

79. І багато лицарів таке робили, що не записано і в книгах мира сього, а записано на небі, бо за їх були перед Богом молитви тих, котрих вони визволили з неволі.

80. І день ото дня росло, умножалось козацтво і незабаром були б на Україні усі козаки, усі вільні і рівні, і не мала б Україна над собою ні царя, ні пана, опріч Бога єдиного, і, дивлячись на Україну, так би зробилось і в Польщі, а там і у других слов'янських краях.

81. Бо не хотіла Україна ітти услід язиков, а держалась закону Божого, і всякий чужестранець, заїхавши в Україну, дивувався, що ні в одній стороні на світі так щиро не молються Богу, ніде муж не любив так своєї жони, а діти своїх родителей.

82. А коли папи та єзуїти хотіли насильно повернуть Україну під свою власть, щоб українці-христиане повірили,

бутсім справді усе так і єсть, що папа каже, тоді на Україні з явились братства, такі, як були у перших християн, і всі, записуючись у братство, був би він пан чи мужик, називались братами. А се для того, щоб бачили люде, що в Україні осталась істинная віра і що там не було ідолів, тим там і ересі жодної не з явилось.

83. Але панство побачило, що козацтво росте і всі люде скоро стануть козаками, єсть-то вільними, наказали зараз своїм крепакам, щоб не ходили в козаки, хотіли забить народ простий як скотину, так, щоб йому не було ні чувствія, ні розуму, і почали пани обдирати своїх крепаков, отдали їх жидам на такую муку, що подобную творили тільки над нервами християнами, драли з їх, з живих, шкури, варили в котлах дітей, давали матерям собак грудями годовати.

84. І хотіли пани зробити з народа дерево або камінь, і стали їх не пускати навіть в церков, хрестить дітей і вінчатися, і причащатися, і мертвих ховати, а се для того, щоб народ простий утерять навіть постать чоловічу.

85. І козацтво стали мучить і нівечить, бо таке рівне братство християнське стояло панам на перешкоді.

86. Але не так зробилось, як думали пани, бо козацтво піднялось, а за їм увесь простий народ, вибили і прогнали панів, і стала Україна земля козацька, вольна, бо всі були рівні і вільні, але не надовго.

87. І хотіла Україна знову жити з Польщою по-братерськи, нерозділимо і несмісимо, але Польща жодною мірою не хотіла одрікатись свого панства.

88. Тоді Україна пристала до Московщини і поєдналась з нею як єдиний люд слов'янський с слов'янським нерозділимо і несмісимо, на образ іпостасі божої нерозділимої і несмісимої, як колись поєднуються усі народи слов'янські між собою.

89. Але скоро побачила Україна, що попалась у неволю, бо вона по своєї простоті не пізнала, що там був цар московський, а цар московський усе рівно було, що ідол і мучитель.

90. І одбилась Україна од Московщини, і не знала, бідна, куди прихилить голову.

91. Бо вона любила і поляків, і москалів як братів своїх і не хотіла з ними розбрататися, вона хотіла, щоб всі жили вкупі,

поєднавшись як один народ слов'янський с другим народом слов'янським, а ті два с третім, і було б три Речі Посполиті в однім союзі нерозділимо і несмісимо по образу Тройци Божой нероздільной і несмісимою, як колись поєднаються між собою усі народи слов'янські.

92. Але сього не второпали ні ляхи, ні москалі. І бачуть ляхцькі пани і московський цар, що нічого не зробить з Україною, і сказали поміж собою: не буде України ні тобі, ні мені, роздеремо її по половині, як Дніпр її розполовинив, лівий бік буде московському царю на поживу, а правий бік – польським панам на поталу.

93. І билась Україна літ п'ятдесят, і єсть то найсвятіша і славіша война за свободу, яка тільки єсть в історії, а розділ України єсть найпоганіше діло, яке тільки можна знайти в історії.

94. І вибилась з сил Україна, і вигнали ляхи козацтво з правого боку Дніпрового, і запановали пани над бідним остатком вольного народу.

95. А на лівім боці ще держалось козацтво, але час од часу попадало в неключиму неволю московському цареві, а потім петербургському імператорові, бо останній цар московський і первий імператор петербургський положив сотні тисяч в канавах і на костях збудував собі столицю

96. А німка цариця Катерина, курва всесвітня, безбожниця, убійниця мужа свого, востанне доконала козацтво і волю, бо, одібравши тих, котрі були в Україні старшими, наділила їх панством і землями, понадавала їм вольну братію в ярмо і поробила одних панамі, а других невольниками.

97. І пропала Україна. Але так здається.

98. Не пропала вона, бо вона знати не хотіла ні царя, ні пихи, а хоч і був цар, та чужий, і хоч були пани, та чужі; а хоч з української крові були ті виродки, одначе це псовали своїми губами мерзенними української мови і самі себе не називали українцями, а істий українець, хоч був він простого, хоч панського роду, тепер повинен не любити ні царя, ні пана, а повинен любити і пам'ятовати єдиного бога Ісуса Христа, царя і пана над небом і землею. Так воно було прежде, так і тепер зосталось.

99. І Слов'янщина хоч терпіла і терпить неволю, та не сама її сотворила, бо і цар, і панство не слов'янським духом сотворено, а німецьким або татарським. І тепер в Росії хоч і є деспот цар, однак він не слов'янин, а німець, тим і урядники у його німці; оттого і пани хоч і єсть в Росії, та вони швидко перевертуються або в німця, або в француза, а істий слов'янин не любить ні царя, ні пана, а любить і пам'ятує одного бога Ісуса Христа, царя над небом і землею. Так воно було прежде, так і тепер зосталось.

100. Лежить в могилі Україна, але не вмерла.

101. Бо голос її, голос, що звав усю Слов'янщину на свободу і братерство, розійшовся по світу словенському. І одізвався він, той голос України, в Польщі, коли 3 мая постановили поляки, щоб не було панів і всі були б рівні в Речі Посполитій; а того хотіла Україна за 120 літ до того.

102. І не допустили Польщу до того, і розірвали Польщу, як прежде розірвали Україну.

103. І се їй так і треба, бо вона не послухала України і погубила сестру свою.

104. Але не пропаде Польща. бо її збудить Україна, котра не пам'ятуєть зла і любить сестру свою так, якби нічого не було між ними.

105. І голос України одізвався в Московщині, коли після смерті царя Олександра хотіли руські прогнати царя і панство і установити Речь Посполиту, і всіх слов'ян поєднати по образу іпостасей божественних нерозділиво і несмісимо; а сього Україна ще за двісті років до того хотіла.

106. І не допустив до того деспот: одні покончили живот свій на шибениці, других закатували в копальнях, третіх послали на заріз черкесові.

107. І панує деспот кат над трьома народами слов'янськими, править через німців, псує, калічить, нівечить добру натуру слов'янську і нічого не зробить.

108. Бо голос України не затих. І встане Україна з своєї могили, і знову озоветься до всіх братів своїх слов'ян, і почують крик її, і встане Слов'янщина, і не позостанеться ні царя, ні царевича, ні царівни, ні князя, ні графа, ні герцога, ні сіятельства, ні превосходительства, ні пана, ні боярина, ні крепака, ні холопа –

ні в Московщині, ні в Польщі, ні в Україні, ні в Чехії, ні у хорутан, ні у сербів, ні у болгар.

109. Україна буде неподлеглою Річчю Посполитою в союзі слов'янським. Тоді скажуть всі язики, показуючи рукою на те місто, де на карті буде намальована Україна: “От камень, его же не брегоша зиждушии, той бисть во главу”.

Книга буття українського народу, або ЗаконБожий. – <http://lito.pys.org.ua/rizne/kmt02.htm>

Практичні завдання

1. Прочитайте текст. Зазначте, які періоди історії висвітлюються у тексті.
2. Визначте, якою є основна ідея документу.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. У якому жанрі написаний документ?
2. Які два народи характеризуються авторами документу, як найбільш „дотепні”? Чому?
3. Як, згідно з текстом джерела, Бог покарав слов'ян за незгоду між собою й переймання чужого?
4. Яка історична роль згідно з думкою авторів „Книги буття” належить Україні?
5. Яку мету ставлять перед українцями автори документу?

5.3 ОБВИНУВАЛЬНОГО ВИРОКУ У СПРАВАХ Т.Г. ШЕВЧЕНКА (26 ТРАВНЯ 1847 Р.) (подано мовою оригіналу)

Т.Г.Шевченко (1814 – 1861) – український поет, письменник, художник, графік, громадський діяч, член Кирило-Мефодіївського

братства. У творах на історичну тему показав боротьбу українського народу проти соціального й національного поневолення.

а) З ОБВИНУВАЛЬНОГО АКТА

Шевченко, замість того, щоб довічно відчувати благоговійні почуття до осіб августійшої фамілії, які удостоїли викупити його з кріпосництва, писав вірші малоросійською мовою, найобурливішого змісту. В них він то зображав плач про уявне поневолення і лихо України, то оспівував славу гетьманського правління і колишньої вольниці козацтва, то з неймовірною зухвалістю зводив наклепи і виливав жовч на осіб імператорського дому, забуваючи в них особистих своїх благодійників. Крім того, що все заборонене захоплює людей з слабим характером, Шевченко набув між друзями своїми славу знаменитого малоросійського письменника, а тому вірші його ще більш шкідливі і небезпечні. З улюбленими віршами в Малоросії могли виникати і згодом укорінятися думки про уявне раювання часів гетьманщини, про щастя повернути ці часи і про можливість існування України, як окремої держави. Судячи з тієї виняткової поваги, яку почували і особиста Шевченка, і до його віршів всі україно-слов'янські ідеї не захоплювали київських учених, як і вся справа доводить, що Шевченко не належав до Україно-слов'янського товариства, а діяв окремо, захоплюючись власною зіпсованістю. Проте, за підбурливий дух і зухвалість, що виходила за всякі межі, його потрібно було визнати одним з найважливіших злочинців...

б) З ВИРОКУ СУДУ

Художника Шевченка, за писання підбурливих і надзвичайно зухвалих віршів, як наділеного міцною будовою тіла, призначити рядовим в Оренбурзький окремий корпус з правом вислуги, доручивши начальству найсуворіше наглядати, щоб від

нього, ні в якому разі, не могло вийти підбурливих і пасквільних творів.

Власноручна приписка Миколи до вироку: „Під найсуворіший нагляд, заборонивши писати і малювати”.

Історія України. Документи. Матеріали. Посібн. / Уклад., комент. В. Ю. Короля. – К. : Академія, 2002. – 448 с. – (Альма-матер). – С. 196 – 107.

Практичні завдання

1. Прочитайте уважно звинувачувальний акт і вирок суду стосовно Т. Г. Шевченка. Визначте основні звинувачення, які висувалися владою на його адресу та призначену йому міру покарання.

2. Поміркуйте, чому влада вбачала в діяльності Т. Г. Шевченка особливу небезпеку.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. У чому звинувачувався у документі Т. Г. Шевченко?

2. У чому влада вбачала особливу шкідливість і небезпечність шевченківських віршів?

3. Чому Т. Г. Шевченко, незважаючи на офіційну не приналежність до Кирило-Мефодіївського товариства, був визнаний царською владою одним із найбільших „злочинців” у справі кирило-мефодіївців?

4. Яким був вирок суду стосовно Т. Г. Шевченка?

**6. Циркуляр министра внутренних дел П. А. Валуева Киевскому, Московскому и Петербургскому цензурным комитетам от 18 июля 1863 г.
(подано мовою оригіналу)**

Валуєв Петро Олександрович (1815 – 1890) – російський державний діяч, міністр внутрішніх справ, граф, автор т. зв. „Валуєвського циркуляру”.

„Валуєвський циркуляр” (18 липня 1863 року) – таємний циркуляр міністра внутрішніх справ Російської імперії Петра Валуєва, в якому наказувалося призупинити видання всіх книг „малоросійською”, тобто українською мовою, окрім творів красного письменства.

18 июля, 1863 г.

Давно уже идут споры в нашей печати о возможности существования самостоятельной малороссийской литературы. Поводом к этим спорам служили произведения некоторых писателей, отличавшихся более или менее замечательным талантом или своею оригинальностью. В последнее время вопрос о малороссийской литературе получил иной характер, вследствие обстоятельств чисто политических, не имеющих никакого отношения к интересам собственно литературным. Прежние произведения на малороссийском языке имели в виду лишь образованные классы Южной России, ныне же приверженцы малороссийской народности обратили свои виды на массу непросвещенную, и те из них, которые стремятся к осуществлению своих политических замыслов, принялись, под предлогом распространения грамотности и просвещения, за издание книг для первоначального чтения, букварей, грамматик, географий и т. п. В числе подобных деятелей находилось множество лиц, о преступных действиях которых производилось следственное дело в особой комиссии.

В С.-Петербурге даже собираются пожертвования для издания дешевых книг на южно-русском наречии. Многие из этих книг поступили уже на рассмотрение в С.-Петербургский цензурный комитет. Не малое число таких же книг представляется и в киевский цензурный комитет. Сей последний в особенности затрудняется пропуском упомянутых изданий, имея в виду следующие обстоятельства: обучение во всех без изъятия училищах производится на общерусском языке и употребление в училищах малороссийского языка нигде не допущено; самый

вопрос о пользе и возможности употребления в школах этого наречия не только не решен, но даже возбуждение этого вопроса принято большинством малороссиян с негодованием, часто высказывающимся в печати. Они весьма основательно доказывают, что никакого особенного малороссийского языка не было, нет и быть не может, и что наречие их, употребляемое простонародием, есть тот же русский язык, только испорченный влиянием на него Польши; что общерусский язык так же понятен для малороссов как и для великороссиян, и даже гораздо понятнее, чем теперь сочиняемый для них некоторыми малороссами и в особенности поляками, так называемый, украинский язык. Лиц того кружка, который усиливается доказать противное, большинство самих малороссов упрекает в сепаратистских замыслах, враждебных к России и губительных для Малороссии.

Явление это тем более прискорбно и заслуживает внимания, что оно совпадает с политическими замыслами поляков, и едва ли не им обязано своим происхождением, судя по рукописям, поступившим в цензуру, и по тому, что большая часть малороссийских сочинений действительно поступает от поляков. Наконец, и киевский генерал-губернатор находит опасным и вредным выпуск в свет рассматриваемого ныне духовною цензурою перевода на малороссийский язык Нового Завета.

Принимая во внимание, с одной стороны, настоящее тревожное положение общества, волнуемого политическими событиями, а с другой стороны имея в виду, что вопрос об обучении грамотности на местных наречиях не получил еще окончательного разрешения в законодательном порядке, министр внутренних дел признал необходимым, впредь до соглашения с министром народного просвещения, обер-прокурором св. синода и шефом жандармов относительно печатания книг на малороссийском языке, сделать по цензурному ведомству распоряжение, чтобы к печати дозволялись только такие произведения на этом языке, которые принадлежат к области изящной литературы; пропуском же книг на малороссийском языке как духовного содержания, так учебных и вообще назначаемых для первоначального чтения народа, приостановиться. О распоряжении этом было повергаемо на

Высочайшее Государя Императора воззрение и Его Величеству благоугодно было удостоить оное монаршего одобрения.

Циркуляр министра внутренних дел П. А. Валуева Киевскому, Московскому и Петербургскому цензурным комитетам от 18 июля 1863 г. – <http://www.ukrhistory.narod.ru/texts/miller-pr1.htm>

Практичні завдання

1. Прочитайте текст і з'ясуйте, якою є головна мета цього документу, хто його автор, на кого він розрахований.
2. Виділіть у тексті аргументи, які наводять його автори для обґрунтування необхідності заборони навчальної й духовної літератури малоросійською мовою.
3. Поміркуйте, якими мали бути наслідки видання цього документу.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Що стверджується у документі стосовно „малоросійської мови”?
2. У чому звинувачуються в тексті автори й видавці навчальної літератури українською (малоросійською) мовою?
3. Хто в документі звинувачується у „псуванні” російської мови?
4. Що заборонялося вказаним розпорядженням?
5. На кого був розрахований документ і до кого адресований?

7. Емський указ (1876 р.) (подано мовою оригіналу)

Олександр II (1818 – 1881) – російський імператор з 1855 року. Проводив щодо України агресивну шовіністичну політику. Вбитий 1 березня 1881 року у Петербурзі народовольцем І. Гриневецьким.

Емський указ – розпорядження російського уряду, спрямоване на придушення української культури, підписане імператором Олександром II 18(30) травня 1876 року у м. Емсі.

Выводы Особого Совещания для пресечения украинофильской пропаганды после исправления в соответствии с замечаниями, сделанными Александром II 18 мая в г. Эмс.

В видах пресечения опасной, в государственном отношении, деятельности украинофилов, полагалось бы соответственным принять впредь до усмотрения, следующие меры:

а) По Министерству Внутренних дел.

1. Не допускать ввоза в пределы Империи, без особого на то разрешения Главного Управления по делам печати, каких бы то ни было книг, издаваемых за границей на малорусском наречии.

2. Воспретить в Империи печатание, на том же наречии, каких бы то ни было оригинальных произведений или переводов, за исключением исторических памятников, но с тем, чтобы и эти последние, если принадлежат к устной народной словесности (каковы песни, сказки, пословицы), издаваемы были без отступления от общерусской орфографии (то есть не печатались так называемой „кулишовкою”).

Примечание 1. Мера эта была бы не более, как расширением Высочайшего повеления от 3 июля 1863 года, коим разрешено было допускать к печати на малорусском наречии только произведения, принадлежащие к области изящной литературы, пропуски же книг на том же наречии, как духовного содержания, так учебных и вообще назначаемых для первоначального чтения, повелено было приостановить.

Примечание II. Сохраняя силу означенного выше Высочайшего повеления, можно было бы разрешить к печатанию на малорусском наречии, кроме исторических памятников, и произведения изящной словесности, но с тем, чтобы соблюдалась в них общерусская орфография, и чтобы разрешение давалось не

иначе, как по рассмотрению рукописей Главным Управлением по делам печати.

3. Воспретить равномерно всякие на том же наречии сценические представления, тексты к нотам и публичные чтения (как имеющие в настоящее время характер украинофильских манифестаций).

4. Поддержать издающуюся в Галиции, в направлении враждебном украинофильскому, газету „Слово”, назначив ей хотя бы небольшую, но постоянную субсидию, без которой она не может продолжать существование и должна будет прекратиться, (украинофильский орган в Галиции, газета „Правда”, враждебная вообще русским интересам, издается при значительном пособии от поляков).

5. Запретить газету „Киевский Телеграф” на том основании, что номинальный ее редактор Снежко-Блоцкий слеп на оба глаза и не может принимать никакого участия в редакции, которой заведуют постоянно и произвольно лица, приглашаемые к тому издательницею Гогоцкою из кружка людей, принадлежащих к самому неблагонамеренному направлению.

б) По Министерству Народнаго Просвещения.

6. Усилить надзор со стороны местного учебного начальства, чтобы не допускать в первоначальных училищах преподавания каких бы то ни было предметов на малорусском наречии.

7. Очистить библиотеки всех низших и средних училищ в малороссийских губерниях от книг и книжек, воспрещаемых 2-м параграфом настоящего проекта.

8. Обратитъ серьезное внимание на личный состав преподавателей в учебных округах Харьковском, Киевском и Одесском, потребовав от попечителей сих округов именного списка преподавателей с отметкою о благонадежности каждого по отношению к украинофильским тенденциям, и отмеченных неблагонадежными или сомнительными перевести в великорусские губернии, заменив уроженцами этих последних.

9. На будущее время выбор лиц на преподавательские места в означенных округах возложить, по отношению к благонадежности сих лиц, на строгую ответственность представляющих о их назначении, с тем, чтобы ответственность,

о которой говорится, существовала не только на бумаге, но и на деле.

Примечание 1. Существуют два Высочайшие повеления покойного Государя Николая Павловича, не отмененные Верховной Властью, а потому сохраняющие и в настоящее время силу закона, которыми возлагалось на строжайшую ответственность Попечителей Округов и вообще учебного начальства, не терпеть в учебных заведениях лиц с неблагонадежным образом мыслей, не только между преподавателями, но и между учащимися. Полезно было бы напомнить о них.

Примечание II. Признавалось бы полезным принять за общее правило, чтобы в учебные заведения округов: Харьковского, Киевского и Одесского назначать преподавателей преимущественно великоруссов, а малоруссов распределить по учебным заведениям С.-Петербургского, Казанского и Оренбургского округов.

10. Закрыть на неопределенный срок Киевский Отдел Императорского Географического Общества (подобно тому, как в 1860-х годах закрыт в этом последнем Политико-экономический Комитет, возникший в среде Статистического Отделения), и допустить затем открытие его вновь, с предоставлением местному Генерал-Губернатору права ходатайствовать о его открытии, но с устранением навсегда тех лиц, которые сколько-нибудь сомнительны в своем чисто-русском направлении.

в) По III Отделению Собственной Его Императорского Величества Канцелярии.

11. Немедленно выслать из края Драгоманова и Чубинского, как неисправимых и положительно опасных в крае агитаторов.

Емський указ. – <http://ru.wikisource.org/wiki>

Практичні завдання

1. Прочитайте документ, визначте, яку структуру він має.

2. З'ясуйте, до кого і з якою метою адресований цей документ.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Які заходи, згідно з документом, наказувалося застосувати Міністерству внутрішніх справ, а які – Міністерству народної освіти?

2. Літературу якого характеру, видану українською мовою, було заборонено в указі ввозити до Російської імперії?

3. Українську літературу якого жанру було дозволено для друку в Російській імперії?

4. Якій газеті в Галичині пропонувалося в документі надати постійну субсидію? З якою метою?

5. Яка газета заборонялася вказаним указом?

6. Які українські наукові діячі і яким чином постраждали від Емського указу?

8. ІЗ ПРОГРАМИ РУСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ РАДИКАЛЬНОЇ ПАРТІЇ

(подано мовою оригіналу)

Русько-українська радикальна партія – політичне об'єднання, засноване Іваном Франком і Михайлом Павликом 4 жовтня 1890 у Львові, яке виросло з радикальних молодіжних гуртків, що постали в Галичині наприкінці 1870-х років під впливом Михайла Драгоманова. У майбутньому – Українська радикальна партія.

Зваживши, що теперішні економічні, політичні і культурні потреби нашого простого народу і інтелігенції такі, що обі наші старші партії – народовська і москальофільська, – при своїх основах і цілях, не в стані заспокоїти тих потреб, – ми, русько-українські радикали, порозумівшись приватно в днях 4 і 5 н. ст. жовтня 1890 р., виступаємо отес як нова партія під назвою Русько-українська радикальна партія з ось якою програмою:

А. ПРОГРАМА МАКСИМАЛЬНА

1) В справах суспільно-економічних змагаємо до переміни

способу продукції згідно зі здобутками наукового соціалізму, т. є. хочемо колективного устрою праці і колективної власности средств продукційних.

2) В справах політичних хочемо повної волі особи, слова, сходи і товариств, печаті і сумління, забезпечення кожній одиниці, без різниці пола, як найповнішого впливу на рішанє всіх питань політичного житя; автономії громад, повітів, крайів, у справах, котрі тільки їх дотикають; уділення кождому народови можности як найповнішого розвою культурного.

3) В справах культурних стоїмо на ґрунті позитивної науки, за раціоналізмом в справах віри і реалізмом в штуці, і домагаємося, щоби всі здобутки культури і науки сталися власністю всего народу.

Історія України. Документи. Матеріали. Посібн. / Уклад., комент. В. Ю. Короля. – К. : Вид. центр „Академія”, 2002. – 448 с. – (Альма-матер). – С. 217.

Практичні завдання

1. Прочитайте програму, визначте причину утворення РУРП.
2. Визначте основні програмові завдання РУРП.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. До встановлення якого соціально-економічного ладу прагнули члени РУРП?
2. До яких перетворень у політичному житті прагнули діячі РУРП?
3. Які завдання у культурній сфері ставили перед своєю партією рурпівці?

9. „САМОСТІЙНА УКРАЇНА” М. МІХНОВСЬКОГО (подано мовою оригіналу)

Міхновський Микола Іванович (1873 – 1924) – видатний український політичний та громадський діяч, публіцист, основоположник, ідеолог і лідер самостійницької течії українського руху кінця XIX – початку XX ст., автор брошури „Самостійна Україна” (1900), один з організаторів українського війська; співзасновник Революційної Української Партії (РУП), лідер Української Народної Партії, співорганізатор Української Демократично-Хліборобської Партії, член Братства самостійників.

Кінець XIX віку визначився явищами, що характеризують новий зворот в історії людськості. Ці явища свідчать за те, що п'ятий акт великої історичної трагедії, званої “боротьбою націй”, вже начався і закінчення наближається. Ті явища – це зброжені повстання зневолених націй проти націй гнобителів. На наших очах відбулися криваві повстання Вірмен, Кретьян-Греків, Кубанців і нарешті Боєрів. Коли ще поглянути на ту більше чи менше гостру боротьбу в її перших фазах, яку провадять зрабовані народи Австрії, Росії та Туреччини проти націй-панів, на той смертельний антагонізм, який існує поміж німцями і французами, англічанами і росіянами, коли зважити, яку страшну масу регулярного війська утримують ворожі поміж собою нації, то стане зовсім очевидним, що все світове національне питання вже зовсім достигло хоч і далеко стоїть до необхідного, дійсного та справедливого розв'язання. Проте, шлях до розв'язання єдино можливий, певний і хосенний показали нації, що вже повстали проти чужого панування, в якій би формі політичного верховенства воно не виявлялося, і цей шлях є противний Гаагській конференції.

Ми визнаємо, що наш нарід теж перебуває у становищі зрабованої нації.

Отже, коли справедливо, що кожна нація з огляду на міжнародні відносини хоче вилитись у форму незалежної, самостійної держави; коли справедливо, що тільки держава одноплемінного національного змісту може дати своїм членам нічим не обмежану змогу всестороннього розвитку духового і

осягнення найліпшого матеріального гаразду; коли справедливо, що пишній розцвіт індивідуальності можливий тільки в державі, для якої плекання індивідуальності є метою, – тоді стане зовсім зрозумілим, що державна самостійність є головна умова існування нації, а державна незалежність є національним ідеалом у сфері міжнаціональних відносин.

Отже виникає питання: чи визволення національне можливе для нас?

П'ятий акт драми ще не наступив для нашої нації. Вона переживає ще й досі довгий і важкий антракт у своїй історії: за коном щось діється, йде якась пильна праця, від часу до часу грюкотить грім, але завіса ще не піднялася. Антракт власне починається з 1654 року, коли Українська Республіка злучилася з московською монархією політичною унією. З того часу українська нація політичне і культурно помалу завмирає, старі форми життя зникають, республіканська свобода нівечиться, надія знесилюється, гине, але потім знов відроджується, з-під попелу старовини виникає ідея нової України, ідея, що має перетворитись у плоть і кров, прибрати конкретні форми.

З часу Переяславської конституції минуло сьогодні 247 років, незабаром Росія справлятиме 250-літній ювілей цієї події.

Коли доводиться нам іти на свої збори під допитливими поглядами цілої фаліанги правительственних шпівнів, коли українцеві не вільно признаватись до своєї національності, і коли любити вітчизну рівнозначно, що бути державним зрадником, тоді зовсім до речі виникає повне обурення питання, яким правом російське царське правительство поводить ся з нами на нашій власній території, наче з своїми рабами? Яким правом відносно нас, тубільців своєї країни, видано закон з 17 травня 1876 року, що засуджує нашу національність на смерть? На підставі якого права на всіх урядах нашої країни урядовцями призначено виключно росіян (москалів) або змоскалізованих ренегатів? На ґрунті якого права з наших дітей готують по школах заклятих ворогів і ненависників нашому народові? Через що навіть у церкві панує мова наших гнобителів? Яким правом правительство російське здерті з нас гроші витрачає на користь російської нації, плекаючи і підтримуючи її науку, літературу, промисловість і так далі? І нарешті найголовніше, чи має право царське

правительство взагалі видавати для нас закони, універсали та адміністраційні засади?

Чи становище царського правительства відносно нас є становище права чи насилля? Відомо гаразд, що ми власновільно прийшли до політичної унії з московською державою і заступником її – царським правительством. Ця власновільність, на думку наших неприхильників, забороняє нам нарікати на несправедливість того, що нам діється, бо ми ніби самі того хотіли, самі обрали собі те правительство. Це твердження примушує нас розглянути природу і характер угоди з 1654 року.

Держава наших предків злучилася з московською державою „як рівний з рівним” і як „вільний з вільним”, каже тогочасна формула, цебто дві окремі держави, цілком незалежні одна від другої щодо свого внутрішнього устрою, схотіли з’єднатися для досягнення певних міжнародніх цілей.

Виникає питання, чи по злучі цих двох держав обидві вони зникли, а на місце їх почала існувати третя держава, наступниця тих двох? Чи, навпаки, не дивлячись на злуку, обидві держави існують поруч себе? І коли так, то який вплив мала злука на обидві держави з погляду міжнароднього права? Сучасна наука міжнаціонального права вчить, що держава може бути як простою, так і складною. Вона каже, що дві або кілька держав можуть стати між собою до злуки і сформувати „спілку держав” („*Staatenbund*”). Спілка держав – це така форма злучення, при якій шановання і підлягання спільним інституціям не тільки не виключає внутрішньої і надвірної самостійности злучених держав, але навпаки, оберігання тієї самостійности стає метою злучених держав. Держави – члени спілки зберігають право міжнародних зносин поруч із заступництвом цілої спілки. Усі вони мають право поокремо зав’язувати конвенції та посилати послів, аби тільки їх міжнародні зносини не мали на меті шкодити інтересам цілої спілки або окремих членів. Така спілка цілком можлива не тільки поміж державами, що мають однаковий політичний устрій, але й з різними формами державного устрою, і не перестає існувати навіть тоді, коли в одній з держав змінюється форма правління, або вимирає пануюча династія. Цим особливо „спілка держав” відрізняється від так званої „реальної унії держав”, яка може існувати тільки поміж монархічними

державами, раз-у-раз може перекротити своє існування, або вимерла династія. Спілка держав виникає із взаємної згоди держав, що стають до спілки. Зразком „спілки держав” можуть бути: Північно-Американські Злучені Держави, Швейцарська спілка і найбільша Германська Спілка.

Як же злучилася держава московська з державою українською? Шляхом погодження, а погодження це вилилося у формі т. зв. „перяславських статей”.

Перяславський контракт так формулював взаємні і обопільні відносини держав (наводимо головніші пункти, надаючи їм характер сучасних висловів):

1. Власть законодавча і адміністраційна належить гетьманському правительству без участі і втручання царського правительства.

2. Українська держава має своє окреме самостійне військо.

4. Суб’єкт неукраїнської національності не може бути на уряді в державі українській. Виїмок становлять контрольні урядники, що доглядають певність збирання данини на користь московського царя.

6. Українська держава має право обирати собі голову держави по власній уподобі, лише сповіщаючи царське правительство про своє обрання.

13. Незломність стародавніх прав, як світських, так і духовних осіб, і невтручання царського правительства у внутрішнє життя української республіки.

14. Право гетьманського правительства вільних міжнародних зносин з чужими державами.

Аналізуючи ці постанови Перяславської конституції, приходимо до висновку, що в ній є всі ті прикмети, які характеризують „спілку держав”. Таким чином, головніший закид, який роблять нам наші суперники, пильнуючи довести нам безвиглядність наших стремлінь, закид, ніби ми ніколи не склали держави і через те не маємо під собою історичної підстави, – є тільки впливом нецтва й незнання ані історії, ані права. Через увесь час свого історичного існування нація наша з найбільшими зусиллями пильнує вилитися у форму держави самостійної і незалежної. Коли навіть поминути удільні часи, де окремі галузі нашої нації склали окремі держави, то перед нами

виникає і литовсько-руське князівство, де геній нашого народу був культурним фактором, і найголовніше – галицько-руське королівство – спробунок злучити до купи усі галузі, усі гілки нашого народу в одній суцільній державі, спробунок, повторений далеко пізніше Богданом Хмельницьким і ще раз – Іваном Мазепою.

Таким чином, українська держава в тій формі, у якій вона зформована й уконституційована Хмельницьким, є справді державою з погляду міжнаціонального права. Суперечники наші ще закидають нам і те, що українська республіка, зформована Переяславською умовою, не була самостійною державою, бо платила „данину” царському правительству. Коли й так, – то все ж навіть з їх погляду, Українська республіка була напівнезалежною державою на зразок Болгарії, колись Сербії та інших балканських держав. Але півнезалежні держави відзначаються тим, що не мають права міжнародних зносин з надвірного боку: тим часом Переяславська конституція надавала це право українській державі. Як же проте розуміти ту „данину”, що платила українська республіка московській монархії? Годі розв’язати це питання з погляду сучасної науки міжнародного права, бо вона не знає і не уявляє собі такої держави, яка б, маючи атрибути самостійної, платила „данину”; як з другого боку не може припустити, щоб півнезалежна держава користувалась правом засилати послів.

Це дасться пояснити тільки тоді, коли згідно з текстом конституції ми приймемо, що „данина” давалася не державі московській, а цареві московському, яко протекторові особливого роду, бо держава українська від спілки з московською виразно бажала тільки „протекції”, а не підданства. З цього погляду та „данина” має значення вкладу до спільної скарбниці, призначеної для міжнародних зносин спільної ваги. Такий характер стверджується ще й тим, що українська держава не була завойована московською монархією, або придбана дипломатичним шляхом, як Польща, а злучаючись з московською монархією, не поступилася ані одним із своїх державних або республіканських прав, і устрій московської монархи для української держави був зовсім байдужний. Переяславська конституція була стверджена обома контрагентами: народом

українським і царем московським на вічні часи. Московські царі чи імператори не виповнювали своїх обов'язків по конституції 1654 року і поводяться нині з нами так, наче Переяславська конституція ніколи й не існувала. Вони чинять з нами так, наче наша нація зреклася своїх державних прав, віддалася на ласку російським імператорам і згодилася поділити однакову долю з росіянами, що самі обрали собі царів. Але наш нарід ні сам, ні через своє правительство ніколи не давав такої згоди і ніколи не зрікався прав, що належаться йому по Переяславській конституції. Через те Переяславська умова є обов'язкова для обох контрагентів: монархії московської і республіки української на підставі засади, що ніяка умова не може бути знищена або змінена однобічною волею одного контрагента без виразно висловленої згоди другого. Через те „Єдина неділимая Россія” для нас не існує. Для нас обов'язкова тільки держава московська, і всеросійський імператор має для нас менш ваги ніж московський цар. Так каже право. Та в дійсності ніякої ваги не має Переяславська конституція, всеросійські імператори є наші необмежені пани, а Переяславська конституція тільки „історичним актом” та й годі. Як же з погляду права відноситись до такого знуцання над правом? Коли один із контрагентів, каже право, переступив контракт, то другому контрагентові лишається на вибір: або вимагати від свого контрагента виконання контракту в тому розмірі й напрямку, в якому він був прийнятий обома ними, або узнавши контракт зламаним у всіх його частинах, зірвати усякі зносини з контрагентом. І тоді вже є панування сили, але не вплив права.

Наші суперечники можуть відповісти нам, що хоч справді контракт був повернений у унівець насиллям, облудою й підступом одного з контрагентів, але другий контрагент вже згубив не тільки право розпоряджатися своєю долею, але навіть право протестування, бо своїм довговіковим мовчанням він освятив неправні вчинки, і те, що було придбане кривдою, на підставі задавнення зробилось правним.

Через те вже пізно відшукувати колишні права.

Але в тім розміркованні немає ані крихітки правди. Перше: не може бути придбане на підставі задавнення те, що захоплене грабіжницьким або злодіяцьким шляхом. Вдруге: розуміння про

задавнення не може відноситися до зневолення свободи. Задавнення може мати вагу тільки в правних відносинах, але не з безправних, а такі відносини московської монархії до української республіки. У міжнаціональних відносинах задавнення може мати місце тільки відносно тих націй, що вже вимирають, що вже не мають життєвої сили, бо доки нація живе, доки відчуває себе живою і сильною, доти нема місця для задавнення. Але мимо того розмова про задавнення не може грати ніякої ролі, бо наш народ своїми повсякчасними протестами проти панування Москви (Дорошенко, Мазепа, Кирило-Методіївське братство, Шевченко, селянські повстання 80-их років і т. д.) перервав течію задавнення, давши напрям розв'язати суперечку про обов'язковість Переяславської конституції тим способом, який може уважатися єдино дійсним і серйозним, цебто силою. Та навіть коли б ми не бачили у нашій історії безупинних протестів, то й тоді наше власне існування є протест проти насилля не тільки над нами, але й над нашими предками, воно перериває течію задавнення, воно накладає на нас обов'язок розбити пута рабства, щоб ми – спадкоємці Богдана Хмельницького – по праву могли користуватись нашою спадщиною!

Але коли ми маємо досить правних підстав для повернення Переяславської конституції і визволення зрабованої волі, то чи так стоїть питання про фізичні і матеріальні засоби для досягнення нашої мети?

Наші суперечники кажуть, що логіка подій, напрям і течія життя з непереможною силою пруть до повного вимирання, до повного винародовлення нашої нації.

Над нами висить чорний стяг, а на йому написано: „Смерть політична, смерть національна, смерть культурна для української нації?”

Це не є самі слова: зміст їм відповідає. Коли в українській державі відібрано право бути державою, то поодинокі члени колишньої республіки позбулися усіх елементарних політичних прав людини. Колишній український республіканець має менше прав ніж нинішній найостатніший московський наймит. Правительство чужинців розпоряджається на території колишньої української республіки наче в завойованій свіжо країні, висмоктує останні сили, висмикує ліпших борців, здирає останній гріш з

бідного народу. Урядовці з чужинців обсіли Україну і зневажають той люд, на кошт якого годуються. Непокірливі тубольці погорджуються невимовне, а небезпечні з них засилаються на Сибір. Законами російської імперії зневажається право совісті, погорджується право свободи особистої, гнобиться навіть недоторканість тіла. Колишній протектор української республіки перемінився нині на правного тирана, якому належить необмежене право над життям і смертю кожного з українців. Царський закон з 17 травня 1876 року наложив заборону на саму мову спадкоємців Переяславської конституції і вона вигнана зі школи й суду, церкви й адміністрації. Потомство Павлюка, Косинського, Хмельницького й Мазепи вже збавлене права мати свою літературу, свою пресу: йому загадано навіть у сфері духовій працювати на свого пана. Таким чином, українська нація платить „данину” не тільки матеріальними добрими, але навіть психіку та інтелект її експлуатують на користь чужинців. І не тільки панує над Україною цар-чужинець, але й сам Бог зробився чужинцем і не вміє української мови. Просвіта занедбана, культура знівечена і темрява панує скрізь по Україні, і через 247 років по Переяславській конституції „вільний і рівний” українець відіграє ще гіршу роллю ніж колишній ілот, бо в ілота не вимагали принаймні інтелектуальної „данини”, бо від ілота не вимагали любови й прихильности до своїх гнобителів, бо ілот розумів свій гніт, українець же тільки відчуває його. Така то є логіка подій і такі її наслідки. І от посеред таких лихих обставин ми зійшлися до купи, ми згуртувалися в одну сім’ю перейняті великим болем та жалем до тих страждань, що вщерть наповнили народню душу, і хай навпаки логіці подій ми виписали на своєму прапорі: „Одна, єдина, неподільна, вільна, самостійна Україна від гір Карпатських аж по Кавказькі”. Чи не захоплюємось ми?

Чи не є цей ідеал наш однією з тих пишних, святих ілюзій, якими живе людськість, на які сподівається та які розпливаються зараз, скоро схочеш їх здійснити?

Може наша пристрасна любов до України підказала нам думку безглузду, безпідставну?

І чи можемо ми надіятися на симпатії широкого суспільства українського?

І, головне, чи здійснення цього бажання буде хосенне для нашої нації? Здебільшого, як головний аргумент проти нашого права на національне існування, проти нашого права на самостійність державну, виставляють те, що ми не маємо історичної традиції, не маємо минулого. На цьому аргументі не спиняємось через те, що помилковість його вже доведена нами попередю, теж і через те, що відсутність державно-історичної минувшини не може мати ніякого значення для другої, бадьорі нації, що відчула свою силу і хоче скористуватись своїм „правом сильного”. Для нас далеко важніший другий аргумент – це закид, що нація наша безсильна, некультурна й інертна. Хіба може, кажуть нам, темна, неорганізована, розбита маса, неодушевлена ніякою ідеєю творити історію при сучасних обставинах життя? Хіба та маса відчуває національний або політичний гніт? Горстка божевільних може тільки смішити, але не викликати симпатій навіть поміж інтелігенцією, бо ціла українська інтелігенція охоче, без протесту йде шляхом винародовлення, а за нею й культурніші одиниці з народу. Та й врешті, хіба українська національність не є тільки різноманітністю російської? Коли б навіть було доведено, що ми тільки різноманітність російської нації, то й тоді нелюдські відносини росіян до нас освячують нашу до їх ненависть і наше моральне право убити насильника, обороняючись від насилля. Кров, коли вона пролита братньою рукою, ще дужче благає о помсту, бо то брата кров! Нехай вчені розшукають, хто був кому родичем, – ображене чуття нації і кривда цілого народу гидують визнати моральні зв'язки з російською нацією! Через те ми можемо обговорювати тільки засоби і способи боротьби!

І так ми некультурні. Це безперечно правда: наша нація некультурна. Власне, культурність її історична, бо вона замерла на тім ступіні, на яким вона була ще в XVII ст. Це правда, що нація наша в загальній культурності з часу конституції з 1654 року поступила дуже мало наперед, а з багатьох поглядів вона мусила вернутись до нижчих форм життя, як політичного, так і соціального. Усі ті релігійно-культурні рухи, що були наслідком високої освіченості й хвилювали наше суспільство у XVII віці, обіцяли статись джерелом не тільки свободи совісти, але й свободи політичної. Усі ці рухи були задавлені силоміць, були знівечені навіть елементарні політичні права, як право особистої

свободи (панщина), і нація кинена в безодню темряви. Тоді була вбита стародавня культурність української нації, культурність так інтенсивна, що кількома своїми проміннями вона змогла покликати до життя й могутності націю нинішніх наших господарів.

Еге! Нині наші маси некультурні, але в самім факті нашої некультурности знаходимо ми найліпший, наймогутніший, найінтенсивніший аргумент і підставу до того, щоб політичне визволення нашої нації поставити своїм ідеалом! Бо хіба можливий для нашої нації поступ і освіта доти, доки нація не матиме права розпоряджатись собою і доки темрява є спосіб держати нашу націю в неволі!? Доки ми не здобудемо собі політичних й державних прав, доти ми не матимемо змоги уладнати стан речей у себе дома до нашої вподоби, бо інтерес наших господарів є цілком супротивний нашим інтересам, бо розплющення очей у рабів є небезпечне для панів. Цю останню задачу мусить узяти на себе національна інтелігенція. Це її право і її обов'язок.

А в історії української нації інтелігенція її раз-у-раз грала ганебну й сороміцьку ролю. Зраджувала, ворохобила, інтригувала, але ніколи не служила своєму народові, ніколи не уважала своїх інтересів в інтересах цілої нації, ніколи не хотіла добачати спільности тих інтересів. На очах історії сильна, освічена і культурна інтелігенція України прийняла в XVI і XVII віках польську національність, і усі оті Четвертинські, Чорторійські, Вишневецькі та Тимкевичі – плоть від плоті нашої і кість від костей наших! Тоді сильним і могутнім замахом український народ породив нову інтелігенцію. Ця друга прийняла російську національність протягом XVIII і XIX в. І всі оті Безбородьки, Прокоповичі, Яворські, Прощинські, і всі от, Гоголі, Гнідичі, Потапенки, Короленки і “їм же ність числа” – усі вони наша кров. Народ знову лишитья без інтелігенції, інтелігенція покинула його в найгірші, найтяжчі часи його існування. Чи можемо зрівняти війну, пошесть навіть із оцим масовим відступництвом інтелігенції? І війна, і пошесть – вони косять без розбору і вчених, і темних, бідних і багатих, відступництво забрало цвіти нації – найкультурнішу її верству.

Це були такі дві страти, що годі знайти їм рівні в історії якої-небудь нації. Але український народ здобув у собі досить сили, здобув навіть посеред найгірших обставин політичних, економічних та національних витворити собі нову третю інтелігенцію. Еволюція українського інтелігента третьої формації ще не починалася, але характеристична його прикмета служення своєму власному народові відбилася в ньому з повною силою. Отже, коли третя інтелігенція має органічні зв'язки з українською нацією, коли вона є заступником українського народу, єдино свідомою частиною української нації, то стерно національного корабля належить їй. Годі через те казати, ніби маса українського суспільства не має нічого спільного з останньою формацією своєї інтелігенції – українська інтелігенція є само суспільство в мініатюрі, стремління суспільства – це стремління інтелігенції, пориви інтелігенції – це пориви й симпатії цілого суспільства.

А коли так, то ми стаємо око в око з питанням: “Коли українська інтелігенція є, коли вона заступник суспільства, коли вона бореться, то чому ми не чуємо про цю боротьбу, не бачимо наслідків її і навіть не відаємо й про те, за що власне бореться нова інтелігенція?”

Годі ось тут докладно відповісти на всі оті питання. Одно можна сказати, що первозвісника сучасного політичного українства – Шевченка не зрозуміло ні його власне покоління, ані поблизькі до нього. Коли Шевченко своїми стражданнями й смертю освятив шлях боротьби за волю політичну, національну, та економічну українського народу, то поблизькі до нього покоління з так званого українофільського табору на своїм прапорі написали: “Робім так, щоб ніхто ніде не бачив вашої роботи!” Ці покоління “білих горлиць” своїм псевдопатріотизмом деморалізували ціле українське суспільство в протязі півстоліття. Налякані стражданнями Шевченка, а почасти й прикростями, яких зазнали його товариші, ці покоління виплекали цілий культ страхополохства, виробили цілу релігію лояльності, ці покоління своїм нечуваним сервілізмом, своєю безідейністю, своєю незвичайною інертністю відіпхнули від себе цілий ряд рухів молоді, що стояла на українсько-національному ґрунті. Ці покоління зробили український рух чимось ганебним, чимось смішним, чимось обскурантним! Ці покоління надали

українофільству характер недоношеної розумом етнографічної теорії. Ці покоління самі найліпше назвали себе українофілами, цебто людьми, що симпатизують Україні. Вони не хотіли навіть звати себе українцями. Тактика й політика українофілів довела до того, що ціла молода Україна з відразою від них одсахнулася, симпатій же старої України вони не змогли собі приєднати. Таким чином українофіли лишилися без потомства, і сучасна молода Україна вважає себе безпосереднім спадкоємцем Шевченка, а її традиції йдуть до Мазепи, Хмельницького, та короля Данила, минаючи українофілів. Між молодою Україною і українофілами немає ніяких зв'язків – крім однієї страшної й фатальної зв'язі – своєю кров'ю заплатити за помилки попередників.

Часи вишиваних сорочок, свити та горілки минули і ніколи вже не вернуться. Третя українська інтелігенція стає до боротьби за свій народ, до боротьби кривавої і безпощадної. Вона вірить у сили свої і національні, і вона виповнить свій обов'язок. Вона виписує на своєму прапорі ці слова: “Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпатів аж по Кавказ”. Вона віддає себе на служення цьому великому ідеалові і доки хоч на однім клапті української території пануватиме чужинець, доти українська інтелігенція не покладе оружжя, доти всі покоління українців йтимуть на війну. Війна провадитиметься усіма засобами, і боротьба культурна вважається також відповідною, як і боротьба фізичною силою. Потреба боротьби впливає з факту нашого національного існування. Нехай наша історія сумна й невідрадна, нехай ми некультурні, нехай наші маси темні, подурені, ми все ж існуємо і хочемо далі існувати. І не тільки існувати як живі істоти, ми хочемо жити як люди, як громадяни, як члени вільної нації. Нас багато – цілих 30 мільйонів. Нам належить будуччина, бо зовсім неможливо, щоб 1/30 частина усієї людності, ціла велика нація могла зникнути, могла бути задушеною, коли вона спроможна воювати з цілим світом! Ми існуємо, ми відчуваємо своє існування і своє індивідуальне національне „Я”. Наша нація у своєму історичному процесі часто була не солідарною поміж окремими своїми частинами, але нині увесь цвіт української нації по всіх частинах України живе однією думкою, однією мрією, однією нацією: „Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпатів аж по Кавказ”. Нині ми

всі солідарні, бо зрозуміли через що були в нас Берестечки і Полтава. Ми відродилися з ґрунту наскрізь напоєного кров'ю наших предків, що лягли в боротьбі за волю України, ми виссали з молоком наших матерей стародавню любов нашої нації до вітчизни і її свободи і ненависть до насилля над нами. Як не можна спинити річку, що зламавши кригу на весні бурхливо несеться до моря, так не можна спинити нації, що прокинувшись до життя ламає свої кайдани. Наша нація ступила на новий шлях життя, а ми мусимо стати на її чолі, щоб вести до здійснення великого ідеалу. Але ми мусимо пам'ятати, що ми тільки оповіщуємо його силу, ми тільки його післанці. Цей великий – увесь народ український.

Але як партія бойова, партія, що виросла на ґрунті історії і є партією практичної діяльності, ми зобов'язані вказати ту найближчу мету, яку ми маємо на оці. Ця мета – повернення нам прав, визначених Переяславською конституцією 1654 року з розширенням її впливу на цілу територію українського народу в Росії. Ми виголошуємо, що ми візьмемо силою те, що нам належить по праву, але віднято в нас теж силою. Наша надія довго нездужала, але нині вже стає до боротьби. Вона добуде собі повну свободу і перший ступінь до неї: Переяславська конституція.

Ми розуміємо, що боротьба буде люта й довга, що ворог безпощадний і дужий. Але ми розуміємо й те, що це вже остання боротьба, що потім уже ніколи не настане слухний час до нової боротьби. Ніч була довга, але ранок наблизився і ми не допустимо, щоб проміння свободи усіх націй заблищало на наших рабських кайданах: ми розіб'ємо їх до схід сонця свободи. Ми востаннє виходимо на історичну арену, і або поборемо, або вмеремо... Ми не хочемо довше зносити панування чужинців, не хочемо більше зневаги на своїй землі. Нас горстка, але ми сильні нашою любов'ю до України! Сини України! Ми, як той Антей, доторкаючись до землі, наберемось усе більшої сили й завзяття. Нас мало, але голос наш лунатиме скрізь по Україні, і кожний, у кого ще не спідлене серце, озветься до нас, а в кого спідлене, до того ми самі озвемось!

Нехай страхополохи та відступники йдуть, як і йшли, до табору наших ворогів, їм не місце поміж нами і ми проголошуємо їх ворогами вітчизни.

Усіх, хто на цілій Україні не за нас, той проти нас. Україна для українців, і доки хоч один ворог чужинець лишиться на нашій території, ми не маємо права покласти оружжя. І пам'ятаймо, що слава і перемога – це доля борців за народню справу. Вперед, і нехай кожний із нас пам'ятає, що коли він бореться за народ, то мусить дбати за увесь народ, щоб цілий народ не згинув через його необачність.

Вперед! Бо нам ні на кого надіятись і нічого озиратись назад!

*М. Міхновський. Самостійна Україна
– <http://www.run.org.ua/avtory/mikhnovskyu-mykola/86.html#more-86>*

Практичні завдання

1. Прочитайте брошуру М. Міхновського й визначте, які політичні погляди відбиває в ній автор.
2. Подумайте, з якою метою було написано цю програмову працю й на кого вона була розрахована.
3. Визначте основну ідею брошури М. Міхновського.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Як автор брошури характеризує українську націю?
2. Що є головною умовою існування нації, згідно з думкою автора?
3. Як оцінює М. Міхновський Переяславську Раду та її наслідки?
4. Яке завдання ставить автор брошури перед українською інтелігенцією, у чому бачить її покликання? Що таке „третя інтелігенція”?

10. ІЗ ПРОГРАМИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕМОКРАТИЧНО-РАДИКАЛЬНОЇ ПАРТІЇ (1905 р.)
(подано мовою оригіналу)

Українська демократично-радикальна партія – партія, заснована наприкінці 1905 року після об'єднання Української радикальної та Української демократичної партій (лідери Є. Єфремов, Б. Грінченко, Є. Чикаленко та ін.); ставила за мету встановлення конституційного правління, здобуття національних прав України у межах Російської імперії на федеративних засадах.

I. ЗАГАЛЬНО-ДЕРЖАВНІ ПОЛІТИЧНІ СПРАВИ

1. Новий лад мусить забезпечувати загальнознані вже людські права і найперше – волю від кари на тілі, від кари на смерть та від кари вічною тюрмою – кари, що часом буває гірша за смертну; потім – незайманість особи, оселі й листування без судового декрету. Окрім того, кожна людина мусить мати волю:

а) оселятися і жити скрізь, добирати собі яке схоче діло й порядкувати своїм добром як схоче, без ніякого окремого дозволу;

б) вживати рідної мови в приватному й громадському житті;

в) говорити, писати й друкувати що хоче, відповідаючи тільки перед судом, коли зламала закон;

г) належати до якої хто хоче віри, або й ні до якої;

д) збиратися на збори, гуртуватися в спілки й товариства, страйкувати, громадянські права й повинності мусять бути рівні для всіх, всі привілеї класів, станів, полу, віри, нації мусять бути скасовані.

2. Кожна національність, з яких тепер складається Росія, мусить мати автономію на своїй території з окремою краєвою репрезентаційною радою, якій належатиме право видавати закони й порядкувати у всіх справах в межах цієї території. Кожна така автономна одиниця має право, рівне з правом кожної іншої одиниці. Реформована держава мусить бути федерацією таких національних одиниць.

3. Зразком, що об'єднуватиме ці автономні одиниці, є парламент, який складається з послів, оплачуваних з державних коштів і вибраних на підставі: а) вселюдного, рівного, безпосереднього виборчого права з таємним голосуванням; б) пропорційної системи виборів, яка б давала заступництво і меншості. Право вибрати й бути вибраним має кожен громадянин 21 року без різниці полу, віри і національності.

4. Державний парламент пильнує, щоб згадані права громадянина і нації були забезпечені скрізь по державі. Опріч того до парламенту належать тільки оці загальнодержавні справи: а) зносини з іншими державами; б) фінанси за для загальнодержавних справ; в) поза державна торгівля і мито; г) загальнодержавна армія та справа війни і миру.

...

II. ЛАД НА УКРАЇНІ

5. Усіма справами на території України має порядкувати Українська Виборна Народна Рада (Сойм). Вона складається з послів, оплачуваних з краєвих коштів і вибраних на підставі: а) вселюдного, рівного, безпосереднього виборчого права з таємним голосуванням; б) пропорційності виборів. Право вибрати і бути вибраним має кожен громадянин 21 року без різниці полу, віри і національності. Законодатний період мусить бути не довший як три роки; законодавство народне (референдум та ініціатива). Вибори і голосування мають одбуватися в показані в законі празникові дні.

6. Українська Народна Рада сама виробляє краєву конституцію, яку не може ні відмінити, ні скасувати загальнодержавний парламент, але ся конституція не може суперечити вище згаданим основним вседержавним законам.

7. Українська Народна Рада має право рішати всі ті справи, які не належать до державного парламенту. Вона, яко хазяїн краю, порядкує всіма землями й водами Української території.

8. Краєва конституція мусить дати право широкого самоврядування громадам сільським і городським і тим округам, у які громади могли б об'єднатися. Кожна така округа має свою окружну раду, з правом самоврядування в межах округи.

9. Краєва Народна Рада (Сойм), окружні ради і громади приручають виконувати свої постанови вибраним людям,

одвічальним перед тими зборами, які їх вибрали.

10. Ця виборна влада і взагалі всі урядовці мусять бути краєві люде.

11. Урядові люде одвічальні перед судом, до якого може їх позвати кожен, минаючи їх зверхність.

12. Поліцією порядкують органи місцевого самоврядування.

13. Рівний для всіх, прилюдний, виборний суд з широкою компетенцією суда присяжних. Інститут умовного засудження. Всі безвинно обвинувачені чи засуджені мають право на відшкодування.

14. Мова в урядових, освітніх та інших інституціях уживається українська. Інші народности, що живуть на території України, мають рівне з українцями право задовольняти свої національні, культурні й економічні потреби і в урядових установах вживати своєї рідної мови.

15. Ніяка віра чи церква не може бути краєвою. Всі церковні інституції оплачують та ними порядкують ті, за для кого вони існують. Виборне духовенство, як це й було в українського народа в старовину.

16. Освіта початкова має бути обов'язковою, безплатною і світською для всіх дітей. В середніх та вищих школах дітям, що мають видатний хист до науки, безплатна освіта і, коли треба, то й засоби до науки, життя з краєвих або громадських коштів. Автономія вищої школи. ...Справи просвітні мусять так упорядковуватися, щоб нарешті вся просвіта од нижчої до вищої зробилася всім доступною і безплатною. Кожна народність має право заводити школи з своєю мовою.

Історія України. Документи. Матеріали. Посібн. / Уклад., комент. В. Ю. Короля. – К. : Вид. центр „Академія”, 2002. – 448 с. – (Альма-матер). – С. 220 – 223.

Практичні завдання

1. Прочитайте документ, визначте основні політичні, соціально-економічні, культурні завдання членів демократично-радикальної партії, які ставились ними у програмі.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Які завдання у сфері політичного життя ставили перед собою члени демократично-радикальної партії?

2. Які вимоги до зміни форми державного устрою висували українські діячі демократично-радикальної партії?

3. До встановлення якої форми державного управління прагнули члени демократично-радикальної партії?

4. Які органи державного управління пропонували встановити в Україні члени УДРП?

5. Що декларувала програма демократичних радикалів стосовно права національних меншин на культурну автономію та релігійного життя в країні?

11. ІЗ ПРОГРАМИ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНОЇ РОБІТНИЧОЇ ПАРТІЇ

(1905 р.)

(подано мовою оригіналу)

Українська соціал-демократична робітничка партія – політична організація національно-демократичного спрямування, створена 1905 року після розколу Революційної Української партії – РУП (лідери В. Винниченко – голова, Д. Антонович Б. Мартос, С. Петлюра, М. Порш, М. Ткаченко та ін.); домагалася автономії України, демократичних свобод, націоналізації землі.

...Українська с.-д. партія перш за все і головним чином вимагає:

1) демократичної республіки – в якій найвища державна влада у всіх міжнародних і тих внутрішніх ділах, що стосуються

всієї Російської держави, належить виключно одному виборному законодавчому зібранню народних представників;

2) автономії України з окремою державною інституцією (сеймом), якому належить право законодавства у внутрішніх справах населення тільки на території України;

3) загального, рівного, прямого виборчого права з таємним голосуванням для кожного громадянина старше 20 років; права кожного виборця бути обраним у всяку представницьку інституцію; пропорціонального представництва; плати (удержання) депутатам дворічного парламенту;

4) народного законодавства;

5) виборності і відповідальності чиновників, права для кожного громадянина притягти до суду всякого чиновника за його незаконні вчинки по службі, звичайним судовим порядком, минувши безпосереднє начальство чиновника;

6) права кожної нації на культурне і політичне самоопреділення;

7) широкого самоврядування (автономії) місцевого і крайового для всього населення держави;

8) необмеженої свободи слова, друку, віри, зібрань, союзів, страйків (забастовок);

9) недоторканності особи, житла і листування;

10) права вільного переїзду, знищення паспортів, повної волі промисловості і розпорядження своєю власністю;

11) знищення усяких привілеїв класів, верств (сословій), походження, статі, релігії й нації;

12) рівноправності всіх мов у школах, судах, у крайових, громадських і державних інституціях;

13) проголошення релігії ділом кожного громадянина;

14) виборності і незалежності суддів; суду присяжних, знищення всіх виключних і спеціальних суддів, безплатного судопроїводства та юридичної допомоги; знищення смертної кари, досмертного ув'язнення (замкнення в тюрму) і умовного осуду; матеріального забезпечення усім безвинно обвинуваченим, засудженим і арештованим;

15) заміни постійного війська народною міліцією; вирішувати питання про війну і мир має право тільки народне представництво, а міжнародні конфлікти (сутички) – третейський

суд;

16) безплатного обов'язкового світського, загального і професійного навчання для всіх дітей до 16 років; їжі, одяжі і підручників – безплатно для всіх бідних; передачі всієї народної освіти на Україні Українському сеймові; відповідного числа шкіл для кожної нації. ...

7. РЕЗОЛЮЦІЯ ПРО АВТОНОМІЮ УКРАЇНИ

Беручи до уваги:

1) що процес економічної централізації є тільки один бік економічного розвитку, а другий бік є економічна децентралізація, котра веде за собою політичну децентралізацію;

2) що політичні реформи прилагоджуються до індивідуальних, економічних, побутових і культурних особливостей кожної нації;

3) що демократизація державного ладу потребує децентралізації законодавства, адміністрації і суду;

4) що в інтересах знищення, наскільки це можливо в капіталістичному громадянстві, національного нагніту, потрібно передати всі питання, в яких виявляються національні пригноблення, до рук зібрання представників національно-територіальної одиниці, другий черговий з'їзд У.С.-Д.Р.П. для розвитку класової боротьби і продуктивних сил України приймає в свою програму домагання автономії України із законодавчим сеймом в ділах того населення, що живе на території України.

Примітка. Україну з'їзд визнає тільки в етнографічних межах.

Історія України. Документи. Матеріали. Посібн. / Уклад., комент. В. Ю. Короля. – К. : Вид. центр „Академія”, 2002. – 448 с. – (Альма-матер). – С. 223 – 225.

Практичні завдання

1. Прочитайте текст, визначте, які політичні вимоги ставили перед своєю партією українські соціал-демократи.

2. Визначте, які питання висвітлювала резолюція про автономію України.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Встановлення якої форми державного й політичного устрою вимагали соціал-демократи?
2. Як мав називатися законодавчий орган влади в Україні?
3. Вимоги яких демократичних прав проголошували українські соціал-демократи?
4. Яку територію визначив з'їзд УСДРП терміном „Україна”?

12. ПЛАТФОРМА СОЮЗУ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ (1914 р.)

(подано мовою оригіналу)

Союз визволення України (СВУ) – самостійницька українська політична організація, створена в серпні 1914 року у Львові з представників УСДРП (Д. Донцов, В. Дорошенко, Л. Цегельський), Української соціал-демократичної „спілки” (М. Басок-Меленевський, П. Бенздя), українських есерів (Н. Залізник, Ю. Бачинський) та інших партій.

НАША ПЛЯТФОРМА

Українські землі по обидва боки австро-російського кордону є не тільки одним з головних теренів сучасної європейської війни, а також одною з причин і предметів війни.

Українці добре розуміють, що у війні сій ходить головно о їх долю, ходить о те, чи в результаті війни український П'ємонт в Австрії буде знищений, чи українське жите розцвіте також по той бік Збруча, аж за Дніпро і над Чорне море, і тому не можуть zostавати ся німими свідками теперішних подій, а голосно і рішучо підносять свої неоспоримі права на національну самостійність.

Об'єктивна історична конечність вимагає, аби між західною Європою і Москівщиною повстала самостійна українська держава. Потрібне се для осягнення і утрвалення європейської

рівноваги, є се в інтересі народів австро-угорської держави, а передовсім в інтересі німецького народу в обох цісарствах, а для українського народу було б се здійсненнем вікових його мрій і зусиль.

В розумінню сеї історичної конечності російські Українці покликали до життя центральну загально-національну організацію, яка взяла на себе репрезентацію під теперішню хвилю національно-політичних і соціально-економічних інтересів українського народу в Росії. Організацією сею є Союз визволення України.

В Союзі репрезентовані всі ті політичні напрями, що стоять на становищі державної самостійности українського народу, а реалізацію своїх національно-політичних і економічних стремлінь в даний момент звязують з розбиттєм Росії у війні.

Національно-політичною плятформою Союзу є державна самостійність України.

Формою правління самостійної української держави має бути конституційна монархія, з демократичним внутрішнім устроєм політичним, однопалатною системою законодавства, горожанськими, язовими і релігійними свободами для всіх національностей і віроісповідань, з самостійною українською церквою.

На випадок прилучення до Австрії більшої чи меншої українсько-російської території буде Союз обстоювати за створенням з усіх земель, заселеним українським народом Австрії, осібногo автономного краю.

Одночасно зі збудуванням самостійної української держави має бути переведена радикальна аграрна реформа на користь селянства...

Історія України. Документи. Матеріали. Посібн. / Уклад., комент. В. Ю. Короля. – К. : Вид. центр „Академія”, 2002. – 448 с. – (Альма-матер). – С. 225 – 226.

Практичні завдання

1. Прочитайте текст, визначте основну мету та напрями діяльності СВУ.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Якою була мета діяльності СВУ? Які було поставлено завдання для її досягнення?
2. Які політичні сили увійшли до СВУ?
3. Яку форму державного правління пропонували встановити в Україні члени СВУ?

13. 3 ВІДОЗВИ ЗАГАЛЬНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ РАДИ ДО НАРОДІВ СВІТУ (15 ВЕРЕСНЯ 1916 р.) (подано мовою оригіналу)

Загальна Українська Рада (ЗУР) – громадський орган, утворений 5 травня 1915 року у Відні, який відстоював інтереси українців в Австро-Угорщині. До ЗУР входили 34 делегати від різних партій Галичини, Буковини, а також представники Союзу визволення України. Головою Президії ЗУР був К. Левицький.

ДО ВСІХ КУЛЬТУРНИХ НАРОДІВ СВІТА! ПОКЛИК ЗАГАЛЬНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ РАДИ

За всяку ціну завзялася російська імперія підбити українські землі Австро-Угорщини: Галичину, Буковину й північно-східну Угорщину та від довшого часу приготовляла ці свої завойовницькі пляни.

В 1911 р. Століпін відкрито заявив, що Росія, починаючи від 17 століття, завсіди боролася з українським рухом і буде з ним далі боротися, бо він загрожує єдності й неподільності держави. При тому він зазначив, що український рух в Росії має своє джерело в австрійській Галичині. Цей погляд Століпіна потвердив також Сазонов перед війною і кілька разів у часі війни.

Дійсно! Гноблена в Росії українська національна думка й культурна праця мусіли шукати захисту поза межами тієї держави та найшли його в двох австрійських провінціях: Галичині й

Буковині, де живе чотири мільйони українського населення й де завдяки конституційним свободам могло розвиватися українське національне життя. В цім життю брали участь і російські українці і дорожили Галичиною, як своїм П'ємонт. Але чим більший поступ робили українці в Австрії, тим явніше виступали наміри російського уряду дістати у свої руки австрійську Україну, щоб і тут здавити українське національне життя.

Вже другий раз у часі цієї війни насувається на українські землі Австро-Угорщини російська інвазія. Другий раз українське населення Галичини, Буковини і північ-но-східньої Угорщини попадає в огонь національного і релігійного переслідування збоку Росії.

В часі першої інвазії Росія з найбільшою брутальністю змагала до повного з давлення українського життя: заборонено уживати українську мову – мову наочання в школах, мову церковної проповіді, мову публічного життя, розговірну, рідну мову населення; замкнено українські школи, товариства й інституції; заборонено пресу й українську літературу; нищено бібліотеки й архіви; арештовано і вивожено на Сибір українських діячів; забирано малих дітей і вивожено масово в глибину російської держави для виховання з них яничарів...

І робиться це в той час, коли Росія та її союзники ведуть війну буцімто під гаслом оборони й визволення поневолених народів! ...

Відень, 15 вересня 1916 р.

Історія України. Документи. Матеріали. Посібн. / Уклад., комент. В. Ю. Короля. – К. : Вид. центр „Академія”, 2002. – 448 с. – (Альма-матер). – С. 226 – 227.

Практичні завдання

1. Прочитайте текст, визначте основну ідею документу.

2. З'ясуйте, до кого був адресований документ, яким було його завдання.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. До кого звертаються у документі діячі ГУР?
2. У чому звинувачується уряд Російської імперії в документі?
3. Якою була основна мета документу?
4. На боці якої держави закликали виступити українців діячі ГУР, виходячи з контексту документу?

14. УНІВЕРСАЛИ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ (в тексті універсалів збережено мову оригіналу)

Універсали Української Центральної Ради – чотири грамоти-прокламації у формі звернення до українського народу, які видавала Центральна Рада в період свого перебування у влади.

І УНІВЕРСАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ДО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ, НА УКРАЇНІ Й ПОЗА УКРАЇНОЮ СУЩОГО

Народе Український! Народе селян, робітників, трудящого люду!

Волею своєю ти поставив нас, Українську Центральну Раду, на сторожі прав і вольностей Української Землі.

Найкращі сини твої, виборні люде від сел, від фабрик, від салдацьких казарм, од усіх громад і товариств українських вибрали нас, Українську Центральну Раду, і наказали нам стояти й боротися за ті права і вольности.

Твої, народе, виборні люде заявили свою волю так:

Хай буде Україна вільною. Не одділяючись від всієї Росії, не розриваючи з державою Російською, хай народ український на свої землі має право сам порядкувати своїм життям. Хай порядок і

лад на Україні дають вибрані вселюдним, рівним, прямим і тайним голосуванням Всенародні Українські Збори (Сойм). Всі закони, що повинні дати той лад тут у нас, на Україні, мають право видавати тільки наші Українські Збори.

Ті ж закони, що мають лад давати по всій російській державі, повинні видаватися у Всеросійським Парламенті.

Ніхто краще нас не може знати, чого нам треба і які закони для нас луччі.

Ніхто краще наших селян не може знати, як порадкувати своєю землею. І через те ми хочемо, щоб після того, як буде одібрано по всій Росії поміщицькі, казенні, царські, монастирські та інші землі у власність народів, як буде видано про це закона на Всеросійському Учредительному Зібранні, право порадкування нашими українськими землями, право користування ними належало тільки нам самим, нашим Українським Зборам (Соймові).

Так сказали виборні люде з усієї Землі Української.

Сказавши так, вони вибрали з-поміж себе нас, Українську Центральну Раду, і наказали нам бути на чолі нашого народу, стояти за його права і творити новий лад вільної автономної України.

І ми, Українська Центральна Рада, вволили волю свого народу, взяли на себе великий тягар будови нового життя і приступили до тієї великої роботи.

Ми гадали, що Центральне Російське Правительство простягне нам руку в сій роботі, що в згоді з ним ми, Українська Центральна Рада, зможемо дати лад нашій землі.

Але Тимчасове Російське Правительство одкинуло всі наші домагання, одпіхнуло простягнену руку українського народу.

Ми вислали до Петрограду своїх делегатів (послів), щоб вони представили Російському Тимчасовому Правительству наші домагання. А найголовніші домагання ті були такі:

Щоб Російське Правительство прилюдно окремим актом заявило, що воно не стоїть проти національної волі України, проти права нашого народу на автономію.

Щоб Центральне Російське Правительство по всіх справах, що торкаються України, мало при собі нашого комісара по українських справах.

Щоб місцева власть на Україні була об'єднана одним представником від Центрального Російського Правительства, се-б то, вибраним нами, комісаром на Україні.

Щоб певна частина грошей, які збираються в Центральну казну з нашого народу, була віддана нам, представникам сього народу, на національно-культурні потреби його.

Всі ці домагання наші Центральне Російське Правительство одкинуло.

Воно не схотіло сказати, чи признає за нашим народом право на автономію та право самому порядкувати своїм життям. Воно ухилилось од відповіді, одіславши нас до майбутнього Всеросійського Учредительного Зібрання.

Центральне Російське Правительство не схотіло мати при собі нашого комісара, не схотіло разом з нами творити новий лад.

Так само не схотіло признати комісара на Україну, щоб не могли разом з ним вести наш край до ладу й порядку.

І гроші, що збираються з нашої землі, одмовилось повернути на потреби нашої школи, освіти й організації.

І тепер, Народе Український, нас приневолено, щоб ми самі творили нашу долю. Ми не можемо допустити край наш на безладдя та занепад. Коли Тимчасове Російське Правительство не може дати лад у нас, коли не хоче стати разом з нами до великої роботи, то ми самі повинні взяти її на себе. Се наш обов'язок перед нашим краєм і перед тими народами, що живуть на нашій землі.

І через те ми, Українська Центральна Рада, видаємо сей Універсал до всього нашого народу і оповіщаємо: однині самі будемо творити наше життя.

Отже, хай кожен член нашої нації, кожен громадянин села чи города однині знає, що настав час великої роботи.

Од сього часу кожне село, кожна волость, кожна управа повітова чи земська, яка стоїть за інтереси Українського Народу, повинна мати найтісніші організаційні зносини з Центральною Радою.

Там, де через якість причини адміністративна влада зосталась в руках людей, ворожих до українства, приписуємо нашим громадянам повести широку дужу організацію та освідмлення народу, і тоді перевибирати адміністрацію.

В городах і тих місцях, де українська людність живе всуміж з іншими національностями, приписуємо нашим громадянам негайно прийти до згоди й порозуміння з демократією тих національностей і разом з нами приступити до підготовки нового правильного життя.

Центральна Рада покладає надію, що народи неукраїнські, що живуть на нашій землі, також дбатимуть про лад та спокій в нашім краю, і в сей тяжкий час вседержавного безладдя дружно, одностайно з нами стануть до праці коло організації автономної України.

І коли ми зробимо сю підготовчу організаційну роботу, ми скличемо представників від усіх народів Землі Української і виробимо закони для неї. Ті закони, той увесь лад, який ми підготуємо, Всеросійське Учредительне Зібрання має затвердити своїм законом.

Народе Український! Перед твоїм вибраним органом – Українською Центральною Радою стоїть велика і висока стіна, яку їй треба повалити, щоб вивести народ свій на вільний шлях.

Треба сил для того. Треба дужих, сміливих рук. Треба великої народньої праці. А для успіху тої праці насамперед потрібні великі кошти (гроші). До сього часу український народ всі кошти свої оддавав у Всеросійську Центральну Казну, а сам не мав та не має тепер від неї того, що повинен би мати за се.

І через те ми, Українська Центральна Рада, приписуємо всім організованим громадянам сел і городів, всім українським громадським управам і установам з 1-го числа місяця липня (іюля) накласти на людність особливий податок на рідну справу і точно, негайно, регулярно пересилати його в скарбницю Української Центральної Ради.

Народе Український! В твоїх руках твоя доля. В сей трудний час всесвітнього безладдя й розпаду докажи своєю одностайністю і державним розумом, що ти, народ (робітників), народ хліборобів, можеш гордо і достойно стати поруч з кожним організованим, державним народом, як рівний з рівним.

Ухвалено:

Київ, року 1917, місяця червня числа 10.

*Українська Центральна Рада.
Документи і матеріали. У 2 т. –
Т. 1. – К. : Наук. думка, 1996. – С.
101 – 105.*

ІІ УНІВЕРСАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

Громадяне землі Української!

Представники Временного Правительства повідомили нас про ті певні заходи, яких Временне Правительство має вжити в справі Управління на Україні до Учредительного Зібрання. Временне правительство, стоячи на сторожі завойованої революційним народом волі, визнаючи за кожним народом право на самоозначіння і відносячи остаточне встановлення форми його до Учредительного Зібрання, – простягає руку представникам Української демократії – Центральній Раді, – і закликає, в згоді з ним, творити нове життя України на добро всієї революційної Росії.

Ми, Центральна Рада, яка завжди стояла за те, щоб не одділяти Україну од Росії, щоб вкупі з усіма народами її прямувати до розвитку та добробуту всієї Росії і до єдності демократичних сил її, з задоволенням приймаємо заклик Правительства до єднання і оповіщаємо всіх Громадян України:

Українська Центральна Рада, обрана Українським народом через його революційні організації, незабаром поповниться на справедливих основах представниками інших народів, що живуть на Україні, від їх революційних організацій, і тоді стане тим єдиним найвищим органом революційної демократії України, який буде представляти інтереси всієї людності нашого краю.

Поповнена Центральна Рада виділить наново з свого складу окремий відповідальний перед нею орган – Генеральний Секретаріат, – що буде представлений на затвердження Временного Правительства, яко носитель найвищої краєвої влади Временного Правительства на Україні.

В сім органі будуть об'єднані всі права і засоби, щоб він, яко представник демократії всієї України, і разом з тим як найвищий

краєвий орган управління, мав змогу виконувати складну роботу організації та упорядкування життя всього краю в згоді з усією революційною Росією.

В згоді з іншими національностями України і працюючи в справах державного управління, як орган Временного Правительства, Генеральний Секретаріат Центральної Ради твердо йтиме шляхом зміцнення нового ладу, утвореного революцією.

Прямуючи до автономного ладу на Україні, Центральна Рада в згоді з національними меншостями України підготовлятиме проект законів про автономний устрій України для внесення їх на затвердження Учредительного Зібрання.

Вважаючи, що утворення краєвого органу Временного Правительства на Україні забезпечує бажане наближення управління краєм до потреби місцевої людності в можливих до Учредительного Зібрання межах, і визнаючи, що доля всіх народів Росії міцно зав'язана з загальними здобутками революції, ми рішуче ставимось проти замірів самовільного здійснення автономії України до Всеросійського Учредительного Зібрання.

Що торкається комплектування військових частей, то для цього Центральна Рада матиме своїх представників при кабінеті Військового Міністра, при Генеральнім Штабі і Верховному Головнокомандуючому, які будуть брати участь в справах комплектування окремих частин виключно українцями, поскільки таке комплектування, по определенню Військового Міністра, буде являться з технічного боку можливим без порушення боєспособности армії.

Оповіщаючи про се громадян України, ми твердо віримо, що українська демократія, яка передала нам свою волю, разом з революційною демократією всієї Росії та її революційним Правительством прикладе всі свої сили, щоб довести всю державу і зокрема Україну до повного торжества революції.

У Києві, 1917 року, липня 3-го дня.

*Українська Центральна Рада.
Документи і матеріали. У 2 т. –
Т. 1. – К. : Наук. думка, 1996. – С.
164 – 168.*

Ш УНІВЕРСАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

Народе український і всі народи України!

Тяжка й трудна година впала на землю Російської Республіки. На півночі в столицях іде межиусобна й кривава боротьба. Центрального Правительства нема й по державі шириться безвластя, безлад і руїна.

Наш край так само в небезпеці. Без власти, дужої, єдиної, народньої Україна також може впасти в безодню усобиці, різні, занепаду.

Народе Український! Ти, разом з братніми народами України, поставив нас берегти права, здобуті боротьбою, творити лад і будувати все життя на нашій землі. І ми, Українська Центральна Рада, твоєю волею, в ім'я творення ладу в нашій країні, в ім'я рятування всієї Росії, оповіщаємо:

Однині Україна стає Українською Народньою Республікою.

Не відділяючись від республіки Російської і зберігаючи єдність її, ми твердо станемо на нашій землі, щоб силами нашими допомогти всій Росії, щоб уся Республіка Російська стала федерацією рівних і вільних народів.

До установчих Зборів України вся власть творити лад на землях наших, давати закони й правити належить нам, Українській Центральній Раді, і нашому правительству – Генеральному Секретаріатові України.

Маючи силу і власть на рідній землі, ми тою силою й властю станемо на сторожі прав і революції не тільки нашої землі, але і всієї Росії.

Отож оповіщаємо:

До території Народньої Української Республіки належать землі, заселені у більшості Українцями: Київщина, Поділя, Волинь, Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія (без Криму). Остаточне визначення границь Української Народньої Республіки, як що до прилучення частин Курщини, Холмщини, Вороніжчини, так і сумежних губерен і областей, де більшість населення українське, має бути встановлене по згоді зорганізованої волі народів.

Всіх же громадян сих земель оповіщаємо:

Однині на території Української Народньої Республіки існуюче право власности на землі поміщицькі та інші землі нетрудових хазяйств сільськогосподарського значіння, а також на удільні, кабінетські та церковні землі – касується.

Признаючи, що землі ті єсть власність усього трудового народу й мають перейти до нього без викупу, Українська Центральна Рада доручає Генеральному Секретареві по земельних справах негайно виробити Закон про те, як порякувати земельним комітетам, обраним народом, тими землями до Українських Установчих Зборів.

Права робітництва в Українській Народній Республіці має бути негайно упорядкована. А зараз оповіщаємо:

На території Народньої Республіки України відсьогодня встановлюється по всіх підприємствах вісім годин праці.

Тяжкий і грізний час, який перебуває вся Росія, а з нею і наша Україна, вимагає доброго упорядкування виробництва, рівномірного розподілення продуктів споживання і кращої організації праці. І через те приписуємо Генеральному Секретарству праці від сього дня разом з представництвом від робітництва встановити державну контролю над продукцією України, пильнуючи інтересів як України, так і цілої Росії.

Четвертий рік на фронтах ллється кров і гинуть марно сили всіх народів світу. Волею і іменем Української Республіки ми, Українська Центральна Рада, станемо твердо на тому, щоб мир було встановлено якнайшвидше. Для того ми вживемо рішучих заходів, щоб через Центральне Правительство примусити й спільників і ворогів негайно розпочати мирні переговори.

Так само будемо дбати, щоб на мирному конгресі права народу українського в Росії і по за Росією не було в замиренню порушено. Але до миру кожен громадянин Республіки України, разом з громадянами усіх народів Російської Республіки, повинен стояти твердо на своїх позиціях, як на фронті, так і в тилу.

Останніми часами ясні здобутки революції було затемнено відновленою карою на смерть.

Оповіщаємо:

Однині на землі Республіки Української смертна кара касується.

Всім ув'язненим і затриманим за політичні виступи, зробленим до цього дня, як уже засудженим, так і незасудженим, а також і тим, хто ще до відповідальності не потягнений, дається повна амністія. Про се негайно буде виданий закон.

Суд на Україні повинен бути справедливий, відповідальний духові народу.

З тою метою приписуємо Генеральному Секретарству Судових Справ зробити всі заходи упорядкувати судівництво і привести його до згоди з правними поняттями народу.

Генеральному Секретарству Внутрішніх Справ приписуємо:

Вжити всіх заходів до закріплення й поширення прав місцевого самоврядування, що являються органами найвищої адміністративної влади на місцях, і до встановлення найтіснішого зв'язку й співробітництва його з органами революційної демократії, що має бути найкращою основою вільного демократичного життя.

Так само в Українській Народній Республіці має бути забезпечено всі свободи, здобуті всеросійською революцією: свободу слова, друку, віри, зібранів, союзів, страйків, недоторканости особи і мешкання, право і можливість уживання місцевих мов у зносинах з усіма установами.

Український народ, що сам довгі літа боровшись за свою національну волю й нині її здобувши, буде твердо охороняти волю національного розвитку всіх народностей, на Україні сущих, тому оповіщаємо, що народам великоруському, єврейському, польському й иншим на Україні признаємо національно-персональну автономію для забезпечення їм права і свободи самоврядування у справах їх національного життя. Та доручаємо нашому Генеральному Секретарству Національних справ подати нам в найближчому часі законопроект про національно-персональну автономію.

Справа продовольча є корінь державної сили в сей тяжкий і відповідальний час. Українська Народня Республіка повинна напружити всі свої сили і рятувати як себе, так і фронт і ті частини Російської Республіки, які потребують нашої допомоги.

Громадяне! Іменем Народньої Української Республіки, в федеративній Росії ми, Українська Центральна Рада, кличемо всіх до рішучої боротьби з усяким безладдям і руїнництвом та до

дружнього великого будівництва нових державних форм, які дадуть великій і знеможеній Республіці Росії здоров'я, силу і нову будучність. Вироблення тих форм має бути проведене на Українських і Всеросійських Установчих Зборах.

Днем виборів до Українських Установчих Зборів призначено 27 грудня (декабря) 1917 року, а днем скликання їх – 9 січня (января) 1918 року.

Українська Центральна Рада.

У Києві 7(20) листопаду року 1917.

Українська Центральна Рада.

Документи і матеріали. У 2 т. – Т. 1.

– К. : Наук. думка, 1996. – С. 398 – 401.

IV УНІВЕРСАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

Народе України.

Твоєю силою, волею, словом стала на Землі українській вільна Народня Республіка. Справдилась колишня давня мрія батьків твоїх, – борців за вольности і права трудящих.

Але в тяжку годину відродилась воля України. Чотири роки лютої війни знесли наш край і людність. Фабрики товарів не виробляють. Заводи спиняються. Залізниці розхитані. Гроші в ціні падають. Хліба зменшується. Насуває голод. По краю розплодились юрми грабіжників і злодіїв, особливо, коли з фронту посунуло військо, счинивши криваву різню, заколот і руїну на нашій землі.

Через усе це не могли відбутися вибори в Українські Установчі Збори в приписаний нашим попереднім Універсалом час. Ці Збори, призначені на нинішній день, не змогли зібратись, щоб прийняти з наших рук нашу тимчасову найвищу революційну владу над Україною, уставити лад в Народній Республіці нашій, організувати нове Правительство.

А тим часом петроградське правительство народніх комісарів, щоб привернути під свою владу вільну Українську Республіку, оповістило війну Україні і насилає на наші землі своє військо, красногвардійців-большевиків, які грабують хліб у

наших селян і без всякої плати вивозять його в Росію, не жаліючи навіть зерна, наготовленого на засів, вбивають неповинних людей і сіють скрізь безладдя, злодіяцтво, безчинство.

Ми, Українська Центральна Рада, зробили всі заходи, щоб не допустити цієї братовбивчої війни двох сусідніх народів, але петроградське правительство не пішло нам назустріч і веде далі криваву боротьбу з нашим народом і Республікою.

Крім того те саме петроградське правительство народніх комісарів починає затягати мир і кличе на нову війну, називаючи її до того ще „священною”. Знов поллється кров, знов нещасний трудовий народ повинен класти своє життя.

Ми, Українська Центральна Рада, обрана з'їздами селян, робітників і салдатів України, на те пристати ніяк не можемо, ніяких війн піддержувати не будемо, бо український народ хоче миру і мир демократичний повинен бути як найшвидче.

Але для того, щоб ні руське правительство, ні яке інше не ставили Україні на перешкоді установити той бажаний мир, для того, щоб вести свій край до ладу, творчої роботи, до кріплення революції та волі нашої, ми, Українська Центральна Рада, оповіщаємо всіх громадян України:

Однині Українська Народня Республіка стає самостійною, ні від нікого незалежною, вільною, суверенною державою українського народу.

Зо всіма сусідніми державами, як то: Россія, Польща, Австрія, Румунія, Туреччина та інші, ми хочемо жити в згоді й приязні, але ні одна з них не може втручатися в життя Самостійної Української Республіки.

Власть в ній буде належати тільки народові України, іменем якого, поки зберуться Українські Установчі Збори, будемо правити ми, Українська Центральна Рада, представництво робочого народу, селян, робітників і салдатів, та наш виконуючий орган однині матиме назву Ради Народніх Міністрів.

Отож, – насамперед приписуємо Правительству Республіки нашої, – Раді Народніх Міністрів, – від цього дня вести розпочаті вже нею переговори про мир з центральними державами цілком самостійно й довести їх до кінця, не зважаючи ні на які перешкоди з боку яких-небудь інших частей бувшої Російської

Імперії, і установити мир, щоб наш край розпочав своє господарське життя в спокою й згоді.

Що ж до так званих „большевиків” та інших напасників, що нищать та руйнують наш край, то приписуємо Правительству Української Народньої Республіки твердо й рішуче взятися за боротьбу з ними, а всіх громадян нашої Республіки закликаємо: не жалюючи життя боронити добробут і свободу нашого народу. Народня Українська Держава повинна бути вичищена від насланих з Петрограду найманих насильників, які топчуть права Української Республіки.

Незмірно тяжка війна, розпочата буржуазними правительствами, тяжко мучила наш народ, знищила наш край, розбила господарство. Тепер тому мусить бути кінець!

З тим, як армія буде демобілізуватись, приписуємо відпускати вояків, після підтвердження мирних переговорів – розпустити армію зовсім, а потім замість постійної армії завести народню міліцію, щоб військо наше служило охороні робочого народу, а не бажанням пануючих верств.

Поруйновані війною й демобілізацією місцевості мають бути відновлені за поміччю державного нашого скарбу.

Коли вояки наші повернуться додому, народні ради – волосні й повітові та й міські думи мають бути переобрані в час, який буде приписано, щоб і вояки наші мали в них голос. А тим часом, щоб встановити на місцях таку владу, до якої мали-б довіря й яка б спіралась на всі революційно-демократичні верстви народу, правительство повинно закликати до співробітництва з місцевими самоврядуваннями ради селянських, робітничих і салдатських депутатів, вибраних із місцевої людности.

В справі земельній комісія, вибрана на останній сесії нашій, вже зробила закон про передачу землі трудовому народові без викупу, прийнявши за основу скасування власности й соціалізацію землі, згідно з нашою постановою на сьомій сесії. Закон сей буде розглянено за кілька день в повній Центральній раді, й Рада Народніх Міністрів вживе всіх заходів, щоб передача землі в руки трудящих ще до початку весняних работ через земельні комітети неодмінно відбулась. Ліси ж, води й всі багатства підземні, яко

добро українського трудящого народу, переходять в порядкування Української Народньої Республіки.

Війна також відібрала на себе трудові заробницькі сили нашої країни. Більшість заводів, фабрик і майстерень виробляли тільки те, що було потрібно для війни, і народ зостався зовсім без товарів.

Тепер війні кінець! Отож приписуємо Раді Народніх Міністрів негайно приступити до переведення всіх заводів і фабрик на мирний стан, до вироблення продуктів, потрібних насамперед трудящим масам.

Та сама війна наплодила сотні тисяч безробітних, а также інвалідів. У самостійній Народній Республіці України не повинен терпіти ні один трудящий чоловік. Правительство Республіки має підняти промисловість держави, має розпочати творчу роботу у всіх галузях, де всі безробітні могли б знайти працю й прикласти свої сили, та взяти всіх заходів до забезпечення скалічених та потерпілих од війни.

За старого ладу торговці та ріжні посередники наживали на бідних пригноблених клясах величезні капітали. Однині Народня Українська Республіка бере в свої руки найважніші галузі торгівлі і всі доходи з неї повертатиме на користь народу.

Торг товарами, які будуть привозитись з за кордону і вивозитись за кордон, буде вести сама держава наша, щоб не було такої дорожнечі, яку терплять найбідніші кляси через спекулянтів.

Правительству Республіки на виконання сього приписуємо розробити і представити на затвердження Закон про це, а також про монополію заліза, угля, шкури, тютюну і інших продуктів і товарів, з яких найбільш бралося прибутків з робочих клясів, на користь нетрудящихся.

Так само приписуємо встановити державно-народній контроль над всіми банками, які кредитями (позиками) нетрудовим масам допомагали визискувати кляси трудові. Однині позичкова поміч банків має даватися головним чином на піддержку трудовому населенню та на розвиток народнього господарства Української Народньої Республіки, а не спекуляції та ріжну банкову експльоатацію (визиск).

На ґрунті безладдя, неспокою в життю та недостачі продуктів росте невдоволення серед де-якої частини людності. Тим

невдоволенням користуються різні темні сили і підбивають несвідомих людей до старих порядків. Сі темні сили хочуть знов підвернути всі вільні народи під єдине ярмо Росії. Рада Народніх Міністрів повинна рішуче боротися зо всіма контрреволюційними силами, а всякого, хто кликатиме до повстання проти самостійної Української Народньої Республіки – до повороту старого ладу, того карати як за державну зраду.

Всі ж демократичні свободи, проголошені 3-м Універсалом, Українська Центральна Рада підтверджує і зокрема проголошує: в самостійній Українській Народній Республіці нації користуватимуться правом національно-персональної автономії, признаним за ними законом 9-го січня.

Все, що, вичислене в сім Універсалі, не встигнемо зробити Ми, Центральна Рада, в найближчих тижнях певно довершать, справлять і до останнього порядку приведуть Українські Установчі Збори.

Ми наказуємо всім громадянам нашим проводити вибори до них як найпильніше, вжити всіх заходів, щоб підрахунок голосів закінчити як найскоріше, щоб за кілька тижнів зібрались наші Установчі Збори, найвищий господар і впорядник нашої, і закріпили свободу, лад і добробут Конституцією нашої незалежної Української Народньої Республіки на добробут всього трудящого народу її, тепер і на будуче. Сьому ж найвищому нашому органу належатиме рішити про федеративний зв'язок з народніми республіками бувшої Російської держави.

До того ж часу всіх громадян самостійної Української Народньої Республіки кличемо непохитно стояти на сторожі добутої волі та прав нашого народу і всіма силами боронити свою долю від усіх ворогів селянсько-робітничої самостійної Республіки.

Українська Центральна Рада.
У Києві. 9 січня 1918 р.

*Українська Центральна Рада.
Документи і матеріали. У 2 т. – Т. 2.
– К. : Наук. думка, 1997. – С. 102 –
104.*

Практичні завдання

1. Прочитайте текст чотирьох універсалів. Визначте, яким мав бути державний статус українських земель, згідно з кожним з них.
2. Проаналізуйте питання політичного, соціально-економічного, культурного, національного характеру, підняті в усіх Універсалах.
3. Визначте критерії порівняння й зробіть порівняльний аналіз текстів універсалів.
4. Дайте правову та історичну оцінку чотирьом універсалам УЦР.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. До кого адресовані універсали Центральної Ради?
2. Яким мав бути адміністративно-територіальний статус українських земель за I (II, III, IV) універсалом?
3. Чому II універсал деякі історики називають „кроком назад”?
4. Яким був характер універсалів Центральної Ради?
5. Який з універсалів проголошував створення УНР, а який – незалежність і самостійність УНР?
6. У якому з універсалів уперше постає питання про землю й робляться перші спроби врегулювати робітниче питання?

15. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ (СТАТУТ ПРО ДЕРЖАВНИЙ УСТРІЙ, ПРАВА І ВІЛЬНОСТІ УНР)

(подано мовою оригіналу)

Конституція УНР (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) – основний закон УНР прийнятий Центральною Радою 29 квітня 1918 року разом із обранням Михайла Грушевського на посаду Президента України.

I. Загальні постанови.

1. Відновивши своє державне право, яко Українська Народня Республіка, Україна для кращої оборони свого краю, для певнішого забезпечення права і охорони вільностей, культури і добробуту своїх громадян, проголосила себе і нині єсть державою суверенною, самостійною і ні від кого не залежною.

2. Суверенне право в Українській Народній Республіці належить народові України, себто громадянам Української Народньої Республіки всім разом.

3. Се своє суверенне право народ здійснює через Всенародні Збори України.

4. Територія Української Народньої Республіки неподільна, і без згоди Всенародніх Зборів 2/3 голосів присутніх членів не може відбутись ніяка зміна в границях Республіки або в правнодержавних відносинах якоїсь території до Республіки.

5. Не порушуючи єдиної своєї власти, Українська Народня Республіка надає своїм землям, волостям і громадам права широкого самоврядування, додержуючи прінципу децентралізації.

6. Націям України Українська Народня Республіка дає право на впорядкування своїх культурних прав в національних союзах.

II. Права Громадян України.

7. Громадянином Української Народньої Республіки вважається кожна особа, яка на се право набула порядком, приписаним законами Української Народньої Республіки.

8. Громадянин Української Народньої Республіки не може бути разом з тим громадянином иншої держави.

9. Громадянин Української Народньої Республіки може зложити з себе громадські права заявою до Уряду Української Народньої Республіки з захованням приписаного законом порядку.

10. Позбавити громадянських прав громадянина Української Народньої Республіки може тільки постанова суду Республіки.

11. Актова, громадянська і політична правомочність громадянина Української Народньої Республіки починається з 20 літ. Ніякої ріжниці в правах і обов'язках між чоловіком і жінкою право Української Народної Республіки не знає.

12. Громадяне в Українській Народній Республіці рівні в своїх громадських і політичних правах. Уродження, віра,

національність, освіта, майно, оподаткування не дають ніяких привілеїв в них. Ніякі титули в актах і діловодстві Української Народньої Республіки вживатися не можуть.

13. Громадянин Української Народньої Республіки і ніхто інший не може бути затриманий на території її без судового наказу, інакше, як на гарячій вчинку. Але і в такому разі він має бути випущений не пізніш, як за 24 години, коли суд не установить якогось способу його затримання.

14. Громадянин Української Народньої Республіки і ніхто інший на території її не може бути покараний смертю, ані відданий яким небудь карам по тілу, або іншим актам, які понижують людську гідність, ані підпасти конфіскації майна, як карі.

15. Домашнє огнище признається недоторканим. Ніяка ревізія не може одбутися без судового наказу. В наглих випадках можуть органи правної охорони порушити недоторканість і без судового наказу; однак і в такому випадку має бути на жадання громадянина доставлений судовий наказ не далі, як на протязі сорока восьми годин по довершеному ревізії.

16. Установляється листовна тайна. Органам державної влади не вільно відкривати листів без судового наказу інакше як у випадках, законом означених.

17. Громадянин Української Народної Республіки ні хто інший на території не може бути обмежений в правах слова, друку, сумління, організації, страйку, поскільки він не переступає при тим постанов карного права.

18. Кождий громадянин Республіки і всі інші на її території мають повну свободу переміни місця пробування.

19. Постанови §§ 14,16,17,18 і 19 не торкаються нормовання спеціальними законами виїмкового стану, який можна встановляти лише кожен раз окремим законом згідно §§ 71–76,

20. Лише громадяни Української Народної Республіки користаються з усієї повноти громадянських і політичних прав, беруть участь в орудуванні державним і місцевим життям через активну й пасивну участь у виборах до законодавчих установ і органів місцевого самоврядування.

21. Активне й пасивне право участі у виборах як до законодавчих органів Республіки, так і до всіх виборчих органів

місцевого і громадського самоврядування мають всі громадяни Республіки, коли їм до дня виконання виборчого акту вийде двадцять літ. Виїмок творять признані законом за безумних або божевільних, котрі знаходяться під опікою. Які карні переступства тягнуть позбавлення виборчого права, про те рішають Всенародні Збори звичайним законодатнім порядком. Ніяких інших обмежень виборчого права не може бути. Окремі постанови про права громадянства нормує спеціальний закон.

III. Органи влади Української Народньої Республіки

22. Всяка вдасть в Українській Народній Республіці походить від народу, а здійснюється в порядку, устанавленім сім статутом.

23. Верховним органом влади Української Народньої Республіки являються Всенародні Збори, які безпосередньо здійснюють вищу законодавчу власть в Українській Народній Республіці і формують вищі органи виконавчої й судової влади Української Народньої Республіки.

24. Вища власть виконавча в Українській Народній Республіці належить Раді Народніх Міністрів.

25. Вищим органом судовим єть генеральний Суд Української Народньої Республіки.

26. Всякого рода справи місцеві порядкують виборні рада і управи громад, волостей і земель. їм належить єдина безпосередня місцева власть. Міністри Української Народньої Республіки тільки контролюють і координують їх діяльність (§ 46), безпосередньо і через визначених ними урядовців не втручаючись до справ, тим радам і управам призначених, а всякі спори в сіх справах рішає Суд Української Народньої Республіки (§ 59 і 62).

V. Всенародні збори Української Народньої Республіки.

27. Всенародні Збори вибираються загальним, рівним, безпосереднім, тайним і пропорці-ональним голосуванням всіх, хто користується громадським правом на Україні і в них судове не обмежений.

28. Вибори мають бути упорядковані так, щоб один депутат припадав приблизно на 100 тисяч людности, і щоб при виборах ніхто не мав другого голосу. У всім иншім правила виборів Всенародні Збори устанавлюють законом.

29. Депутатом може бути вибраний кожний не обмежений в своїх правах громадянин Української Народньої Республіки, котрому минуло 20 років. Він не може бути потягнений до відповідальности за свою політичну діяльність. Під час виконання своїх депутатських обовязків він дістає платню в висоті і в порядку, установлених Всенародніми Зборами.

30. Повірка виборів належить Судові Української Народньої Республіки. Свої рішення в сих справах він передає Всенароднім Зборам. Признання мандатів неправними і скасування виборів та визначення на місце їх нових виборів належить Всенароднім Зборам.

31. Депутати до Всенародніх Зборів вибираються на три роки. По трьох роках з дня виборів вони втрачають свою силу, коли Збори не були розпущені й заступлені новими дочасно.

32. Дочасно Всенародні Збори розпускаються їх же постановою, а також волею народу, виявленою не менш, як трьома міліонами виборців-писаними заявами, переданими через громади Судові, що по провірці правосильности, повідомляє про се домагання Всенародні Збори.

33. Нові вибори по постанові Всенародніх Зборів розписує виконавча власть. Всенародні Збори втрачають свою повновласть з днем передачі її новообраним Всенароднім Зборам. Між постановою про розписання виборів і скликанням нових Всенародніх Зборів не може минути більш, як три місяці.

34. Скликає Всенародні Збори і провадить ними Голова їх, вибраний Всенародніми Зборами. Нові Всенародні Збори скликає і відкриває їх голова, вибраний попередніми Всенародніми Зборами. Уряд голови триває весь час, поки не будуть скликані нові Збори і ними вибраний новий Голова. Заміняє його заступник, вибраний Зборами на випадок смерти або тяжкої хвороби, до вибору нового Голови.

35. Голова Всенародніх Зборів як їх представник іменем Республіки сповняє всі чинности, зв'язані з представництвом Республіки.

36. В поміч Голові, в справах, вичислених в §§ 32 – 33, Всенародніми Зборами вибірається йому товаришів, в числі, яке установлять Всенародні Збори. Один з них вибірається заступником Голови.

37. Всенародні Збори збираються на сесію не менш, як два рази щороку. Перерва між сесіями не може бути більша 3-х місяців.

На пропозицію, внесenu 1/5 депутатів. Всенародні Збори повинні бути скликані не пізніш місяця від її одержання Головою.

38. Для правосильности рішень Всенародніх Зборів треба присутности більш, як половини депутатів. Всі справи рішаються звичайно більшістю присутніх. Тільки відділення території, зміни конституції, проголошення війни і віддання під слідство й суд міністрів рішаються спеціальною більшістю.

39. Законодатні проекти вносяться на розгляд Всенародніх Зборів:

- а) президією в порозумінню з Радою Старшин Зборів;
- б) поодинокими фракціями, зареєстрованими Всенародніми Зборами;
- в) окремими депутатами, числом не менш 30;
- г) Радою Народніх Міністрів Української Народньої Республіки;
- д) органами самоурядування, які об'єднують не менш 100 тисяч виборців;
- е) безпосередньо виборцями – громадянами республіки, в числі не менш 100.000 писаними заявами, потвердженими через громади і поданими Судові, що, по провірці їх правосильности, передає сю пропозицію Голові Всенародніх Зборів.

40. Законодатні проекти, внесені вказаним в § 39 порядком, передаються президією Всенародніх Зборів до Комісії і, після докладу Комісії, приймаються остаточно Всенародніми Зборами. Законодатні проекти, внесені не з ініціативи Ради Народніх міністрів, разом з внесенням до Президії Всенародніх Зборів подаються до відома Ради народніх міністрів.

41. Законодатні проекти, внесені, а не ухвалені в одній сесії, можуть прийти під ухвалу нової сесії, але не можуть переходити під ухвалу Всенародніх Зборів нового складу (після нових виборів).

42. Внесення про зміну конституції вносяться і проходять тим же порядком, вказаним в §§ 39 – 41, але для ухвали їх потрібно 3/5 присутніх депутатів, а ухвала стає правосильною

тільки тоді, коли ся ухвала буде поновлена звичайною більшістю Всенародніми Зборами в новім складі, після найблизших нових виборів. У всім иншій на вказаній конституцією лад і діяльність Всенародніх Зборів нормується наказом, який Всенародні Збори ухвалюють і змінюють в звичайнім порядку.

43. Закони й постанови Всенародніх Зборів розпубликуюються ними як виїмки з протоколів їх засідань, за підписом Голови (або його Товариша) і одного з Секретарів Всенародніх Зборів. Обов'язують вони від дня одержання їх в місцевих установах, оскільки не постановлено инакше в самім законі.

44. Без ухвали Всенародніх Зборів не можуть побиратись ніякі податки.

45. Без постанови Всенародніх Зборів не можуть бути зроблені на рахунок Української Народньої Республіки ніякі позики, ані взагалі якісь обложення державного майна.

46. Громадяне України не можуть бути покликані до обов'язкової військової або міліційної служби инакше, як постановою Всенародніх Зборів України.

Війна не може бути проголошена, ні згода не може бути заключена від імени Української Народньої Республіки без постанови Всенародніх Зборів. Для проголошення війни треба ухвали двох третин присутніх членів Всенародніх Зборів.

Всенародні Збори затверджують трактати політичні і економічні, що укладаються іменем Української Народньої Республіки.

Всенародні Збори установляють одиниці міри ваги і монети Української Республіки.

VI. Про Раду Народніх Міністрів Української Народної Республіки

46. Яко вища виконавча власть Української Народньої Республіки (§ 22) Рада Народніх Міністрів її порядкує всіма справами, які зістаються поза межами діяльності установ місцевої самоуправи (§ 24) або дотикають цілої Української Народньої Республіки, координує і контролює діяльність сих установ, не порушуючи законом установлених компетенцій їх, та приходить їм в поміч, коли вони до його звертаються.

47. Рада Народних Міністрів дістає свою повновасть від Всенародніх Зборів і тільки перед ними відповідає.

48. Формує Раду народніх Міністрів Голова Всенародніх Зборів, за порозумінням з Радою Старшин Зборів, і потім Рада Народніх Міністрів подається на затвердження Всенароднім Зборам.

49. Тим самим способом робиться частинне доповнення Ради Народніх Міністрів.

50. Число членів кабінету і спеціалізацію їх портфелів установлюють Всенародні Збори.

51. Кожен депутат Всенародніх Зборів має право ставити запитання Кабінетові в цілому чи поодиноким його членам, заголошуючи запитання через Президію Всенародніх Зборів.

52. Фракції Всенародніх Зборів і депутати, в числі не менш 15-ти можуть ставити Раді Народніх Міністрів чи поодиноким її членам жадання вияснень, порядком § 57... Коли Всенародні Збори більшістю голосів підтримають таке жадання, міністри не пізніш семи день мають на сі жадання дати пояснення у Всенародніх Зборах Української Народньої Республіки-самі чи через своїх представників.

53. Член Ради Народніх Міністрів, котрому більшість Всенародніх Зборів Української Народньої Республіки висловить недовір'я, складає свою повновасть і через 24 години після сього Всенародні Збори можуть приступити до заміщення його способом, вказаним в § 40. Те саме розуміється про цілу Раду Народніх Міністрів, коли їй буде висловлено недовір'я в цілости.

54. Постановою 2/3 Всенародніх Зборів члени Ради Народніх Міністрів можуть бути віддані під слідство й суд за свою діяльність.

55. Члени Кабінету мають право брати участь в дебатах Всенародніх Зборів з голосом дорадчим. Члени Всенародніх Зборів під час свого пробування в складі Ради Народніх Міністрів теж мають тільки дорадчий голос.

VII. Суд Української Народньої Республіки.

56. Суд в Українській Народній Республіці одбувається іменем її.

57. Поступовання в суді має бути прилюдне і устне.

58. Судова власть в рамках цивільного, кримінального й адміністративного законодавства здійснюється виключно судовими Установами.

59. Судових вирішень не можуть змінити ні законодавчі, ні адміністративні органи влади.

60. В яких випадках адміністративні органи можуть накладати й виконувати кари, про те вирішує виключно закон.

61. Суд для всіх громадян Республіки один і той самий, не виключаючи й членів Всенародних Зборів та членів Ради Народних Міністрів з задоволенням при цьому постанов §§ цього закону.

62. Найвищим Судом республіки являється „Генеральний Суд Української Народної Республіки”, зведений з колегиї, обраних Всенародними Зборами на термін п'яти років.

63. Генеральний Суд являється найвищою касаційною інстанцією для всіх судів Республіки і не може бути судом першої та другої інстанції та мати функції адміністративної влади.

64. В усіх інших організація і компетенція судів та особи - і річової належності судової установляється законом.

VIII. Національні союзи

[Цей розділ описує закон про національно-персональну автономію, затверджений У.Ц.Р.].

IX. Про тимчасове припинення громадянських свобод.

71. У випадку державної неспокійності (під час війни або внутрішніх неспокійностей) можуть громадянські свободи бути тимчасово обмежені, тимчасово припинені.

72. Котрі громадянські свободи і в якій мірі мають бути тимчасово припинені, має означити спеціальний закон, виданий звичайним порядком.

73. Заведене тимчасове припинення громадянських свобод чи їх обмеження у випадках та межах, передбачених згаданими... законом, ухвалюють Всенародні Збори.

74. Коли Всенародні Збори не зібрані, може тимчасово обмежити громадянські свободи Рада Народних Міністрів на власну відповідальність, з обов'язком запропонувати цей свій розпорядок на перше засідання найближчої сесії Всенародних Зборів.

75. Припинення громадянських свобод не може тривати довше як три місяці і продовження тимчасово повинно ухвалити Всенародні Збори.

*Українська Центральна Рада.
Документи і матеріали. У 2 т. –
Т. 2. – К. : Наук. думка, 1997. – С.
330 – 335.*

Практичні завдання

1. Прочитайте текст Конституції УНР. Визначте, яким аспектам державного будівництва присвячені її розділи.

2. Зверніть увагу на права, які отримували громадяни УНР та охарактеризуйте органи влади, які встановлювалися в УНР згідно з Конституцією.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Кому належало суверенне право в УНР?

2. На якому принципі базувалося право самоврядування, проголошене в Конституції?

3. У якому віці починала діяти громадянська і політична правомочність для громадян УНР?

4. Чи впливала на статус українських громадян їх національність й релігійна приналежність?

5. Які демократичні права проголошувала Конституція?

6. Утворення яких органів влади проголошувала Конституція?

7. Чи проголошувала Конституція президентську республіку? Чи можна вважати М. Грушевського Президентом УНР з юридичного боку?

8. Хто мав скликати Всенародні Збори?

9. Хто мав право вносити законодавчі проекти на розгляд Всенародних Зборів?

10. Як мала називатися найвища судова інстанція УНР?

11. Чи проголошувала Конституція національно-культурну автономію для національних меншин?

16. ГРАМОТА ДО ВСЬОГО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ (подано мовою оригіналу)

Грамота до всього українського народу – звернення програмного характеру гетьмана Павла Скоропадського у день повалення Центральної Ради і захоплення ним влади.

Громадяне України!

Всім Вам, козаки та громадяне України, відомі події посліднього часу, коли джерелом лилася кров кращих синів України і знову відродившася Українська Держава стояла коло краю загибелі.

Спаслась Вона дякуючи могутньому підтриманню центральних держав, які, вірні своему слову, продовжують і по цей час боротись за ціліність і спокій України.

При такій піддержці у всіх зродилась надія, що пічнеться відбудовання порядку в Державі й економічне життя України вийде, врешті, в нормальне русло.

Але ці надії не справдились.

Бувше Українське Правительство не здійснило державного будування України, позаяк було зовсім не здатне до цього.

Бешкети й анархія продовжуються на Україні, економічна розруха і безробіття збільшуються і розповсюджуються з кожним днем і врешті для багатющої колись-то України встає грізна мара голоду.

При такому становищі, яке загрожує новою катастрофою Україні, глибоко сколихнуло всі трудові маси населення, які виступили з категоричним домаганням негайно збудувати таку Державну Владу, яка здібна була б забезпечити населенню спокій, закон і можливість творчої праці.

Як вірний син України, я рішив відкликнутись на цей поклик і взяти на себе тимчасово всю повноту влади!

Цією грамотою я оголошую себе Гетьманом всієї України.

Управління Україною буде провадитися через посередництво призначеного мною Кабінету Міністрів і на остаточнім обгрунтуванні нижче долучених до цього законів про тимчасовий державний устрій України.

Центральна і Мала Рада, а також всі земельні комітети з нинішнього дня розпускаються. Всі Міністри і товариші звільняються.

Всі інші урядовці, працюючі в державних Інституціях, зістаються на своїх посадах і повинні продовжувати виконання своїх обов'язків.

В найближчий час буде виданий закон, установляючий новий порядок виборів до Українського Союму.

До цього я буду твердо стояти на сторожі порядку й законности в Українській Державі, буду домагатись негайного виконання всіх державних розпоряджень і буду підтримувати авторитет влади, не спиняючись ні перед якими самими крайніми мірами.

Права приватної власності – як фундаменту культури і цивілізації, відбудовуються в повній мірі, і всі розпорядження бывшего Українського Уряду, а рівно тимчасового уряду російського, відміняються і касуються.

Відбувається повна свобода по зробленню купчих по куплі-продажі землі.

Поруч з цим будуть прийняті міри по відчуженню земель по дійсній їх вартості від великих власників, для наділення земельними участками малоземельних хліборобів.

Рівночасно будуть твердо забезпечені права робітничого класу. Особлива увага буде звернена на поліпшення правового становища і умов праці залізничників, котрі при виключно тяжких умовах ні на один час не кидали своєї відповідальної праці.

В області економічній і фінансовій відбувається повна свобода торгу й відчиняється широкий простір приватного підприємства й ініціативи.

Передбачаю всю трудність стоячої переді мною праці і молю Бога дати мені силу, аби гідно виконати те, що я вважаю своїм обов'язком перед рідною Україною в сучасний виключний і критичний для неї час.

Мені далекі і чужі які-б-то не було власні побудження, і головною своєю метою я ставлю користь і благо народу і всім дорогої нам України.

В цій свідомості кличу всіх Вас, громадян і козаків України – без різниці національності й віросповідання – допомогти мені і моїм працівникам і співробітникам в нашому загальному велико відповідальному ділі.

*Гетьман Всієї України Павло Скоропадський
Отаман Ради Міністрів М. Устимович
29 квітня 1918р., м. Київ*

*Конституційні акти України.
1917 – 1920. Невідомі конституції
України. – К. : Філософська і
соціологічна думка, 1992. –
273 с. – С. 82 – 84.*

Практичні завдання

1. Прочитайте текст, зверніть увагу на аргументацію, яку наводить гетьман стосовно зміни влади в Україні.
2. Проаналізуйте, які саме перетворення мали відбутися в Українській Державі й кому вони були вигідні.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. У чому звинувачує в грамоті гетьман П. Скоропадський уряд УНР?
2. Чи можна вважати встановлення гетьманату захопленням влади з метою впровадження одноосібної диктатури гетьмана? Аргументуйте відповідь, спираючись на текст документу.
3. Який орган мав виконувати законодавчі функції за доби гетьманату?
4. Які перетворення у соціально-економічній сфері проголошувала грамота?

17. ЗАКОНИ ПРО ТИМЧАСОВИЙ ДЕРЖАВНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ

(подано мовою оригіналу)

Закони про тимчасовий державний устрій України – акт, що виконував роль тимчасової конституції Гетьманської держави; затверджений гетьманом П. П. Скоропадським 29 квітня 1918 року.

Тимчасово до обібрання Союму і відкриття його діяльності, Державний устрій України і порядок керування ґрунтується на слідуєчих законах:

Про Гетьманську владу

1. Влада управління належить виключно до Гетьмана України в межах всієї Української Держави.

2. Гетьман стверджує закони, і без його санкції ніякий закон не може мати сили.

3. Гетьман призначає Отамана Ради Міністрів, Отаман Міністрів складає Кабінет і представляє його у повному складі на затвердження Гетьмана.

Гетьман затверджує і скасовує Кабінет у повному його складі.

Гетьман приймає і звільняє інших урядових осіб в разі для останніх не обґрунтовано законом іншого порядку призначення і звільнення.

4. Гетьман є вищий керівничий всіх зносин Української Держави з; закордонними державами.

5. Гетьман є Верховний Воевода Української Армії і Фльоти.

6. Гетьман оголошує області на військовому, осадному або виключному положенні.

7. Гетьманові належить помилування засуджених, полегчення кари і загальне прощення зроблених злочинних подій з скасуванням проти них переслідування і висвободження їх від суду і кари, а також складання казенних взимок і даровання милости в особистих випадках, коли цим не порушаються нічий охоронені законом інтереси і громадянські права.

8. Накази й розпорядження Гетьмана закріпляються Отаман-Міністром або відповідним йому Міністром.

Про віру

9. Первенствуюча в Українській Державі є віра християнська, православна.

10. Всі не належні до православної віри Громадяне Української Держави, а також всі мешканці на території України користуються кожний повесмістно свобідним відправленням їх віри і богослуженням по обряду оної.

Права і обов'язки Українських Козаків і Громадян

11. Умови придбання прав Українського козацтва і громадянства, рівно як їх загублення, визначаються законом.

12. Захист Вітчизни – є святий обов'язок кожного козака і громадянина Української Держави.

13. Українські козаки і громадяне повинні платити установлені законом податки і пошлини, а також відбувати повинности згідно з постановлений закону.

14. Ніхто не може підлягати переслідуванню за злочинні вчинки тільки як в черзі, законом визначеній.

15. Ніхто не може бути затриманий під сторожою крім як у випадках, законом визначених.

16. Ніхто не може бути судимий і покаран крім як за злочинні вчинки, передбачені існуючими в час їх здійснення законами.

17. Оселя кожного неторкана. Робити обшукування й виїмку в будинку без згоди його господаря можливо не инакше, як в випадках і порядку, законом визначених.

18. Кожний український козак і громадянин має право вільно вибирати місце мешкання і працю, придбати і відчужити майно і без заборони виїзжати за кордон Української Держави.

19. Власність є неторкана. Примусове відчуження нерухомого майна, коли це необхідно для якої-небудь державної чи громадської користи, можливо не инакше, як за відповідну платню.

20. Українські козаки і громадяне мають право робити зібрання в метах не шкідливих законам, мирно і без зброї.

21. Кожний може в межах, установлених законом, висловлювати і писати свої думки, а рівно розповсюджувати їх шляхом друку або иншими засобами.

22. Українські козаки і громадяне мають право гуртувати громади і спілки в метах не противних законам.

Про закони

23. Українська Держава керується на твердих основах законів, виданих в установленій черзі.

24. Сила закону без виключення обов'язкова для всіх українських підданих і чужинців, в Українській Державі перебуваючих.

25. Закони, особисто видані для якої-небудь області чи частини і населення, новим загальним законом не відсуюються, коли в ньому такої відміни не постановлено.

26. Закони обнародуються для загального освідомлення в утвореному порядку і перш обнародування до діла не прикладаються.

27. Після обнародування законів надається обов'язкова сила з часу призначеного для того в самому законі. В самому виданому законі може бути показане на вживання його, до обнародування, до виконання по телеграфу або через навмисних посланців.

28. Закон не може бути скасований инакше як тільки силою закону. Через те, поки новим законом не відмінено закон існуючий, він заховує повну свою силу.

29. Ніхто не може відмовлятися незнанням закону, коли його було обнародувано існуючим порядком.

30. Закони розробляються в кожному Міністерстві по належности і передаються на загальне обміркування Ради Міністрів.

31. По ухвалі Радою Міністрів внесених законопроектів вони передаються на ствердження Гетьманові.

32. Закони, які торкаються деяких відомств, передаються в Раду Міністрів після обговорення їх заінтересованими Міністерствами.

33. Міністрам дається можливість видавати розпорядження в розвитку і поясненню законів, при чому всі такі розпорядження підлягають попередній ухвалі Радою Міністрів.

Про Раду Міністрів і про Міністрів

34. Напрямок і об'єднання праці окремих відомств по предметах як законодавства, так і вищого державного управління накладаються на Раду Міністрів.

35. Керування справами Ради Міністрів накладається на Генерального Секретаря і на підлягаючу йому Державну Генеральну Канцелярію.

36. Отаман-Міністр і Міністри відповідають перед Гетьманом за загальний хід державного управління. Кожний з них окремо відповідає за свою діяльність і розпорядження.

37. За проступні по посаді вчинки Отаман-Міністр і Міністри підлягають громадській і карній відповідальности на основах, в законі визначених.

Про Фінансову Раду

38. Фінансова Рада є вища народня інституція для справ державного кредиту і фінансової політики.

39. Фінансова Рада складається з представників і членів, яких призначає Гетьман. Крім того в склад Ради входять на правах членів: Отаман-Міністр, Міністр Фінансів і Державний Контрольор.

40. На Раду накладається: 1) обміркування часу і умов державних позичок; 2) обміркування справ, дотичних державного кредиту, а також питань грошового обороту і 3) попередній, з особистого кожний раз розпорядження Гетьмана, розгляд справ по фінансовій частині, належачих вирішенню в законодавчій порядку.

41. Обміркування Ради передаються на погляд Гетьмана.

Про Генеральний Суд

42. Генеральний Суд Української Держави уявляє собою вищого охоронителя і захистника закону та Вищий суд України в справах судових та адміністративних.

43. Генеральний Суд оголошує до загальної відомости всі закони і накази Уряду, слідкуючи за закономірністю їх видання.

44. Порядкуючий Генеральний Суддя та всі Генеральні Судді призначаються Гетьманом.

*Гетьман всієї України Павло Скоропадський
Отаман Ради Міністрів М. Устимович
29 квітня 1918 р., м. Київ*

*Конституційні акти України.
1917 – 1920. Невідомі конституції
України. – К. : Філософська і
соціологічна думка, 1992. –
273 с. – С. 84 – 87.*

Практичні завдання

1. Прочитайте документ. Проаналізуйте, яким питанням державотворення було присвячено окремі його розділи.
2. Визначте, які зміни у державній системі фіксував цей документ.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Якими мали бути функції та повноваження гетьмана?
2. Чи проголошувалася у документі пріоритетність якоїсь релігії в Українській Державі?
3. Права і обов'язки якого відновленого соціального стану декларувалися в Законах?
4. Який орган мав виробляти законопроекти, а який – їх затверджувати?
5. Якими мали бути функції Фінансової Ради?

18. ДЕКЛАРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДИРЕКТОРІЇ, ЩО ЗРОБИЛА ДИРЕКТОРІЯ

(подано мовою оригіналу)

Декларація Української Директорії – документ програмного характеру, виданий Директорією 26 грудня 1918 року.

Героїчним поривом українського озброєного трудового народу зметено з лиця землі української руйнуюче поміщицько-монархічне панування – гетьманщину.

Україну вичищено від карних експедицій, старост, жандармів та інших злочинних інституцій пануючих класів. Відновлено національно-персональну автономію, що забезпечує право кожної нації на вільне життя.

Цензові думи та земство, наставлені гетьманським урядом, скасовано і відновлено демократичні, вибрані всенародним голосуванням органи місцевого самоврядування.

До повного вирішення земельної реформи Директорія Української Народньої Республіки оголосила: всі дрібні селянські господарства і всі трудові господарства залишаються в користуванню попередніх їх власників непорушними, а решта земель переходить у користування безземельних і малоземельних селян, а в першу чергу тих, хто пішов у військо Республіки для боротьби з б[увшим] гетьманом. Верховне порядкування цією землею належить Директорії Української Народньої Республіки. Ця постанова стосується також до монастирських, церковних і казенних земель. Для переведення реформи організовано Народні Земельні Управи.

По „наказу № 1 Директорії селянам” робляться описи контрибуцій, взятих поміщиками з селян для повернення їх покривдженим. Так само ведуться слідства по всій Україні з приводу тих зловживань і злочинств, які було учинено над селянством поміщиками та гетьманським урядом.

Постановою 9 грудня Директорія одмінила всі закони і постанови гетьманського уряду в сфері робітничої політики. Відновлено восьмигодинний робочий день. Знов установлено колективні договори, право коаліцій і страйків, а також усю повноту прав робітничих фабричних комітетів.

В усіх інших галузях життя Директорія так само одмінила всі закони й постанови гетьманського уряду, направлені проти інтересів трудящих класів і шкідливих для всього громадянства.

Уповноважена силою і волею трудящих класів України – Верховна Влада Української Народньої Республіки – Директорія

цими заходами довершила перший акт соціального та національно-політичного визволення українського народу.

Кому належить влада?

Слідуючим етапом нашої революції є творення нових, справедливих, відповідних до реального відношення сил у державі, соціальних і політичних форм.

Директорія є тимчасова верховна влада революційного часу. Одержавши на час боротьби силу й право управління державою від першого джерела революційного права, трудящого народу, Директорія передасть свої повноваження тому ж самому народові.

Але Директорія вважає, що право управління й порядкування краєм повинно належати тільки тим класам, які суть основою громадського життя, які творять матеріальні та духовні цінності, які кров'ю і життям своїх членів вступили до боротьби з руйнуючими силами сучасного ладу.

Влада в Українській Народній Республіці повинна належати лише класам працюючим – робітництву й селянству, тим класам, що здобули цю владу своєю кров'ю.

Гріхи буржуазії

Так звані „пануючі класи”, класи земельної, промислової буржуазії за сім місяців цілковитого, нічим необмеженого свого панування на Україні доказали свою цілковиту нездатність і надзвичайну шкідливість для всього народу і в управлінню державою. Маючи всі матеріальні, фізичні й духовні засоби, маючи повну волю для організації економічного і політичного життя, ці класи внесли тільки дезорганізацію і руїну в край. Переслідуючи тільки свої вузько-класові егоїстичні інтереси, ці класи вели воїстину грабіжницьку політику в краї.

Ними розграбовано, розкрадено в чужі імперіялістичні руки значну частину державно-народнього майна.

Дбаючи тільки про накоплювання капіталів у приватних руках, ці люде довели промисловість до повного занепаду, а господарство краю до злиденного стану.

Розцвіт спекуляції за панування цих правителів дійшов до нечуваних розмірів.

Поводячись як у завойованій країні, великовласники правили методом безоглядного терору і насильства. Закопування живцем у землю, вирізування шматків живої шкіри, випікання

очей так званими „поміщицькими карателями” були цілком нормальними способами управління народом.

Будучи чужинцями в краю, великовласники брутально топтали національні права і здобутки нашого народу, ганьбили гідність його державності, продавали й зраджували з такими жертвами й такою працею збудовані державні форми.

З боку революційного правительства, поставленого народом, що в гніві й муках повстав проти цих гнобителів, було би злочинством супроти всього краю після всього цього допустити ці класи до участі в правлінню країною.

Вся влада трудовому народові

От же Директорія заявляє.

Класи не трудові, експлоататорські, які живляться й розкошують з праці класів трудових, класи, які нищили край, руйнували господарство й одзначили своє правління жорстокостями й реакцією, не мають права голосу в порядкуванні державою.

Директорія передає свої права і уповноваження лиш трудовому народові самостійної Української Народньої Республіки.

Директорія пропонує:

1. Трудовому селянству, що перше одгукнулось на поклик Директорії і встало зі зброєю в руках до бою з панством, по всій Україні з'їхатись в губернії і вибрати своїх делегатів на конгрес трудового народу України. Ті делегати будуть представляти там волю як того озброєного селянства, що тепер тимчасово с військах, так і тих, що мирною працею допомагають творити народній державний лад та порядок.

2. Міському робітництву – вибрати від фабрик, майстерень, заводів, контор та інших установ людської праці своїх делегатів на конгрес трудового народу України.

Частина робітництва неукраїнської національності під час боротьби українського народу з б[увшим] гетьманом ставилась до цієї боротьби не з повною активністю, а частина нейтрально.

Директорія гадає, що в боротьбі за визволення всіх працюючих неукраїнське робітництво забуде свою національну нетерпимість і щиро та дружно прилучиться до всього трудового народу України.

3. Трудовій інтелігенції, що безпосередньо працює для трудового народу, цеб-то: робітникам на полі народньої освіти, лікарським поміщикам, народнім кооперативам, служачим в конторах та інших установах, так само вибрати своїх представників на конгрес трудового народу України.

Конгрес

Місце і час одкриття праці конгресу, а також норми виборів на нього Директорія оповіщає окремою інструкцією.

Конгрес трудового народу України матиме всі верховні права і повновласність рішати всі питання соціального, економічного та політичного життя Республіки.

Конгрес трудового народу, яко революційне представництво організованих працюючих мас, скликається не по удосконаленій формулі виборів, якої додержати зараз неможливо. Надалі, коли настане мирне життя, він має бути замінений представництвом працюючих мас, обраним по удосконаленій системі виборів, цеб-то Установчими Зборами.

Повернення контрибуцій

Конгрес трудового народу має вирішити форми влади, як на місцях, так і в центрі. Для цього вирішення Директорія вважатиме всякі спроби захвату влади якими-будь групами насильством над волею трудового українського народу і тому буде рішуче припиняти всякі такі самовольні виступи.

До Конгресу Директорія верховною властю своєю насамперед поверне селянству ті контрибуції, які було зібрано з нього поміщиками.

Робітничий контроль

Рятуючи державу від дальшого господарського та промислового занепаду, розграбування та безоглядної експлоатації робітництва і всього населення, Директорія поставить на фабриках, заводах та інших промислових установах державний робітничий контроль і пильно дбатиме, щоб промисловість набрала здорового, користного для народу життя.

Всі зусилля свої Директорія направить на таку організацію народнього господарства, яка б відповідала сучасному переходовому моментові, коли нищиться старий капіталістичний світ й на його руїнах сходять паростки нового всесвітнього ладу, який не знатиме ніякого гніту і визиску. Директорія вважає своїм

обов'язком взяти під керування Української Народньої Республіки головні галузі української промисловості і направити господарство в них в інтересах працюючих класів і всього громадянства, а не малої групи класа великовласників.

Боротьба з спекуляцією

Всі форми спекуляції Директорія нищитиме безпощадно, не зупиняючись перед карами військового часу. Для цього по всій Україні будуть організовані „комісії боротьби з спекуляцією”.

Так само Директорія пильно дбатиме, щоб негайно трудові маси були задоволені предметами першої необхідності (шкури, мануфактури, залізних виробів та іншого краму, а також продуктів споживи).

Соціальні реформи

Стаючи твердо і непохитно на шлях соціальних основних реформ, Директорія вважає необхідним підкреслити, що вживатиме всіх заходів, щоб уникнути анархічних, неорганізованих і несистематичних форм цієї перебудови. Директорія вважатиме своїм обов'язком погоджувати ці великі завдання з соціально-історичними й міжнародними умовами, в яких у даний момент перебуває Україна, а також з тими кращими формами соціальних реформ, яких досягатиме світова, особливо західноєвропейська трудова демократія.

Міжнародні відносини

В сфері міжнародних відносин Директорія стоїть на ґрунті цілковитого нейтралітету і бажання мирного співжиття з народами всіх держав.

Ставлячи перед собою великі та складні завдання, Директорія хотіла би всі здорові трудові сили свого народу вжити не на криваву боротьбу з сусідами, а на утворення нового життя в краю та на зведення порядку і ладу, так бажаного всім працюючим.

Внутрішня політика

Так само у внутрішніх відносинах Республіки Директорія ставить собі метою національну злагоду і дружнє поєднання трудової демократії всіх націй, що заселяють українську землю.

Директорія щиро вірить, що спільними силами всіх працюючих трудовий народ України без жорстоких, кривавих і непотрібних форм боротьби досягне своєї мети.

Одже класам нетрудовим треба розумно і чесно признати всю шкідливість і несправедливість їхнього бувшого панування і раз на все примиритися з тим, що право рішати долю більшості народу повинно належати тій самій більшості, цеб-то класам трудовим.

Поклик до спільної праці

Трудову інтелігенцію Директорія закликає рішуче стати на бік працюючих класів і в інтересах творення нового справедливого життя для всього народу прикласти своїх сил знаття і науки для найкращого направлення будівничого і соціального процесу.

Соціалістичні партії та групи всіх соціалістичних напрямів і всіх національностей Директорія кличе поставитися з повним розумінням важности моменту і всі свої сили направити на правильну та достойну трудового народу організацію волі його, на організацію порядку й ладу по всій землі трудової Республіки.

Доручаючи негайне переведення в життя цих великих задач Правительству Української Народної Республіки, – Раді народніх міністрів, – Директорія вірить, що весь трудовий народ України щиро допоможе своєму правительству в цій важній, відповідальній роботі.

*Голова Директори Української Народної Республіки
В. Винниченко;*

члени Директорії:

С. Петлюра,

Ф. Швець,

П. Андрієвський,

А. Макаренко.

*Конституційні акти України.
1917 – 1920. Невідомі конституції
України. – К. : Філософська і
соціологічна думка, 1992. –
273 с. – С. 100 – 104.*

Практичні завдання

1. Визначте, які політичні й соціально-економічні питання були підняті в Декларації Директорії.
2. Подумайте, які категорії населення були невдоволені положеннями Декларації.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Як охарактеризовано правління гетьмана у Декларації Директорії?
2. Які зміни у суспільно-політичному житті країни проголошувала Декларація Директорії?
3. Як вирішувалось у Декларації питання про землю?
4. Кому, згідно з Декларацією, мала належати влада в країні?
5. Які класи були оголошені в Декларації „експлуаторськими”?
6. Які функції мав виконувати конгрес трудового народу України?
7. Які принципи Директорія поклала в основу міжнародних відносин відновленої УНР?

19. СТАТУТ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ, ПРИЙНЯТИЙ У ЛЬВОВІ 18 ЖОВТНЯ 1918 РОКУ (подано мовою оригіналу)

Статут Української Національної Ради – один з конституційних актів ЗУНР, прийнятий 18 жовтня 1918 року.

§ 1. Українська Національна Рада є Конституантою тієї частини українського народу, яка живе в австро-угорській монархії, на цій його етнографічній території.

§ 2. Українська Національна Рада має право і обов’язок:

а) виконати в хвилі, яку признає за відповідну, іменем українського народу австро-угорської монархії, його право самоозначення та рішити про державну долю всіх областей, заселених тим народом;

б) підприяти усі постанови та заходи репрезентативного, законодавного та адміністративного характеру, щоби своє рішення під а) перевести в життя.

§ 3. Українська Національна Рада складається:

а) з членів Палати Панів австрійської Державної Ради, української народности;

б) з усіх українських послів до австрійської Державної Ради з Галичини і Буковини;

в) з українських послів Краєвих Соймів;

г) з відпоручників партійних організацій з усіх українських областей, по трьох з кожної партійної організації.

§ 4. Скликує Українську Національну Раду і проводить на її засіданнях кожночасний голова Української Парляментарної Репрезентації, а у випадку його перешкоди, той, кого голова Української Парляментарної Репрезентації до цього уповноважить.

§ 5. Важніші публічні заяви підписують іменем Української Національної Ради: голова Української Парляментарної Репрезентації, члени Палати Панів, президії усіх українських клубів парламентарних і соймових та по одному відпоручникові кожної партійної організації.

Закони України http://uazakon.com/documents/date_5r/pg_ifwzxr.htm

Практичні завдання

1. Прочитайте текст документу. Проаналізуйте права і обов'язки Української Національної Ради?

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Хто входив до складу Української Національної Ради?
2. Які повноваження брала на себе Українська Національна Рада?

**20. ПРОКЛАМАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ
ВІД 19 ЖОВТНЯ 1918 РОКУ
(подано мовою оригіналу)**

Прокламація Української Національної Ради – один з конституційних актів ЗУНР, прийнятий 19 жовтня 1918 року.

Стоячи на становищі самовизначення народів, Українська Національна Рада, як конститuantа, постановляє:

1. Ціла етнографічна українська область в Австро-Угорщині, зокрема Східна Галичина з граничною лінією Сяну з влученням Лемківщини, північно-західна Буковина з містами Чернівці, Строжинець і Серет та українська полоса північно-східної Угорщини – творять одноцілу українську територію.

2. Ця українська національна територія уконституується оцим як українська держава. Постановляється поробити приготовані заходи, щоби рішення це перевести в життя.

3. Взивається всі національні меншини на цій українській області, – причім Жидів призначається за окрему національність, щоби уконституувалися і негайно вислали своїх представників до Української Національної Ради в кількості, відповідаючій їх числу населення.

4. Українська Національна Рада виготовить конституцію для утвореної тим способом держави, на основах: загального, рівного, тайного і безпосереднього права голосування з пропорціональним заступництвом, з правом національно-культурної автономії та з правом заступництва в правительстві для національних меншин.

5. Українська Національна Рада жадає, щоби зорганізована оцим в державу українська територія мала безумовно своїх заступників на мировій конференції.

6. Теперішньому австро-угорському міністрові заграничних справ гр. Бурянові відмовляється права пересправляти іменем тієї української території.

Закони України http://uazakon.com/documents/date_5r/pg_ifwzxd.htm

Практичні завдання

1. Прочитайте текст. Визначте, які питання висвітлені у прокламації та якою була мета видання прокламації.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Яким мав бути кордон для етнічної української області в Австро-Угорщині?

2. Хто мав розробити Конституцію Західноукраїнської держави?

3. Які права отримували національні меншини в західноукраїнській державі?

21. ВІДОЗВА УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ ВІД 1 ЛИСТОПАДА 1918 РОКУ (подано мовою оригіналу)

У к р а ї н с ь к и й Н а р о д е !

Голосимо тобі вість про твоє визволення з віковичної неволі. Від нині Ти господар своєї землі, вільний горожанин Української Держави.

Дня 19 жовтня твоєю волею утворилася на українських землях бувшої австро-угорської монархії Українська Держава і її найвисша власть, Українська Національна Рада.

З нинішнім днем Українська Національна Рада обняла власть в столичнім місті Львові і на цілій території Української Держави.

У к р а ї н с ь к и й Н а р о д е !

Доля Української Держави в Твоїх руках. Ти станеш як непобідний мур при Українській Національній Раді і відіпреш усі ворожі замаху на Українську Державу.

Заки будуть установлені органи державної власти в законнім порядку, українські організації по містах, повітах і селах мають обняти всі державні краєві і громадські уряди і в імені Української Національної Ради виконувати власть.

Де сього ще не зроблено, дотеперішні неприхильні Українській Державі уряди мають бути усунені.

Всі жовніри української народності підлягають від нині виключно Українській Національній Раді і приказам установлених нею військових властей Української Держави. Всі вони мають стати на її оборону. Українських жовнірів з фронтів відкликається отсим до рідного краю на оборону Української Держави.

Все здібне до оружя українське наесленне має утворити боеві відділи, які або ввійдуть в склад української армії або на місцях оберігатимуть спокій і порядок. Особливо мають бути оберігані залізниці, почта й телеграф.

Всім горожанам української держави без різниці народности і віросповідання запоручається горожанську, національну і віроіспвідну рівноправність.

Національні меншості Української Держави – Поляки, Жиди, Німці – мають вислати своїх відпоручників до Української Національної Ради.

Аж до видання законів Української Держави обов'язують дотеперішні закони, на скільки вони не стоять у противенстві до основ Української Держави.

Як тільки буде забезпечене й укріплене існування Української Держави, Українська Національна Рада скличе на основі загального, рівного, безпосереднього і тайного виборчого права Установчі Збори, які рішать про дальшу будучність Української Держави.

Склад утвореного Українською Національною Радою кабінету і його програму оголоситься.

У к р а ї н с ь к и й Н а р о д е !

Всі свої сили, все посвяти, щоб укріпити Українську Державу!

*Львів, 1 падолиста 1918.
Українська Національна Рада*

Закони України http://uazakon.com/documents/date_5r/pg_ifwzxe.htm

Практичні завдання

1. Прочитайте текст відозви. Визначте мету її видання та основне коло піднятих у ній питань.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. До кого адресована відозва?
2. Про що повідомляла відозва?
3. Який орган проголошувався найвищим органом влади в Західноукраїнській державі?
4. До чого закликала відозва українців, здатних тримати зброю?
5. Що мали зробити національні меншини в етнічно українських землях при конституюванні нової влади?

22. ТИМЧАСОВИЙ ОСНОВНИЙ ЗАКОН „ПРО ДЕРЖАВНУ САМОСТІЙНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ БУВШОЇ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ МОНАРХІЇ” (КОНСТИТУЦІЯ ЗУНР)

(подано мовою оригіналу)

ТИМЧАСОВИЙ ОСНОВНИЙ ЗАКОН

про державну самостійність українських земель бувшої австро-угорської монархії, ухвалений Українською Національною Радою на засіданню 13 падолиста 1918.

Артикул I – Назва.

Держава, проголошена на підставі права самоозначення народів Українською Національною Радою у Львові дня 19 жовтня 1916 року, обнимаюча весь простір бувшої австро-угорської монархії, заселений переважно українцями, має назву Західно-Українська Народня Республіка.

Артикул II – Границі.

Простір Західно-Української Народньої Республіки покривається з українською суцільною етнографічною областю в межах бувшої австро-угорської монархії – то є з українською

частиною бувших австрійських коронних країв Галичини з Володимирією і Буковини та з українськими частинами бувших угорських столиць (комітатів): Спиш, Шариш, Земплин, Уг, Берег, Угоча і Марморош – як вона означена на етнографічній карті австрійської монархії Карла барона Черніга, *Ethnographische Karte der osterreichischen Monarchie, entworfen von Karl Freiherrn Czernig, herausgegeben von K. K. Direktion der administrativen Statistik. Wien 1855. Masstab 1 : 864.000.*

Артикул III – Державна суверенність

Отся державна територія творить самостійну Західно-Українську Народню Республіку.

Артикул IV – Державне заступництво.

Права влади іменем Західно-Української Народньої Республіки виконує весь її народ через своє заступництво, вибране на основі загального, рівного, безпосередньо тайного і пропорціонального права голосування без різниці пола. На сій основі мають бути вибрані установчі збори Західно-Української Народньої Республіки. До часу зібрання установчих зборів виконує всю владь Українська Національна Рада і Державний Секретаріат.

Артикул V – Герб і прапор.

Гербом Західно-Української Народньої Республіки є Золотий Лев на синім полі, обернений у свою праву сторону. Державна печать має довкола гербу напис „Західно-Українська Народня Республіка”.

Закони України http://uazakon.com/documents/date_5r/pg_ifwzxc.htm

Практичні завдання

1. Прочитайте текст Конституції. Проаналізуйте, які питання державного будівництва висвітлені у документі.
2. Подумайте, які важливі питання не були висвітлені у Конституції ЗУНР.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Про що сповіщав перший артикул Конституції?
2. Яким чином визначався державний кордон ЗУНР?
3. Які органи мали виконувати владні функції до зібрання установчих зборів?
4. Які державні символи ЗУНР проголошувалися в документі?

23. ПЕРЕДВСТУПНИЙ ДОГОВІР, ЗАКЛЮЧЕНИЙ ДНЯ 1 ГРУДНЯ 1918 РОКУ В М. ФАСТОВІ МІЖ УКРАЇНСЬКОЮ НАРОДНЬОЮ РЕСПУБЛІКОЮ Й ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЮ НАРОДНЬОЮ РЕСПУБЛІКОЮ ПРО МАЮЧУ НАСТУПИТИ ЗЛУКУ ОБОХ УКРАЇНСЬКИХ ДЕРЖАВ В ОДНУ ДЕРЖАВНУ ОДИНИЦЮ.

(подано мовою оригіналу)

1. Західно-Українська Народня Республіка заявляє цим непохитний намір злитись у найкоротшім часі в одну велику державу з Українською Народньою Республікою – значить заявляє свій намір перестати існувати як окрема держава, а натомість увійти з усією територією й населенням, як складова частина державної цілоти, в Українську Народню Республіку.

2. Українська Народня Республіка заявляє цим рівнож свій непохитний намір злитись у найкоротшім часі в одну державу з Західно-Українською Народньою Республікою – значить заявляє свій намір прийняти всю територію й населення Західно-Української Народньої Республіки, як складову частину державної цілоти, в Українську Народню Республіку.

3. Правительства обох Республік уважають зв'язаними повищими заявами, то значить: уважають себе посполу зобов'язаними цю державну злуку можливо в найкоротшім часі перевести в діло так, щоби в можливо найкоротшім часі обі держави утворили справді одну неподільну державну одиницю.

4. Західно-Українська Народня Республіка з огляду на витворені історичними обставинами, окремими правними інституціями та культурними й соціальними різницями окремішності життя на своїй території й її населення, як будучій частині неподільної Української Народньої Республіки, дістає територіяльну автономію, котрої межі означить у хвилі

реалізації злуки обох Республік в одну державну цілість окрема спільна комісія за ратифікацію її рішень компетентними законодавчими й правительственными державними органами обох Республік. Тоді також установлені будуть детальні умовини злуки обох держав

5. Договір цей, списаний у двох примірниках, як двох окремих оригіналах, призначених по одному для правительств кожної з обох держав, може бути опублікований за згодою обох правительств, т.е. Директорії Української Народньої Республіки й Ради Державних Секретарів Західно-Української Народньої Республіки.

Директорія Української Народньої Республіки:
В. Винниченко
П. Андрієвський
Ф. Швець

С. Петлюра,
Отаман Укр[аїнських] Респ[убліканських] військ
Повновласники Ради Державних Секретарів
Західно-Української Народньої Республіки:
д-р Льонгін Цегельський
д-р Дмитро Левицький

Законы Украины <http://www.ua-zakon.com/document/tpart22/isx22345.htm>

Практичні завдання

1. Прочитайте документ. Визначте сутність договору та його значення.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Який намір декларується у договорі від імені ЗУНР?
2. Який статус мала ЗУНР, згідно з Декларацією?

24. УНІВЕРСАЛ ТРУДОВОГО КОНГРЕСУ УКРАЇНИ (подано мовою оригіналу)

Трудовий Конгрес – вищий тимчасовий законодавчий орган Української Народної Республіки у період Директорії УНР, скликаний з метою організації влади в Україні та визначення форми державного правління після повалення влади гетьмана П. Скоропадського; проходив у Києві з 23 по 28 січня 1919 року.

До українського народу.

Ми – представники трудового народу України, її робітництво і селянство, зібравшись у столичнім городі – Києві і обговоривши найважливі потреби українського трудящого люду, постановили в цей тяжкий час, коли на Україну з усіх боків нападають вороги нашої волі, доручити й надалі до слідуючої сесії Конгресу Трудового Народу України вести державну роботу Директорії, яка підняла повстання проти гетьмансько-панської самовласти і заслужила своєю щирою революційною діяльністю повне довірря селянства і робітництва.

Конгрес Трудового Народу Української Народної Республіки оповіщає робітничий і селянський люду, що він через військові події по Україні припиняє на де-який час свої засідання, аби роз'їхавшись по городах, повітах і волостях, ми, члени Трудового Конгресу, могли допомогти найважливішій тепер роботі – обороні нашого рідного краю.

Вся вища влада на Україні, на час перерви засідань Трудового Конгресу, має належати Директорії, котра доповнюється представником од Наддністрянської України (Галичини, Буковини і Угорської України), акт з'єднання з якою затверджено на першій засіданні Конгресу 24 сього січня.

Для підготовки законопроектів до слідуючої сесії Трудового Конгресу Української Народної Республіки Конгрес Трудового Народу України визнає необхідним залишити після себе такі комісії: 1) по обороні Республіки, 2) земельну, 3) освітню, 4) бюджетову, 5) заграничних справ, й 6) комісію харчових справ.

Владу виконавчу – Директорія має доручити Раді Народніх Міністрів, яка відповідає за свою роботу перед Трудовим

Конгресом, а на час перериву його засідань, перед Директорією Української Народньої Республіки.

Владу на місцях здійснюють представники правительства Республіки, які мають працювати в тісному контакті і під контролем повітових і губерніяльних Трудових Рад, які складаються пропорціонально з представників селянства і робітництва.

Інструкції про вибори в Трудові Ради має негайно виробить правительство Республіки разом з комісіями Трудового Конгресу.

В цілях закріплення демократичного ладу правительство Української Народньої Республіки, разом з комісіями, має підготувати закон для виборів Всенароднього Парляменту Незалежної Соборної Української Республіки.

Конгрес Трудового Народу України висловлює своє нерушиме побажання, щоб Директорія і Рада Народніх Міністрів провадили й надалі свою працю по проведенню земельної реформи, в основі якої лежить передача землі без викупу трудящому народові.

Одночасно правительство повинно негайно подбати про знищення безробіття шляхом відновлення промисловости, про поліпшення долі робітництва і про закріплення всіх революційних здобутків українського пролетаріяту.

Переживши тяжкі муки й катування за час семимісячної гетьманської неволі, український народ ще й тепер, скинувши ненависне панське ярмо, повинен знати, що його кровію здобута свобода находиться в небезпеці.

З усіх боків цілости і незалежності Української Народньої Республіки загрожують сильні держави.

Для того, щоб не повторилося наше давнє лихо – неволя під властю чужих народів, Конгрес Трудового Народу України кличе всіх синів трудового селянства і робітництва на боротьбу за землю і волю.

Нехай узнають всі сили, які нас нападають, що український народ уміє не тільки скидати катів та тиранів, але й уміє будувати свою Республіку і може всією силою непохитно й неухильно обороняти своє право порядкувати самим собою.

Народе український! Будь на сторожі свого права. Проти тебе воюють не тільки імперіялістичні контрреволюційні вороги,

але ти бачиш, як Совітська Росія, яка не по правді називає себе соціалістичною, теж посилає своїх наймитів – китайців та латишів проти твоєї незалежності.

Конгрес Трудового Народу України визнає, що захват Московським більшовицьким військом нашої землі може привести до приходу нових чужоземців, які тільки й ждуть того часу, коли на Україні запанує більшовицьке безладдя, щоб напасти на розбиту, зруйновану і пограбовану Україну.

Конгрес Трудового Народу України запевняє перед усім світом, що український народ бажає мира з усіма народами і немає думки забрати під свою вдасть чужі землі, але він не допустить ніяких замахів від якої б не було держави на свою цілість, самостійність і незалежність.

Не тільки протестами, але й оружною силою трудове селянство й робітництво покаже, що український народ не потерпить над собою насильства і кривди.

Конгрес Трудового Народу України, стоячи за самостійну Українську Народню Республіку, для рятування землі і волі закликає щирих синів землі Української стати кріпко до зброї під стяг славного війська Директорії Народньої Республіки.

*Ухвалено Конгресом Трудового Народу України в м. Києві
28 січня 1919 року.*

Закони України <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1013.25.0>

Практичні завдання

1. Прочитайте текст документу. Визначте його мету.
2. Подумайте, як можна охарактеризувати документ.
3. Визначте, якими є основні положення універсалу.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Кому належала вся повнота влади у перерві між засіданнями Трудового конгресу?

2. Які комісії створювались Трудовим Конгресом?
3. До чого закликав універсал широкі верстви українського народу?
4. Як обґрунтовується в універсалі необхідність припинення роботи Трудового Конгресу?

**25. ІЗ ДОПОВІДІ ГОЛОВИ РАДНАРКОМУ УСРР
В. Я. ЧУБАРЯ НА ПЛЕНУМІ ЦК КП(б)У ПРО
УКРАЇНІЗАЦІЮ**

6 – 8 жовтня 1924 р.

(подано мовою оригіналу)

Політика „українізації” – тимчасова політика ВКП(б), що мала загальну назву коренізація – здійснювана з 1920-х до початку 1930-х років ЦК КП(б)У та урядом УРСР з метою зміцнення радянської влади в Україні у формі запровадження української мови в школі, пресі й інших ділянках культурного життя, а також в адміністрації, прийняття в члени партії та державні органи влади представників української національності.

По вопросу об украинизации я имею в виду остановиться только на важнейших моментах, не приводя отчетных данных, ибо их очень мало, да и те, которые имеются, выявляют лишь тенденции, а не дают исчерпывающего ответа на вопрос. У нас вся практическая работа по украинизации должна быть разбита на 3 части. Первая – это внедрение украинского языка в обиходе, в школе, в учреждениях и т. п. Этой части задачи должен был отвечать декрет Совнаркома, который был издан в прошлом году в августе месяце. Многие товарищи его, конечно, не помнят, не помнят его и советские аппараты. В результате получилось то, что внедрение украинского языка не прошло таким темпом, каким оно должно было пойти. Мы сейчас отмечаем, что украинский язык изучили в большей степени низовые советские работники, работники низового технического аппарата, а работники руководящих органов украинского языка не изучили. Лучшим

примером может служить наш Пленум ЦК (С мест: А сам говоришь по-русски.)

Да, первый начал говорить Николай Алексеевич на данном пленуме. У нас имелось постановление пленума о том, чтобы все товарищи, кто может, говорили на украинском языке, но говорить одному при всей аудитории, которая не понимает украинского языка – положение невыносимое. Я пробовал вести заседания на украинском языке, но из этого к концу заседания ничего не выходило: переспросы, непонимание отдельных слов и необходимость перевода их тут же в речи и так далее. Но, товарищи, такое явление наблюдается не только по центральному советскому аппарату и по ЦК. Та же история происходит и по всей периферии. И если товарищи пишут бумажки, выписки, отписки на украинском языке, то ни один серьезный доклад, ни один крупный вопрос не освещается на этом языке, потому что большинство учреждений живет на переводчиках, не имея достаточно работников, знающих украинский язык. Но и другие затруднения есть, которые я хочу отметить, не углубляясь в анекдотические случаи, которые бывают при получении выписок на украинском языке.

У нас недостаточно подготовленный кадр работников и недостаточно данных для внедрения украинского языка. Словари – дефектные, учителя, которые обучают украинскому языку – несовершенны, учебников мало, вообще обучение украинскому языку встречает целый ряд затруднений. Поэтому сейчас мы должны соблюдать осторожность в форсировании обучения. Мы, во-первых, должны усилить нашу работу по подготовке работников и учительского персонала, и чтобы внедрить язык таким, как он есть в действительности. Для этого потребуются определенные средства. Основная задача, которую мы ставим перед собой – это сделать язык понятным большинству населения, чтобы на родном языке нести коммунистическое учение в массы. Эта основная задача требует более внимательного отношения к этому вопросу, она требует того, чтобы отказаться от подхода, который у многих и многих товарищей имеется: украинизация – это, мол, обучение делопроизводителей и секретарей, а не задача общепартийная.

Первое предложение о внедрении украинского языка я бы сделал такое: нам необходимо пересмотреть сроки обучения украинскому языку и обеспечить твердое партийное руководство работой по украинизации. По партийной линии широкого обследования работы по украинизации еще не проведено. Обследование, которое проведено по центральным советским учреждениям, говорит, что из обследованных 599 ответственных работников украинский язык знает 302 человека, что составляет около 52 %. И эти товарищи в большинстве наверное, знают только так, что украинский язык не является для них китайской грамотой. Это, в общем, ответственные работники учреждений. По партийному же составу знают язык только 46 %. Процент партийных ответственных работников, знающих украинский язык, ниже процента знающих украинский язык ответственных работников вообще. Сколько говорящих на украинском языке? Анкета при обследовании сводилась к вопросам: можете ли читать, переводить, говорить. Говорящих значительно меньше. Конечно эти цифры не могут быть истолкованы, как отчет. Но они все же выявляют тенденцию, что партия и все партийцы недостаточно уделяют этому вопросу внимания. Глядя на них, кто и изучил украинский язык из ответственных и неответственных беспартийных работников, не говорит на нем, рассуждая, например, так: “раз начальство не учит языка и партийцы не говорят на нем, значит не обращают на это должного внимания, значит все это выдумка большевиков, которая, может быть, через 1–2 месяца будет отброшена”.

Вторая часть задачи – это развитие культуры, литературы и так далее. Тут уж мы имеем значительный сдвиг по нашим госиздательствам. По “Червоному Шляху” значительно увеличился выпуск украинской литературы. Спрос растет. На селе – то же самое. Когда приезжаешь на село, то и дело слышишь жалобы на то, что не хватает книжек. Спрос на книгу растет и растет выпуск украинской книги. Госиздат за полугодие с 1/1–1924 г. по 1 июля дал 52 % украинских книг из общего выпуска. За июль центр тяжести перенесен в эту сторону еще больше и выпущено 80 % изданий украинской литературы. За последнее время издается много мелких книжек, легко доступных

массовому читателю – рабочему и крестьянину – ленинская литература и т. п. С этой стороны ми кое-что достигли. Но в части наших учебников, перекладывания учебников на украинский язык, особенно для средних и высших учебных заведений, задерживается потому, что нет соответствующих ученых людей. Тут потребуется длительная работа. Это провести можно только через длительный период времени, и в этой области еще большее значение приобретает поддержка наших украинских учебных учреждений: Академии наук и других украинских органов. Теперь третья часть – это вовлечение и выдвижение украинских работников. В этом отношении мало сделано. Достаточно проследить каждую организацию. Втягивание недостаточное. Я считаю, что нам над этим нужно задуматься, чтобы и предстоящие перевыборы Советов и партийные конференции использовать для более внимательного подхода к подбору работников и произвести некоторое пополнение руководящих органов украинцами-партийцами, а также вовлечь и беспартийных украинцев. Был у нас на партконференции случай оглашения декларации “66-ти”. К ней присоединяется украинская интеллигенция во всех губерниях. Эти силы разрознены, у них нет организации, ими никто не занимается, чтобы их использовать, чтобы тянуть их в советскую общественность. Втянуть их в работу можно, хотя бы в форме делового клуба, их можно привлечь к чтению лекций и т. п. Нужно обратить внимание на то, что во всех таких случаях наши работники к этому относятся халатно, поэтому до сих пор и не удавалось ничего сделать. Что делается в этом направлении на местах? – Там на это смотрят также с прохладцей и в результате был временный подъем, но он сходит на нет замечается охлаждение. Вопрос большой, который нужно изучать и которым нужно внимательно заниматься.

Вот три момента. Внедрение языка, вовлечение работников, развитие культуры. Все эти три момента требуют уделения этому большого внимания со стороны партии.

М.О.Скрипник

Практичні завдання

1. Прочитайте текст. Проаналізуйте такі аспекти: а) кому адресована доповідь; б) наскільки об'єктивним є текст доповіді; в) що являла собою політика українізації; г) якими бачив автор документу основні напрями українізації; д) зробіть висновок стосовно успіхів українізації партапарату станом на жовтень 1924 року.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Назвіть напрями здійснення політики українізації.
2. Які недоліки у справі впровадження українізації фіксує у доповіді її автор?
3. Які заходи пропонує в документі В. Чубар для поліпшення й прискорення політики українізації?
4. Які статистичні дані, наведені в документі, свідчать про успіхи українізації?

26. ОФІЦІЙНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО КОНФЕРЕНЦІЮ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ У БЕРЛІНІ 3 – 7 ЛИСТОПАДА 1927 р.

(подано мовою оригіналу)

НОВИЙ ПОЧИН!

Невдача наших національно-державних змагань у рр. 1917 – 1920 спричинила дезорієнтацію і так слабої та мало виробленої української політичної думки, появу безлічі партій, центрів і безнастанну борню в середині сторостерзаної Нації.

Тимчасом з кривавого моря української революції та оружної боротьби за незалежність виявився в різких формах національно-державний ідеал, що владно вимагає сконсолідовання наших сил і координації нашого чину.

В огні сих двох суперечностей розвинувся новий рух, що стає вище партійних розмежовань. На тлі старих світоглядів нав'язуючись до кращих традицій української історії, та головно недавньої збройної боротьби, формується новий світогляд і розвивається новий творчий чин. Цим процесом є:

Рух Українських Націоналістів

Сильні вірою у високе призначення свого Народу, палені соромом за пониження своєї Батьківщини, свідомі своєї місії в борні за долю України, націоналісти відчули, що для поневолених немає порятунку, доки не підпорядкують часове і підрядне вічному й основному в бутті Нації та доки не здобудуться на однозгідний будуучий чин.

Світогляд українських націоналістів остро відрізняється від сучасних українських ідеологій та вже, в силу своєї природи, змагає до опановання цілої нашої національної дійсности. Його вплив і чинність позначилися двома шляхами. З одного боку він покликав до життя ріжного рода націоналістичні формації (ідеологічні, політичні, військові); з другого боку він дав себе відчутти щораз сильніше з поступом часу в різних українських організаціях і установах без огляду на їх характер і місце осідку.

Початкова стадія розвою українського націоналізму має стихійний характер. Бо як поодинокі націоналісти працюють в різних, часто дуже віддалених ідеологічно організаціях, не пов'язані, нерідко навіть не підозріваючи один в одному спільника, так і поодинокі націоналістичні угруповання існують побіч себе й чинять без спільного пляну, без одного проводу, навіть без зв'язку між собою.

Брак осередку націоналістичного руху дався остро відчутти щойно, коли рух набрав потужности. Конечність його оформлення, загально відчута й подиктована як внутрішніми законами розвою Нації, так і зовнішніми обставинами. привела українських націоналістів до зближення, порозуміння та шукання способів координації свого чину. Вислідом цього була Конференція Українських Націоналістів.

3 – 7 листопаду 1927 р., зложена з членів різних націоналістичних організацій, як рівно із поодиноких осіб з краю та еміграційних осередків.

Після основного розгляду сучасного українського націоналістичного руху Конференція визнала доцільність і konieczність сцентралізовання дальшої праці націоналістів і рішила створити Єдину Організацію Українських Націоналістів.

До часу створення такої організації, Конференція, рахуючись з потребою хвилі, що вимагає опановання стихійного руху та координації ріжних організованих його виявів, покликала до життя й чину.

Провід Українських Націоналістів

Найближчим завданням Проводу є сформульовання ідеологічної бази й розроблення структури та намічення пляну діяльності майбутньої організації, як рівнож підготовка загалу українських націоналістичних елементів прийняття та співпраці з організацією українських націоналістів і творення вже від нині її кадрів. У своїй діяльності Провід з одного боку спирається на всіх учасників Конференції, що підпорядкувалися йому, з другого має ввійти в тісний зв'язок з існуючими організаціями українських націоналістів.

Завершенням діяльності теперішнього Проводу буде Конгрес Українських Націоналістів, що має остаточно усталити ідеологічні позиції українського націоналізму, ствердити факт повстання єдиної організації, прийняти її структуру та покликати її сталий Провід.

Цим шляхом організований, послідовний український націоналізм, відкидаючи всякі орієнтації на зовнішні сили, хоче й буде йти до перебрання в свої руки керми українського національно-політичного життя й змагатиме до відновлення та оборони Незалежної, Соборної Української Національної Держави.

За Президію Конференції Українських Націоналістів:

Голова інж. Дмитро Андрієвський в.р.

Секретар Володимир Мартинець в.р.

<http://hai-nyzhnyk.mylivepage.com/blog>

Практичні завдання

1. Прочитайте текст. Визначте основну ідею документу.
2. Зверніть увагу на авторство документу.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. На які категорії населення розрахований документ?
2. Хто є автором документу?
3. Якою була мета документу?
4. У чому бачать автори документу проблему й основний недолік українського націоналістичного руху?
5. Якою є головна ідея документу?
6. Які завдання Проводу Українських Націоналістів проголошувалися в документі?

27. ПОСТАНОВИ ВЕЛИКОГО ЗБОРУ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ (28 січня – 2 лютого 1929 р.)

(подано мовою оригіналу)

1. ЗАГАЛЬНІ ОЗНАЧЕННЯ

1. Український націоналізм є духовний і політичний рух, зроджений з внутрішньої природи Української Нації в час її зусильної боротьби за підстави й цілі творчого буття.

2. Українська Нація є вихідне заложення кожної чинности та метове назначення кожного прямування українського націоналізму.

3. Органічна зв'язаність націоналізму з нацією є факт природнього порядку й на ньому основане ціле розуміння істоти нації.

4. Нація є найвищий тип людської спільноти, що при найбільшій своїй психологічній зрізничкованості має свою одну внутрішню форму, витворену на ґрунті подібного природнього положення, спільного пережиття історичної долі та невпинного стремління здійснитися в повноті силовой натуги.

5. Внутрішня форма нації є основний чинник її динамічного тривання і разом з тим принцип синтетичного формування, який дає життю нації на протязі її історичного розвитку суцільну

духову окресленість, зазначену в різних її конкретно-індивідуальних виявленнях. У тому означенні внутрішня форма – це ідея нації, що уосновує та вможливає її історичне ставання.

6. Історичне ставання – цей наглядний вираз постійної актуальності національної ідеї – вказує на безглядний ідеал нації, який полягає в її стремлінні втриматися в системі світової дійсності в ролі безпосередньо-чинного підмету з найширшою сферою впливу.

7. На шляху до власного самоздійснення в формі найбільшої інтенсивності історичного значення нація чисельно збільшує запас своїх біофізичних поширених рівночасно територіальній базі: у цьому відношенні відбувається в ній процес постійного переформлювання різних етичних первнів у синтезу органічної національної єдності; з погляду цієї своєї чинності нація все знаходиться в стані власного росту.

8. Найвидатнішим силовим засобом росту нації є її духовна тугість, узмисловлена у витворених вартостях культури, що з одного боку, затісняють внутрішню спійність нації, а з другого, простелюють їй шлях відосереднього впливу на оточення. Культура не є тільки чинником національної окремішності та її відборонності назовні, але першим з-поміж чинників безпосереднього зазначення на оточенні духової сили нації, за яким з більшим успіхом наступає цивілізаційне й політично-господарське його опанування.

9. Умовою, що забезпечує нації тривалу активну участь у світовому середовищі, є найбільш пристосована до всебічних інтересів національного життя політична організація, якою є суверенна держава.

10. Держава є зовнішня форма такої взаємочинності всіх діючих сил нації, яка відповідає основним її якостям і в той спосіб уможливає нормальний її розвиток у всіх можливих виявленнях; держава – це стан кожночасної окресленості нації формою організованого співвідношення сил, замкнених в органічну цілість-систему, відмежовану назверх як самостійна, збірна одиниця.

11. Через державу стає нація повним членом світової історії, бо що лиш у державній формі свого життя вона посідає всі внутрішні й зовнішні ознаки історичного підмету.

12. Державна форма життя найвимовніше потверджує конкретне змістовлення чинного характеру національної ідеї, а тому першим природним стремлінням нації є прикрити межі своєї державної виконності з цілим крайовидом етнічного розпросторення, щоб таким чином державне оформити цілий свій фізичний організм – цю найважливішу живлову підставу своєї будучности.

13. Для Української Нації в стані її політичного поневолення начальним постулятом є створення політично-правної організації, означеної: Українська Самостійна Соборна Держава.

14. Для створення, закріплення і розвитку держави необхідна засаднича умова: щоб держава була висловом національної істоти у спосіб найбільш творчої видатности всіх складових органів нації, отже виявляла систему організованої її взаємочинности на засаді інтегралізму суспільних сил з їх правами й обов'язками відповідно до їх значення у цілості національного життя.

15. Український націоналізм висновує для себе з провідних засад державної організації ряд практичних завдань, підготовчих для здійснення державного ідеалу соборними зусиллями українців-державників, зорганізованих на принципах: чинного ідеалізму, моральної своєзаконности та індивідуального почину.

16. Першим зав'язком та пересемником завдань українського націоналізму є покликана до життя Конгресом Українських Націоналістів Організація Українських Націоналістів, побудована на засадах: всеукраїнства, надпартійности й монократизму.

II. ДЕРЖАВНИЙ УСТРІЙ

1. Форма української державної влади буде відповідати послідовним етапам державного будівництва України, а то: національного визволення, державного закріплення та розвитку.

2. В часі визвольної боротьби лише національна диктатура, витворена в ході національної революції, зможе забезпечити внутрішню силу Української Нації та найбільшу її відпорність назовні.

3. Що лиш після відновлення державности настане доба її внутрішнього порядкування та переходу до стану монолітного державного тіла. В цей переходовий час голова держави матиме за завдання підготувати створення найвищих законодавчих органів на засаді представництва всіх організованих суспільних верств, з узглядненням відмінностей окремих земель, що ввійдуть до складу Української Держави.

4. На чолі упорядкованої держави стане, покликаний представницьким органом, голова держави, що визначить виконавчу владу відповідальну перед ним та найвищим законодавчим тілом.

5. Основою адміністративного устрою Української Держави буде місцеве самоврядування; зокрема кожний край буде мати свій представницький законодавчий орган, покликаний місцевими організованими суспільними верствами, та свою виконавчу владу.

III. СОЦІЯЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПОСТАНОВИ

1. *Вступні тези*

1. Українська Держава буде змагати до досягнення господарської самовистачальности нації, збільшення народнього майна та забезпечення матеріального благобуту населення, шляхом розбудови всіх галузей народнього господарства.

2. Господарське життя країни буде побудоване на основі співпраці держави, кооперації та приватного капіталу. Поодинокі ділянки народнього господарства будуть розділені між ними, будь стануть предметом їх рівночасного й рівнорядного діяння, в залежності від корисности того для цілости народнього господарства та для інтересів держави.

2. *Аграрна політика*

1. Інтересам народнього господарства України відповідає існування та розвиток селянського господарства.

2. Вивласнення поміщицьких земель без викупу, переведене в час революції на Сході України, державна влада затвердить законом, якого силу поширить на всі землі України.

3. Державна влада переведе корективи в розподілі землі на Сході України, необхідні з огляду на стихійний, невпорядкований характер розподілу вивласнених земель у час революції.

4. Держава дбатиме про розвиток сільськогосподарської виробности та про забезпечення благобуту селянства шляхом підтримання середнього сільського господарства.

5. Селянське господарство буде побудоване на праві приватної земельної власности, обмеженім державною регуляцією вільної продажі й купна землі, з ціллю запобігти в той спосіб надмірному зменшенню чи збільшенню земельних наділів.

6. Державна влада буде всебічно сприяти інтенсифікації селянських господарств та пристосованню їх до ринків, буде підтримувати розвиток сільськогосподарської кооперації, уділювати сільському господарству дешевого продукційного кредиту, і буде дбати про агрокультурну й агроосвітню справу про забезпечення хліборобської продукції державним забезпеченням.

7. Лісові площі будуть вивласнені без викупу та передані державі, або органам самоврядування. Лише невеликі площі, непридатні до удержавлення і муніципалізації, будуть у руках приватних власників.

8. Аграрне перенаселення буде регульоване шляхом приміщення селянських рештків у національній продукції та відповідно переведеної кольонізації.

9. Міські землі та нерухоме майно остануться в руках приватної власности. Держава й органи самоврядування регулюватимуть міське будівництво та усуватимуть мешкальні кризи й земельну спекуляцію шляхом скупчення в своїх руках відповідних регуляційних земельних фондів.

3. Промислова політика

1. В цілі усамостійнення народнього господарства та його всебічного розвитку, ідо зокрема диктують потреби державної оборони та конечність дати верстат праці лишкам сільської людности, держава буде сприяти упромисловленню країни.

2. Підприємства таких галузей промисловости, що являються важливими для існування та оборони країни, будуть удержавлені. Інші підприємства будуть залишені приватному капіталові поодиноких осіб і асоціацій на основі вільної конкуренції та приватної ініціативи. У випадках, визначених законом, держава матиме право першенства перед приватним капіталом у набутті співласности приватних підприємств.

3. Держава дбатиме про переведення раціоналізації всіх родів промисловости, зокрема їх машинового урядження, та про підготовання кадрів фахівців і технічних робітників, що задовольняли б вимоги сучасної техніки.

4. Для піднесення добробуту сільського населення і для підготування фахових робітників для великої промисловости, держава буде сприяти розвиткові сільськогосподарської промисловости в формах виробничої кооперації.

5. Держава подбає про організацію виборничої та збутової ремісничої кооперації, підпираючи ремісництво в межах, що відповідають сучасному характерові продукції та ринків.

4. Торговельна політика

1. Торговельні операції, так на внутрішньому як і на зовнішніх ринках, будуть розподілені між приватним капіталом, кооперацією і державою, яка то остання перебирає торгівлю виробами удержавленої промисловости та головні роди перевозу.

2. Маючи на увазі нормальний внутрішній процес розподілу й обміну, держава дбатиме рівночасно про забезпечення українським продуктам і виробам найвигідніших умов збуту на світових ринках, а для оборони національного господарства назовні вживатиме метод охоронного і сприяючого характеру та метод протекціонізму, що знайдуть примінення в формі мит та торговельних договорів.

IV. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА

1. Здійснення постуляту української державности передумовляє активізацію внутрішнього політичного життя українського народу, заманіфестовану назовні для зазначення української справи як рішаючого чинника в питанні східно-європейського політичного стану.

2. Повне усунення всіх займанців з українських земель, що наступить у бігу національної революції та відкриє можливості розвитку Української Нації в межах власної держави, забезпечить тільки система власних мілітарних зброєнь та доцільна союзницька політика.

3. Відкидаючи в засаді традиційні методи української політики орієнтуватися в визвольній боротьбі на котрогось з історичних ворогів Української Нації, українська зовнішня політика здійснюватиме свої завдання шляхом союзних в'язань з

тими народами, що вороже відносяться до займанців України, як рівнож шляхом належного використання міжнародним взаємовідносин для досягнення суб'єктивної ролі України в міжнародній політиці.

4. В своїй зовнішньо-політичній чинності Українська Держава стремітиме до досягнення найбільше відборонних меж, що охоплюватимуть усі українські етнографічні терени й забезпечуватимуть їй належну господарську самовистарчальність.

V. ВІЙСЬКОВА ПОЛІТИКА

1. Організація української військової сили буде проступно розвиватися, а її форма мінятися відповідно до трьох етапів політичного стану України: ворожої займанщини, національної революції, державного закріплення.

2. В обставинах ворожих займанщин підготовку українських народніх мас до збройної боротьби, а зокрема підготовку організаторів та вишколених провідників, перебере окремих військовий осередок.

3. Лише військова сила, що спиратиметься на озброєний нарід, готовий уперто та завзято боротися за свої права, зможе звільнити Україну від займанців та вможливить упорядкування Української Держави.

4. Оборону впорядкованої держави перебере єдина, регулярна, надклясова, національна армія і фльота, що враз з територіяльними козачими частинами будуть збудовані на підставі загальної військової повинности.

VI. КУЛЬТУРА Й МИСТЕЦТВО

1. Українська Держава буде змагати до піднесення рівня культури й цивілізації на Україні, узгіднюючи культурний процес, побудований на основі свободи культурної творчості, з духовою природою українського народу; його історичними традиціями й вимогами сучасності та викорінюючи лихі наслідки чужонаціонального поневолення в ділянці культури та психіки народу.

2. Тільки розвиток тої культурної творчості й тих мистецьких течій, що зв'язані зі здоровими проявами в минувшині Української Нації та з культом лицарськості і

волевотворчим відношенням до життя, зможе збудити здоровий гін нації до сили й могутости.

VII. ШКІЛЬНА ПОЛІТИКА

1. Керування й догляд за шкільництвом, як засобом виховання народних мас національно-державному дусі, та встановлення шкільної системи, що піднесла б на належний рівень розвитку освіти українського народу, буде належати державі.

2. В основу народнього шкільництва ляже система української, державної, обов'язкової і безплатної єдиної школи, яка забезпечуватиме всебічний, гармонійний розвиток людини, та обійматиме і практичне, фахово-професійне виховання.

3. Приватні освітні установи та чужомовне навчання будуть допущені за дозволом держави в кожному окремому випадку та підлягатимуть контролі державних чинників.

VIII. РЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА

1. Уважаючи релігійне почуття внутрішньою справою людської особи. Українська Держава в цьому огляді стане на становищі повної волі релігійної совісті.

2. Приймаючи засадничо відділення церкви від держави, влада – задержуючи необхідну контролю над церковними організаціями, – співпрацюватиме з українським духовенством різних культів у справах морального виховання нації.

3. У школу буде допущена наука релігії тих культів, що не будуть проявляти денаціоналізуючих впливів.

4. Українська Держава буде сприяти розвитку української національної церкви, незалежної від чужоземних патріархів, та українізації релігійних культів, що будуть діяти на Україні.

IX. ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

1. Беручи ідею Української Самостійної Соборної Держави в підставу свого політичного діяння та не признаючи всіх тих міжнародних актів, умов та установ, що стан українського національно-державного розірвання сотворили та закріпили. Організація Українських Націоналістів ставить себе в категоричне противенство до всіх тих сил, своїх і чужих, які цьому становищу українських націоналістів активно чи пасивно протиставляться, та

протидіятиме всяким політичним заходам одиниць і колективів, що будуть являтися відхиленням від повищих засад.

2. Не обмежуючись у своїй діяльності на той чи інший терен, але змагаючи до опанування української національної дійсности на всіх українських землях та на чужих теренах, заселених українцями. Організація Українських Націоналістів вестиме всеукраїнську політику державництва без придавання їй партійного, клясового чи яко-небудь іншого суспільно-групового характеру, та в прямій послідовності протиставляє її всім партійним і клясовим угрупованням з їх методами політичної праці.

3. Спираючись на творчі елементи українського громадянства та об'єднуючи їх вколо українського національно-державного ідеалу. Організація Українських Націоналістів ставить собі завдання уздоровити відносини внутрі нації викликати в українському народі державно-творчі зусилля, розгорнути українську національну силу на всю її ширину і таким чином забезпечити великій Українській Нації відповідне місце серед інших державних народів світу.

<http://www.users.bit.te.ua/studio/upa/oun1929.htm>

Практичні завдання

1. Прочитайте текст документу. Проаналізуйте, які питання політики націоналістів й майбутнього будівництва Української Держави розкриваються в ньому.

2. Подумайте, з якою метою було скликано Великій Збір ОУН і на що були спрямовані його постанови.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Що в документі проголошувалося найвищим типом спільноти?

2. Яку дефініцію українські націоналісти надавали поняттю „держава”?

3. Що, згідно з документом, мало стати основною метою української нації на момент видання постанов?
4. Яким мав бути державно-політичний устрій майбутньої Української Держави?
5. Які принципи були покладені в основу практичних завдань українських націоналістів?
6. Які засади були покладені в основу практичної діяльності ОУН?
7. Що мало лежати в основі адміністративного устрою майбутньої Української Держави?
8. Які соціально-економічні завдання ставили українські націоналісти перед владою майбутньої Української Держави?
9. Які принципи мали бути покладені в основу зовнішньої політики Української Держави?
10. Які три етапи політичного стану України виділяються в документі у зв'язку з обґрунтуванням військової політики націоналістів?
11. Яка система мала бути покладеною в основу українського шкільництва?
12. Які стосунки між державою і Церквою декларувались у постановах?

28. З ПРАЦІ Д. ДОНЦОВА „НАЦІОНАЛІЗМ” (фрагменти праці подано мовою джерела)

Донцов Дмитро (1883 – 1973) – український літературний критик, публіцист, політичний діяч, засновник теорії українського інтегрального націоналізму, автор творів „Підстави нашої політики” (1921) і „Націоналізм”(1926), які містили програмні засади українських націоналістів.

ЧАСТИНА ПЕРША. УКРАЇНСЬКЕ ПРОВАНСАЛЬСТВО. РОЗДІЛ І. ПРИМІТИВНИЙ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗМ.

Який образ уявляється нам, коли вимовляємо: *українська національна ідеологія*? Які емоції збуджують у нас імена кирилометодіївців, Драгоманова, Франка і провідників новітнього народництва та соціалізму? – Певно не ті, з якими лучаться в нас

імена Данте, Макіявеллі або Мадзіні. Це постаті різних шкіл, різних стилів і – яких же ж інших світоглядів!

Коли б ми хотіли кількома словами висловити цілу різницю між націоналізмом і народництвом, то ми знайшли б її в двох діаметрально протилежних світовідчуженнях: світ, де панує *воля*, і світ, де панує інтелект. Два темпераменти: чин – і контемпліяція, інтуїція – і логіка, агресія – і пасивність, догматизм – і релятивність, віра – і знання. Ось так коротко можна схарактеризувати оцю різницю.

XIX-ий вік – це був золотий вік розуму, а разом із тим і золотий вік нашого декадентського націоналізму. Шопенгавер, цей найзавзятіший ненависник вольового чинника і, заразом, його найліпший, хоч і несвідомий, апологет, – найяскравіше сформулював протилежності двох поглядів на світ: вольового та інтелектуалістичного. Для Шопенгавера “сила, яка животіє і буває в рослині, яка витворює кристал, яка тягне магнет до північного бігуна”, яка діє в матерії як “втеча і шукання, розлука і отримання”, нарешті, як “тягар, що ...виявляється в кожному предметі, притягаючи камінь до землі, а землю до сонця”, так само як стремління людини до життя, все це – “лиш різні форми виявлення” того, що “ми в собі називаємо *волею*”. Але цю “волю” відчуваємо ми в інших тілах лиш з аналогії з нашою власною, самі ж тіла знані нам тільки як *уявлення* нашої свідомості, як світ окремих феноменів, а на цьому світі панує не воля, а розум кавзальної причиновості, позбавлений усякої містики і всяких таємниць... Власне саме таким бачив світ і XIX-ий вік: це не був світ тих, що творять, а тільки світ тих, що його обсервують; не тих, що діють на оточення, а лиш тих, на кого діє воно і його механічний “закон”. Не містична воля була рушієм життя, а цілком прозаїчні, відкриті розумом “причини”. Треба було лиш пізнати ці причини й закони, – і ми запануємо над світом, над фізичним, так само як і над суспільним. “Знання – то сила”, оце правило Бекона стало головною максимою не лише мужів науки, а й політиків минулого віку. Через знання – до опанування сил природи, щоб вони служили людськості та її меті. Через знання – до зреформування суспільності. Ось такими були гасла нової релігії розуму, яка в XVI-му віці дістала *своїх* (тут і далі виділено автором. – Т.А.) пророків, у XVIII-му – перших “святих”, а в XIX-

му, мов ляхівина, летячи з гори в долину, забрукана і звольгаризована, дісталася до рук української демократії.

В цьому вигляді й засвоїв собі цю релігію наш демократичний “націоналізм”. Вона, як жодна інша, прийшла йому до смаку. По героїчній XVII віці, що скінчився для нас 1709 року, з його вірою в позасвідомі сили, що керують життям, це був поворот змученої, спровінціоналізованої Генерації до *світу фактів*. Для них людські вчинки керувалися не почуттями, а лише поняттями. Розум, як мотив, був конечною передумовою усякої акції. Світ людських учинків, так само як фізичний, не був позасвідомим світом, де головною моторовою силою був “безмотивний, внутрішній неспокій, що жене нас до безперервного руху” (Г. Зіммель)..., лиш світ конкретних феноменів, видимих дій, з яких кожна мала розумну причину. Для них людина не те вважала за добре, чого хотіла, лиш те хотіла, що уважала за добре...

РОЗДІЛ II. “НАУКОВИЙ” КВІЄТИЗМ.

З того примітивного інтелектуалізму випливає цілком послідовно й ще примітивніший, нібито науковий, квієтизм, віра в ненарушальні суспільні закони: *друга характеристична риса українофільства*. Спершу українофільство шукало “науково обґрунтованого” і “науково доведеного” ідеалу. Це обґрунтування ішло раз дедуктивно відірваним шляхом, раз – шляхом експерименту. Розум правив світом фізичним, він же ж, очевидно, правив і світом соціальним. Так, як земля рухалася в усталеній орбіті, так своїм приписаним бігом ішло й соціальне життя, покірне законам “еволюції” і “поступу”. Все це було ясне й просте, як два рази два є чотири, і тому моментально засвоєне як найглибша мудрість нашим “націоналізмом”; цей “націоналізм” твердо пам’ятав, що стремління нації також мають свої межі у “вічних” законах суспільного поступу. Критика і сумнів замість певности і “фантазії” – були головні чесноти людини науки, вони ж були в наших українофілів запорукою проти національного максималізму...

Всі ці закони, з яких переважна більшість була емпіричними фактами, важними хіба для даного, дуже обмеженого періоду часу, були, так само, як і цілий цей недужий на надрозвиток інтелекта, світогляд, – капітуляцією перед феноменом, перед

світом даних фактів, перед існуючим status quo; це було обранням світу не в його динаміці, лише в статиці. Для щирого драгоманівського провінціяла не було ніяких підсвідомих гонів, що змінювали і хвилеві закони і хвилеве status quo, ніякої безмотивної волі ні в одиницях, ні в націях. Все це були забобони; для провінціяла існував тільки світ *видимих* явищ, *сталих* відношень, *сталих* величин або *сьогоднішніх* законів – одним словом, світ незмінного status quo, або його, згори приписаної, “еволюції”, яку нарушати спонтанній національній волі – було смішною утопією. “Не військові події на наслідки битв, а логічні етичні засади, та їх еманациї – закони *людського* та *міжнароднього співжиття* – мали бути рішачими для будучого упорядкування міжнародних відносин”, – ось як формулювало свій світогляд те недалуге покоління. Для нього історія ішла “несвідомо, механічно”, вона не була “впливом свідомих змагань”, стреміла до своєї мети “хоч би навіть ніхто до того свідомо не йшов”...

Так розуміли світ, повний гамору національної боротьби, люди, що дивилися на нього з високости рідної купи, яким вигідно було з їх “законами” і “вимогами” різних “процесів”, що увільняли їх від чинного втручання в хід подій. Як Ляпляс, що “не потребував” для своєї теорії повстання світу “гіпотези Бога”, не потребували й драгоманівці в світі своїх незрушених соціальних прав того здогаду волі, якому найсвітліші уми людськості присвячували блискучі сторінки своїх філософічних систем.

У цій вірі людей з ослабленою волею у всевладність розуму над волею, в їх вірі в “залізні закони”, які все самі зроблять без нашого співдіяння і яким некоритися – марна праця, виявляється той самий *заник вольового імпульсу*...

РОЗДІЛ III. ХУТОРЯНСЬКИЙ “УНІВЕРСАЛІЗМ”.

Інтелектуалізм, що привів нашу національну думку до квієтизму, допровадив її до зречення власного національного ідеалу, до свого роду “універсалізму”, в якому без останку гинуло всяке національне почуття. Інтелектуалісти також шукали за національною правдою, але їх правда, як результат чисто пізнавальної праці інтелекту, не підказувалася почуваннями і бажаннями, так розбіжними в різних націях, їх правда була незалежна від емоціонального, ірраціонального чинника; її

доводили розумом. Як побудувати суспільність, як уладнати взаємини між націями, де зазначити межі національним стремлінням – про все це рішала не рація існування кожної окремої національності, лиш сила всевладного розуму. А що закони розуму, як і закони логіки є *загально обов'язуючі для всіх*, то і правда, якої дошукувалися наші націоналісти, цілком природно, була правдою *універсальною*; спеціальна правда тільки для тієї чи іншої нації (*species*), правда, що була б правдою для одного народу, а брехнею для іншого – для них не існувала. Бо лише правда відчута, правда віруючого є правда тільки його і його співвіруючих, але правда доведена розумом, логікою, експериментом – є правдою спільною для всіх...

“Сама по собі думка про націю, – пише Драгоманів, – ще не може довести людства до волі і *правди для всіх*... Треба пошукати чогось іншого, такого, що стало б вище *над усіма національностями* та й мирило їх, коли вони підуть одна проти другої. Треба шукати *всесвітньої правди*, що була б спільною всім національностям”...

Над націоналізмом ставив він “інтереси інтернаціональні, загальнолюдські”. Він настільки ще великодушний, що “не відкидає національності, але відкидає націоналізм, особливо такий, який сам себе протиставляє людськості або космополітизмові”...

Погляди Драгоманова і в цім відношенні зробили в нашій безкритичній суспільності шкоду. Передусім серед нашої соціалістичної і радикальної інтелігенції. В національних рухах шукала вона “загальних принципів” і свою симпатію до цих рухів “міряла відповідно до тих принципів”; цими “загальними принципами”, цією “загальною правдою”, що стояла понад національною, була для учителя “людськість”, для учеників – або “соціалізм” або та сама фантастична “людськість”: обидва ці поняття дуже часто мішалися. Для радикал-соціалістів “змагання за рівність, братерство і вільність *всього людства*” було змагання, яке треба було виповнити “в першу чергу”, яке домінувало над стремлінням національним...

РОЗДІЛ IV. МАТЕРІЯЛІЗМ (ЛІБЕРАЛІЗМ, ДЕМОКРАТИЗМ, ПАЦИФІЗМ, ПАРТИКУЛЯРИЗМ, АНАРХІЗМ).

Пізнана “науково” (дедуктивно чи з досвіду) “загальна” правда – це була *формальна* сторона національного ідеалу нашого провансальства.

Переселена в царину *конкретно* національної ідеології, та “загальна правда” виродилась у нас в нічим не прикрашений, екранний *матеріалізм* або суспільний *утилітаризм*...

Як для Фюербіаха і Руссо, підставою етики, так для наших провансальців підставою національної політики було ущасливлення “мене” і “тебе”, “*щастя всіх*”, що в даній момент заселюють національну територію. Щастя не схоплених у форму атомів, щасливих і зарозумілих на свою безформність...

Так цілком логічно, прийшов наш націоналізм до своїх головних *матеріалістичних доктрин*, ці доктрини, як і попередні (*інтелектуалізм, космополітизм і соціальний квіетизм*) поставило наше провансальство понад національну правду, понад “безумовне”; а тими доктринами були – *лібералізм*, що ставив інтереси маси, як збиранини одиниць, понад інтереси нації, як вищого цілого; демократизм, що ставив інтереси “народу”, як неорганізованої безформної юрби, понад інтереси нації, і *соціалізм*, що ставив понад інтереси нації – інтереси кляси. До них треба ще долучити *пацифізм, і гуманітаризм*, анархізм (роди лібералізму), і *провінціоналізм* (рід демократизму), який інтереси однієї провінції ставив понад добро цілої нації. Всі вони були в різкій опозиції до ідеї державности, як цінності в собі.

Так по-номадськи зрозуміла “свобода”, “*колективний егоїзм*” найгіршого сорту – стали в нас вартостями в собі. Домінував так зрозумілий для провінціяля момент *партикулярної вигоди* (особистої, клясової, провінціяльної) в протиставленні до моменту загального, родового, національного *примусу*. Ослаблення родового інстинкту – а не його зміцнення, афірмація часового, хвилевого, даної форми – в *протилежність до “вічного”*. Дві доктрини стояли проти себе: розв’язання егоїстичних стремлінь, деструктивна засада “*laissez faire*” з одного боку, з другого – принцип творчої волі цілого, що підчиняє собі одиницю, покоління, клясу, їх щастя, “свободу”, “нарід”, суверенне “Я”, – не відступаючи перед агресією і “насильством”, перед накинням всьому цієї волі, що сама в собі має свою санкцію.

Цей момент недорозвиненого вольового імпульсу виявляється в нашій провансальстві передусім у занепадницьким “гуманітаризмі”, що понад все ставить фізичне “Я” одиниці. Хто не бачить за деревами лісу, за “горожанами” – народу, а за індивідуальною об’єктивацією волі species до життя – самої цієї волі, для того із зникненням даної об’єктивації зникає й саме життя...

Для провансальця суть – “край ріднесенький”, “край веселий і люд хрещений”, з тим розумінням щастя яке дає йому “люд”, а хто є суб’єктом панування в цьому краю – байдуже.

Наскільки цей момент вигоди переважав у наших провансальців видно ще з того, що Драгоманів, зі своєї болоховської точки погляду, виправдує тих своїх польських сучасників (яких він нараховує “багато”), які були проти державного усамостійнення Польщі, бо “бачили, що при всіх теперішніх обставинах Європи... відрив Конгресівки від Росії був би їх руїною”... Певно, бо коли провансальцю треба вибирати між “абстрактним” ідеалом національної самостійності з “економічною руїною” і “економічним розцвітом” в рабстві, то він вибере останнє. Згадані вище “фізичний добробут” і “добра пожива” – це шпиль національного ідеалізму, на який може вилізти провансалець... Взагалі він висловлювався проти незалежницьких змагань майже всіх народів, що повставали з руїн історії, і все – в ім’я примітивних інтересів “черні”, якій не було діла до “політики”...

Я, Ми (нарід, чернь), *добробут, кляса, земля* (територія) – ось були ті “реальності”, які “видів” наш провансалець і в ім’я яких відкидав він всілякі “фантоми”. Ще одною з таких реальностей була *провінція, власна парафія*, те, що він міг бачити з височини рідного смітника. Так, поруч з іншими партикулярними цінностями, які в нас протиставлялося “загальному”, колективу нації, з’явилася ще одна – *партикуляризм* у властивім значенні того слова. Особливо помітний цей партикуляризм у галичан (про це в іншій зв’язку), але хорують на нього так само й великоукраїнці, які з запалом визнавали сепарацію Криму, створення гумористичної “молдавської республіки” на живім тілі України, тощо. Не потребує додавати, що цей антидержавницький партикуляризм

розвинувся в нас головно під впливом Драгоманова. Він рідко мислив категорією нації, натомість існували для нього тільки “землі”. З трьох чинників, з яких складається дозріла політична нація, з *території* (землі), *людности і влади*, для нього, як і для всіх соціалістів, демократів і радикалів, найменш важливим був чинник останній – влада. Їм все одно було, в чиїх руках знаходиться влада над двома іншими чинниками. Їх гаслом була не “земля і влада” а – “земля і воля”...

РОЗДІЛ V. ПРОВАНСАЛЬСТВО І ПОЛІТИЧНА СИМБІОЗА СУВЕРЕННІСТЬ ЯК “ЗАБОБОН”, ПІДРЯДНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ІМПЕРАТИВУ.

Хто уявляє собі національності, як осібну *species*, які, як це є і в органічній світі, здані на вічну конкуренцію між собою, – той ясно бачить, що ані навіть дві з них не можуть зміститися на одним і тим самим клаптику землі під сонцем, як не можуть зміститися на одним квадраті шахівниці дві різнокольорові фігури: слабша (в даний момент) мусить уступитися, аби її місце зайняла сильніша. Але для кого існує не та чи інша нація, а “людськість”, для того така “симбіоза” не виключена. Так було з нашими провансальцями. Для них нація – це механічна сума одиниць; як така, вона не мала своїх *осібних збірних, надособистих цілей*, отже непотрібно було й органу, суб’єкту тих *осібних цілей* нації назовні, – власної держави.

Ця обставина, як і загальна ворожість “свобідного індивідуума” до всіх атрибутів не тільки державної влади, а й всякої авторитарної організації взагалі, стремління віддати їх до чужих рук, привело до ідеї *симбіози політичної*.

Що є симбіоза? Це спільне життя двох або більше організмів без взаємної шкоди, що навіть помагають одне одному. Симбіозі в цім відношенні протиставляється *паразитизм*, коли один з “зфедерованих” організмів живе коштом другого (“господаря”), коли одна сторона має всі користі зі співжиття, друга – всі невігоди. Коли візьмемо до уваги відносини простороні між такими двома організмами, то матимемо два роди паразитизму: зовнішній, коли паразит є поза організмом-“господарем” (ектопаразитизм) і внутрішній, коли паразит загіздився в самім тілі господаря (ендопаразитизм). Форма т. зв. “коменсализму” є формою посередньою, яка, в залежності від

обставин, наближається то до симбіози, то до паразитизму, не дозволяючи властиво запровадити непереходиму межу між ними, так що за окремі явища наука бере лише “*правдивий паразитизм*” і “*типовий симбіоз*”.

Для характеристики нашого провансальського “державництва” треба підкреслити, що не лише перед 1917 р., а й потім, коли ідея власної державності, самим ходом подій, несподівано і владно вдерлася в коло цілком чужих і ворожих понять нашого провінціального націоналізму, – навіть тоді ідея “симбіози” в нас не вмерла, навпаки – розцвіла пишним квітом. Її не скасувала навіть офіційно і *contre soi* прийнята майже всіма партіями самостійницька ідея; ця ідея мирно уживалася, як побачимо, зі старою гадкою про “братерство цілої людськості”, з цілим рядом “внеслих” ідей – “автономії”, “федерації”, “союзу” і т. і. Держава (згідно з існуючим парафіяльним світоглядом) була щось, від чого треба увільнитися, а не щось, до чого треба було прямувати. Ми бачили, що пересаджений лібералізм, демократизм і соціалізм робили наших націоналістів байдужими до ідеї державництва. Але культ інтелектуалізму, соціальних “законів” і “спільної”, “загальнолюдської правди” – робив цю ідею просто непотрібною. Коли існувала інтернаціональна, “спільна правда”, то одинокою дійсністю була її підстава – “людськість”, ширше або вужче схоплена, яка й була конкретно реалізацією цієї універсальної ідеї: часом цю “людськість” заступав вужчий колектив – “союз слов’ян”, як у методіївців, то “ліга народів”, то “советський союз”, то “європейський схід” (для “хліборобів”), одним словом – та чи інша форма політичної симбіози.

Воля без її виявлення назовні – є нісенітниця. Так само й національна воля, яка прагне зберегти лише залишену їй діянням ворожих сил область впливу, зрікаючись і духової, і матеріальної експансії. Такі нації в Європі є, деякі з них навіть із блискучим минулим, та вони стоять на узбіччі світово-політичного життя, вони – провінції Європи. Провінціями ж є й нації, позбавлені державної самостійності, які не вміють або не хочуть завоювати її, здобутися на шукання власної великої ідеї, власних шляхів. Не можучи жити власною ідеєю, стають такі народи сателітами більших, яких воля до експансії не вмерла. Такі нації все живуть симбіозом, в тій чи іншій формі, спільної зовнішньополітичної

мети. Український провансалізм добровільно став на цю плятформу, ідентифікуючи свої зовнішньополітичні завдання з завданнями Росії або “слов’янства”, з “людськістю” або частиною, що її “заступала” в даний момент...

До цього безнадійного еклектизму дійшла наша політична думка, відмовляючись від вольового моменту, як засадничого в понятті нації. Там, де нема волі, нема експансії; де нема експансії – є лише оборона; де є лише оборона – є ідеал миру, і зник потреби організаційно-державного центру, а коли настає цей зник, свої найвищі функції нарід передає іншій нації, а сам перестає нею бути...

РОЗДІЛ VI. ТАКТИКА ПРОВАНСАЛЬСТВА, АНТИТРАДИЦІОНАЛІЗМ.

Найголовнішою рисою нашого провансальства в тактиці була його засаднича ворожість до *традиції* і до *експансії*. Не визнаючи, в суті речі, за нацією окремої індивідуальності, іншої від кожночасної суми її членів, від “числа”, – вони не визнавали *тягlosti національної мети*; *кожна генерація “довліла собі”, не “пеклася о устрій”*, не розширяючи поля прикладання енергії будучих поколінь (експансія), ані не переймаючи від батьків їх мету (традиція). Віддані теперішньому, не мали вони пошани ні до мертвих, ні до ненароджених...

Національну справу “треба (було для них) рішати *аналітичним (тимчасово) способом, а не синтетичним (принципйальним)*”. Печать “тимчасовости”, вільної від великої мети минулого й майбутнього, – дрібної, паліятивної видно й на цілій політичній тактиці нашого провансальства, до якої я тепер і переходжу...

Наше провансальство “ніколи не відділяло українське питання від загального пляну суспільного і політичного оновлення Росії”, себто нації паразита... В нашого провансальства не було *свідомости, що українська національна ідея є революційна ідея*. Воно не припускало, що для її перемоги потрібний революційний запал. Звідсіля його ненависть до “шовінізму”, “афекту”, “пристрасти”, як головних чинників боротьби: ті почуття непотрібні й шкідливі для принципйального угодовця. Він не розумів, що національна ідея, це ідея, яка керується гаслом “або-або”, і звідсіля його ненависть до понять,

що виражаються словами “експансія”, “панування”, “влада”. Бо угодовець “бореться” не за владу, а за “рівність”, за “визволення” (економічне й культурне) ціною угоди з владою. У нашого провансальства не було хоч би такої непримиримости проти чужої ідеї, яку плекала – в найбезнадійнішу добу, перед царатом – ППС. І в провансальців зроджувався не раз бунт проти існуючого, але не отриманий з глибоким почуттям права зайняти місце того існуючого; так, як найсміливіші вибрики учня проти свого учителя ніколи не виходять з почуття права зайняти його місце на катедрі...

РОЗДІЛ VII. ПЛЕБС VERSUS НАЦІЯ, УТОПІЯ VERSUS ЛЕГЕНДА, ХУТОРЯНСЬКА “КАЛЬОКАГАТІЯ”.

Коли ми схочемо обняти однією формулою всі зазначені в попередніх розділах прикмети нашого провансальства, то нам доведеться шукати цю формулу в його відповіді на питання *взаємовідносин між одиницею (або їх сумою) і нацією з одного боку, а з другого – між різними націями*. І в однім, і в другім випадку (хоч з першого погляду видається інакше) ставить наше провансальство “партикулярне” понад “загальне”. В обох випадках ігнорує воно волевий чинник націоналізму: не нація, лише що інше є *causa sui*; волевий, моторовий центр націоналізму лежить не в нім самім, лише поза ним; формально – ця воля обмежується (у нашого провансальства) – санкцією інтелекту, експерименту (“законів суспільного життя”) і “спільною правдою”; матеріально – всякими на позір “вищими”, та, в суті речі, партикулярними ідеями (“нищої братії”, “черні”, кляси, провінції, “людськості”)...

Замість вкласти в поняття нації велику ідею, високу ціль, що стояла б понад “партикулярним”, – вони зробили собі Бога з феноменального – обмежили об’єм поняття нації (1). Замість включити в поняття нації не тільки “нині”, але й “завтра”, – вони задовольнилися лиш першим; вони обмежили поняття нації в часі (2). Вони були поза часом, а їх ідея – ні ретроспективною, ні проспективною, без традицій *вчора*, без завдань *завтра*. Взиваючи до розуму й виклинаючи почування, фанатизм, – вони зробили національне почуття плитким і яловим; обмежили його інтенсивність (3). Відповідно до того пристосувався й цілий їх світогляд, який знав замість “легенди”, “міту” – погідну й нудну

утопію (ad 1); замість руху – спокій (ad 2) і замість протесту – немічний жаль (ad 3).

Суттю того світогляду було недовір'я до вибуховості, до пристрасти. *Supremus motor* людської душі був “розум”, не воля. На чинний спротив і агресію той світогляд не міг здобути. Він боявся бути жорстоким до чужих так само, як до своїх; боявся обидвом накинати свою волю, повести своїх за якоюсь блискучою оманю. Коли б він вірив у ці останні, взагалі в “окультні” сили, – він знав би лише ідею й протест в ім'я її, хоч би це й мало принести біль “окремому”. Але для нього це “окреме” було суттю, і тому коли в страшній боротьбі за існування воно гинуло – самотнє почуття, яке опанувало його, це був тілесний біль, сум. Там де не “універсалія” мала реальність, а “партикулярне”, – вічний приплив і відплив людської енергії викликав лише песимізм і нудний біль. Наше провансальство не розуміло таких “фантазій” як релігії, національні місії, самовистарчальні національні ідеї, які знали інші народи, які будували “вічне”, що утверджували тяглість своєї колективної волі хоч би за ціну гибелі дочасних дібр і жертв сучасних поколінь. Наше провансальство того не знало, і *тому сум або туга є головні прикмети нашої вдачі й головні форми реагування на зовнішні сили*. Це реагування зупинилося на першій щаблі, на почутті болю, і не перейшло на вищий, на спротив, на *активне* бажання усунути суперечність між внутрішнім і зовнішнім через заперечення останнього...

Коли захочемо шукати за матеріяльним підложжям цього світогляду, мусимо схарактеризувати його як світогляд *провінціональний, парафіяльний*, світогляд рідного загумінку і, ще стисліше – *плебейський світогляд*. Непереможний потяг до чутливості й вискарження, нічого, щоб дражнило нерви, допроваджувало їх до екстази, намордник на всякий великий вияв енергії, ніяких дисонансів, – що це як не риси провінціяльної вдачі?

Це особливо кидається в вічі, коли ми схочемо спинитися ближче над *змістом нашої провансальської “кальокататії”*...

...провансальський “кальос-кагатос” є той, хто має “надзвичайний хист – не ставити питання різко, облямувати гострі *ріжки*, доводити до *згоди і порозуміння*”. Для них це не був

опортунізм, “а вищий ступінь культури, що завжди опирається на *признанні чужого права, на широкій терпимості до чужої думки і шукає прийнятної для обох боків виходу в конфліктах*”... Ось ідеал провансальської “кальокагаті”.

РОЗДІЛ VIII. ДЕГЕНЕРАЦІЯ ПРОВАНСАЛЬСТВА.

Замість боротьби – виховання; замість догматизму віри – розслаблюючий критицизм; замість моралі сильних – етика лагідних; замість твердості – м’якість; замість нації – людськість; замість накинення своєї правди – толеранція до ворожої... В цім “вірую” провансальської Галичини, яке є чудове pendant до щойно вгорі згаданого “вірую” наддніпрянського провансальства, є катехизис цього дивовижного “світогляду”...

Це було помадкове народолюбство, чуже “фанатизму”, запалу й віри, вічно “розумуюче”, непевне себе, ні свого права; повне квакерського моралізаторства нудного й нецікавого, з яким зверталось й до своїх і до чужих; повне заперечення всього, що забезпечує перемогу в житті одиниці й нації. Яке значіння мало при цім, до якої політичної секти належав той чи інший факір, або та чи інша їх каста? Один міг бути автономістом, другий “самостійником”, москвофілом або польонофілом, “буржуєм” або соціалістом, але всі вони були цими факірами, з психологією китайських кулів, зтуманілих кріликів, проповідників нової моралі серед орлів і беркутів. Вони прагнули – як казав Гамсун – таємниче і привабливе, хоч і жорстоке, життя зробити пласким мов залізна пластинка.

Я схарактеризував цей світогляд, як світогляд не нації, а *верстви, провінції, плебсу*. Але є в нім щось гіршого. *Це є світогляд націй-паріїв, націй-феллахів*. Це був світогляд, що стояв у противенстві до світогляду діяльних і сильних рас. Це був світогляд нижчих рас, переможених...

ЧАСТИНА ДРУГА – ЧИННИЙ НАЦІОНАЛІЗМ.

РОЗДІЛ II. ВОЛЯ, ЯК ЗАКОН ЖИТТЯ. – ЇЇ ФОРМИ. – ВОЛЯ ВЛАДИ. – РОЛЯ ВІД’ЄМНОГО МОМЕНТУ. – ДВІ ПЕРШІ ВИМОГИ ВОЛЕВОГО НАЦІОНАЛІЗМУ.

На цій волі (не на розумі), на догмі, аксіомі (не на доведеній правді), на самостійнім, не на деривативнім постулаті, на бездоказовім пориві, мусить бути збудована наша національна ідея, коли ми хочемо утриматися на поверхні жорстокого життя.

Бо воля нації до життя як “пожадання *неясно відчутого* другого ладу речей” (*Фіхте*) є підставою всякого, опертого на ній, свідомого стремління, всякої ідеї. Бо розум (*Vernunft*), ідея, лише тоді стає порушаючою силою, коли сама “діє як афект” (*Йодль*). “Воля влади” (*Ніцше*), “життєвий елян” (*Бергсона*), “жадоба перемоги” (*Джека Лондона*), чин для чину, “без мети”, щоб “гнатися в безвість” (*Лесі Українки*), “фантазія” (*Шевченка*), якій він жертвував видимий світ, звеличання “залізної сили ентузіазму”, елементу “нерозсудного” (*Гоголя*), “правда сильного” і “право сили” (*Куліша*), – ось як характеризували цю волю чужі і наші провідники...

Соціальне значіння цієї душевної здібности величезне, бо вона є тим *двигуном людських* чинів, вона, ця ірраціональна сила, а не розум...

Бо „воля діє навіть там, де її не провадить жодне пізнання... Однорічний птах не має жодного уявлення про яйця, для яких він будує своє кубло; молодий павук не знає нічого про рабунок, задля якого він плете свою сітку”. Головним двигуном поступків є “сліпа діяльність, яка вправді йде в парі з пізнаванням, але ніколи не ведеться ним”...

Погляд на історію, хоч з пташиного лету, показує, що людина діє за тим самим принципом, що і в неї сила творить право”. В людській громаді, так само як деінде. Так як і в світі органічнім, “ці самі закони діють і в надорганічнім світі”...

В повній згоді з *тим* “буржуа”, каже й соціяліст: “Якими переконаними інтернаціоналістами ми не були б, мусимо признати факт, що людськість поділена на різні національності з суперечними собі інтересами”...

Експансія – не тільки самоутвердження власної волі до життя, але й заперечення її в інших, – такий закон життя органічного і надорганічного... Та агресія, експансія, втручання в “сферу існування” інших, яка є підставою волі влади, себто волі до життя, – має своєю кінцевою передумовою *боротьбу*...

...Зміцнювати волю нації до життя, до влади, до експансії, – означив я як першу підставу націоналізму, який тут протиставляю драгоманівщині. *Другою* такою підставою національної ідеї здорової нації повинно бути те *стремління до боротьби, та свідомість їх кінчености, без якої не можливі ні*

вчинки героїзму, ні інтенсивне життя, ні віра в нього, ані тріумф жадної нової ідеї, що хоче змінити обличчя світу. Першу з цих підстав протиставляю тому духовому “кастратству”, яке виключало волюнтаристичний чинник з міжнаціонального життя, вірячи сліпо в творчу силу інтелекту. Другу – протиставляю засадничому пацифізмові нашого провансальства, яке вірило у вічний мир ліги націй.

РОЗДІЛ III. РОМАНТИЗМ, ДОГМАТИЗМ, ІЛЮЗІОНІЗМ – ТРЕТЯ ВИМОГА НАЦІОНАЛІЗМУ.

...Я згадав вгорі дві головні підстави всякої революційної ідеї, отже і національної: перша – волюнтаризм (антиінтелектуалізм), друга – войовничість (антипацифізм). Тепер, отже, до цього приходить третя – “романтика”. І ні одна велика ідея, що сперечається з другими за панування, не є жива, коли вона не перейнята цим духом “романтики”.

Я говорив про романтичний характер великих доктрин. Тепер треба підкреслити їх другий аспект: догматизм, безсанкціональність. Ті доктрини завжди з’являються в супроводі категоричного наказу, почуття, що наказує безоглядний послух. Ці ідеї (пише Лс Бон) сполучені з “простими” і “скрайніми почуттями”... Вони приймаються масою мов догми віри, “en-bloc”, або відкидаються, уважаються за абсолютні правди або абсолютні помилки... “Бог, або мамона”...

Вгорі я говорив про “романтичний” характер великих революційних ідей і про їх “релігійний”, догматичний характер. “Ілюзіонізм” є синтезою обох: він протиставляє “змісловому” – іраціональне, надзміслове, конкретному – невидиме і незнане, і це “теологічне” в нім; і він протиставляє доказам – голу афірмацію, і це “догматичне” в нім. І первень чуттєвий “ілюзіонізму” (він не дискутує), і його первень інтелектуальний (що хоче здійснити ідею неіснуючу і принципіально протилежну конкретній) – умотивовують його войовничість, антипацифізм. Як такий, “ілюзіонізм” входить складовою частиною (разом з “релігійністю”) до згаданої третьої підстави всякої, отже і національної, революційної ідеї – романтизму.

РОЗДІЛ IV. ФАНАТИЗМ І “АМОРАЛЬНІСТЬ”, ЯК ЧЕТВЕРТА ВИМОГА ВОЛЕВОГО НАЦІОНАЛІЗМУ.

...*Всяка нова ідея нетолерантна.* “Револуція, Бартоломієва ніч, релігійні війни, інквізиція, часи терору, все це явища того самого роду, спричинені масами, охопленими тими релігійними афектами, які з конечністю вели до вимордування огнем і мечем усіх, хто опирався запанованню нової віри. Практики інквізиції це практики людей цілковито переконаних у правдивості своєї правди”...

До цих слів можна хіба додати, що всі великі події в історії – наслідок фанатичних ідей...

До *емоціональності і фанатизму* великих ідей, які рушають масами, треба додати ще одну їх прикмету: *“аморальність”*. *Це не є, звичайно, аморальність в змислі увільнення від етичного критерія, від морального ідеалізму. Навпаки, максимум етичної напруженості тих ідей, та їх сторонників є незвичайно високий, а підпорядкування особистого загальному, часто жорстоким моральним приписам, тут суворе, тверде як ніде.* Отже коли говорю про *“аморальність”* тих ідей, то тут розумію їх суперечність з *“буденною мораллю провінціального “кальоскагатоса”,* який етичність чи неетичність великої ідеї або руху оцінює з точки погляду політично-бездоганного *міщанина; який* до загально національних, взагалі громадських справ підходить з міркою своїх приватних вигід, турбот та інтересів. З цього то власне погляду *“самоотверженого малоросса”* або *“poczcіwego gusina”,* ці ідеї та рухи – дійсно *“аморальні”*...

РОЗДІЛ V. СВДОЦТВО ІСТОРІЇ – “РОМАНТИЗМ” ЯК ЧИННИК ПОСТУПУ – СИНТЕЗА РАЦІОНАЛІЗМУ ТА ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМУ – П'ЯТА ВИМОГА ВОЛЕВОГО НАЦІОНАЛІЗМУ.

...Наведеного досить. Історія стверджує, що панувати все могли лише раси, натхнуті великим без-інтересовним патосом (*“теологічною”* ідеєю), великим фанатизмом, який є неминучою складовою частиною кожної ідеї, що глядить в будуччину. Але й навпаки, раси й ідеї, які хочуть грати ролю в історії, мають гукати не до світової *“справедливості”*, лише до своєї волі і здібностей – пхнути історію наперед, працювати для *“поступу”*.

Так ми прийшли до певного доповнення нашої четвертої підстави всякої великої ідеї: *не лиш фанатична, безкомпромісова повинна бути вона, але й служити інтересам поступу, як ми його*

тут розуміємо, себто, як право сильних рас організувати людей і народи для зміцнення існуючої культури й цивілізації. Ідея, яка не в стані узгодити себе з цими останніми вимогами, мусить захиріти, як напр., еспанська або магометанська, що помимо свого фанатизму і безсумнівної “теологічності”, мусіли уступити місце іншим. Ось як про це сказав Ренан: “Нація, яка замикається в чисте перестерігання свого інтересу, не може вже грати загальної ролі. Країна може мати провідну ролю (maitrise) лише через універсальні сторони свого генія”...

РОЗДІЛ VI. ТВОРЧЕ НАСИЛЬСТВО ТА ІНІЦІАТИВНА МЕНШІСТЬ, ЯК ПОРЯДКУЮЧІ СИЛИ – ШОСТА ВИМОГА ВОЛЕВОГО НАЦІОНАЛІЗМУ.

...В історії народів ще ніколи не сталося, щоб нарід підняв початкові кроки для формування уряду. Уряди завсгди устанавлялися меншістю, що шукала влади, але ніколи більшістю, що шукала охорони”...

Творче насильство – як “що”, ініціативна меншість – як “хто”, ось підстава всякого майже суспільного процесу, спосіб, яким перемагає нова ідея. Ці два моменти, як домагання практичної політики, є шостою підставою і складовою частиною всякої нової ідеї, що здобуває собі право на життя.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ. УКРАЇНСЬКА ІДЕЯ.

РОЗДІЛ I. НОВИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ “ЕРОС”.

...Мусимо набрати віри в велику місію своєї ідеї, і агресивно ту віру ширити. Нація, яка хоче панувати, повинна мати й панську психіку народу-володаря. “Фанатизм” і “примус”, а не “ніжність”, сповняють основну функцію в суспільнім житті, і їх місце не може лишитися незайнятим. Не займемо ми, займе хто інший.

Природа не зносить порожнечі.

РОЗДІЛ II. ЗМІСТ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕЇ – ЯСКРАВІСТЬ, ВИКЛЮЧНІСТЬ, ВСЕОБІЙМАЮЧІСТЬ.

...Така повинна бути наша національна ідея: всеобіймаюча, виключна, яскрава, якої гаслом є не спочинок і уживання, лиш акція і воля до влади над відірваними засадами, над чужою ідеєю, над власним окруженням, над обставинами”, над усім часовим і поодиноким. Лише та ідея виведе нас зі стану провінції, лише вона сполучиться з тим патосом, без якого мертва всяка ідея.

РОЗДІЛ III. “МІСТИКА” І “РЕАЛЬНЕ ЖИТТЯ”.

Але для втілення цього ідеалу потрібний власне той “розмах волі”, а для нього повний розрив з дотеперішньою ідеологією провансальства. Ідеології останнього і того націоналізму, який розвиваю тут, не можна погодити з собою. Уживання і панування, симбіоз і власновладність, гармонія й контрапунктивність, оборонність і агресивність, скептицизм і догматизм, мінімум і максимум, матеріалізм і романтизм, нарід і нація, юрба та ініціативна меншість, “стихійність” і активність, толеранція і виключність, раціоналізм та іраціоналізм, партикулярність і загальність, всеобіймаючість, розум і воля, провінціальство та всесвітність і націоналізм – ось у яким протиставленні можна схопити суть обох ідеологій.

Донцов Д. Націоналізм. – Нью-Йорк-Торонто, 1966. – 375 с.

Практичні завдання

1. Уважно прочитайте текст. Проаналізуйте його структуру, що покладено в основу поділу цієї роботи на окремі розділи?
2. Визначте, що є провідною ідеєю твору Д. Донцова, як він її обґрунтовує, на які історичні й філософські твори і авторів посилається.
3. У вигляді короткого резюме зафіксуйте основні положення роботи Д. Донцова „Націоналізм”.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Як уявляє Д. Донцов націоналізм?
2. Який світогляд протиставляє Д. Донцов провансальству (світогляду занепаду)?
3. Якій ідеології протиставляє Д. Донцов „свій” націоналізм? Що є критерієм протиставлення?
4. У чому звинувачує Д. Донцов „провансальців”? Кого він відносить до „провансальців”?
5. Які риси українофільства виділяє Д. Донцов?

6. Чи є ознаки „провансальства” у сучасній психології українців? Чому не спрацьовує сьогодні націоналізм Д. Донцова? У чому полягають його вади?

7. У чому бачить Д. Донцов суперечливість „провансальства”?

8. Що є тактикою „провансальства” за Д. Донцовим?

9. Як називає Д. Донцов світогляд „провансальців”?

10. Чого бракувало апологетам „провансальства”?

11. Назвіть першу засаду націоналізму Д. Донцова.

12. Що є законом експансії за Д. Донцовим?

13. Як співвідносяться „загальне” і „поодинокі” в ідеології Д. Донцова?

14. Що є „романтизм” за Д. Донцовим?

15. Назвіть основні риси чинного (дієвого, інтегрального) націоналізму за Д. Донцовим.

29. ІЗ ПРАЦІ М. СЦИБОРСЬКОГО „НАЦІОКРАТІЯ”

(подано мовою оригіналу)

Сциборський Микола (1897 – 1941) – діяч УНР у 1917 – 1920 рр., полковник, член ОУН, публіцист і теоретик українського націоналізму, за фахом – інженер-економіст, автор праці „Націократія”.

...

VI. НАЦІОКРАТІЯ

I. ІДЕОЛОГІЧНІ ПІДСТАВИ НАЦІЇ

...Український націоналізм змагає до створення політичного, соціального та господарського ладу самостійної Української Держави на принципах націократії. Для з’ясування внутрішньої суті й устроєвих форм націократії та її відмінностей від інших політичних устроїв, ми переглянемо по черзі головні програмові засади українського націоналізму, ідеологічних підстав нації та тих законів, що нею кермують, починаючи.

Ми вже в основному пізнали, як трактують націю й державу різні політичні течії. Нагадаємо коротко ці різниці. Отже політична демократія, хоч і визнає націю, своїм раціоналістичним світоглядом позбавляє її духових первнів, надміру матеріалізуючи

її єство; в самій державі сучасна демократія – ставляючи в основу своєї ідеології звульгаризований лібералістичний культ особистості („ціль всього – людина!“) – бачить лише технічний середник задоволення потреб суспільства й його основного атома: окремої людини. Соціалізм і комунізм, засадничо заперечуючи націю й державу, уважають їх за переходову історичну (і „сумну“...) необхідність, що в будучому буде заступлена бездержавно-інтернаціональною організацією суспільства й космополітичною нівеляцією всього людства. Новітні націоналістичні рухи (фашизм і т.д.) добачують у нації абсолютні цінності, що приймаються за непорушні догми, а державу ототожнюють із самою нацією, як органічну форму її існування.

У своєму відчутті та розумінні нації й держави, український націоналізм споріднений з останніми рухами. Для українського націоналізму – Українська Нація є вихідним заложенням чинності та цільовим означенням усіх його спрямувань. Він розглядає націю не як механічний збір певної кількості людей, пов'язаних лише спільністю території, мови й матеріальних інтересів, лише як найвищу органічну форму людського співжиття, що при всій своїй зрізничкованості має власний неповторний внутрішній і духовий зміст, творений від віків на підставі природних властивостей даної людської спільності, її моральної єдності та стермліня здійснювати свої власні історичні завдання. Не самі матеріальні підвалини існування, лише насамперед дух і воля нації постійно проявлювані в її творчості й змаганнях, є підставовими чинниками її життя й сили, надаючи їй питомений, відмінний від інших націй, зміст й характер. Отже націоналістичне розуміння нації (у відмінність до ідеологій демократів, соціалістів і комуністів) ґрунтується на спіритуально – волюнтаристичному світогляді, себто такому, що головними підставами й двигунами життя нації уважає її дух (ідеї) і волю до творчості та боротьби...

...На цих принципах будується устроєва концепція українського націоналізму, то її називаємо націократією. Політичні, соціальні й господарські форми націократії ми переглянемо нижче. Тепер подаємо її загальну дефініцію. Отже націократією називаємо режим панування нації у власній державі,

що здійснюється владою всіх соціально-корисних верств, об'єднаних – відповідно до їх суспільно-продукційної функції – в представницьких органах державного управління.

VI. НАЦІОКРАТІЯ

III. СУСПІЛЬНО-ВИРОБНИЧА СТРУКТУРА НАЦІЇ.

...В істоті своїй націократія також є й еволюційна і революційна. Ця перша її прикмета виявляється в стремлінні зберегти актуальні й животворчі сили суспільного укладу та забезпечити для них найкращі умови розвитку, тоді, як друга – в організованій здатності своєчасно усувати перешкоди, що стають на дорозі прямувань суспільного організму. Тому у відмінність до інших політично-устроєвих концепцій, націократія не має прикмет схолястичного доктринерства... Оперта на усталеному світогляді – вона в розбудові суспільно-виробничих і політичних відносин всередині нації кермується не мертвими чи там паперовими програмами, лише безпосереднім вчуванням в потреби нації та її окремих елементів.

Націократія визнає, що нерівність іманентна (істотна) суспільству. Хай цей закон заперечують демократичні ілюзії й комуно-соціалістична демагогія, проте він відповідає різноманітності й градації самого життя, що ніколи не укладається в однотипні схеми. Справді конструктивні завдання суспільства полягають не в безнадійних утопіях „уравніловки” (якраз тут класично збанкрутував комунізм!..) лише в організованому стремлінні до радикальної напрари сучасної виробничої анархії, до знищення паразитарної експлуатації інтелектуального й фізичного труду, олігархічної безвідповідальності і станово-класових (буржуазних і комуністичних!..) абсурдів, що творять хворобу нашої епохи. Як будемо бачити, в цій власне площині шукає націократія напрари соціальних відносин. Виходячи з принципів якості, творчого обов'язку та національної етики – вона буде лад, здібний забезпечити кожному продукуючому членові суспільства всебічний розвиток, правове положення й справедливий еквівалент (оплату) його праці...

VI. НАЦІОКРАТІЯ

IV. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПІДСТАВИ НАЦІОКРАТІЇ.

...Українська націократія свою соціально-економічну політику буде на критичному досвіді й поєднанні старих доцільних елементів із новими формами та завданнями суспільного життя. Внутрішні суперечності капіталізму очевидні; вони з усе більшою силою позначатимуться на занархізованні внутрішніх відносин демократії. Проте помилкою думати, що всі його засади втратили свою актуальність. Життєздатні принципи капіталізму націократія використовує в зреформованих суспільно-виробничих умовах.

Так вона не заперечує приватну власність, економічну свободу й прагнення господарського зиску. Власність, приватна ініціатива й право на зиск – це проблеми не лише економічні, але й психологічні. Вони в основних, рушійних силах господарського розвитку...

Націократія заперечує реставрацію капіталістично-поміщицького ладу в його колишніх формах. Засадничо шкідливість такої реставрації поглиблювалася б на Україні ще й відсутністю національних капіталів. Вона означала б насамперед повернення ворожих нації (московсько-польських і т.д.), визискувачів, уводячи, таким чином, у національний організм не лише елементи соціального, але й державно-політичного розкладу. (Тут, між іншими, ховається одна з причин, чому український націоналізм ставиться з непримиримістю до „орієнтацій” наших угодовських партій на „союзників” і різних підозрілих інтернаціональних спекулянтів...).

Зберігаючи комбінований принцип колективного й приватного інтересу, націократія індустріальний розвиток країни будуватиме на мішаних засадах націоналізованої (себто удержавленої), муніципалізованої, кооперативної і приватнокапіталістичної промисловості. Націоналізації підлягатимуть насамперед такі вирішальні для господарського розвитку, країни та її оборони галузі, як здобуваюча, важка, хімічна промисловість, транспорт і т.д. Удержавлення всіх цих родів промисловості – крім їх основного значіння – обумовлюється низкою важких причин, що їх тут детально не

розглядаємо, а зокрема тим фактом, що якраз тут, в умовах приватнокапіталістичної ініціативи, неминуче виявляються найбільш антисоціальні прояви капіталоцентрації й монополізму, що шкодять суспільним інтересам.

Муніципалізація поширюватиметься на підприємства, що обслуговують певні ділянки комунальних потреб (електричні станції, водотяги, місцева комунікація і т.д.). Натомість більшість ділянок так зв. легкої й споживчої промисловості, що продукує готові фабрикати та вироби масового попиту, творитиме, при виробничій і соціальній контролі держави, поле примінення кооперативної й приватнокапіталістичної ініціативи. Досвід комунізму показав, до яких карикатурних, ба навіть трагічних наслідків доводять спроби заступити тут творчу роль приватного почину бюрократичним етатизмом!

Слідуючою з черги базою господарської самодіяльної буде торгівля. Зосереджуючи в своїх руках монополію у деяких сферах зовнішньої і внутрішньої торгівлі, як також і політику регуляції товарних цін – держава сприятиме розвитку кооперативної й приватновласницької ініціативи при обслуговуванні цієї важкої функції суспільного обміну. Власне тут, в сполученні з промисловою діяльністю, найде собі основу для розвитку конструктивний у своїй соціальній місії кооперативно-приватний національний капітал. Поруч із цим держава протегуватиме розвиток ремісництва там, де воно не втратило свою суспільно-господарську актуальність.

Принцип приватної власності поширюватиметься й на міські нерухомості, в сполученні з муніципальною й корпоративною власністю. Ангажуючи приватний капітал у обмежені сфери господарської діяльності, націократія не забуває його антисоціальної тенденції перестати своє конструктивне призначення й вилитися в паразитарні форми. Для унеможливлення цього, держава координуватиме в своїх руках усі ділянки соціальної й фінансової політики (охорона праці, колективні договори, нормування прибуткового відсотку, емісії, біржа, девізи, чековий і вексельний обіг, податкова система і т.д.) регулюючи зріст і перерозподіл національних багатств в інтересах цілого суспільства.

Аграрну політику націократія буде на ствердженні позитивного факту експропріації капіталістично-поміщицьких господарств на Україні й застосує цей принцип па всі інші терени держави, де ця експропріація ще не відбулася. Поруч з цим підлягатимуть вивласненню й посілості протегованих окупаційними владами чужо-національних колоністів. Вивласнення поміщицьких і колонізаторських посіlostей не підлягатиме викупові; саму таку можливість націократія вважає абсурдною, під оглядом національно – політичним (поміщики й колоністи в своїй масі є чужонаціональним – московсько-польським, румунським і т.д. – елементом) і шкідливою під оглядом соціально-економічним. Знесилене окупаціями, українське селянство вимагатиме від держави особливо сприятливих умов для свого розвитку; в цих умовах викупні платежі лягали б на нього невинуватим тягарем, являючись водночас прихованою формою фінансування ворожих Україні паразитарних елементів.

Найбільше відповідною інтересам нації й завданням сучасного сільськогосподарського виробництва формою, націократія визнає приватновласницьке-трудове середнє селянське господарство. Розбудовуючи цю аграрну систему й регулюючи мобільність землі в цілях унеможливлення її нової нетрудової концентрації держава допускати й колективні форми землеволодіння та землекористування (трудові спілки, продукційні кооперативи і т.д.) там, де це виправдуватиметься умовами продукції і виробничими звичками селянства...

VI. НАЦІОКРАТІЯ

V. ДЕРЖАВНИЙ СИНДИКАЛІЗМ

...Націократія заперечує принцип класової боротьби та право окремих соціальних груп на монопольне панування в державі й на експлуатацію суспільства. Розглядаючи націю, як живе, суцільне-хоч і різноманітне в своїх складових частинах – ество, вона розв'язку соціальних проблем переносить у площину національної солідарності, що – визнаючи пріоритет інтересів нації-держави над інтересами окремих груп – видвигає принцип надкласовості. Здійснення надкласової солідарності можливе лише на базі пристосованої до неї господарської системи.

Стверджуючи, що ні капіталістичний, ні комуно-соціалістичний устрої не посідають необхідних для цього прикмет, націократія - як бачили ми вище – розбудовує власну господарську систему, де різноманітність стимулів економічної діяльності та інтересів поодиноких соціальних груп узгоджується й зрівноважується плановим втручанням держави, що паралізує переростання господарських засобів в антисоціальні фактори та регулює справедливий розподіл національного доходу між всіма продукуючими верствами нації.

...Однак цього замало. Бо економічна політика, а з нею й зверхницька роль держави можуть давати корисні наслідки лише тоді, коли саму державу й її владу персоніфікують не класові й узурпаторські кліки (як це бачимо в умовах капіталістичної „демократії” і комуністичної диктатури), а ціле національне суспільство, зорганізоване в формах, що – беручи його за неподільну єдність – водночас рахуються з його органічним, функціональним розподілом на окремі частини (соціальні групи). Цєю формою суспільної організації є для націократії – державний синдикалізм.

В своїй, практичній суті синдикалізм – це насамперед (умовлене розвитком господарської спеціалізації об’єднання людей, зайнятих виробництвом у певній господарській галузі, для охорони їхніх професійних інтересів. Вияви професійної організації бачимо вже в середньовічних корпораціях, що в свій час відіграли велику економічну роль в феодальному суспільстві. Капіталізм і нові ідеї економічного лібералізму спричинилися до зникнення корпорацій; вузько-становий, монополістичний характер старого корпоративного устрою вже не міг узгодитися з вимогою „вільної гри” капіталістичних сил. Та згодом антисоціальні тенденції капіталізму – що все загострювалися з розвитком нового класу промислового пролетаріату, зроджуючи класову боротьбу – викликали появу нових, форм професійних об’єднань: так зв. синдикати (звідси назва – синдикалізм).

Синдикалістичний рух проявився в кількох формах, але найбільш характерним для передвоєнної доби був революційний (або як його ще навівають – сорелівський) синдикалізм. В основу своєї програми він поставив солідарність інтересів представників

окремих виробничих фахів, змагаючи до об'єднання їх у замкнені від сторонніх елементів, професійні робітничі організації (синдикати), відповідно до їхньої господарської діяльності. Ці спілки мали стати основою професійно-виробничого розподілу суспільства в будучому синдикалістичному устрою. Можливість боротьби з капіталізмом і буржуазно-демократичним устроєм, революційний синдикалізм бачив у безкомпромісній революційній акції. Відрізняючись від соціалізму своїм світоглядом і тактикою (соціалізм – матеріалістичний і опортуністичний; синдикалізм – волюнтаристичний і революційний), він тим не менше залишився насамперед інтернаціонально-класовою концепцією.

Від революційного синдикалізму, державний синдикалізм української націократії ризниється відмінністю світогляду й завдань суспільної реконструкції. Державний синдикалізм заступає інтернаціонально-класову суть революційного синдикалізму культом власної нації – держави...

*Сциборський М. Націократія. –
<http://upi.org.ua/load/15-1-0-77>*

Практичні завдання

1. Прочитайте текст, визначте, яким аспектам присвячені окремі його розділи.
2. Проаналізуйте текст і визначте основу його ідею.

Питання для самоконтролю і самоперевірки знань

1. Аналіз і критику яких ідеологічних систем подає автор у джерелі? За що він критикує ці системи, які їх недоліки визначає?
2. Як український націоналізм визначає Українську Націю?
3. Що таке націократія? На яких принципах вона базується?
4. Назвіть соціально-економічні принципи націократії. Чи мала бути збереженою за націократія приватна власність?
5. Що мало лежати в основі аграрної політики за націократії?

6. Що таке державний синдикалізм?

30. ЗАКОН ПРО НЕЗАЛЕЖНІСТЬ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ (15 БЕРЕЗНЯ 1939 р.)

(подано мовою оригіналу)

Карпатська Україна – офіційна назва автономної республіки у складі Чехо-Словаччини в 1938 – 1939 і Української незалежної держави на Закарпатті, проголошеної 15 березня 1939 р.

Сойм Карпатської України ухвалив цей закон:

1. Карпатська Україна є незалежна Держава.
2. Назва Держави є: КАРПАТСЬКА УКРАЇНА.
3. Карпатська Україна є республіка з президентом, вибраним Соймом КУ на чолі.
4. Державна мова Карпатської України є українська мова,
5. Барва державного прапора Карпатської України є синя і жовта, при чому барва синя є горішня, а жовта є долішня.
6. Державним гербом Карпатської України є дотеперішній краєвий герб: медвідь у лівім червонім полі й чотири сині та жовті смуги в правому півполі, і ТРИЗУБ св. Володимира Великого з хрестом на середньому зубі. Переведення цього місця закону полишається окремому запові.
7. Державний гімн Карпатської України є: „Ще не вмерла Україна...”
8. Цей закон обов’язує зараз од його прийняття.

http://www.history.univ.kiev.ua/ukrbooks/doc1921_85.html#75

Практичні завдання

1. Визначте, який характер має документ і до кого він звернений.

2. Проаналізуйте, в яких історичних умовах приймався документ і як вони вплинули на його зміст.

3. Визначте, які основні моменти державотворення викладені в документі, а яких у ньому бракує.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Яку форму правління в Карпатській Україні проголошувала Конституція?

2. Яка мова у документі проголошувалася державною?

3. Які державні символи проголошувала Конституція?

31. АКТ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

(ЛЬВІВ, 30 ЧЕРВНЯ 1941 р.)

(подано мовою оригіналу)

Акт відновлення Української Держави – проголошення 30 червня 1941 року в окупованому німецькими військами Львові відновлення Української держави. Здійснений Українськими Національними Зборами, що склалися з представників національного руху, за підтримки членів оунівських похідних груп та вояків батальйону „Нахтігаль”.

1. Волею Українського Народу Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери проголошує відновлення Української Держави, за яку поклали свої голови цілі покоління найкращих синів України.

Організація Українських Націоналістів, яка під проводом її творця і вождя Євгена Коновальця вела в останніх десятиліттях кривавого московсько-більшовицького поневолення завзяту боротьбу за свободу, взиває увесь український народ не скласти зброї так довго, доки на всіх українських землях не буде створена Українська Суверенна Держава.

Суверенна Українська Влада запевнить Українському Народові лад і порядок, всесторонній розвиток усіх його сил та заспокоєння його потреб.

2. На західних землях України твориться Українська Влада,

яка підпорядкується Українському Національному Урядові, що створиться в столиці України – Києві з полі українського народу.

3. Відновлена Українська Держава буде тісно співдіяти з Націонал-Соціалістичною Великонімецьчиною, що під проводом Адольфа Гітлера творить новий лад в Європі й гніті та допомагає українському народові визволитися з-під московської окупації.

Українська Національна Революційна Армія, що творитиметься на українській землі, боротиметься далі спільно з союзною німецькою армією проти московської окупації за Суверенну Соборну Українську Державу і новий справедливий лад у цілому світі.

Хай живе Суверенна Соборна Українська Держава! Хай живе Організація Українських Націоналістів! Хай живе Провідник Організації Українських Націоналістів Степан Бандера!

Слава Україні! Героям Слава!

Ярослав Стецько, в.р. Голова Національних Зборів

http://www.history.univ.kiev.ua/ukrbooks/doc1921_85.html#84

Практичні завдання

1. Прочитайте текст документу. Згадайте, в яких умовах він приймався і які наслідки мало його прийняття.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Яка організація видала документ?
2. Якою була мета ОУН?
3. Який орган мав здійснювати владні функції після відновлення Української Держави?
4. Яка держава мала стати союзником Української Держави?
5. Яку мету військової боротьби проголошував документ?

32. УНІВЕРСАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РАДИ

(подано мовою оригіналу)

Українська Головна Визвольна Рада (УГВР) – орган політичного керівництва революційною боротьбою, який оголосив себе „верховним органом українського народу в його революційно-визвольній боротьбі”, утворений в Україні в липні 1944 року з ініціативи УПА та ОУН(б).

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДЕ!

Революційним здвигом, зброєю Твоїх найкращих синів Ти здвигнув 1917 – 1918 рр. на руїнах тогочасних імперіалізмів, що тебе поневолювали, Храм Волі – Українську Державу!

Грізні вітри розвівали Твої переможні прапори над усіма містами України. Ними гордився Київ, Львів, Чернівці й Хуст. Вони вели в бій молоду Українську Армію, вони лопотіли на бойових кораблях Чорноморського Флоту. Віковічні Твої вороги зруйнували цей святий Храм, але Ти, Український Народе, зберіг його в своїй душі як священну спадщину предків. Впродовж наступної чверті століття у боротьбі за волю Української Землі, за власну самостійну державу Ти віддав мільйонові жертви.

І тепер вже п'ятий рік шаліє воєнна хуртовина, дрижить Українська Земля під полчищами ворожих військ.

Та не за твою волю, Український Народе, ведуть імперіалістичні загарбники цю криваву і жорстоку війну. Вони несуть Тобі тільки руїну, поневолення і смерть. Ти не дав себе поневолити і проявив непохитну волю жити самостійним державним життям на своїй землі. На сторожі – від карпатських верхів по Дон і Кавказ – Ти поставив збройні кадри своїх синів – Українську Повстанчу Армію (УПА).

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДЕ!

Гряде доба національно-визвольних революцій. Поневолені народи Сходу і Заходу в своїй безперервній революційній боротьбі прагнуть, щоб на руїнах ворожих імперіалізмів побудувати вільне життя у своїх незалежних державах. Український народ входить у вирішальну стадію своєї визвольної боротьби.

Сучасне українське покоління нехай буде горде, що саме йому доведеться в героїській боротьбі завершити будову української держави.

Це велетенське завдання вимагає ще більшого, ніж досі, завзяття, ще більшої відданості справі, а перш за все, об'єднання всіх самостійних революційних сил під одним політичним проводом, щоб об'єднати всі національно-визвольні сили українського народу, щоб з одного центру керувати його визвольною боротьбою та щоб протиставитися спробам ворогів української держави розбити єдиний самостійний визвольний фронт, створилася Українська Головна Визвольна Рада. Вона переймає відтепер керівництво визвольною боротьбою українського народу.

В Українській Головній Визвольній Раді об'єдналися представники українських революційно-визвольних сил та різних політичних середовищ з усіх українських земель, які визнають самостійницьку платформу за єдиноправильну у визвольній боротьбі українського народу за Українську Самостійну Соборну Державу.

Українська Головна Визвольна Рада є найвищим і єдиним керівним органом українського народу на час його революційної боротьби аж до створення уряду Української Самостійної Соборної Держави.

Українська Головна Визвольна Рада присягає Тобі, Український народі:

- боротись за те, щоб Ти був єдиним володарем на своїй землі;
- за справедливий соціальний лад без гніту і визиску;
- за знищення кріпацтва і вільну працю селянина на землі;
- за вільну працю робітника;
- за широку ініціативу трудящого населення в усіх галузях господарської діяльності;
- за повноту розвитку української національної культури;

Українська головна Визвольна Рада кладе на вівтар боротьби за ці ідеали свою працю і своє життя.

Українська Головна Визвольна Рада закликає всіх українців, що живуть поза межами батьківщини до праці за визволення України.

Українська Головна Визвольна Рада вітає боротьбу інших поневолених народів за своє визволення. З ними, зокрема з нашими сусідами, український народ бажає жити в добросусідських взаєминах та співпрацювати у боротьбі проти спільних ворогів.

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДЕ!

Ми свідомі того, що наша визвольна боротьба вимагає героїзму і кривавих жертв, а перш за все непохитної віри в свою Правду. Ми віримо в Твої творчі будуючі сили, бо тільки вони є запорукою нашої перемоги.

Віримо, що не посоромиш землі своєї!

Героїчна боротьба твоїх предків і пам'ять про їхню лицарську смерть за Українську Державу – це для Тебе наказ.

Тому кличемо до Тебе: ставай до боротьби за свою волю і за свою державу. Єднайся у своїй боротьбі. Кріпись у своїй вірі.

Постій, червень, 1944 р.

Українська Головна Визвольна Рада

<http://h.ua/story/218290/>

Практичні завдання

1. Прочитайте текст. Визначте, хто є автором документу, якою є його мета і характер.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Хто проголошувався в документі охоронцем українських теренів „від Дону по Кавказ”?
2. Що таке УГВР?
3. Якими були завдання УГВР?

33. ПОСТАНОВИ ІІІ КОНФЕРЕНЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ САМОСТІЙНИКІВ ДЕРЖАВНИКІВ (ОУН СД)

(Неповний текст)
(подано мовою оригіналу)

III-я Конференція Організації Українських Націоналістів Самостійників Державників (ОУН СД), яка відбулася в днях від 17-го до 21-го лютого 1943-го року; піддавши всебічній аналізі:

А. сучасне міжнародне положення, позиції воюючих сторін, позиції поневолених народів і сучасне міжнародне становище України,

Б. ситуацію на українських землях та минулорічний період боротьби українського народу, стан організованих українських політичних сил та ролю ОУН СД як керівного чинника в національно-визвольній боротьбі українського народу, стверджує:

До А.

1. Сучасна війна на Сході, що її розпутано в ім'я імперіялістичних інтересів німецького націонал-соціалізму і московського більшовизму, ведеться за протинародні, реакційні цілі, обернення країн і народів у предмет колоніальної експлуатації і грабунку, що несе за собою духовно-моральний, соціально-економічний і національно-політичний визиск і гніт, тобто за повне поневолення народів і людини. Це в першу чергу війна з приводу України, яку обидва імперіялізми трактують у своїх загарбницьких планах як центральну проблему їх імперіялістичної політики на сході Європи та вихідну базу для дальших підбоїв. В сучасній стадії боротьби ця війна довела до сильного виснаження обох партнерів та заставила їх мобілізувати та кидати на фронт усі можливі резерви, щоб, без огляду на мільйонові жертви, примусити противника до капітуляції.

2. Німеччина своєю імперіялістичною політикою у відношенні до всіх європейських народів та терором і грабунком на окупованих теренах змобілізувала проти себе всі народи сучасної Європи, в тому числі також т. зв. союзників. В цей спосіб створила вона ідейно-політичні та моральні й матеріальні основи для свого розвалу і вже хитається під ударами мільйонових армій ворогів та під впливом наростаючих в Європі революційних сил поневолених народів. її намагання приєднати або приневолити поневолені нею народи під ширмою боротьби з більшовизмом кривавитися в сучасній війні за її імперіялістичні інтереси являються підступним маневром окупанта

і спізненою спробою оминати наслідків доконаних помилок та одним із засобів скріпити свій воєнний потенціал силами поневолених народів.

3. Большевицька Москва, виступаючи в ролі оборонця народів перед німецьким імперіялізмом, використовує сучасний воєнний стан, що Існує між Німеччиною і аліянтами, та, капіталізуючи для себе терористичну німецьку політику на окупованих теренах, продовжує вести підступну гру за здобуття допомоги Заходу для перемоги над Німеччиною, що за планами Москви має стати першим етапом у здійсненні цілей московського імперіялізму, цебто підбою всієї Європи і переведення світової большевицької революції.

4. Британська імперія і Сполучені Штати Північної Америки стоять у завязій боротьбі проти німецького імперіялізму як загрози життєвих інтересів англосаксонського світу, використовуючи в цій боротьбі всі можливі чужі сили, а зокрема московську воєнну валку, що має завдати Німеччині основні удари на Сході. Їхньою метою являється розгромлення всіх великодержав Європи, що своєю мілітарно-політичною силою й імперіялізмом створюють для них нову загрозу та унеможливають їм реалізувати свої плани побудови європейського ладу, опертого на принципі рівноваги політичних сил та забезпечуючого свободу англо-саксонських політичних і господарських впливів в Європі. Здійснення планів англосаксонського світу узалежене від його силових спроможностей в кінцевій стадії сучасної війни, а вичерпання його сил може заставити його, як в 1919-му році, приймати політичні розв'язки, накинені самостійницько-визвольними або імперіялістичними чинниками.

5. Сучасна війна принесла окупацію й політичне поневолення німецьким імперіялізмом ряду європейських народів і, у їхній боротьбі за відбудову власних держав, заставила їх до політичної орієнтації на англо-американський світ як на чинник, що змагає до розвалу Німеччини. В наслідок німецьких практик та під впливом надій на допомогу Заходу кладуть вони небезпеку большевизму на дальшому плані їхніх самостійницьких акцій.

6. Україна знаходиться в сучасний момент між молотом і ковадлом двох ворожих собі імперіялізмів Москви і Берліна, що в рівній мірі трактують її як колоніяльний об'єкт. У своїй самостійницько-визвольній боротьбі український нарід зустрічає на відтинку своїх

міжнародних акцій ряд перешкод, що є впливом неознайомлення других народів з українською справою, протиакцій історичних ворогів України та є наслідком факту, що сучасна війна ведеться за інтереси великих імперіялістичних держав, які запрягають до своїх цілей інші народи та нехтують їхніми правами на національно-державне самовизначення. Тому для українського народу являється невідкличною вимогою вести боротьбу проти обох імперіялізмів на платформі власних сил, а в основу своєї співпраці з другими народами класти їхнє визнання нашого права на власну державу і на цій площині шукати спільних інтересів західних і східних народів у спільній боротьбі проти німецького, московського і других імперіялізмів.

До Б.

7. Український нарід, що в своєму змаганні за Українську Самостійну Соборну Державу веде нещадну боротьбу проти московсько-більшевицьких і німецьких окупантів, є єдиним джерелом і гарантом нашої сили та підметом нашої боротьби; Українська Держава повстане тільки завдяки праці й зусиллю та в боротьбі всіх верств українського народу шляхом Національної Революції проти всіх ворожих Україні імперіялізмів.

8. Організатором і керівником визвольної боротьби українського народу являється Організація Українських Націоналістів Самостійників Державників, що, незалежно від впертих намагань ворогів її знищити, витримала на становищі та невгнуто йде шляхом революційно-визвольної боротьби, ведучи за собою український нарід до остаточного вирішального бою УССД.

9. 1942-ий рік був на українських землях роком впертої і завзятої боротьби українського народу за Українську Самостійну Соборну Державу. Вона проходила серед нещадного гніту й поневолення українського народу німецьким окупантом, серед намагання зробити з нього раба на власній землі і як націю знищити та серед повторних спроб московського червоного і білого імперіялізму розкладати український нарід і приготовляти ґрунт для його нового політичного й економічного поневолення. У відповідь на оці спроби німецьких і московських імперіялістів та як вираз невгнутої волі українського народу жити самостійним життям, і в наслідок скріпленої самостійницької акції ОУН СД на всіх землях України, наростав єдиний фронт самостійницької боротьби всіх верств українського народу, що позначився:

а) посиленням процесом кристалізації української самостійницької думки серед українських народніх мас, зростом їхньої національної свідомости та протиставленням української національної ідеї ворожим спробам агентів московського імперіялізму і німецького окупанта ширити розклад серед українського народу та підготовляти основи для його тривалого політичного поневолення;

б) наростанням свідомости українських народніх мас, що лише Українська Самостійна Соборна Держава створить умови для всебічного розвитку та забезпечить усі політичні і соціальні права українського народу, та їх готовістю боротися за українську самостійницьку Ідею;

в) поступовим ліквідуванням впливів серед українського народу партійницьких угруповань та опортуністично-зрадницьких одиниць і груп, що під різними виглядами проповідують порозуміння з окупантами і з ними співпрацюють, чим намагаються послабити волю українського народу до боротьби та допомагають окупантам закріплювати на Україні колоніальну систему;

г) участю в національно-визвольній боротьбі всіх верств українського народу та зростанням кадрів борців за УССД на всіх землях України.

10. Для Організації Українських Націоналістів Самостійників Державників був 1942-ий рік роком важкої боротьби, яка, незалежно від завданих Організації ворогами ударів, принесла:

а) визнання визвольної програми ОУН СД українськими народніми масами за правильну платформу боротьби українського народу за УССД;

б) даліше кристалізування і об'єднання всіх здорових національних сил навколо ОУН СД та поширення праці Організації і розбудови членської мережі на всі землі України;

в) даліше поширювання праці ОУН СД на всі сектори суспільно-політичного життя та притягнення до визвольної боротьби всіх суспільних верств українського народу.

11. Не зважаючи на згадані успіхи, все ж таки минулорічний період боротьби не довів до цілковитої ліквідації існуючих в Україні середовищ, які намагаються скріплювати існуючу, як наслідок поневолення, орієнтацію деякої частини українських народніх мас на ворожі Україні політичні центри або наставляють маси на пасивне вичікування на чужу зовнішню допомогу. В час, коли перед українським

народом стоїть питання боротьби за його фізичне і духовне існування та розвиток, існують, крім того, серед українського народу елементи, які нині понад усе ставлять свої вузькогосподарські соціально-економічні інтереси і ради їх заспокоєння нехтують вимогами сучасної національно-визвольної боротьби українського народу.

12. Беручи до уваги минулорічний період боротьби і діяльності ООН СД та прийоми, якими вона проходила, III-я Конференція визнає, що прийняті на II-й Конференції ООН СД в квітні 1942-го року постанови витримали пробу життя та у своїх засадних основах залишаються і надалі напрямними нашої боротьби.

По переведенні аналізу проблем, що були предметом нарад, III-я Конференція ООН СД визнає:

1. Реакційним і антинародним планам московських і німецьких імперіялістів, що спровокували сучасну війну та, продовжуючи її коштом життя і страждань мільйонів і рівночасно прикриваючи свої загарбницькі плани забріханими фразами про т. зв. Нову Європу або пролетарську революцію, змагають до тривкого поневолення народів усієї Європи, до їх заковання в кайдани націонал-соціалістичної германської або московсько-більшовицької тюрми народів, – протиставляємо ідею самостійних національних держав усіх європейських народів на їх етнографічних територіях як найбільш прогресивну ідею сучасної доби, ідею ладу, опертого на принципі свободи народам і людині, що єдина забезпечить повну свободу розвитку всім народам і знищить дотогочасні імперіялістичні системи та обереже народні маси від небезпек наростання нових загарбницьких імперіялізмів та постійно провокованих ними воєн.

Визнаємо, що здійснення оцих прогресивних ідей майбутнього справедливого європейського ладу, що зродиться і буде побудований на згарищах сучасної імперіялістичної війни, можливе єдино шляхом спільної боротьби всіх поневолених народів Сходу й Заходу, під гаслом національних революцій проти імперіялізмів.

2. В період сучасної війни на сході Європи, що в наслідку мілітарного і духовного виснаження німецького і московського імперіялізмів та під впливом наростаючих в Європі революційних сил поневолених народів веде до їхнього розвалу, провадимо боротьбу для підготовки Української Національної Революції, яка в момент кризи сучасної війни доведе до усунення окупантів з України.

3. Нашу визвольну програму спираємо і надалі на організованих

революційних силах українського народу. Сприятливі політичні умови використаємо як допоміжні елементи в нашій боротьбі. Протиставляємося якнайршучіше всім капітулянтським спробам демобілізувати волю українського народу до боротьби шляхом сугерування народнім масам надій на зовнішні сили.

4. Враховуючи існуючий зараз уклад міжнародних сил і гру, що ведеться між ними, тактику нашої боротьби за УССД базуємо в першій мірі на вимогах ідеї УССД, нашої визвольної-політичної концепції власних сил та революційних прийомів ОУН СД і зв'язуємо з кожноточасним укладом міжнародної ситуації, з тенденціями його розвитку, а розбіжності між поодинокими імперіялізмами використовуємо для себе як чинники, що можуть спричинити потрібну для здійснення наших визвольних цілей зміну міжнародного положення. Ми шукаємо пунктів спільних інтересів нашої боротьби з інтересами других народів і держав і на цій площині формуємо основи для нашої міжнародної співпраці.

Стоїмо на становищі, що передумовою мобілізації всіх національних і політичних сил України для боротьби проти московсько-більшевицького імперіялізму та приєднання до неї зовнішньо-політичних сил, а зокрема поневолених народів, являється боротьба українського народу проти німецького імперіялізму.

Тільки шляхом боротьби проти німецького імперіялізму можна:

а) відірвати від впливів Москви ті елементи українського народу, які шукають охорони перед загрозою з боку німецького імперіялізму в Москві;

б) демаскувати московський большевизм, що свої імперіялістичні заміри і далі поневолювати Україну прикриває лозунгами оборони українського народу і других поневолених народів перед німецьким окупантом;

в) здобути для українського народу і для його національно-визвольної боротьби незалежну позицію на зовнішньому міжнародному відтинку.

В сьогоднішньому укладі міжнародних сил і в сучасній стадії визвольної боротьби українського народу всяка співпраця з німецьким окупантом і давана йому поміч у його конкурентній боротьбі з московським імперіялізмом являються на ділі підтримкою московського імперіялізму в Україні і назовні та обмежують йому його підступні намагання компрометувати в Україні і на міжнародному

відтинку українську національно-визвольну боротьбу як зняття німецького імперіалізму в його завойовницьких планах.

5. На відтинку поневоленних народів сучасної Європи, зокрема її сходу, змагаємо до ліквідації дрібних неістотних спорів і в ім'я національних революцій проповідуємо і організуємо спільний фронт поневоленних народів для боротьби проти імперіалізмів і проти поневолення під гаслом свободи народам і людині.

Вважаємо, що, незалежно від хвилевого укладу сил між воюючими блоками, тільки спільна боротьба всіх поневоленних народів Сходу і Заходу проти імперіалізмів може врятувати їх від політичного, господарського і культурного поневолення та довести до відбудови вільних національних держав на етнографічних територіях поодиноких народів.

Приймаючи в основу факт, що Україна в боротьбі проти обох імперіалізмів – німецького і московсько-більшевицького – займає ключову позицію, стверджуємо, що без зломання тих імперіалізмів на Україні, отже без існування Української Самостійної Соборної Держави не можливе тривале існування суверенних національних держав європейських народів, а зокрема поневоленних нині народів східної, середньої, північної і південно-східної Європи, та тривалий мир.

6. Ми приймемо активну участь у кожній європейській коаліції, організованій другими поневоленими або державними народами проти імперіалістичних загарбників, але тільки на принципі визнання другими народами нашого права на нашу державну незалежність.

7. Боротьбу за УССД ведемо й вестимемо далі, незалежно від усяких територіально-політичних перемін на сході Європи.

8. Большевицьку і білу імперіалістичну Москву будемо поборювати завжди як віковичного ворога поневоленних народів Сходу та як джерело вічного неспокою в Європі і осередок імперіалістичної експансії на європейський і азійський континент.

9. В разі повернення большевизму на українські землі будемо планово розбудовувати наші національні і революційні сили під новою займанщиною, а наші організовані, революційно-самостійницькі вияви провадитимемо згідно з вимогами ідеї УССД та революційної тактики ОУН СД, беручи при тому до уваги кожноточасний стан морально-політичних сил українського народу та даний уклад зовнішніх політичних сил.

10. Усі спроби біломосковських елементів та зовнішніх чинників

відновити стару московську імперію на немосковських землях, зокрема на землях українського народу, зустрине український нарід нещадною боротьбою.

11. Стоячи на становищі побудови національних держав усіх народів на їх етнографічних територіях, український нарід протиставляється і протиставлятиметься всім спробам народів, в сучасний момент поневолених німецьким або московським імперіялізмом, або т. зв. союзників Німеччини, що їх заставив німецький імперіялізм кривавитися за його інтереси, – загарбати в цілості або частинно українські землі та поневолювати Україну. Український нарід буде нещадно поборювати такі імперіялістичні намагання, що, являючись ломанням революційного фронту європейських народів, які борються проти імперіялістичних загарбників за вільні національні держави, побудовані на етнографічному принципі, – скріплюють політичні і мілітарні позиції німецьких і московських та других світових імперіялізмів.

12. Визнаємо, що тільки організований збройно-політичний чин українського народу під керівництвом його революційно-визвольного проводу доведе до створення УССД, а назовні принесе Україні визнання і респект усіх других народів і держав.

13. Проведення і здійснення революційно-визвольних планів і цілей нашої боротьби за УССД, небезпека червоного і білого московського чи другого зовнішнього імперіялізму інших народів, окупантські плани і практики німецького імперіялізму, вимоги збереження українських народніх мас та організування їх планової оборони і самооборони перед масовим фізичним винищенням та цілковитим економічним грабунком окупантами, – ставили і ставлять перед нами завдання поширювати, скріплювати та творити нові окремі осередки організованої сили народу.

14. Змагаючи до здійснення основної мети нашої боротьби, тобто УССД, і твердо стоячи при нашому плані визвольної акції та спираючи на нього нашу тактику, ми не дамо ворогам накинути нам прийомів нашого поступування. На намагання імперіялістичних загарбників сепарувати провідну верству революційно-визвольних і державницько-свідомих елементів від широких мас народу відповідь український нарід скріпленням єдиного революційного фронту всіх верств та посиленою боротьбою за УССД під керівництвом свого

революційно-визвольного проводу.

15. Насильні вивози українців з окупованих німцями українських земель на примусові роботи до Німеччини, так само, як і змушування Москвою українського національного елемента до праці для скріплення воєнного потенціалу московського імперіялізму, являються одним із планових засобів ворожих Україні імперіялізмів втягати українську робочу силу до невільничої праці для здійснення ворожих її імперіялістичних цілей Берліна і Москви та йдуть по лінії планів німецького і московського імперіялізмів вихолощувати Україну від її здібного до національної боротьби елемента, а в дальшу чергу його знищити. Український нарід не стане тяглом ворожих собі імперіялістичних інтересів, не буде закріплювати власними руками своєї неволі, а своєю працею і трудом віддасть лиш ідеї революційної боротьби за УССД.

16. Мобілізування і приневолювання українців німецькими імперіялістами проливати свою кров і віддавати життя в рядах їхніх армій в ім'я чужих і ворожих українському народові імперіялістичних інтересів; проголошування німецькими імперіялістами українців союзниками в конкуренційній боротьбі німецького імперіялізму з імперіялізмом Москви; творення німцями окремих збройних відділів з українців ОСУЗ і ЗУЗ; називання українців, насильно або підступно змобілізованих Москвою в червону армію або в партизани, ворогами українського народу, – визначаємо:

як намагання німецького імперіялізму здобути для себе гарматне м'ясо серед українського народу, щоб в цей спосіб виграти війну і ще гірше поневолити український нарід;

як підступні спроби послаблювати волю українського народу до боротьби шляхом будження в ньому неоправданих, обманливих надій на добру волю німців змінити свою імперіялістичну політику в Україні та визнати в майбутньому право українського народу на незалежне державне життя;

як підступні заходи для творення штучних перегород між українцями Осередніх і Східніх Земель та Західніх Земель

та як намагання посіяти ворожнечу та довести до проливу братньої крові між українцями спід німецької і большевицької окупації.

17. Насильна і підступна мобілізація українців московським імперіялізмом в ряди червоної армії або в червоні партизани під

гаслами оборони т. зв. соціалістичної батьківщини перед німецькими наїзниками і під гаслами спільноти інтересів українського народу з московською імперіалістичною клікою, а також засуджування московською пропагандою українців, що їх насильно або підступом змобілізували німці в ряди своєї армії, німецькими агентами і ворогами українського народу, – являється одним з імперіялістичних методів Москви приневолити український нарід проливати свою кров за інтереси московського імперіялізму, відводити його від його єдиної правильної ідеї боротьби за власну національну державу, щоб у цей спосіб послаблювати його фізично та розкладати морально, а відтак ще сильніше поневолити та щоб шляхом витворювання штучних перегород між українцями по обох боках фронту доводити до проливу братньої крові між синами одного українського народу.

18. Приймаючи в основу ідею власної державности як мету своєї боротьби, український нарід віддасть свої сили тільки для революційної боротьби за УССД та протиставиться всім ворожим спробам його використовувати та запрягати до воза чужих імперіялістичних інтересів, а в своїй боротьбі проти ворожих імперіялізмів стане рам'я-обрам'я тільки з тими народами, що визнають його право на власне самостійне державне життя.

19. Засуджуємо всі спроби індивідуальної чи збірної співпраці з окупантами як шкідництво і зраду українському народові. Заплямовуємо як зрадників українського народу всіх агентів і наємників, секретних співпрацівників гестапо і НКВД і других, що за юдин гріш продають свою батьківщину.

20. Визнаючи, що національне визволення і відбудова української держави залежить від участі цілого народу в боротьбі проти окупантів, Організація Українських Націоналістів змагає до об'єднання всіх його верств під прапором визвольної боротьби.

21. Виходячи з положення, що питання молоді є одним із основних питань сучасної і майбутньої долі українського народу, будемо виховувати її в дусі ідей революційної боротьби за УССД, поборювати серед неї всі ворожі українській національно-визвольній ідеї ідеології, а зокрема марксівську, орієнтацію деякої частини молоді на Москву як на політичний і ідейно-світоглядний центр та протиставлятимемося всім тим негативним виявам серед частини української молоді, що повстали в наслідок сучасного воєнного лихоліття та виявляються у формі погоні за особистими інтересами і замикання

себе в колі справ, що далекі від сучасної визвольної проблематики українського народу.

<http://www.history.org.ua/LiberUA/Book/OUN1943/8.pdf>

Практичні завдання

1. Прочитайте текст документу. З'ясуйте, представники якої української націоналістичної течії стали ініціаторами скликання конференції.

2. Зверніть увагу на проблеми, які постали під час конференції й шляхи їх розв'язання.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Коли відбулася III конференція ОУН?
2. Які питання обговорювалися на конференції?
3. У чому українські націоналісти звинувачують „більшовицьку Москву”?
4. До чого закликається в документі український народ?
5. Які тенденції національно-визвольного руху відмічаються у постановах?
6. Які завдання ставить перед собою ОУН СД?

34. ПОСТАНОВИ ІІІ-ГО НАДЗВИЧАЙНОГО ВЕЛИКОГО ЗБОРУ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ, ЩО ВІДБУВСЯ В ДНЯХ 21 – 25 СЕРПНЯ 1943 р.

(подано мовою оригіналу)

III Надзвичайний Збір ОУН відбувся 21 – 25 серпня 1943 року у Бережанському районі Тернопільської області. На ньому було реорганізовано структуру Проводу ОУН.

(Неповний текст)

...

I. ПРОГРАМОВІ ПОСТАНОВИ

Організація Українських Націоналістів бореться за Українську Самостійну Соборну Державу і за те, щоб кожна нація жила вільним життям у своїй власній самостійній державі. Знищення національного поневолення та експлуатації нації нацією, система вільних народів у власних самостійних державах – це єдиний лад, який дасть справедливу розв'язку національного і соціального питання в цілому світі.

ОУН бореться проти імперіялістів й імперій, бо в них один пануючий народ поневолює культурно і політично та визискує економічно інші народи. Тому ОУН бореться проти СРСР і проти німецької „Нової Європи”.

ОУН з усією рішучістю бореться проти інтернаціоналістичних і фашистсько-націонал-соціалістичних програм і політичних концепцій, бо вони є інструментом завойовницької політики імперіялістів. Тому ми проти російського комуно-більшевизму і проти німецького націонал-соціалізму.

ОУН проти того, щоб один народ, здійснюючи імперіялістичні цілі, „визволяв”, „брав під охорону”, „під опіку” інші народи, бо за цими лукавими словами криється огидний зміст – поневолення, насильство, грабунок. Тому ОУН бореться проти російсько-більшевицьких і німецьких загарбників, поки не очистить України від усіх „опікунів” і „визволителів”, поки не здобуде Української Самостійної Соборної Держави (УССД), в якій селянин, робітник й інтелігент могли б вільно, заможньо і культурно жити та розвиватися.

ОУН за повне визволення українського народу спід московсько-більшевицького та німецького ярма, за побудову УССД без поміщиків, капіталістів, та без більшевицьких комісарів, енкаведистів і партійних паразитів.

В українській державі влада вважатиме за найвищий свій обов'язок інтереси народу. Не маючи загарбницьких цілей та поневолених країн і пригноблених народів в своїй державі, народня влада України не витрачатиме часу, енергії та коштів на творення апарату гноблення. Українська народня влада всі економічні ресурси та всю людську енергію спрямує на побудову

нового державного порядку, справедливого соціального ладу, на економічне будівництво країни та культурне піднесення народу.

У лавах ОУН борються українські селяни, робітники та інтелігенти проти гнобителів, за УССД – за національне й соціальне визволення, за новий державний порядок та новий соціальний лад:

1. а) За знищення большевицької й німецької експлуаторсько-кріпацької системи в організації сільського господарства. Виходячи з того, що земля є власністю народу, українська державна влада не накидуватиме селянам однієї форми користування землею. Тому в Українській Державі допускатиметься індивідуальне та колективне користування землею, в залежності від волі селян.

б) За безплатну передачу селянам західних українських областей всіх поміщицьких, монастирських та церковних земель.

2. а) За те, щоб велика промисловість була національно-державною власністю, а дрібна кооперативно-громадською.

б) За участь робітників у керівництві заводами, за фаховий, а не комісарсько-партійний принцип у керівництві.

3. а) За загальний восьмигодинний робочий день. Понаднормова праця може бути тільки вільною, як і кожна праця взагалі, і робітник отримує за неї окрему плату.

б) За справедливу оплату праці, за участь робітників у прибутках підприємства. Робітник отримуватиме таку зарплату, якої потрібно для забезпечення матеріальних і духових потреб цілої його сім'ї. При річних підсумках господарського стану підприємств, кожний робітник одержуватиме: у господарсько-кооперативних підприємствах дивіденд (належній частка річного прибутку), а в національно-державних – премію.

в) За вільну працю, вільний вибір професії, вільний вибір місця праці.

г) За свободу профспілок. За знищення стахановщини, соцзмагань, підвищування норм та інших способів експлуатації працюючих.

4. За вільне ремесло, за добровільне об'єднання ремісників у

артілі, за право ремісника вийти з артілі та індивідуально виконувати працю й вільно розпоряджатися своїм заробітком.

5. За національно-державну організацію великої торгівлі, за громадсько-кооперативну дрібну торгівлю та за дрібну приватн[у] торгівлю, за вільні базари.

6. За повну рівність жінки з чоловіком в усіх громадських правах і обов'язках, за вільний доступ жінки до всіх шкіл, до всіх професій, за першочергове право жінки на фізично легшу працю, щоб жінка не шукала заробітку на праці в шахтах, рудниках та інших тяжких промислах і в наслідок цього не руйнувала свого здоров'я. За державну охорону материнства. Батько сім'ї одержуватиме, крім плати за свою працю, додаткову платню на утримання жінки й неповнолітніх дітей. Лише в таких умовах жінка матиме змогу виконувати свій важливий, почесний і відповідальний обов'язок матері й виховательки молодого покоління.

7. а) За обов'язкове середнє навчання. За піднесення освіти і культури широкої народньої маси шляхом поширення мережі шкіл, видавництв, бібліотек, музеїв, кіно, театрів тощо.

б) За поширення вищого й фахового шкільництва, за невинний ріст висококваліфікованих кадрів фахівців на всіх ділянках життя.

в) За вільний доступ молоді до всіх вищих навчальних закладів. За забезпечення студентства стипендіями, харчами, мешканням та навчальними приладдями.

г) За всебічний гармонійний розвиток молодого покоління –моральний, розумовий та фізичний. За вільний доступ до всіх наукових і культурних надбань людства.

4. За пошану до праці інтелігенції. За створення таких моральних основ праці, щоб інтелігент, будучи цілком спокійний про завтрашній день та про долю сім'ї, міг віддатися культурно-творчій праці, мав потрібні умовини для праці над собою, постійно збагачував свої знання та підвищував свій розумово-культурний рівень.

5. а) За повне забезпечення всіх працюючих на старість та на випадок хвороби чи каліцтва.

б) За широке запровадження охорони народнього здоров'я, за поширення сітки лікарень, санаторій, курортів та будинків відпочинку, за збільшення лікарських кадрів. За право працюючих на безплатне користування всіма закладами охорони здоров'я.

в) За особливу державну опіку над дітьми й молоддю, за поширення сітки дитячих ясел та садків, санаторій, таборів відпочинку та спортивних організацій. За охоплення всієї дітвори та молоді державними закладами опіки та виховання.

10. а) За свободу друку, слова, думки, переконань, віри і світогляду. Проти офіційного накидання суспільності світоглядних доктрин і догм.

б) За вільне визнавання і виконання культів, які не суперечать громадській моралі.

в) За відокремлення церковних організацій від держави.

г) За культурні взаємини з другими народами, за право виїзду громадян за кордон для навчання, лікування та пізнавання життя й культурних надбань других народів.

11. За повне право національних меншостей плекати свою власну по формі й по змісту національну культуру.

12. За рівність всіх громадян України, незалежно від їх національності, в державних та громадських правах та обов'язках, за рівне право на працю, заробіток і відпочинок.

13. За вільну, українську по формі й по змісту культуру, за героїчну духовість, високу мораль, за громадську солідарність, дружбу та дисципліну.

II. ПОЛІТИЧНІ ПОСТАНОВИ

(Неповний текст)

А. До міжнародної ситуації

1. Сучасна війна – це типова війна між конкуруючими імперіялізмами за панування над світом, за новий поділ матеріальних багатств, за здобуття нових сировинних баз і ринків збуту та за експлуатацію робочої сили.

2. Воюючі імперіялізми не несуть світові жодних прогресивних політичних або соціальних ідей. Зокрема т. зв. німецька „Нова Європа” й московський „советський союз” являються запереченням права народів на свободний політичний і культурний розвиток у власних державах та несуть всім народам політичне й соціальне поневолення. Тому перемога імперіялізмів у сучасній війні й побудова світа на імперіялістичних принципах, була б тільки хвилевою передишкою у війні та скоро довела б до нових ударів між імперіялізмами на тлі поділу воєнної добичі та нових суперечок. З другого боку, визвольні

рухи поневоленних імперіялізмами народів стали б зародком нових конфліктів та революцій. Таким чином перемога імперіялізмів у сучасній війні довела б до хаосу й до дальших страждань мільйонових мас поневоленних народів.

3. В теперішній момент сучасна імперіялістична війна вступила у вирішальну стадію, яка характеризується:

- а) вичерпанням сил імперіялізмів,
- б) зростом суперечностей між імперіялізмами,
- в) зростом боротьби поневоленних народів.

Рівночасно сучасна війна являється зовнішнім допоміжним чинником що зближає національні й соціальні революції поневоленних народів.

4. Реакційні й протинародні плани німецького расистського імперіялізму поневолити інші народи, терористичні німецькі методи на окупованих теренах і боротьба поневоленних народів проти т. зв. Нової Європи приспішили повний політичний крах німецького імперіялізму...

5. Большевицька Москва, ідейно-політично скомпрометована й матеріально ослаблена, використовує для себе терористичну політику німців на окупованих теренах та доставки аліантів на продовжування війни.

Тільки страх перед німецькою окупацією й внутрішній сталінський терор заставляють бійців Червоної Армії далі воювати. Величезні втрати людського й воєнного знаряддя поглиблюють внутрішню кризу московського імперіялістичного режиму. Скрутна харчова ситуація в нутрі країни й висадка аліантів в Європі та загроза більшовицьким планам з того боку заставляють большевиків приспішити власний наступ.

Ціллю большевиків є, під ширмою т. зв. оборони батьківщини, відігрітого слов'янофільства й псевдореволюційної фразеології, здійснити напрямні московського імперіялізму, а саме: опанувати Європу, а в дальшу чергу весь світ. Вихідною базою для здійснення московських імперіялістичних планів є Україна, з її природними багатствами. Дальшими базами в планах московського імперіялізму являються Балкани, Прибалтика й Скандинавія.

6. Незалежно від розбіжностей, які існують між аліантами, ведуть вони війну за знищення своїх конкурентійних противників, в першу чергу німецького імперіялізму. Черговим завданням аліантів являється

знищення японського імперіялізму. Для знищення отих противників альянти використовують і будуть старатися якнайдовше використовувати московський імперіялізм. Рівночасно в інтересі альянтів не є опанування Європи більшовиками, й вони змагають у сучасній війні до послаблення, а в дальшу чергу й до зломання московського імперіялізму. Продовжування війни на східному фронті й взаємне винищування німецького й московського імперіялізмів Іде по лінії інтересів альянтів. Ціллю альянтів, а зокрема Англії, на європейському суходолі являється розгромлення або принаймні істотне послаблення всіх великодержав Європи та побудова такого ладу, що забезпечував би їм вирішальний голос в Європі й повну свободу англосаксонських політичних і економічних впливів. Для здійснення тих цілей альянти опановують або змагають до опанування найважливіших баз довкруги Європи або в самій Європі (Сіцилія, Апенінський і Балканський півострів, Скандінавія, Кавказ).

7. Поневолені народи і їх визвольна боротьба – це один із найважливіших елементів у дальшому розвою сучасної політичної ситуації. Мілітарна перевага імперіялізмів у сучасний момент ще гамує повний вияв сил поневолених народів. Але в міру поглиблення кризи війни, міцніють сили поневолених народів і зближається момент національних і соціальних революцій, а поневолені народи стають новим вирішальним політичним чинником. Єдино на платформі нової політичної концепції поневолених народів, що – в противенстві до імперіялізмів – гарантує кожному народові право на власну національну державу й забезпечує йому соціальну справедливість, може бути побудований справедливий лад та вдержаний тривалий мир між народами.

8. Близький мілітарний крах Німеччини на Сході та повна ідейно-політична компрометація московського імперіялізму, ставить перед поневоленими народами Сходу завдання боротися проти імперіялістичних гнобителів в ім'я перебудови Сходу на нових принципах свободи народам та їх самоозначення у вільних незалежних державах та звільнення народів і людини від політичного гніту й економічної експлуатації. Тільки шляхом національних і соціальних революцій поневолених народів Сходу, що проходять під прапором нових прогресивних ідей і боротьби народів проти імперіялізмів, може бути знищений московсько-більшевицький

імперіялізм.

9. Україна стоїть в центрі сучасної імперіялістичної війни. За панування над Україною й п експлуатацію борються московські і німецькі імперіялісти. Рівночасно Україна як носій прогресивних ідей серед усіх поневоленних народів стає вирішальним чинником у підготовці революцій на Сході. Україна є першою, яка піднесла на Сході прапор рішучої боротьби поневоленних народів проти імперіялістів, і вона почне період національних і соціальних революцій. Тільки у спільній боротьбі українського народу з іншими поневоленими народами Сходу може бути розбитий більшовизм. Відбудова Української, Самостійної, Соборної Держави забезпечить відбудову і тривале існування національних держав інших народів Східної, Південно-Східної та Північної Європи та поневоленних народів Азії. Тільки при існуванні Української Держави може бути забезпечене тривале існування тих народів, що у взаємному порозумінні й співпраці на принципах права кожного народу на власну державу, на справедливий соціальний лад та економічну незалежність зможуть ставити опір всім зазіханням ворожих їм імперіялізмів. Таким чином буде забезпечений тривалий мир і мирний національний, соціальний та культурний розвиток тих народів.

Б. До внутрішньої ситуації на українських землях

І. ЗОВНІШНІ ЧИННИКИ

10. Незалежно від ударів, які досі одержала Німеччина на всіх фронтах, її політика на окупованих українських землях іде далі по лінії повного політичного поневолення й нещадного колоніально-економічного грабунку українського народу.

11. Большевицькі агенти московського імперіялізму на українських землях (большевицька партизанка, т. зв. Народня Гвардія) шляхом ширення розкладу між українським народом, провокуванням німецьких ударів та винищуванням українського самостійницького елементу, готують окупацію всіх українських земель більшовиками.

12. Недобитки білого російського імперіялізму (Власов, Союз Русских Офицеров) не творять самостійної політичної сили. Вислугуючись чужим імперіялізмам та прагнучи до відбудови реакційного поміщицько-капіталістичного ладу, вони не мають серед українського народу жодного політичного впливу, а російський елемент штовхають до більшовизму.

13. Польська імперіялістична верхівка є вислужником чужих імперіялізмів та ворогом свободи народів. Вона намагається запрягти польські меншини на українських землях і польські народні маси до боротьби з українським народом та помагає німецькому й московському імперіялізмові винищувати український нарід.

14. Національні меншини України, свідомі спільної долі з українським народом, борються разом з ним за Українську Державу!

II. ВНУТРІШНЬО-УКРАЇНСЬКИЙ СТАН

15. Сучасний період визвольної боротьби українського народу частяся великим зростом національної свідомости й політичної активності на всіх землях, що виявляється у:

а) зв'язані народні мас з революційно-визвольною програмою й тактикою Організації Українських Націоналістів,

б) в безпосередній участі мас в боротьбі, зокрема у її нових самооборонних та військових формах.

16. Усі спроби опортуністичного табору скерувати визвольну боротьбу українського народу за УССД на манівці співпраці з окупантськими імперіялізмами та дочепити українську визвольну справу до планів їх імперіялізмів, розбилися об рішучий спротив українських народних мас.

17. Організація Українських Націоналістів є самотнім, вповні незалежним самотійницьким керівником революційно-визвольної боротьби українського народу за Українську Самотійну Соборну Державу.

В. Наші цілі

18. Організація Українських Націоналістів бореться за Українську Самотійну Соборну Державу, за право кожного народу на самотійне державне існування, за визволення поневолених народів від імперіялізмів, за побудову справедливого політичного й соціального ладу.

Г. Методи й форми нашої боротьби

19. Єдиний шлях для здійснення наших цілей – це революційна боротьба українського народу і всіх інших поневолених народів проти імперіялізмів Берліна й Москви, яка приспішить поразку обох імперіялізмів та через національні

революції поневолених народів доведе до відбудови їх національних держав.

20. Тільки одностайною боротьбою український народ здобуде Українську Самостійну Соборну Державу. Тому нашим завданням є залучити якнайширші народні маси до планової, активної боротьби. В сучасний передреволюційний період залучування народніх мас до боротьби проходить у формі їх активної участі:

- а) в політичних діях,
- б) в самооборонних діях,
- в) у військових діях.

21. Об'єднання українського народу буде здійснене єдино в боротьбі. Прагнучи до об'єднання українського народу, орієнтуємось сьогодні на елементи, здібні до революційної боротьби.

22. Збройна сила українського народу – це основна передумова перемоги в його боротьбі за УССД.

23. Наші цілі здобудемо, вийшовши поза межі України та зв'язавши нашу боротьбу за УССД з боротьбою інших поневолених або загрожених імперіялізмами народів, зокрема народів Сходу, Прибалтики й Балканів, пропагуючи й реалізуючи наше гасло волі народам і людині й права кожного народу на самостійні національні держави та протиставляючись реакційним концепціям і планам імперіялізмів.

24. Організаційна збройна й політична сила українського народу – це єдина гарантованість на зовнішньому відтинку нашої боротьби.

25. Ведучи боротьбу проти імперіялістичних гнобителів України, ми стоїмо за вилучення всіх другорядних фронтів. У наших зносинах з сусідніми народами розраховуємо на співпрацю з їхніми народніми масами та їхніми революційними неімперіялістичними елементами й поборюємо всіх попутників імперіялізму.

Д. [Пропущено].

http://www.cdvr.org.ua/sites/default/files/archive/F_5._T_4._Oz_012.pdf

Практичні завдання

1. Прочитайте текст постанов. Проаналізуйте основні розділи документу, з'ясуйте, яким питанням вони присвячені.

2. Подумайте, як можна охарактеризувати зміни, що відбулися в українському національно-державницькому русі та його ідеологічних настановах протягом війни.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Яку мету проголошувала ОУН у вступній частині документу?

2. Кого вважала ОУН своїми ворогами?

3. Кого вважала ОУН своєю соціальною базою?

4. Які завдання своєї діяльності проголошує у документі ОУН?

5. Які демократичні засади проголошуються ОУН у документі?

6. Яких двох блоків проблем стосувалися політичні постанови ОУН?

7. Які методи і форми боротьби націоналістів закріплював документ?

35. ІЗ КНИГИ І. ДЗЮБИ „ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМ ЧИ РУСИФІКАЦІЯ?”

Дзюба Іван Михайлович – український літературознавець, критик, громадський діяч, дисидент радянських часів, другий Міністр культури України (1992 – 1994), Герой України.

...

Марксизм-ленінізм визначає націю як історично сформовану спільноту, що характеризується єдністю території, економічного життя, історичної долі та психічного складу, який виявляється в культурі.

По всіх цих розрізах українська нація переживає тепер не „розквіт”, як це офіційно прокламується, а кризу, і цього не можна не визнати при хоч трохи чесному погляді на реальну дійсність.

Єдність і суверенність (тут і далі виділено автором. – Т.Ю.) території потроху і чим далі більше втрачається через масове переселення („оргнабори” і т. п.) української людності на Сибір, Північ та ін., де вона нараховується мільйонами, але швидко денационалізується; через масове і не завжди економічно виправдане й економічними мотивами зумовлене організоване переселення в Україну росіян (як це, наприклад, зроблено в часи Сталіна, зокрема щодо міст Західної України); через формальність адміністративного поділу й сумнівність суверенітету уряду Української РСР на території України. З цієї причини та з причин надмірної централізації – цілковитого підпорядкування всесоюзним установам у Москві – важко говорити й про *цілісність, суверенність* економічного життя української нації. *Спільність історичної долі* також утрачається через те, що українська нація дедалі більше розсипається по Союзу, і через те, що дедалі більше втрачається знання і відчуття історичної національної традиції, історичного минулого внаслідок цілковитої відсутності національного виховання в школі і суспільстві взагалі. Українська національна *культура* утримується на досить провінційному становищі і практично трактується як „другосортна”. Її минулі великі здобутки мало ширяться в суспільстві. Українська *мова* відтісна на другий план і в містах України, по суті, не побутує. Нарешті, протягом останніх десятиліть українська нація, по суті, позбавлена нормального природного приросту, який властивий сучасним націям...

Навіть якби не було ніяких інших тривожних фактів, то одного цього було б досить, щоб засвідчити, що нація переживає кризу. Але є й безліч інших фактів...

Марксизм-ленінізм поставив національне питання у зв'язок з революційною класовою боротьбою пролетаріату, у зв'язок з боротьбою за нове і справедливе безкласове суспільство – комунізм.

Марксизм-ленінізм виробив колосальне багатство ідей щодо національного питання, і ми, якщо нам справді дорогі інтереси комунізму, інтереси народу, а не види політичної кон'юнктури, не маємо права їх забувати або перелицьовувати для поточних потреб.

Марксизм-ленінізм, підпорядкувавши національну справу загальнопролетарській справі, справі революції і комунізму, тим самим не применшив, а збільшив її значення й вагу, оскільки ясно встановив, що без справедливого її розв'язання неможливе суспільство справедливості – комунізм, і зобов'язав нас дбати про збагачення й примноження національно-культурних здобутків, які складуть загальнолюдську скарбницю, а не обрізувати їхній розріст і підсікати коріння.

Маркс, Енгельс, Ленін явили зразки величезної чуйності й людяності, широкого гуманістичного підходу й світлого розуміння заповітних потреб кожної нації і перспектив найсприятливішого всесвітньо-історичного розвитку людства. Коли ж виявлялося, що той чи інший присуд був зроблений поспішно, без достатньої обізнаності зі справою, що той чи інший погляд міг бути використаний так, що завдав би шкоди національній справі того чи іншого народу, – вони без вагань робили всі потрібні корективи, а то й міняли погляд...

Національна справа – це справа всього народу і справа кожного громадянина: це корінний інтерес усього народу і громадянства, совість кожного з нас; вона не відсуває всіх інших справ, інтересів та ідеалів, але нерозривно з ними пов'язана, і ніхто не має права мовчати, коли бачить щось неподобне, так само як ніхто не має права затуляти вуха від тривожних голосів.

Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? <http://litopys.org.ua/idzuba/dz04.htm>

Практичні завдання

1. Прочитайте текст статті.
2. Визначте, до кого звертається автор у статті.
3. Проаналізуйте текст статті і визначте його основну ідею.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Які недоліки національної політики радянської влади наводить автор статті?

2. Як ставиться автор статті до марксистсько-ленінського вчення? У чому він лукавить? Чи міг автор незауважено і відверто подати свої думки з приводу національного питання у цій статті?

3. Як ви розумієте назву статті? Чи співпадає вона з основною ідеєю статті?

36. ІЗ СТАТТІ В. МОРОЗА „ВМЕСТО ПОСЛЕДНЕГО СЛОВА”

(подано мовою оригіналу)

Мороз Валентин Якович – український історик, один з найрадикальніших представників українського національного руху, політв'язень, дисидент, автор понад 30 книжок.

Я не буду цитировать кодекса и доказывать свою невиновность. Судят нас не за проступок, и вы это хорошо знаете. Нас судят в зависимости от той роли, которую мы играем в нежелательных для вас процессах. Есть люди, для ареста которых вы имеете больше формально-юридических оснований, чем для моего ареста. Но вам выгодно, чтоб люди эти были на воле, так как они понижают тонус украинского возрождения, тормозят его скорость, впрочем, не понимая этого. Этим людям вы никогда не тронете, даже если б они случайно попали к вам, вы постарались бы их немедленно освободить. Вы пришли к заключению, что В.Мороз повышает температуру нежелательных вам процессов на Украине, а поэтому лучше отделить его от среды решеткой. Что ж, это было бы очень логично, если бы не одно „но”...

Начиная с 1965 года, вы посадили за решетку несколько десятков человек. *Что это вам дало?* Не буду говорить о тенденции – остановить ее не удалось никому. Но удалось ли вам ликвидировать по крайней мере ее конкретно-материальные проявления? Остановили ли вф, скажем, поток неофициальной, внецензурной литературы, который уже имеет название – „Самиздат”? Нет. Это оказалось вам не под силу. Самиздат

растет, обогащается новыми формами и направлениями, обрывает новыми авторами и читателями, а главное – он пустил корни так широко и глубоко, что никакое увеличение штата доносчиков, никакие японские магнитофоны не помогут. Ваши усилия ни к чему не привели, и то, что вы делаете, можно было бы назвать по-русски „мартышкин труд”. Но дело в том, что „мартышкин труд” – это работа, от которой никому не холодно и не жарко, работа без результата. О вашей работе этого не скажешь – она уже дала заметный эффект, но эффект совершенно противоположный тому, которого вы ожидали. Оказалось, что вы не запугали, а заинтересовали. Вы хотели потушить и вместо этого подлили масла в огонь. Ничто так не содействовало оживлению гражданской жизни на Украине, как ваши репрессии. Ничто так не привлекло внимания людей к процессам украинского возрождения, как ваши суды. Правду говоря, именно эти суды и показали широкой публике, что на Украине снова ожила гражданская жизнь. Вы хотели спрятать людей в мордовские леса – а вместо того вывели на огромную арену – их увидел весь мир. Большинство активистов украинского возрождения стало активистами как раз в атмосфере возбуждения, вызванного вашими репрессиями...

Вы внесли в современный послесталинский этап украинского возрождения то, без чего он был еще сырым и незрелым: вы внесли *элемент жертвенности*. Вера возникает тогда, когда есть мученики. Их вы нам дали.

Каждый раз, когда на украинском горизонте появлялось живое, вы швыряли в него камень. И каждый раз оказывалось, что это не камень, а бумеранг. Он обязательно возвращался и... вас же бил! Что же произошло? Почему репрессии не дают обычного эффекта? Почему испытанное оружие стало бумерангом? Время изменилось - вот и весь ответ. У Сталина было достаточно воды, чтобы тушить огонь. Вы же находитесь в совершенно иной ситуации. Вам пришлось жить в эпоху, когда резервы исчерпались. А если воды мало – лучше не дразнить огня. Потому что тогда еще лучше горит – это знает каждый ребенок. Вы взяли палку в руки, чтобы раскидать костер – но вместо того только расшевелили его. На большее не хватает силы. Это значит,

что общественный организм, в котором мы живем, вступил в такую фазу развития, когда репрессии уже дают обратный эффект. И каждая новая репрессия будет также новым бумерангом.

Посадив меня за решетку 1-го июня, вы снова запустили бумеранг. Что будет дальше – вы уже видели. Пять лет тому назад меня посадили на скамью подсудимых – и оттуда опять вылетела стрела. Потом меня посадили за колючую проволоку в Мордовию – и оттуда вылетела бомба. Теперь вы, ничего не поняв и ничему не научившись, начинаете все сначала. Только на этот раз действие бумеранга будет гораздо сильнее. В 1965 году Мороз был никому не известным преподавателем истории. Теперь его знают...

...Если же вы рассчитываете, посадив меня за решетку, создать какой-то вакуум в украинском возрождении, то это несерьезно. Поймите наконец: вакуума больше нет. Густота духовного потенциала Украины уже достаточна для того, чтобы заполнить какой бы то ни было вакуум и дать новых общественных деятелей как вместо тех, которые сидят в тюрьме, так и вместо тех, которые отошли от общественной деятельности. Шестидесятые годы внесли значительное оживление в украинскую жизнь, семидесятые тоже не будут вакуумом в украинской истории. Те золотые времена, когда вся жизнь была втиснута в официальные рамки, минули безвозвратно. Уже существует культура вне министерства культуры и философия вне журнала „Вопросы философии”...

Меня будут теперь судить суд за закрытыми дверями. И все-таки он станет бумерангом, даже если меня никто не услышит, даже когда я буду молчать в изолированной от мира камере Владимирской тюрьмы. Бывает молчание громче крика. И даже уничтожив меня, вы не сможете его заглушить. Уничтожать легко, – но задумывались ли вы над такою истиной: уничтоженные иногда значат больше, чем живые. Уничтоженные становятся знаменем. Уничтоженные – это кремень, из которого строятся крепости в чистых душах...

Национальное возрождение – наиглубочайший из всех процессов. Это явление многоплановое и многослойное, оно

может проявляться в тысячах форм. Никто не может всех их предвидеть и сплести натолько широкий невод, чтобы охватить процесс во всей его широте. Ваши плотины мощны и надежны, но они стоят на суше. Весенние воды просто миновали их и нашли новые русла. Ваши шлагбаумы закрыты. Но они никого не остоновят, так как трассы давно проложены сбоку, вне их. Национальное возрождение – это процесс, имеющий практически неограниченные ресурсы, так как национальное чувство живет в душе каждого человека – даже такого, который духовно, казалось бы, давно умер...

Есть только один выход: отказаться от устаревшей политики репрессий и найти новые формы сосуществования с новыми явлениями, уже бесповоротно утвердившимися в нашей действительности. Такова реальность. Она явилась, не спрашивая разрешения, и принесла новые явления, требующие нового подхода. Людям, призванным заниматься государственными делами, есть над чем подумать. А вы все развлекаетесь, запуская бумеранги...

*Национальный вопрос в СССР.
Документы. – Самиздат, 1975. –
С. 178 – 182.*

Практичні завдання

1. Прочитайте текст статті, визначте, до кого звертається у ній автор.
2. Визначте основну ідею документу. Подумайте, до чого закликає автор статті радянських державотворців.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Як характеризує В. Мороз процес національного відродження?
2. Як розкриває у своїй статті автор феномен незнищеності дисидентського руху?

3. З чим порівнює В. Мороз радянські репресії? Чим він обґрунтовує їх неефективність у боротьбі з дисидентами?

4. Який вихід із ситуації протистояння дисидентів і влади пропонує автор статті?

37. ДЕКЛАРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОЇ ГРУПИ СПРИЯННЯ ВИКОНАННЮ ГЕЛЬСІНСЬКИХ УГОД (подано мовою оригіналу)

Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінських угод, відома також як Українська Гельсінська Група (УГГ) – об'єднання діячів українського правозахисного руху на чолі з М. Руденком, утворене в Україні 9 листопада 1976 року

Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безборонно дотримуватись своїх переконань а також свободу шукати, отримувати й поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів.

Загальна Декларація Прав Людини, ст. 19

Ми українці, живемо в Європі, яка впродовж першої половини ХХ століття двічі була сплюндрована страхітливими війнами. Ці війни заливали кров'ю українську землю так само, як і землі інших європейських країн. Ось чому ми вважаємо неправомірним той факт, що Україна, котра є повноправним членом ООН, не була представлена окремою делегацією на Гельсінській нараді з питань безпеки та співпраці в Європі.

А проте ми беремо до уваги, що за Договором від 27 грудня 1922 року про створення СРСР всі міжнародні угоди, підписані урядом Радянського Союзу, діють також на території України. Звідси випливає, що Деклярація Прав Людини а також Деклярація Принципів, котрими держави – учасники Гельсінської наради мають керуватися у своїх взаєминах, поширюються також на український народ.

Досвід показує, що виконання Гельсінкських Угод (особливо в гуманітарній частині) не може бути забезпечене без участі широкої громадськості країн-учасниць. Виходячи з цього, 9 листопада 1976 р. була створена Українська Громадська Група Сприяння виконанню Гельсінкських Угод. Оскільки гуманітарні статті Прикінцевого Акту Наради з питань безпеки та співпраці в Європі повністю ґрунтуються на Загальній Деклярації Прав Людини, Українська Група Сприяння ставить за мету:

1) Сприяти ознайомленню широких кіл української громадськості з Деклярацією Прав Людини. Домагатися, щоб цей міжнародний правовий документ став основним у відносинах поміж Особою і Державою.

2) Виходячи з переконань, що мир між народами не можна забезпечити без вільних контактів поміж людьми, а також без вільного обміну інформацією та ідеями, активно сприяти виконанню гуманітарних статей Прикінцевого Акту Наради з питань безпеки і співпраці в Європі.

3) Домагатися, щоб на всіх міжнародних нарадах, де мають обговорюватись підсумки виконання Гельсінкських Угод, Україна як суверенна європейська держава і член ООН була представлена окремою делегацією.

4) З метою вільного обміну інформацією та ідеями домагатися акредитування на Україні представників зарубіжної преси, створення незалежних прес-агенств тощо.

Своїм головним завданням Група вважає ознайомлення урядів країн-учасниць і світової громадськості з фактами порушень на терені України Загальної Деклярації Прав Людини та гуманітарних статей, прийнятих Гельсінкською Народою. З цією метою Група Сприяння;

а) приймає письмові скарги про порушення Прав Людини і робить усе необхідне, щоб ознайомити з ними уряди, які підписали Гельсінкські Угоди, а також світову громадськість;

б) опрацьовує зібрану інформацію про правовий стан на Україні та згідно зі ст. 19 Загальної Деклярації Прав Людини поширює її незалежно від державних кордонів;

в) вивчає факти порушення Прав Людини стосовно українців, котрі живуть в інших республіках, щоб надати тим фактам широкого оприлюднення.

Група у своїй діяльності керується не політичними, а лише гуманітарно-правовими мотивами. Ми свідомі того, що багаторічна бюрократизація державного життя, котра дедалі зростає, здатна викликати протидію нашим законним прагненням. Але ми також добре знаємо, що бюрократичне тлумачення Прав Людини не вичерпує того, що несуть у собі міжнародні правові документи, підписані урядом СРСР. Ми приймаємо ці документи в їхньому повному обсязі – без бюрократичних перекручень та свавільних урізань з боку службових осіб чи державних установ. Ми глибоко переконані, що лише таке розуміння Загальної Деклярації Прав Людини і Гельсінкських Угод здатне створити справжнє відпруження у міжнародних відносинах. Саме цій великій меті повинна бути присвячена гуманітарно-правова діяльність нашої Групи.

Члени Української Громадської Групи Сприяння
Виконанню Гельсінкських Угод:

Ім'я та прізвище:	Підпис:	Адреса:
Олесь Бердник	Київ-159, бульвар Лихачова	8-б, кв. 16.
Петро Григоренко	Москва, Г-21, Комсомольський проспект № 14, кв. 96.	тел. 246-27-37.
Іван Кандиба	Львівська обл., с. Пустомити, вул. Шевченка, 176.	
Левко Лук'яненко	Чернігів, вул. Рокосовського, №41-б, кв. 41, тел. 33913.	
Оксана Мешко	Київ, 86, вул. Верболюзна, 16.	
Микола Матусевич	Київ, вул. Леніна 43, кв.2, тел.241148.	
Мирослав Маринович	Київська обл. Васильківський р-н, с.Калинівка, т.246100	
Микола Руденко (керівник Групи)	Київ, 84, Конча-Заспа, 1, кв. 8 тел. 614853.	
Ніна Строката		
Олексій Тихий	Донецька обл. Костянтинівський р-н, хутір Їжевка.	

9 листопада 1976 р.
Підписаний примірник зберігає Група Сприяння
5.12.76. Микола Руденко

<http://olexa.org.ua/ukr/helsinki/declare.htm>

Практичні завдання

1. Уважно прочитайте текст Декларації. З'ясуйте, хто є авторам документу та кому він адресований.
2. Визначте, які мотиви змусили авторів оприлюднити Декларацію.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Про створення якої організації вказується у документі? Яку мету поставила перед собою ця організація?
2. Які функції мала виконувати новостворена організація?
3. Якими мотивами керувалася УГГ?
4. Хто входив до складу організації УГГ?

38. МЕМОРАНДУМ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОЇ ГРУПИ СПРИЯННЯ ВИКОНАННЮ ГЕЛЬСІНСЬКИХ УГОД

ч.1

Вплив Європейської наради на розвиток правосвідомості на Україні

1. Створення Української Групи Сприяння.

Розвиток руху за Права Людини в Радянському Союзі привів до створення 12 травня 1976 року Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод в СРСР, керівником якої було обрано члена-кореспондента Вірменської РСР Ю. Ф. Орлова. Спершу Орлова викликали в КДБ і попередили, що його зусилля, спрямовані на створення Групи, є провокаційними і можуть бути кваліфіковані як антирадянська діяльність. Але широка підтримка, що була подана Групі з боку світової громадськості,

змусила КДБ утриматись від репресій проти її членів – і Московська Група Сприяння за кілька місяців провела велику роботу, котра справді сприяла виконанню і дотриманню гуманітарних статей Прикінцевого Акту Наради з питань безпеки та співпраці в Європі. Діяльність Групи сьогодні здобуває підтримку навіть серед комуністичних партій Заходу.

Хоч органи влади поки що не припинили репресій проти борців за громадянські права, але ж ці репресії дедалі виразніше унеможливаються: представники влади змушені дійти висновку, що в'язниці й концтабори не лише не зміцнюють їхнього становища, ай розхитують його. До того ж розхитують значно більше, ніж безборонна діяльність дисидентів, якби така справді була можлива.

А проте надмірний оптимізм сьогодні так само небезпечний, як і недооцінка демократичних сил, їхнього впливу на державний апарат. Одне можна сказати цілком упевнено: боротьба за Права Людини не припиниться доти, доки ці Права не стануть щоденною нормою суспільного життя.

За цих умов 9 листопада 1976 року була створена Українська Громадська Група Сприяння виконанню Гельсінкських Угод. До неї увійшли:

Олесь Бердник – в'язень беріївських концтаборів (1949-1956), широко знаний на Україні та за її межами письменник-фантаст. Його перу належить близько трьох десятків книг. Деякі з них перекладені на англійську, німецьку, португальську та інші мови світу. За свої відхилення від соцреалізму у 1972 році виключений зі Спілки письменників України. Заробляє на життя фізичною працею.

Петро Григоренко – колишній генерал-майор, начальник кафедри Військової Академії. За правову допомогу кримським татарам, що прагнуть повернутися на рідну землю, був більше, ніж на п'ять років кинутий до спецпсихолікарні та позбавлений генеральського звання. Вийшовши на волю, відразу ж повернувся до активної боротьби за громадянські права. Автор багатьох наукових та публіцистичних праць. Представник Української Групи Сприяння в Москві.

Іван Кандиба – юрист, один з авторів Програми Робітничо-Селянської Спілки. Хоч Спілка не була створена, отримав 15

років ув'язнення, котрі відбув повністю. Живе під наглядом у Львівській області. Позбавлений права працювати за фахом, тяжко бідує.

Левко Лук'яненко – юрист, один з авторів Програми Робітничо-Селянської Спілки. Спершу був засуджений до розстрілу, потім – як і його співавтор І. Кандиба – отримав 15 років ув'язнення. Відбув їх повністю. Живе під наглядом у м. Чернігові, працює електромонтером. Широко знаний у світі як автор численних виступів на захист прав радянських політв'язнів.

Оксана Мешко – в'язень беріївських концтаборів (1947–1956), мати політв'язня Володимирської в'язниці Олександра Сергієнка. Активний поборник громадянських прав на Україні. Радіослухачі добре знають палкі виступи О. Мешко на захист сина, в яких вона порушує найгостріші проблеми сучасності.

Микола Матусевич – 1946 року народження, історик. За свої переконання був позбавлений права на освіту, йому не дозволили закінчити інститут. Був арештований на 15 діб за участь у колядуванні. За підтримку політв'язнів його багато разів звільняли з роботи. Живе з випадкових заробітків.

Мирослав Маринович – 1949 року народження, інженер електронної техніки, працює не за фахом. За дружбу з дисидентами і незалежність мислення його тричі звільняли з роботи. Нині працює редактором у видавництві “Техніка”.

Микола Руденко – відомий український поет і прозаїк, автор понад двох десятків книг. Був політруком роти в ленінградській облозі. Тяжко поранений, інвалід війни. За свої філософські та економічні праці виключений з КПРС і Спілки письменників України. До недавнього часу працював сторожем. Член Міжнародної Амністії, керівник Української Громадської Групи Сприяння.

Ніна Строката – мікробіолог, дружина широко знаного українського політв'язня Святослава Караванського. За свої виступи на захист чоловіка була засуджена до 4-х років ув'язнення. Після звільнення живе під наглядом у Калузькій області. Позбавлена права працювати за фахом.

Олексій Тихий – учитель, з 1957 до 1964 року за свої політичні переконання перебував у в'язниці та концтаборах.

Позбавлений права працювати за фахом – працює пожежником та чорноробом. Займається проблемами педагогіки. У червні 1976 року в нього зробили незаконний трус, дві доби тримали в камері, де брутально знущалися.

Відразу ж після створення Групи проти неї вчинено жорстоку акцію: в ніч на 10 листопада 1976 року була розгромлена квартира керівника Групи Миколи Руденка. Невідомі особи закидали вікна цеглою. Кілька хвилин будинок здригався від ударів – сусіди гадали, що стався землетрус. Після погрому серед битого скла в квартирі М. Руденка було зібрано 8 гострих уламків цегли різного розміру – від 1/2 до 1/5 цеглини. Одним із цих уламків була поранена член Групи Оксана Мешко. Викликана міліція відмовилася скласти акт. А через тиждень представники міліції конфіскували зібрану після погрому цеглу, мотивуючи це тим, що вони, мовляв, хочуть вивчити відбитки пальців. Насправді ж цією справою більше ніхто не займався. Очевидно, йшлося лише про те, щоб у потерпілих вилучити речові докази.

Якщо зважити, що М. Руденко живе серед лісу, куди номенклатурні особи приїздять полювати кабанів і лосів, тоді стане зрозуміло, що погром його квартири був доволі прозорим натяком. Лише підтримка світової громадськості здатна забезпечити Групу від нещадної розправи.

2. Типові порушення Прав Людини/

З перших років сталінської диктатури Україна стала ареною Геноциду і етноциду. Щоб побачити, що ми тут не вдаємося до перебільшень, нагадаємо наукове визначення геноциду. Ось воно:

ГЕНОЦИД – один з найтяжчих злочинів проти людства, що полягає в знищенні національних, етнічних, расових або релігійних груп населення... Зокрема, навмисне створення таких життєвих умов, що розраховані на цілковите або часткове фізичне винищення будь-якої групи населення. (УРЕ, т. 3, с. 186).

Так сказано про геноцид в Українській Радянській Енциклопедії. Проте автори статті не наводять прикладів Геноциду – тих прикладів, по які далеко ходити не треба.

Український народ, котрий протягом багатьох століть не знав голоду, у 1933 році втратив понад 6 мільйонів чоловік, які загинули від голодної смерті. Це був всенародний голод, штучно створений органами влади: хліб відбирали до останньої зернини,

руйнували навіть печі та господарчі прибудови в пошуках схованого зерна. Якщо до цього додати *мільйони розкуркулених*, котрих цілими родинами вивозили до Сибіру, де вони помирали, то лише за якихось три роки (1930 – 1933) ми налічимо не менше десяти мільйонів цілком свідомо винищених українців. Четверта частина українського населення! А ще ж буде 1937 рік, коли українських в'язнів розстрілюватимуть сотнями тисяч. Ще буде війна з Німеччиною, котра також винищить не менше 7–8 мільйонів українських громадян. А після цієї війни почнеться інша війна: винищення Української Повстанської Армії, котра підняла зброю проти Гітлера і не склала її тоді, коли зажадав цього Сталін. Разом з повстанцями винищували мирне населення. Сотні тисяч підлітків, жінок та літніх людей потрапляли в концтабори лише за те, що хтось із повстанців випив у їхній хаті кухоль молока або з'їв окраєць хліба. Часом ці “повстанці” виявлялися переодягненими чекістами. Строк ув'язнення був сталий: 25 років.

Потім додавали іще. Мало хто із цих великомучеників повернувся на батьківщину. Якщо кинути погляд на нашу історію за останні півстоліття, стане цілком зрозуміло, чому сьогодні на вулицях українських міст не чути рідної мови. Ось що писав український політв'язень М. Масютко з концтабору в 1967 році – тобто тоді, коли нам здавалося, що колючі дроти понищено назавжди:

“Коли б якомусь подорожньому поза усі категоричні заборони вдалося побувати в таборах для політв'язнів Мордовії, яких тут є аж шість, то він би був надзвичайно вражений: тут, за тисячі кілометрів від України, на кожному кроці він почув би виразну українську мову на всіх діалектах сучасної України. У подорожнього мимоволі виникло б питання: що діється на Україні? Заворушення? Повстання? Чим пояснюється такий високий процент українців серед політв'язні”.

ч.2

Про участь України в Београдських Нарадах – 1977.

За кілька місяців в Београді з'їдуться керівні діячі 35 країн-учасниць історичної наради в Гельсінкі.

В Београдських Нарадах будуть представлені і такі країни, населення яких у два-три рази менше, як втрати України в останній світовій війні і навіть таких, яких війна обійшла боком. Річ ясна, така велика репрезентація може тільки радувати. Але чи буде заступлена в Београді многострадальна Україна, яка принесла безчисленні жертви в ім'я миру між народами?

Гельсінкська Нарада була присвячена якраз цій проблемі, проблемі миру і безпеки в Європі. Якже могло статись, що високорозвинута європейська країна з 50-мільйоновим населенням і територією, яка перевищує будь-котру західноєвропейську державу, не була запрошена на форум народів в Гельсінкі?

Чому ніхто з учасників Гельсінкської Наради не помітив її відсутності? Невже Україна не являється рівноправним членом ООН? Невже ж це не по її землі, від верхнього Дністра до низів Дінця Сіверського, котилися фашистські танки?

Риторичних питань можна завдати багато більше. Однак нам, членам Української Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод, добре відомо, чому це сталося. Спробуємо вияснити це непорозуміння з повною відкритістю. І, звичайно, не без почуття болю.

Західні дипломати, якщо не з трибун то у кулуарах міжнародних нарад продовжують називати Радянський Союз постаросвітському – Росією. Це не випадково. Той історичний факт, що російська імперія давно розпалась, а на її місці створився добровільний Союз суверенних держав, не був духовно засвоєний і психологічно закріплений ні на Заході, ані в самому Союзі. Традиція взяла верх над правом.

З точки погляду адміністраційно-правної, Радянський Союз слід би порівняти не до Сполучених Штатів, як це часом робиться, а до Об'єднаної Європи. Саме тут пробують об'єднати свої зусилля рівноправні держави-союзники. Саме тут твориться загально-європейський Парлямент, котрий по своїм прерогативам нагадує загальносоюзний Уряд в його первісній формі. Але об'єднана Європа ніколи не була єдиною імперією – а Радянський Союз оформився на місці російської імперії, яка проіснувала кілька століть. Ось чому те, що оформилось після Жовтня, несло на собі всі потворності минулого.

Кожна з союзних республік згідно з Конституцією СРСР настільки суверенна, наскільки будь-яка держава, яка входить в європейську співдружність, яку вповні можна назвати союзом.

Однак імперіялістичне минуле Росії висить чорною тінню над народами-союзниками, не дозволяючи їм говорити про свої конституційні права. Тому культ особи в гіршому розумінні, який повторює царський авторитет, замінюється другим культом: з трибун проголошується слово “Союз”, а розуміється “Росію”. І в тому, що це продовжується 6 повних десятиліть, є немала вина західних діячів, котрим так само тяжко було відректись від вікової традиції, як і народам Російської імперії.

Тим часом реальний суверенітет держав-союзників, задля котрого пролито ріки крові, поступово переминюється в протокольну умовність. А в останніх роках шовіністично-наставлені офіційні особи Російської Федерації, котрих ніхто ніколи не карав за їхній войовничий шовінізм, зневажливо відкидають навіть ту жалюгідну умовність.

Так, наприклад, сьогодні, коли пишуться ці рядки, старший слідчий прокуратури м. Москви, якийсь Тихонов, риється в паперах, вилучених за його розпорядженням у 5 членів Української Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод. Йому навіть не спало на думку звернутися у прокуратуру м. Києва – ордери на обшук громадян УРСР підписав він самовільно, так як це робилось в царській імперії, де не було жодних республік. А Ковалев С. був засуджений в Литві на основі процесуального кодексу РРФСР. Сотні політв'язнів-українців безконтрольне КДБ все ще відправляє в Мордовію і на Урал (себто на територію союзних держав). І це вважається нормальним. Так представляється справа з республіканським законодавством – воно прямо ігнорується.

Слід зважити, що марксизм, як офіційна ідеологія Радянського Союзу, з кожним роком все виразніше трачає свою привабливість. Що ж повинно його замінити? У нас не перестають повторяти: патріотизм, любов до батьківщини. Саме тому сьогодні, як і в роки Вітчизняної війни, на перший план видвигається відвічно російське, яке називається вітчизняним. Однак громадянин СРСР має право сказати: у вірменина – своя вітчизна, а у росіянина – своя. Невже союзні обов'язки вимагають

відречення від республіканського громадянства? Невже українець не має права уважати своєю вітчизною Україну? Які закони позбавляють його цього природного права?

Такі закони існували в царській Росії – в СРСР їх немає. Зате в СРСР є КДБ, воєнна організація, котра святому людському праву протиставляє грубу силу. По нормам КДБ патріотизм може бути лише російський або “загальнолюдський”, що практично може означати російський. Віце-президент АН СРСР П. Н. Федосєєв створив навіть “загально радянську” мову – це, звичайно, не новий вид есперанто, а та ж сама російська.

В сотнях віршів і пісень прославляється Росія, до чого ми, звичайно, відносимося з повагою, як і до російської культури взагалі. Але якщо ти в тих же картинах спробуєш висловлювати свою любов до України – тебе очікують Мордовські табори або спецпсихлікарня. Чи знають про це народні маси Росії? Звичайно, не знають.

Так, наприклад, в пристрасному, глибоко патріотичному творі В. Мороза “Хроніка опору”, за котрий він був заарештований, нема і натяку на збройний опір – справа йде про мешканців села Космач, котрі, зберігаючи національні традиції, упиралися духовній і побутовій стандартизації – себто псевдокультурі. І нічого більше! Однак цього виявилось досить, щоби В. Мороз був кинутий на 6 років в найстрашнішу з тюрем – Володимирську.

Після тієї тюрми ще залишається 8 років концтаборів і сибірського заслання. Адже ж він оспівував вітчизняне, до чого сьогодні закликають радянські письменники. Але те вітчизняне він побачив не де-небудь, а на Україні. Лише в цьому заключається його “злочин”.

Ось ще приклад. Народний умілець, художник-інтарсист П. Рубан з м. Прилуки Чернігівської обл. до 200-річчя США в подарунок американському народові створив високомистецький твір – інкрустовану модель книги з дерева. На обкладинці – статуя свободи і напис “200 років”. Праця була викрадена з майстерні, а художник на основі штучно сфабрикованого обвинувачення засуджений на 8 років таборів особливого режиму і 5 років заслання з конфіскацією власності. Йому приписали

розкрадання матеріалів на мебельній фабриці, де він працював. Але обвинувачення побудовано бездоказово і цинічно. І це сталося всього півроку перед нарадами в Београді! Цей нелюдяний вирок ясно вказує, чого добиваються розпоясавшіся шовіністи від Гельсінкських домовлень. Тактика проста: підписати можна будь-який міжнародний документ, а дома, мовляв, ми самі “наведемо порядок”.

Подібних прикладів можна було б навести десятки, як не сотні. Воістину нема гіршого нещастя, як народитись українцем.

Нема ніякого сумніву: в цивілізованій державі це не може діятись довго. Такі експерименти можна робити тільки з людьми затурканими, неграмотними, а їх в СРСР стає все менше. Ось чому у нас є переконання, що Право нарешті переможе над імперіялістичною традицією, бо ж СРСР по своїм правовим основам – це все ж таки імперія!..

Так ми свідомі того, що державні діячі Заходу мають основу відноситись скептично до проблеми, котру висовує Українська Група – буде чи не буде представлена Україна на нарадах в Београді? І все ж ми звертаємося з закликом до держав-учасниць Гельсінкських Нарад: домагайтесь участі України в усіх нарадах в справі безпеки в Європі! Не може безпека Європи стати справжньою, якщо 50-мільйоновий народ, який пережив численні лихоліття у 2-х світових війнах, буде штучно усунений від участі в європейських справах.

Форми союзних відносин не вічні – вони з часом зміняться. Прийдуть нові покоління які в Договорі від 27 грудня 1922 року, на основі якого постав СРСР, прочитають те, що там написано, а не те, що диктує КДБ, і тоді умовне стане безумовним, формально-декларативне переміниться в державну і національну реальність.

Світова громадськість може дуже багато зробити, щоби наблизити той час. Тільки тоді країни Східної Європи дістануть повну незалежність, а Західна Європа зітхне з полегшенням: загроза нової світової війни щезне навіки. Хотілось би, щоби це стало зрозуміло!

20 січня 1977 року

Члени Української Громадської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод:

О. Бердник, М. Руденко (керівник Групи), І. Кандиба, Н. Строкатова, Л. Лук'яненко, О. Тихий, О. Мешко

...
ч.4

Про нові репресії на Україні проти Групи (Гельсінкі)

5 лютого 1977 року органи КДБ і Прокуратура Київської, Донецької і Московської областей провели повторні обшуки в квартирах членів Української Групи Сприяння. Цим разом у квартирі керівника Групи Миколи Руденка був повністю викрадений його літературний архів, на 90% пограбований минулого разу. Особистого обшуку зазнали (без пред'явлення ордеру) дружина Руденка – Раїса, його син Юрій і член Групи письменник О. Бердник. Ті, що проводили обшук, поводитись брутально, свідками були співробітники органів. Після обшуку керівник цієї „дії”, заступник прокурора Донецької області Носков вивіз Руденка, не давши відповіді дружині, у якому характері його задержано. Київська прокуратура три дні не відповідала Раїсі Руденко про долю її чоловіка; на четвертий день повідомили, що він перебуває у слідчій ізоляторі ч. 1 Донецької області.

У квартирі члена Групи О. Мешко проведено не обшук, а погром. Слідчий Паньков (Київська прокуратура, наказ на домагання Московської прокуратури) вибив вікно і вліз до квартири, як бандит. Він вилучив усе, що було написане рукою або на машинці (як він висловився – „ую муру”).

Після того, як Оксана Мешко відмовилась від персонального обшуку, вимагаючи ордеру на нього, слідчий скрутив їй руки і при допомозі двох жінок брутально обшукав її.

Обшуки проведено також у членів Групи Сприяння М.Мариновича і М.Матусевича, а також у їхніх батьків і родичів у Києві, Василькові, Дрогобичі. Обшукуючі поводитись брутально, не дозволяючи малолітнім дітям необхідного – прогулянки, відпочинку, їжі.

Всі ці обшуки і насильства проводились нібито в „справі О. Тихого” – члена Групи Сприяння, який жив у Донбасі. У чому сутність „справи”, в якій арештований О. Тихий – не повідомлено.

Ясно одне – арешт керівника Групи М.Руденка і членів Групи О. Тихого, а також обшуки по квартирах решти членів – лише початок репресивного вихру, який збираються обрушити на Групу Сприяння в СРСР органи КДБ.

(Примітка: 8 лютого б.р. засуджений на 1.5 року ув'язнення лікар М.Ковтуненко, який відмовився бути інформатором КДБ щодо М. Руденка. Обласний суд покарав його за „хабарі” – 3. 5 рубля, банку кави і т. д. Ясно, що цю „справу” сфабриковано).

Багато залежить від світової громадської думки – чи вщухне ця зловісна хвиля, чи повернуть репресивні органи заарештованих домів, чи дозволять легальне здійснювати контроль за виконанням Гельсінкських Угод!? Чи дух Гельсінок – дух співпраці й дружби, довір'я між народами буде похоронений під скелями безжалісної деспотії і беззаконня!?

Члени Української Громадської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод:

*Л. Лук'яненко, О. Бердник, П. Григоренко, О. Мешко,
М. Мариновч, М. Матусевич, Н. Строката, І. Кандиба.*

9 лютого 1977 року

***Країнам – учасницям Београдської Наради літа 1977-го
(Меморандум ч.5*)***

Вступ

Історична воля народу неминуче заявляє про себе в тій чи іншій формі, вияві, дії. Як потік у горах знаходить щілини, щоб пробити собі річище, так і динамічна суть народу знаходить собі виразників-синів свого духу, щоб дати іншим народам-братом знак своєї волі.

Українська Громадська Група Сприяння виконанню Гельсінкських Угод – один з таких знаків.

Бюрократична структура Радянської Країни болісно й вороже сприйняла появу Групи Сприяння. За три місяці її існування було проведено органами безпеки по кілька брутальних, жорстоких обшуків на квартирах її членів з вилученням майже всього літературного, епістолярного та філософського архіву, документів Групи, ряд книг, котрі не мають ніякого відношення до справи тощо. Нарешті, 5 лютого

1977 року арештовано керівника Групи, поета Миколу Руденка та члена Групи, учителя Олексія Тихого, без пред'явлення будь-яких звинувачень...

...Та мужність і відвертість, з якою Група виступила, показує, що її члени не ворожі ні радам, ні революційним ідеалам нового світу, ні людським ідеалам соціалізму та комунізму.

Яка потреба в обшуках і арештах, коли всі документи Групи давалися в світ для оприлюднення?

Ми не робимо підпілля – і це вказує, що ми не збираємось повалити радянський лад.

Ми не боїмося дискусії – і це показує, що ми певні своїх переконань.

Ми готові, щоб наші ідеї були ствержені або відкинуті всенародним референдумом – і це доводить, що ми з радістю приймемо волю нації.

Чи готова до цього бюрократична структура, котра має в своїх руках репресивний апарат, цензуру, слухняних виконавців і страх, पोсяний ще в епоху Сталіна, але не розвіяний досі?!

Нас небагато, але ми стверджуємо, що воля еволюції з нами! Тому ще й ще раз терпляче, дружньо, з надією звертаємось до керівних кіл країни: припиніть репресії проти чесних людей, які мислять не так, як догматики і ортодокси! Такі люди – надія грядущого! На таких людей можна покластися в грізний час – вони не зрадять! Чому треба боятися тих, хто говорить, ризикуючи життям, здоров'ям, особистим щастям?! Навпаки, їх треба запрошувати для конструктивних обговорень і дій.

Нормальна державна структура повинна бути зацікавлена в опозиції, бо *критичні сили – то є знак і свідомство недовершенности*, а отже – можливості покращити ситуацію.

І навпаки – „всенародне схвалення” на „виборах”, з'їздах чи будь-яких зборах – не радість, а нещастя і страхітлива ознака, бо все це свідчить про змертвіння духа народу.

Монолітність нації проявляється не в бюрократичних резолюціях та схваленнях, а у вільності, розкованості духовного та інтелектуального життя народу.

Треба прагнути до такої вільності, а не зупиняти її прихід арештами та репресіями.

Ми щиро і мужньо заявляємо, що не страхаємось нової хвили переслідувань, бо *правда – з нами...*

...

Вислухайте слово України 1977-го року.

I. Державність

Всі історичні катаклізми, що їх пережив український народ за останні віки, породжені ідеєю *державности*.

Воля нації прагне до негідності, до суверенітету, до будівництва *свого, незалежного* життя, а довколишні імперіалістичні хижаки роблять усе від них залежне, щоб не допустити такої суверенності, а законсервувати *обраний для жертви народ* у вигляді сировини – харчової, духовної, енергетичної та всякої іншої.

Так сталося з Україною. Маючи вражаючий потенціал волелюбності, мудрости, творчости, щирости, маючи рідкісні багатства землі і духу, вона в критичний час не змогла відстояти свою *державність*, а стала колонією жорстокої, безжалісної імперії, воля котрої була діаметрально протилежна волі поневоленої України.

Росія зневажала всі братерські угоди, розтоптала слово, промовлене в Переяславі. Народ, волелюбністю якого захоплювалась Європа, став кріпаком, рабом, холопом чужинецьких насильників. Григорій Петровський, промовляючи в Думі, прекрасно висвітлив злочинну акцію самодержавства щодо поневоленої України – деградація культурного й духовного життя, нещадна експлуатація природних ресурсів, беззупинний геноцид.

Ось чому український народ з радістю підтримав революцію і проголошення Української Республіки.

Проте, кращі ідеї українських революціонерів, а також ідеї Леніна по національному питанню, не були втілені в життя. Наступним рокам не вдалося перемогти шовіністичний дух великодержавництва, і „дух Катерини та Петра” ще страшніше втілюється в зловісній діяльності Сталіна.

Мільйони замучених, закатованих, померлих з голоду, – все це давно всім відомо. Інколи дивним видається, чому ще досі існує на географічній карті Україна, чому ще інколи чується

українське слово, і найдивніше – що Україна є членом Об'єднаних Націй, – отже, являється суверенною державою.

Не будемо гратися в піжмурки: та наша державність – лише паперовий міраж. І настала пора поставити всі крапки над і, покінчити з невпинною, підступною грою щодо нашої суверенності, як і суверенності всіх інших республік Союзу.

Воля історії така, що кожен (навіть найменший) народ виступив на історичне поле як неповторний син своєї матері у єдиному братерстві людства.

Ми глибоко шануємо культуру, духовність, ідеали російського народу, але чому Москва має вирішувати за нас на міжнародних форумах (наприклад, на Гельсінкському або Београдському) ті чи інші проблеми, зобов'язання тощо?! Чому культурні, творчі, наукові, сільськогосподарські, міжнародні проблеми України мають визначати та планувати в столиці сусідньої (хай і союзної) держави?...

...Нас не спіймати в мережу кримінальних хіросплетінь – хіба що сатрапи бюрократичної твердині просто розчавлять нас поза всякою „законністю”. Ми просто, щиро і з певністю проголошуємо кілька твердо продуманих положень щодо *державности* (як своєї, так і сусідніх народів).

– Не людина для держави, а держава для людини. Тому будь-які суспільні трансформації повинні отримати схвалення нації через всенародний референдум. Всі організовані через пресу „голоси народу” будуть викинуті на смітник історії.

Ми не ставимо питання про „відділення” України. Нам нема від кого відділятися. Плянета єдина. Людство єдине. Поруч – народи – брати. Від кого ж нам відділятися? Навпаки, ми ставимо питання про приєднання – приєднання України, Росії, Грузії, Латвії та інших братерських націй до єдиного духу людства.

– Ми за спілку, яка називається Союзом Радянських Соціалістичних Республік, а згодом трансформується у Братерство Вільних Народів Землі. Але *кожен народ* повинен бути в цій спілці *вільним чинником*, незалежним творчим духом. Лише при такій умові щезнуть ті деформації, що спотворюють стосунки між народами, сіють розбрат і підозріння. Коротше – народ повинен бути господарем своєї землі, своєї традиції, свого

творчого спадкоємства, своєї волі до побудови кращого життя – для всіх, для кожного.

– Отже, найрадикальніша вимога духу української нації для себе і для братерських народів – *повна суверенність творчого прояву* у всіх сферах духовно-господарського життя. Ніщо в світі не може зупинити втілення цієї ідеї в зримі форми історичної реальності.

– Як саме буде виявлятися соціальна трансформація поглиблення суверенітету тієї чи іншої нації – важко передбачити, і *не слід плямувати цього*. Сплячий велетень народ має в серці своєму багато несподіванок для вброгів і для скептиків.

Але ясно одне: без вільної, мислячої, безстрашної людини не здійсниться жадна важлива акція історичної ваги. Тому особливу увагу треба приділити людині, її духові, її правам.

2. Людина, її права

Химерна справа: у нас є не погана Конституція, наша країна підписала Загальну Деклярацію Прав Людини, Гельсінкські Угоди, – і в усіх цих документах без кінця повторюється про Права Людини, про те, *що Людина може і має право* і те й се і так далі, – а коли до діла – то всі ці права і можливості обертаються не лише в міраж, а в жорстокі удари. Вимагаючи те, що декляровано в *офіційних документах*, людина прирікає себе на вічні тортури. Себе і близьких своїх...

...

...Говорячи конкретно, ми вимагаємо:

- Вільного виїзду з батьківщини і повернення назад.
- Вільного розповсюдження своїх ідей і знайомства з ідеями інших людей,
- Вільного створення творчих, мистецьких, філософських, наукових асоціацій і розпуску їх,
- Вільної участі у формуванні свідомості народу і в справах держави,
- Вільної діяльності, спрямованої до всеоб'єднання духу людства на засадах братерства, любови й розуму.

Людина – дивовижна квітка еволюції, її покликання до об'єднання розтерзаного з правіку світу у чарівний вінок краси і гармонії. Здійсненню цієї ідеї стоїть на заваді дух мілітаризму,

новітнього імперіялізму та шовінізму. У грізний час, коли катастрофічне порушено екологічну, демографічну, енергетичну та економічну рівновагу планети, – необхідні дружні, самовіддані, щирі дії всіх народів та індивідумів.

Державні структури, котрі не розуміють, або не хочуть розуміти жаху ситуації, або злочинно ігнорують те розуміння, – такі структури є ворогами еволюції, а відтак – всього людства!

Отже, порушення права націй на самовизначення, на суверенне духовне життя, а також порушення права людини на суверенне волевиявлення, – *порушення космічного права*. Державна структура, винна в такому порушенні – є ворогом всього людства і підлягає нещадному історичному вирокowi – викреслення із скрижалів грядущого, всесвітня ганьба і прокляття.

Нас дивує той спокій і байдужість, з якою державні діячі тих чи інших країн реагують на репресії в країнах, що підписали Гельсінкські Угоди. Ясно, що знущання над правами людини – рутинна для всіх держав, але така байдужість не повинна мати місця в ХХ сторіччі.

Невже комусь приємно бути ославленим новітніми інквізиторами та тиранами? Невже не приємніше, не людяніше – відкрити темниці, ліквідувати цензуру, розігнати стукачів та провокаторів, розвіяти страх, що оповив душу народу і заважає розправити на всю широчінь плечі?

Україна 1977-го року пропонує:

– Звільнити всіх політв'язнених і ліквідувати відповідні статті в Кримінальних Кодексах Союзу та Республік.

– Відкрити кордони країни для вільного виїзду та в'їзду.

– Відкрити річища для вільної інформації – наукової, мистецької, літературної, особистої та всякої іншої, яка не вражає права людини.

– Назавжди ліквідувати цензуру як реліктовий інститут феудалізму, передавши видавництвам право не допускати на книжковий чи інший ринок мілітарної та порнографічної продукції.

– Ліквідувати смертну кару як прояв злочинності державної структури. *Держава не може народити життя, вона не має права і відбирати його.*

– Осудити на рівні Об'єднаних Націй саму ідею убивства, а отже затаврувати будь-яку державу або особу, що прагне здійснити свої наміри з допомогою вбивства (війни) – як ворогів людства, що не мають права ввійти в спільне грядуще.

– В найближчі роки ліквідувати армії (крім внутрішніх сил порядку) і створити всепланетне братерство народів на основі Об'єднаних Націй.

– Спільно вирішити економічні, екологічні, демографічні та космологічні проблеми.

Пора прокинутися від бюрократичної сплячки і збагнути, що проблема однієї людини – є проблемою всього людства, – і виходити у всіх своїх діях з цієї *спільної для всіх основи*.

УКРАЇНА 77-ГО РОКУ сповнена найщиріших прагнень, бажань і водінь шле братерським народам на Београдському форумі свою любов і вітання.

15 лютого 1977 року

Українська Громадська Група Сприяння виконанню Гельсінкських Угод:

Олесь Бердник, Петро Григоренко, Іван Кандиба, Ніна Строкатова, Оксана Мешко, Левко Лук'яненко, Микола Матусевич, Мирослав Маринович.

<http://olexa.org.ua/ukr/helsinki/index.htm>

Практичні завдання

1. Прочитайте усі частини Меморандуму УГГ. Уважно проаналізуйте їх зміст, визначте, яким питанням присвячена кожна з частин.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Яким питанням присвячено кожен з частин Меморандуму?

2. Прочитавши першу частину Меморандуму, визначте, до яких соціальних і професійних груп належали члени УГГ? Що їх об'єднувало?

3. Які порушення прав людини в УРСР фіксує автор документа (частина перша)?

4. У чому проявилася імперська політика Росії по відношенню до УРСР з точки зору авторів документа (знайдіть приклад у частині другій)?

5. Які форми репресивної політики по відношенню до правозахисників застосовувала радянська влада (частина четверта)?

6. Які наміри висловлює група у частині п'ятій документа? Чи виступає вона за повалення суспільного й державного ладу в УРСР? Чого вимагає вона від влади?

7. У чому, згідно з документом, полягає „воля нації” (частина п'ята)?

8. З чим порівнюють українську радянську державність автори документа (частина п'ята)?

39. МАНІФЕСТ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОЗАХИСНОГО РУХУ (1977 р.).

(подано мовою оригіналу)

Передмова

Сьогодні минає рік з дня створення Української Правозахисної Групи. У цей короткий час вмістилося багато подій – грізних і радісних, приємних і трагічних. Були невдачі, були сумніви, була зневіра, були втрати ілюзій і жорстокий біль розлуки з друзями, з побратимами. Засуджено до великих термінів ув'язнення голову Групи поета Миколу Руденка і члена Групи учителя Олексія Тихого. Перебувають під слідством ще два члени Групи – інженер Мирослав Маринович та історик Микола Матусевич, репресовано мистецтвознавця Василя Барладяну та поета й художника Йосипа Терелю за контакти з Групою: першого засуджено до трьох років таборів, другого запроторено до сумнозвісної Дніпропетровської спецпсихолікарні. Сотні й сотні людей, знайомих з членами Групи, були неодноразово викликані в органи безпеки, піддані тискові, погрозам,

провокаціям, багатьох видворено з Києва, звільнено з роботи тощо.

Досвід показав, що органи безпеки та інші репресивні організації нічого не навчилися, нічого не збагнули. Фальшива честь мундира затьмарила ясні і відкриті факти: Українська Правозахисна Група (Гельсінкі) – це добровільна асоціація односторонців, яка, у відповідності з конституційними основами, Гельсінкськими Угодами, Загальною Деклярацією Прав Людини та іншими міжнародними правовими актами, спрямовує свої зусилля до зміцнення права, а, таким чином, до посилення авторитету рідної країни у світі. Жоден з учасників нашого руху не вчинив злочину перед народом, перед законом. Це стверджується й тим, що М. Руденка та О. Тихого досі тримають (другий місяць після Верховного Суду УРСР) у донецькій темниці, всіяко домагаючись від них каяття, відмежування від діяльності Групи, обіцяючи за це звільнення. Та факти одночасно стверджують, що йдеться не про злочин засуджених, а про страх бюрократичних спотворювачів права перед наростанням у широких верствах народу волелюбності й безстрашності. Щоб зупинити цей процес, що почався після смерті Й.Сталіна, необхідно зганьбити лідерів духовного розкріпачення. А зганьблений лідер – вже не лідер! Людина, яка вчора дала взірць сміливості, а нині зрадила власні ідеали, – така людина породжує в душах сучасників зневіру, сум'яття і деградацію.

Отже треба суворо засудити методи „викручування рук”, з допомогою яких запопадливі співробітники держбезпеки намагаються умножити легіон відступників, а, таким чином, принизити духа народу, який їх породив...

Що ж далі? Чого ми досягли? Нікого не звільнили, але втратили багато друзів. Те ж саме очікує інших волелюбних людей. Логіка тверезого розуму веде до відмови від безперспективної, безрезультатної боротьби. „Лобом стіну не проб'єш!” – таку девізу ми чули не раз.

Проте цей критерій – досягнення якихось „видимих” результатів – ніколи ми не ставили в основу своєї діяльності. Ми одразу обрали критерій духовний. Не „що я з цього буду мати” – а „як я вестиму себе в грізній історичній ситуації, коли у вихорі Глобальних подій визначаються долі індивідів та народів”.

Віддати душу за друзів своїх – ось шлях, який ми обрали безповоротно!...

...Ось такий критерій обирає наша Група, закликаючи всіх однодумців підтримати нас у боротьбі за право: взаєморозуміння, братерство між людьми і народами, терпіння у поєднанні різних точок зору, у знаходженні спільної основи для величних дій всеоб'єднання життя на землі. З такими думками, з такими почуттями ми й приступаємо до викладу свого Маніфесту – світоглядного документу Групи.

1. Наше кредо

Ми – українці – пройшли тяжкі історичні шляхи в минулому. Джерела приховані туманом віків або волею ворожих сил, – проте, наші культурно-духовні набутки, наша наука, філософія, наші прагнення, наша волелюбність та працелюбність, наші творчі дерзання, наша одвічна воля до суверенності стверджують, що ми – достойні брати в єдиній сім'ї народів і племен світу.

Висловлюючи своє кредо, нікого не принижуюмо, ні перед ким не возвеличуємось, а відкриваємо щирі обійми всім націям землі.

Така щирість має право на відстоювання своєї унікальності і непідлеглости. Народ Сковороди, Шевченка, Українки повинен розірвати кільце історичного ігнорування і вийти до вселенських обріїв діяння, мислення й творчості. Як Громадська Група Сприяння виконанню Гельсінкських Угод та інших міжнародних правових документів, ми стверджуємо своє кредо на узгодженій всіма державами основі: мир і безпека в Європі. А відтак – у цілому світі!

Проте це – лише основа! А що буде на ній збудоване? І для кого? На міцній основі можна збудувати і оселю для радості і величезну в'язницю.

Український народ каже: „Міцна в'язниця – та чорт їй рад!”.

Отже мир і безпека для радості, для щастя, для єдності народів землі, для суверенності кожного індивіда й кожного народу, для всебічного творчого самовияву. Так ми приходимо до висновку, що в основі кожної міжнародної правової дії стоїть людина, її право, і всі теперішні і грядущі герці будуть точитися довкола цього поняття.

Кому адресуємо ми наші документи, наші листи і послання? На кого сподіваємось? Чого жадаємо досягти своєю архіутопічною діяльністю?

Органи безпеки обвинувачують нас у зв'язку з іноземними розвідками, діячами, посольствами. Не варто заперечувати ці інсинуації: наші обвинувачі самі добре знають, що це не так! Ми лише дорослі діти, які все ще вірять у законність, у право, у людяність тощо. Ми все ще сподіваємось, що техногенна, індустріальна ера не повністю перемолола душі людей і серед грому нерозуміння й байдужости де-не-де можна почути голос любови й мужности.

Наші листи адресовані кожному, хто в океанській течії жорстокого життя помітить пляшку з клаптиком паперу, де написано заклик про допомогу. Проте, йдеться не про допомогу конкретно нам, учасникам правозахисту, а нашому народові зокрема, і всім народам планети взагалі, – бо нехтування і руйнування права, як основи стосунків між мислячими істотами, дійшла до апогею.

Ті чи інші бюрократи в нашій країні дивуються: яке порушення права? Де воно? Звідки ці відщепенці, ці агенти імперіялізму, ці буржуазні переродженці взяли свої твердження про правопорушення? Прийнята, стверджена нова конституція, там все гарантовано, там все обіцяно. Там навіть є слова про неприпустимість переслідування за критику!

Суть же в тім, що масштаби правопорушень так зросли, що це стало звичним, це стало своєрідним законом. Тепер, навпаки, дивуються і турбуються, коли десь, хтось дотримується закону. Це вважається дивацтвом або злочином.

Саме так: вимога змінити ситуацію у відповідності з правом, здається, безумною або злочинною. Яскравою ілюстрацією до цього твердження є суди над тими людьми, котрі, повіривши в конституційні Гарантії, піднімали питання про ідею виходу України з Союзу РСР. Лише за висловлення ідеї „виходу”, який Гарантується законом, людей засуджували до розстрілу.

Де причина такого вражаючого парадоксу? Чому гарантії права не здійснюються?

Суть у тім, що ще в часи панування кліки Сталіна-Берії право було бюрократизовано і відчужено від людини, від народу. Це відчуження не подолано досі.

Ми стверджуємо природність права людини. Право неможливо абстрагувати від людини, відчуживши його у формі конституційних прерогатив. Право належить людині, а не державі, котра лише повинна захищати своїх громадян від узурпації того права.

Ось чому бюрократи, котрі милостиво „Гарантують” ті чи інші права для своїх підлеглих, є узурпаторами найголовнішої сили буття: еволюційного духу саморозкриття.

Цілі народи потрапили в пастку псевдозакону, псевдоправа. Вони діють вже не в згоді з велінням власного ества, власної душі, а з волі указуючого перста того чи іншого узурпатора. Так омертвляється дух народу, і суспільство перетворюється в гігантську біологічну кібермашину...

2. Українська ситуація

Острах бере людей, коли вони торкаються питання про українську ситуацію. Ярлик „українського націоналіста” забезпечено, а з ним – відповідна реакція відповідних органів.

Проте, рано чи пізно слід буде говорити про національні права тієї чи іншої республіки Союзу. Краще, коли це буде раніше, коли вузлові проблеми можна розв'язати з допомогою права, а не у вихорі історичного катаклізму.

...

Ми втратили живий дух минулого всього за півсотні років. Це – неймовірна трагедія і ганьба!

Кому потрібні ці втрати? Хто має зиск і радість від того, що на вселенському дереві буття відсохне і відімре пишна вітка прадавньої української культури?

Все вищесказане – не вигадка, не наклеп, не перебільшення. Йдеться не про радянську владу, до якої одразу причіплюють свої обвинувачення бюрократичні сторожі. Йдеться про вражаючий історичний феномен деградації цілого народу під пресом бюрократичних узурпаторів: масове відречення від рідної мови, посилення дітей до російських шкіл, зневага до рідної культури і літератури, а відтак – цинізм і збайдужіння до духовних проблем,

масовий алкоголізм, культ речей і споживацької ідеології, підкупність, сексуальне розтління юного покоління.

Ми одразу ж вкажемо з повною дружністю, що російська мова й культура до цього не має прямого відношення. Російський народ знаходиться в такому ж катастрофічному стані, і нема йому радості від того, що мільйони українських чи башкирських перевертнів ввіллються до його мовної чи культурної стихії: вони лише засміять російську народну криницю, і рано чи пізно доведеться народові Толстого і Пушкіна чистити своє джерело від чужорідних покидьків!

Хто ж винен у тяжких духовних злочинах супроти нашого народу та інших народів-братів? Де той важіль, який зміг би повернути млин історії назустріч вітрові оновлення і піднесення?

Винуватець один: бюрократична структура суспільства, створена ще Сталіном, інерція котрої ще досі не подолана. Це – своєрідна підпільна кібернетична машина, бюрократичний супермозок, суспільний ком'ютер, який узурпував привілеї і права народовладдя і прикрився ідеями цього народовладдя.

...

3. Наші пропозиції

Ми схвально поставилися до нової Конституції, але разом з тим вважаємо, що текст, який затверджено, має багато недоліків і потребує значних доповнень.

Документ побудовано на основі буржуазного права, яке передбачає гегемонію держави в житті суспільства і превалювання цієї держави над собою. Саме це й дозволяє тим чи іншим бюрократам – службовцям державної машини – виступати від імені всього соціуму, узурпуючи право людини.

Ми вважаємо, що право має передбачити примат особи і другорядність держави, бо практично особа – єдина реальність і цінність буття і єдина цінність права.

Держава, як ми вже сказали, повинна стати лише гарантом свободи й суверенності особи та народів, які входять до СРСР.

Необхідно також ліквідувати пункт про централізацію, про обов'язковість рішень вищестоячих організацій для нижчестоячих. І кожна особа, і кожна організація повинні бути суверенними і приймати те чи інше рішення лише тоді, коли воно прийняте для особи чи організації.

Творчі кооперативи, ради, вільні асоціації творців, учених, трударів складають основу суспільства, і саме вони повинні визначати в сукупності мету й напрямок розвитку соціуму.

Партія повинна мати лише моральну владу, яка ґрунтується на переконливості й науковості, але не на імперативі насилля й примусу.

Слід забрати від держави право власності, бо практично таке право належить чиновникам і бюрократам, які використовують його для особистих, споживацьких інтересів.

Передати право власності народів:

землю – кооперативам, колгоспам, індивідуальним власникам, тим чи іншим організаціям, інститутам, академіям, школам, громадам, які користуються землею і доглядають її відповідно до законів екологічної рівноваги (що їх треба виробити).

Промисловість – передати робітничим громадам, інженерним асоціаціям, кооперативним фірмам, індивідуальним ініціаторам (без права експлуатації чужої праці).

Видавництва, школи, радіо, телебачення, вищі учбові заклади тощо – передати творчим асоціаціям учених, письменників, художників, студентів, педагогів, журналістів і т. д.

Держава, доки вона існує, може бути лише охоронцем природних прав народних творчих об'єднань, про які ми згадали, та ще допомагати в координації загальносуспільних зусиль.

Вже нині слід створити над державою (в республіках і в Союзі) Ради Координації:

Екологічну Раду,
Економічну Раду,
Енергетичну Раду,
Демографічну Раду,
Космічну Раду,

до яких ввійдуть найавторитетніші представники відповідних галузей. Рішення цих Рад повинні бути обов'язкові для держави.

Екологічна Рада повинна суворо визначати екологічний стан країни відповідно до точних фактів сьогодення і виробити альтернативні рекомендації для всіх сфер суспільства та його життя з метою зупинити екологічну катастрофу, що загрожує

планеті.. Наприклад – створити заповідні альтернативні зони для нових еволюційних експериментів, для пошуків альтернативних шляхів у галузі біології, психології, енергетики, генетики, селекції, інтродукції рослин, створення нових видів тощо. У таких зонах вже тепер можна давати поштовх принципово новим еволюційним циклам – світова наука визріла для таких дерзаних.

Екологічна Рада повинна також рекомендувати повністю і назавжди заборонити полювання, яке знищило тваринний світ землі і зформувало психологічний тип людини-вбивці, Вважати вбивство тварин – особливо теплокровних – злочином. Безглузду руйнацію рослинного світу теж слід вважати злочином: дозволяти експлуатацію лісів та лугові лише з умовою їх повного природного відновлення.

Економічна та Енергетична Ради повинні визначити економічні та енергетичні ресурси країни і визначити рекомендації для максимальної деенергетизації суспільства, – тобто, там, де можна, обходитися без машин, без використання палива, без дурної втрати дорогоцінних копалин, переглянути необхідність масових перевозок тих чи інших матеріалів на тисячі кілометрів, розглянути можливість місцевих розробок. Зупинити ріст індустріальних центрів, міст, почати розселення людей на периферію, у природні умови, використовуючи високу культуру будівництва, архітектури, побуту й потреб людини. Саме ці масштабні заходи можуть воскресити духовно-творчий потенціал українського народу і братських народів.

Демографічна Рада в спів'єдності з антропологами, педагогами, психологами, соціологами повинна визначити основні напрямки буття людини і давати рекомендації суспільству відповідно до цих загальнолюдських тенденцій.

Космічна Рада плянуватиме грядущі дослідження інших світів, можливості контакту з розумом іншої сфери, футурологічні передбачення наслідків такого контакту, нові форми співжиття при космічному ступені буття.

Проте, всі ці „утопічні” речі повиснуть у просторі, якщо не ствердити національні права людини і громадянина. Законодавчі акти і перш за все Конституція, передбачаючи якнайповніший розвиток особи і народу, який дає цій особі мову, тіло, образ людини, культуру, історичну традицію, матір, батька, братів,

сестер, спадкоємність еволюції, – повинні недвозначно визначити вічність нації як основи буття сучасної, земної людини, повну духовну суверенність нації понад інтересами держави (тимчасовість якої слід завжди підкреслювати), нерозривність культури з нацією. Інтернаціональне, всесвітнє складається з національного, індивідуального – тому націю та її прояви в сфері культури треба всебічно оберігати, як корінь людської культури взагалі.

Сюди ж стосується проблема громадянства. Слід визнати лише одно громадянство – духовне: приналежність до духу певної нації землі, з яким творчо з'єднана людина. Держава однаково повинна ставитися до всіх людей, що живуть на її території – чи вони тутешні, чи прибульці з-за кордону. Універсальною правосуб'єктивністю хай користується кожна психічно здорова людина.

Кожна людина має право покинути рідну країну і повернутися назад без дозволу держави.

Слід також внести поправки щодо рівноправності жінки. Не рівні права повинна мати жінка, а повні права. Рівність прав для жінки обертається її нещадною експлуатацією. Враховуючи те, що жінка – мати нових поколінь, треба створити для неї полегшені умови праці, відпочинку, виховання дітей тощо. Обов'язково ввести достатню пенсію для матерів, які змушені були віддати все життя для виховання дітей.

Слід доповнити у законі право національної рівності. Ввести 15 державних мов (по числу республік). Ввести національні військові формування. Відповідно ввести документацію, видавничу справу тощо. Завести національні школи для тих груп людей, які потрапляють з тієї чи іншої причини в чужомовну стихію. (Наприклад, мільйони українців за межами України – у РРФСР, Казахстані тощо, не мають жадно! школи з рідною мовою навчання). Слід також визначити в правових актах злочинність ідеї асиміляції того чи іншого народу. Ідею зближення народів ми розуміємо лише як відсутність антагонізму і духовне братерство в сфері творчості і пізнання.

Особливу увагу при доповненні сучасного законодавства слід звернути на Права Людини. Ми вже казали, що не держава дарує те чи інше право громадянинові, а лише захищає природне

право людини: право на працю, право на пізнання, право на житло, право на всебічну творчість і саморозкриття.

Слід ліквідувати цензуру. Це – страхітливий бюрократичний бар'єр для творчого духу. Цивілізоване суспільство не може мати цензури, якщо воно хоче йти в передніх шеренгах еволюційного походу.

Союз Республік – велике історичне завоювання наших народів. Проте, під його прикриттям чинено страхітливі злочини супроти тих чи інших націй, зокрема супроти України (штучні голодівки, мільйони розстріляних, репресованих, переслідуваних). Отже, щоб цього не було знову, треба поглибити – й дуже! – права націй. Право виходу з Союзу тієї чи іншої нації необхідно обумовити конкретним механізмом такого можливого виходу. Ввести в закон вказівку про недопустимість переслідування за ідею виходу (відповідних прецедентів досить у минулому й тепер).

Ми ставимо також питання про розширення суверенітету всіх республік, в тому числі й Росії. Зокрема, до ООН повинні вступити на рівних правах з Україною та Білорусією всі республіки, в тому числі й Росія. Те, що Росія досі не є членом Об'єднаних Націй, слід відзначити як вражаючий правовий парадокс сучасності. Цей факт також показує цинізм бюрократів, котрі ототожнюють Росію з Союзом. Росіянам слід задуматись над фактом, який ми згадали...

I, нарешті, законодавство. Його повинні розроблювати вільно обрані депутати народу. Ось тут і закрита собака, яку так довго експлуатують бюрократи. Ми досі не бачили виборів. Вибори повинні бути вибором прийнятного кандидата, а не затвердженням одного, заздалегідь підготовленого. З допомогою цієї цинічної маніпуляції десятками років залишаються на керівних постах одні й ті ж бюрократи, котрі жахаються самої думки про можливість відставки.

Динамічна зміна керівництва повинна стати законом. Наші республіки мають тьму тьмущу прекрасних кадрів у сфері науки, педагогіки, господарювання тощо. Досить лише усунути бюрократичних узурпаторів з їхніх місць, як союз республік титанічними кроками ринеться у небувалий політ до нових обріїв творчості, радості і пізнання. Разом з тим при умові динамічної

зміни керівництва ніхто не посміє використати каральні органи для несправедливих акцій розправи над інакодумцями та опозиціонерами.

Ми вважаємо, що наше суспільство досить визріло в духовному пляні, не зважаючи на деградацію великої частини людей. І оновлення можна було б небачено прискорити, якби, не відкладаючи, децентралізувати суспільне життя, посиливши самоуправління і функції народоправства.

Гігантський каральний апарат держави (держбезпека, прокуратура, суди, органи внутрішніх справ тощо) зацікавлений у самозбереженні, тому велика частина його діяльності може бути легко передана народним комісіям контролю.

Наприклад, ми певні, що при повній демократизації суспільного життя, при ліквідації бюрократично-номенклатурної касти, наша країна змогла б вільно піти на лібералізацію каральної структури. Можна б повністю ліквідувати суд, залишивши лише товариські суди, на чолі яких стануть досвідчені, гуманні правознавці. Ліквідувати прокуратуру, передавши її функції народному контролю. Ліквідувати в'язниці, залишивши покищо лише адміністративні поселення. Ліквідувати вищу міру покарання, бо, вбиваючи злочинця, держава сама стає на рівні з ним.

Слід також припинити багатоплянову діяльність держбезпеки щодо контролю за духовним життям народу, нагромадження досьє, підслуховування розмов, використання провокаторів, стукачів і т. д. Вся ця діяльність лише компромітує соціалізм і сіє страх і розлад в суспільстві.

Визріла необхідність скликати надзвичайний з'їзд республік для поглиблення прав і суверенітету націй і народів, які входять до Союзу. Варто було б чітко визначити роль російської мови в житті країни, однозначно вказавши, що використання її, як засобу міжнародного єднання, не узурпує прав інших мов і не стане ніколи засобом для їхнього знищення чи деградації.

З цією ж самою метою слід було б побудувати нове місто – столицю РСР (десь на кордоні між Росією, Білорусією, Україною), бо Москва, як столиця Росії, не може рівноцінно виконувати обов'язки столиці всього братерства. Така столиця

могла б бути суверенною адміністративною одиницею з багатонаціональним керівництвом...

...

9 листопада 1977 Київ, Україна

Олесь БЕРДНИК

** Маніфест Укринського Правозахисного Руху не був уїгіднений з іншими членами київської Української Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угоди, але він був написаний від імені цієї Групи.*

<http://olexa.org.ua/ukr/helsinki/manifest.htm>

Практичні завдання

1. Прочитайте Маніфест. Зясуйте, з якого приводу він був виданий і на яку категорію населення розрахований.
2. Визначте головну ідею Маніфесту.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Як визначають і оцінюють у документі результати своєї діяльності правозахисники? Як вони обґрунтовують мотиви своєї діяльності?
2. Яке кредо обрали для себе члени УГГ?
3. Які пропозиції щодо перебудови суспільно-політичного, економічного й культурного життя висувують правозахисники у Маніфесті?

40 ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ

Декларація про державний суверенітет України – документ про проголошення державного суверенітету України, прийнятий Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року.

Верховна Рада Української РСР, виражаючи волю народу України, прагнучи створити демократичне суспільство, виходячи з потреб всебічного забезпечення прав і свобод людини, шануючи національні права всіх народів, дбаючи про повноцінний політичний, економічний, соціальний і духовний розвиток народу України, визнаючи необхідність побудови правової держави, маючи на меті утвердити суверенітет і самоврядування народу України,

ПРОГОЛОШУЄ

державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах.

I. САМОВИЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Українська РСР як суверенна національна держава розвивається в існуючих кордонах на основі здійснення українською нацією свого невід'ємного права на самовизначення.

Українська РСР здійснює захист і охорону національної державності українського народу.

Будь-які насильницькі дії проти національної державності України з боку політичних партій, громадських організацій, інших угруповань чи окремих осіб переслідуються за законом.

II. НАРОДОВЛАДДЯ

Громадяни Республіки всіх національностей становлять народ України.

Народ України є єдиним джерелом державної влади в Республіці.

Повновладдя народу України реалізується на основі Конституції Республіки як безпосередньо, так і через народних депутатів, обраних до Верховної і місцевих Рад Української РСР.

Від імені всього народу може виступати виключно Верховна Рада Української РСР. Жодна політична партія, громадська організація, інше угруповання чи окрема особа не можуть виступати від імені всього народу України.

III. ДЕРЖАВНА ВЛАДА

Українська РСР є самостійною у вирішенні будь-яких питань свого державного життя.

Українська РСР забезпечує верховенство Конституції та законів Республіки на своїй території.

Державна влада в Республіці здійснюється за принципом її розподілу на законодавчу, виконавчу та судову.

Найвищий нагляд за точним і однаковим виконанням законів здійснюється Генеральним прокурором Української РСР, який призначається Верховною Радою Української РСР, відповідальний перед нею і тільки їй підзвітний.

IV. ГРОМАДЯНСТВО УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Українська РСР має своє громадянство і гарантує кожному громадянину право на збереження громадянства СРСР.

Підстави набуття і втрати громадянства Української РСР визначаються Законом Української РСР про громадянство.

Всім громадянам Української РСР гарантуються права і свободи, які передбачені Конституцією Української РСР і нормами міжнародного права, визнаними Українською РСР.

Українська РСР забезпечує рівність перед законом усіх громадян Республіки незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, освіти, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин.

Українська РСР регулює імміграційні процеси.

Українська РСР виявляє турботу і вживає заходів щодо охорони і захисту інтересів громадян Української РСР, які перебувають за межами Республіки.

V. ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ВЕРХОВЕНСТВО

Українська РСР здійснює верховенство на всій своїй території.

Територія Української РСР в існуючих кордонах є недоторканою і не може бути змінена та використана без її згоди.

Українська РСР самостійно визначає адміністративно-територіальний устрій Республіки та порядок утворення національно-адміністративних одиниць.

VI. ЕКОНОМІЧНА САМОСТІЙНІСТЬ

Українська РСР самостійно визначає свій економічний статус і закріплює його в законах.

Народ України має виключне право на володіння, користування і розпорядження національним багатством України.

Земля, її надра, повітряний простір, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території Української РСР, природні ресурси її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, весь економічний і науково-технічний потенціал, що створений на території України, є власністю її народу, матеріальною основою суверенітету Республіки і використовуються з метою забезпечення матеріальних і духовних потреб її громадян.

Українська РСР має право на свою частку в загальносоюзному багатстві, зокрема в загальносоюзних алмазному та валютному фондах і золотому запасі, яка створена завдяки зусиллям народу Республіки.

Вирішення питань загальносоюзної власності (спільної власності всіх республік) здійснюється на договірній основі між республіками – суб'єктами цієї власності. Підприємства, установи, організації та об'єкти інших держав і їхніх громадян, міжнародних організацій можуть розміщуватись на території Української РСР та використовувати природні ресурси України згідно з законами Української РСР.

Українська РСР самостійно створює банкову (включаючи зовнішньоекономічний банк), цінову, фінансову, митну, податкову системи, формує державний бюджет, а при необхідності впроваджує свою грошову одиницю.

Вищою кредитною установою Української РСР є національний Банк України, підзвітний Верховній Раді Української РСР.

Підприємства, установи, організації та виробничі одиниці, розташовані на території Української РСР, вносять плату за використання землі, інших природних і трудових ресурсів, відрахування від валютних надходжень, а також сплачують податки до місцевих бюджетів.

Українська РСР забезпечує захист всіх форм власності.

VII. ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА

Українська РСР самостійно встановлює порядок організації охорони природи на території Республіки та порядок використання природних ресурсів.

Українська РСР має свою національну комісію радіаційного захисту населення.

Українська РСР має право заборонити будівництво та припинити функціонування будь-яких підприємств, установ, організацій та інших об'єктів, які спричиняють загрозу екологічній безпеці.

Українська РСР дбає про екологічну безпеку громадян, про генофонд народу, його молодого покоління.

Українська РСР має право на відшкодування збитків, заподіяних екології України діями союзних органів.

VIII. КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК

Українська РСР є самостійною у вирішенні питань науки, освіти, культурного і духовного розвитку української нації, гарантує всім національностям, що проживають на території Республіки, право їх вільного національно-культурного розвитку.

Українська РСР забезпечує національно-культурне відродження українського народу, його історичної свідомості і традицій, національно-етнографічних особливостей, функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя.

Українська РСР виявляє піклування про задоволення національно-культурних, духовних і мовних потреб українців, що проживають за межами Республіки.

Національні, культурні та історичні цінності на території Української РСР є виключно власністю народу Республіки.

Українська РСР має право на повернення у власність народу України національних, культурних та історичних цінностей, що знаходяться за межами Української РСР.

IX. ЗОВНІШНЯ І ВНУТРІШНЯ БЕЗПЕКА

Українська РСР має право на власні Збройні Сили.

Українська РСР має власні внутрішні війська та органи державної безпеки, підпорядковані Верховній Раді Української РСР.

Українська РСР визначає порядок проходження військової служби громадянами Республіки.

Громадяни Української РСР проходять дійсну військову службу, як правило, на території Республіки і не можуть використовуватись у військових цілях за її межами без згоди Верховної Ради Української РСР.

Українська РСР урочисто проголошує про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї.

Х. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Українська РСР як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій в обсязі, необхідному для ефективного забезпечення національних інтересів Республіки у політичній, економічній, екологічній, інформаційній, науковій, технічній, культурній і спортивній сферах.

Українська РСР виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування, активно сприяє зміцненню загального миру і міжнародної безпеки, безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах.

Українська РСР визнає перевагу загальнолюдських цінностей над класовими, пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права.

* * *

Відносини Української РСР з іншими радянськими республіками будуються на основі договорів, укладених на принципах рівноправності, взаємоповаги і невтручання у внутрішні справи.

Декларація є основою для нової Конституції, законів України і визначає позиції Республіки при укладанні міжнародних угод. Принципи Декларації про суверенітет України використовуються для укладання союзного договору.

Прийнята Верховною Радою Української РСР
м. Київ, 16 липня 1990 року N 55–XII

<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>.

Практичні завдання

1. Прочитайте текст Декларації. Визначте, які зміни суспільно-політичного й економічного життя країни фіксує документ.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Яка категорія населення визначається як народ України згідно з Декларацією про Державний суверенітет України?

2. Хто може виступати від імені народу України згідно з Декларацією про Державний суверенітет України?

3. За яким принципом здійснюється державна влада в Україні?

4. Як має здійснюватися вирішення питань про розподіл загальносоюзної власності за Декларацією про Державний суверенітет України?

5. Чи підлягає державному захисту приватна власність в Україні згідно з Декларацією про Державний суверенітет України?

6. Яким національностям гарантувалося право на вільний національно-культурний розвиток?

7. Чи мала право УРСР на власну армію згідно з Декларацією про Державний суверенітет України?

8. Яких принципів зовнішньої політики мала дотримуватися УРСР згідно Декларацією про Державний суверенітет України?

9. Який принцип лежав в основі укладання договорів з іншими радянськими республіками згідно з Декларацією про Державний суверенітет України?

41. ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Про проголошення незалежності України

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки п о с т а н о в л я є:

Проголосити 24 серпня 1991 року Україну незалежною демократичною державою.

З моменту проголошення незалежності чинними на території України є тільки її Конституція (888-09), закони, постанови Уряду та інші акти законодавства республіки.

1 грудня 1991 року провести республіканський референдум на підтвердження акта проголошення незалежності.

Голова Верховної Ради Української РСР Л. КРАВЧУК
м. Київ, 24 серпня 1991 року N 1427-ХІІ

*[http://zakon.rada.gov.ua/cgi-
bin/laws/main](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main)*

Практичні завдання

1. Прочитайте Постанову Верховної Ради і визначте її основну ідею.
2. Згадайте, в яких історичних умовах було прийнято цей документ.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Який статус Української держави визначався у Постанові?
2. Які документи було визнано чинними на території України?

3. Коли мав відбутися референдум з питання підтвердження проголошення незалежності?

42. АКТ ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною в зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року,

– продовжуючи тисячолітню традицію державотворення на Україні,

– виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами,

– здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто

проголошує

незалежність України та створення самостійної української держави – УКРАЇНИ.

Територія України є неподільною і недоторканою.

Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України.

Цей акт набирає чинності з моменту його схвалення.

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ
24 серпня 1991 року

<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>

Практичні завдання

1. Прочитайте документ і визначте основні його положення.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Які причини наведено в документі у якості обґрунтування проголошення незалежності України?
2. Якими є основні положення Акту?

**Основні події українського національного відродження
XIX–XX ст.**

- 1777 р. – видання В.Рубаном у Петербурзі „Краткой летописи Малой России с 1505 по 1700 гг.”.
- 1785–
1786 рр. – підготовка О.Рігельманом „Літописного повествования о Малой России...”.
- 1786 р. – підготовка О.Шафонським праці „Черниговского наместничества топографическое писание...”
- 1791 р. – таємна місія Василя Капніста до пруського короля з пропозицією допомоги визволенню України з-під влади Російської держави.
- 1798 р. – вихід у світ праці Якова Марковича „Записки о Малороссии, ее жителях и произведениях”.
- видання в Петербурзі трьох частин „Енеїди” І.Котляревського.
- 1804 р. – відкриття першої комерційної гімназії в Одесі.
- 1805 р. – заснування Харківського університету.
- передання у Східній Галичині народних шкіл у відання церковних консисторій.
- 1807 р. – створення друкарень при губернських управліннях.
- 1812 р.
(липень-серпень) – формування в Україні 15 добровольчих козацьких полків і земського ополчення після вторгнення Наполеона в межі Російської імперії.
- 1814 –
1818 рр. – етнографічно-збиральницькі подорожі фольклориста З.Доленги-Ходаковського.
- 1815 –
1816 рр. – діяльність опозиційної царизмові організації офіцерів „Залізні персні” у Кам’янець-Подільському.
- 1815 р. – заснування в Перемишлі першого в Галичині просвітницького товариства.
- 1816 – – виникнення в Петербурзі таємної організації

- 1817 рр. офіцерів „Союз порятунку”.
- 1817 р. – відкриття Рішельєвського ліцею в Одесі.
– існування масонської ложі „Понт Евксинський” в Одесі.
– закриття урядом Києво-Могилянської академії.
- 1818 р. – існування таємної організації „Союз благоденства”, діяльність в Україні Тульчинської управи.
- 1818 – існування в Києві масонської ложі
1822 рр. „З’єднаних слов’ян”.
- 1818– існування в Полтаві масонської ложі
1819 рр. „Любов до істини”.
- 1818 р. – вихід у Петербурзі праці Олексія Павловського „Грамматика малороссийского наречия...”
- 1819 р. – видання в Петербурзі першої збірки українських історичних дум М.Цертелевим.
- 1820 р. – вихід у світ книги М. Берлинського „Краткое описание Киева” в Ніжині Гімназії вищих наук.
ліцею в Чернівцях.
- 1821 р. – створення В.Лукашевичем у Полтаві „Малоросійського товариства”.
– створення в Тульчині таємного Південного товариства декабристів.
- 1822 р. – заборона масонських лож.
– видання в Москві чотиритомної праці Д. Бантиш-Каменського „История Малой России”.
- 1822–1825 рр. – діяльність Північного товариства декабристів.
- 1823 р. – існування в Новгород-Волинському таємного „Товариства об’єднаних слов’ян” (у вересні 1925 р. об’єдналося з Південним товариством декабристів).

	– створення Іваном Войцеховичем словника української мови.
1825 р.	– відкриття школи чистописців у Полтаві.
1825 р. (14 грудня)	– відкриття у Одесі музею старожитностей.
1825 р. (29 грудня)	– повстання декабристів у Петербурзі.
1826–1827 рр.	– повстання Чернігівського полку в Україні.
1826 р.	– діяльність у Харківському університеті таємного політичного гуртка.
1827–1828 рр.	– вихід у світ праці Павла Шафарика „Історія слов'янської мови та літератури всіма наріччями”.
1827 р.	– вільнодумство в Ніжинській гімназії вищих наук.
1827 р.	– видання М. Максимовичем у Москві пісенної збірки „Малоросійські пісні”.
1828 р.	– відкриття при Рішельєвському лицейному Інституті східних мов.
	– заснування в Одесі археологічного товариства.
	– вихід у світ праці П. Шафарика „Про походження слов'ян”.
1829 р.	– вихід у світ праць І. Могильницького „Граматика язика словено-руського” і „Відомості о руськом язиці”.
1830-і роки	– існування у Петербурзі гуртка любителів української культури і мови.
1830–1831 рр.	– польське визвольне повстання на Правобережній Україні.
1831–1832 рр.	– вихід у світ книги М.Гоголя „Вечори на хуторі поблизу Диканьки”.
1833–1837 рр.	– діяльність у Львові просвітницького гуртка „Руська трійця”.
1833–1838 рр.	– видання І. Срезневським у Харкові шести збірників фольклорної праці „Запорожская

- старина”.
- 1834 р. – утворення Київського університету св. Володимира.
– видання М. Максимовичем у Москві пісенного збірника „Українські народні пісні”.
- 1837 р. – вихід у світ праці Д. Зубрицького „Нарис з історії руського народу в Галичині”.
– видання „Руською трійцею” альманаху „Русалка Дністрова”.
– вихід у світ праці П. Шафарика „Слов’янські старожитності”.
- 1839 р. – створення в Одесі Товариства історії та старожитностей.
- 1840 р. – вихід у світ поетичної збірки Т.Шевченка „Кобзар”.
- 1841 р. – вихід у світ в Петербурзі альманаху „Ластівка”, у якому всі твори були вперше написані українською мовою.
- 1842–1843 рр. – видання М. Маркевичем у Москві п’ятитомної „Истории Малороссии”.
- 1843 р. – створення при Київському генерал-губернаторстві Тимчасової комісії для розгляду давніх актів.
- 1844 р. – відкриття Технічної академії у Львові.
- Січень 1846 р. – створення Кирило-Мефодіївського братства.
- 1846–1848 рр. – видання в Москві Осипом Бодянським „Літопису Самовидця”, „Истории Русов” та інших праць з історії України.
- 1847 р. – видання праці П.Симоновського „Краткое описание о козацком малороссийском народе...”.
- 1848–1849 рр. – революція в Габсбургській імперії.
- 1848 р. – створення українською шляхтою Галичини свого органу – Руського собору.
- (23 квітня)
- 1848 р. – утворення у Львові української політичної

(2 травня)	організації – Головної руської ради.
1848 р.	– слов'янський конгрес у Празі.
1848 р.	– створення культурно-освітнього товариства „Галицько-руська матиця”.
(25 жовтня)	– перші етнографічні експедиції в Лівобережній та Правобережній Україні.
1850-і роки	
1854 р.	– видання австрійським урядом указу про поділ Галичини на українську і польську провінції, який так і не був виконаний.
1856–1860 рр.	– діяльність Харківсько-Київського таємного гуртка.
1857 р.	– П.Куліш написав українську „Граматику”.
1859–1861 рр.	– відкриття в Україні перших народних бібліотек.
1859 (1860) р.	– утворення Київської громади.
1859–1876 рр.	– видання Старою громадою в Києві газети „Київський телеграф”.
1859 р.	– відкриття в Києві перших недільних шкіл.
1860 р.	– видання П.Кулішем у Петербурзі альманаху „Хата”.
1861–1862 рр.	– видання в Петербурзі українського журналу „Основа”.
1861 р.	– заснування революційної організації „Земля і воля”.
	– видання в Петербурзі „Букваря южнорусского” Т. Шевченка.
	– створення Галицького і Буковинського крайових сеймів.
кінець 1861 – початок 1862 рр.	– виникнення у Галичині руху народовців.
1862 р.	– вихід у світ царського указу про закриття недільних шкіл і бібліотек при них.
(10 червня)	– арешти діячів місцевих громад у Києві, Полтаві та інших містах.
1862 р.	– публікація київськими громадівцями „Отзыва из Киева” з відмежуванням від революційного руху.

- 1863–1864 рр. – визвольне повстання поляків на Правобережній Україні.
- 1863 р. – Валуєвський циркуляр міністра внутрішніх справ про заборону видання українською мовою педагогічної, церковної, наукової літератури та викладання нею у школах.
- 1864 р. – початок діяльності у Львові першого українського професійного театру при товаристві „Руська бесіда”.
- введення в дію положення про реформування середньої школи.
- 1865 р. – відкриття в Одесі Новоросійського університету.
- Друга половина 1860-х років – виникнення у Галичині руху москвофілів.
- 1867 р. – вихід у світ першого тому „Капіталу” К. Маркса.
- прийняття в Австрійській імперії Конституції, яка якою країна перетворювалася на дуалістичну Австро-Угорську монархію.
- 1868 р. – заснування першого в Галичині товариства „Просвіта”.
- університетська реформа.
- надання губернаторам права встановлювати цензуру над друкованими звітами земських зібрань
- 1869 р. – вихід у світ „Маніфесту Комуністичної партії” К.Маркса і Ф.Енгельса.
- відкриття Харківського товариства грамотності.
- етнографічна експедиція під керівництвом П. Чубинського на Правобережну Україну.
- проведення шкільної реформи в Австро-Угорщині, за якою вводилося обов’язкове початкове навчання для дітей від 6 до 14 років.

Кінець 1860-х – 1890-і роки	– другий етап громадівського руху.
Початок 1870-х рр.	– створення О. Терлецьким у Відні гуртку революційно-демократичної молоді.
1870 р.	– заснування у Галичині політичної організації москвофілів – Руської ради.
1871 р.	– створення народницького гуртка „чайковців” у Петербурзі.
1872 р.	– перехід київського гуртка самоосвіти на позиції „чайковців”.
1873 р.	– створення у Львові Літературного товариства ім. Т. Шевченка. – об’єднання народних гуртків Херсона і Одеси та перехід їх на позиції „чайковців”. – об’єднання гуртків „чайковців” Петербурга, Москви, Одеси й Києва в єдину федеративну організацію революціонерів. – заснування Історичного товариства Нестора-літописця в Києві. – створення в Києві Південно-Західного відділу Російського географічного товариства.
1874–1876 рр.	– початок масового „ходіння в народ”. – друкованим органом Київської громади стала газета „Київський телеграф”.
1874 р.	– революційна діяльність народників у селах, містах і містечках; масові арешти народників; спроба об’єднання у Києві громадівців і народовців.
1875 р.	– утворення гуртка „південних бунтарів”. – заснування університету в Чернівцях.
1876 р.	– спроба об’єднання в Одесі громадівців і народовців в одну організацію. – видання Емського указу про заборону видання та ввезення з-за кордону літератури українською мовою, заборона театральних вистав українською мовою.

- створення в Петербурзі народницької організації „Земля і Воля”.
- дозвіл російського уряду на відкриття народних читалень у губернських містах.
- 1878–1882 рр. – видання в Женеві за редакцією Михайла Драгоманова громадсько-політичних і науково-літературних збірників „Громада”.
- 1878 р. – збройний опір жандармам членів одеського гуртка Івана Ковальського.
- видання у Львові праці Івана Франка „Катехізис економічного соціалізму”.
- заснування І. Франком і М. Павликом газети „Праця”.
- нелегальна нарада земської опозиції в Ніжині.
- з відкриттям у Києві жіночих курсів започатковується вища жіноча освіта в Україні.
- нелегальний з’їзд земських діячів у Харкові, збори в Києві ліберальних земців і народників-конституціоналістів для об’єднання своїх сил.
- 1879 р. – збройний опір народників поліції при арешті в Києві.
- розкол „Землі і Волі” на дві самостійні народницькі організації – „Народна воля” й „Чорний переділ”.
- діяльність у Харкові народовольського гуртка І.Глушкова-П.Теллалова.
- арешт і висилка за межі України ліберального гласного Чернігівського губернського земства Івана Петрукевича.
- 1879–1881 рр. – діяльність народовольського гуртка В.Бичкова – І.Левинського в Києві.
- 1880–1881 рр. – діяльність у Києві чорнопередільського гуртка „Південноросійський робітничий союз”.

- 1880 р.
 - діяльність в Одесі народовольської групи Тригоні-Жебуньова.
 - видання в Женеві журналу революційно-демократичного напрямку „Громада”.
 - нелегальний з’їзд ліберальних гласних у Москві.
- 1881–1882 рр.
 - діяльність у Києві народовольського гуртка П.Гортинського.
 - діяльність у Кам’янець-Подільському народовольського гуртка „Подільська дружина”.
- 1881 р.
 - нелегальний з’їзд ліберальних земців у Харкові й затвердження „Програми земського союзу 1881 р...”
- 1882 р.
 - відновлення народовольських організацій у Харкові, Києві, Одесі та інших містах.
 - відкриття професійного театру у Єлісаветграді
 - створення гуртка революційної молоді на чолі з С. Ткаченко у Полтаві.
- 1883–1884 рр.
 - діяльність у Харкові підпільної групи революціонерів М. Іордана – Ю.Буніна.
- 1883 р.
 - створення в Женеві марксистської групи „Визволення праці” й видання нею роботи Г.Плеханова „Соціалізм і політична боротьба”.
- 1884 р.
 - з’їзд у Парижі народовольців.
 - запровадження в Україні церковнопарафіяльних шкіл.
 - новий університетський статут ліквідував автономію університетів.
 - відкриття у Чернівецькому університеті кафедри української мови і літератури.
 - діяльність у Харкові народовольського гуртка С.Балабухи, М.Мерхальова, П.Грабовського.
- 1885 р.
 - центральним представницьким органом

- народовців у Галичині стала Народна рада.
- відкриття у Харкові Південноросійського технологічного інституту – першого вищого технічного закладу в Україні.
- 1887–1889 pp. – діяльність „Харківського соціально-революційної групи робітників”.
- 1888 p. – відкриття пам’ятника Б.Хмельницькому у Києві (скульптор М.Микешин, архітектор В.Ніколаєв).
- дозвіл російського уряду відкривати народні читання у селах
- 1889 p. – об’єднання робітників у перший соціал-демократичний гурток.
- 1890 p. – створення в Одесі першого соціал-демократичного робітничого гуртка.
- створення у Львові першої української політичної партії – Русько-української радикальної партії.
 - проголошення „нової ери” у відносинах між народовцями та представниками галицької крайової організації.
- 1891 p. – організація марксистського гуртка в Києві „Російська група соціал-демократів”.
- створення М.Соловцовим у Києві першого в Україні постійного російського драматичного театру.
 - перше віче в Коломиї – нова форма боротьби західноукраїнського населення
- 1892–1893 pp. – діяльність таємної студентської організації „Братерство тарасівців”.
- 1892 p. – віче з політичними вимогами у Снятині.
- створення галицької соціал-демократичної партії.
- 1893 p. – публікація у Львівському журналі „Правда” програмного документа „Братерства тарасівців” „Кредо віри молодих українців”.

- 1894 р. – дозвіл російського уряду на відкриття народних читань у повітових містах, фабричних і заводських селищах.
– крайове селянське віче з політичними закликами у Східній Галичині.
- 1895 р. – створення студентами Київського університету таємної „Української студентської громади”.
– створення у Харкові перших робітничих соціал-демократичних гуртків.
- 1896 р. – публікація твору Ю.Бачинського „Поновлена Україна” з обґрунтуванням історичної правомірності прагнення українців до створення самостійної держави.
– об’єднання гуртків на Буковині в соціал-демократичну партію.
- 1897 р. – створення в Харкові таємної української студентської громади.
– діяльність організації „Полтавська семінарська громада”.
– у Львові засновано Академію ветеринарної медицини.
- 1898 р. – у Києві відкрито Політехнічний інститут.
– у Києві відбувся загальноукраїнський нелегальний з’їзд студентських громад.
– у Галичині створено Українську націонал-демократичну партію.
– у Катеринославі почало діяти вище гірниче училище.
- 1900 р. – створення Революційно української партії (РУП).
– створення Української соціалістичної партії.
- 1902 р. – створення Української демократичної партії (УДП).
– створення Української народної партії (УНП).

- 1904 р. – створення Української радикальної партії (УРП).
– створення Української соціал-демократичної партії („Спілка”).
- 1905 р. – створення Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП).
– створення Української демократично-радикальної партії (УДРП).
- 1905–1907 рр. – революція в Росії.
– створення мережі культурно-освітніх осередків організації „Просвіта” у різних містах України.
- Червень 1905 р. – повстання на броненосці „Потьомкін”.
1905 р. – публікація Маніфесту Миколи П.
(17 жовтня)
- Листопад 1905 р. – збройні виступи у Севастополі під керівництвом П.Шмідта.
– виступ солдатів у Києві на чолі з Б.Жадановським.
- 1905 р. – виникнення у Лубнах першої в Російській імперії україномовної газети „Хлібороб”.
– скликання у Чернівцях Національної Ради й організаційне оформлення буковинського народовства в політичну партію – Національно-демократичну партію („Національну Раду русинів на Буковині”).
– діяльність I та II Державної думи.
- Квітень 1906 – червень 1907 рр. – створення Української парламентської громади у I Державній думі.
1906 р. – створення Української парламентської громади у II Державній думі.
(1 травня)
1907 р. – створення Товариства українських поступовців (ТУП).
(4 березня)
1908 р.
- 1914–1917 рр. – Україна у Першій світовій війні.
1914 р. – створення Головної Української Ради

(1 серпня) 1914 р.	(ГУР) на чолі з К.Левицьким.
(4 серпня) Серпень 1914 р.	– створення Союзу Визволення України (СВУ) на чолі з Д.Донцовим. – формування Легіону українських січових стрільців (УСС).
5 травня 1915 – листопад 1916 р.	– діяльність Загальної Української Ради на чолі з К.Левицьким.
Грудень 1915 р.	– переформування куренів УСС у полк.
8 березня (23 лютого) 1917 р.	– початок буржуазно-демократичної революції в Росії.
Березень 1917 р.	– створення Української Центральної Ради (УЦР).
19 березня (1 квітня) 1917 р.	– стотисячна українська маніфестація у Києві.
6(19)-8 (21) квітня 1917 р.	– Український національний конгрес.
10 (23) червня 1917 р.	– I Універсал ЦР.
29 червня (3 липня) 1917 р.	– II Універсал ЦР.
25 жовтня (7 листопада) 1917 р.	– III Універсал ЦР (проголошення УНР) і більшовицький переворот в Петрограді.
17 (4) грудня 1917 р.	– Ультиматум Рад наркомун Центральній Раді.
24-25 (11–12) грудня 1917 р.	– I Всеукраїнський з'їзд у Харкові.
Грудень 1917 – березень 1918 рр.	– перша україно-радянська війна.
22(9) січня 1918 р.	– IV Універсал ЦР.
29 (16) січня 1918 р.	– повстання на заводі „Арсенал” і бій під

	Крутами.
9 лютого (27 січня) 1918 р.	– підписання Брест-Литовського миру з країнами Четверного союзу.
Березень 1919 р.	– прийняття Конституції УРСР.
29 квітня 1918 р.	– схвалення Конституції УНР.
	– гетьманський переворот П.Скоропадського.
Листопад 1918 р.	– відкриття Академії наук України.
1918 р.	– відкриття університетів у Києві та Кам'янець-Подільському.
	– відкриття Національної галереї мистецтв, Українського театру драми та опери, Українського історичного архіву, Української національної бібліотеки, Української державної капели, Державного симфонічного оркестру.
	– утворення Української автокефальної православної церкви на чолі з митрополитом В.Липківським.
Серпень 1918 р.	– створення Українського Національного Союзу (УНС).
14 листопада 1918 р.	– створення Директорії УНР.
Січень 1918 р.	– розпочав роботу Трудовий Конгрес.
18 жовтня 1918 р.	– створення Української Національної Ради на чолі з Є.Петрушевичем.
1 листопада 1918 р.	– „листопадовий зрив”.
13 листопада 1918 р.	– проголошення ЗУНР.
Листопад 1918 р.	– початок формування української галицької армії (УГА).
Листопад 1918–	– II радянсько-українська війна.

квітень 1919 р.	
22 січня 1919 р.	– проголошення Акту Злуки УНР і ЗУНР.
6 грудня 1919 – 6 травня 1920 р.	– I „зимовий похід” армії УНР.
21 квітня 1920–12 жовтня 1920 р.	– радянсько-польська війна.
1920 р.	
1920 р.	– створення Є.Коновальцем Української військової організації (УВО).
18 березня 1921 р.	– Ризький мир між Польщею, Радянською Росією і УРСР.
Жовтень – листопад 1921 р.	– II „зимовий похід” армії УНР.
1921 – 1925 рр.	– період діяльності у Львові таємного Українського університету.
1923 – початок 30-х років 1925 р.	– проведення українізації в УРСР.
1925 р.	– створення УНДП (Українського націонал-демократичного об’єднання) на чолі з Д.Левицьким.
1928 р.	– „Шахтинська справа”.
	– заснування Богословської академії на чолі з Й.Сліпим.
1930 р.	– утворення Української католицької народної партії.
1930 р.	– процес над Спілкою визволення України (СВУ).
1931 р.	– справа Українського національного центру (УНЦ).
1920 р.	– створення Української організації військової (УВО) на чолі з Є.Коновальцем.
Вересень 1924 р.	– Татарбунарське повстання.
1929 р.	– створення ОУН (Організації українських націоналістів).
1939 р.	– утворення Українського національного об’єднання у Закарпатті.
Березень 1939 р.	– проголошення Карпатської України.

1 вересня 1939 р.	– початок II Світової війни.
17 вересня 1939 р.	– вступ Червоної Армії на територію Польщі.
1939 – 1941 рр.	– „радянізація” Західної України.
1940 р.	– входження до складу СРСР Північної Буковини, Бессарабії, Хотинщини.
30 червня 1941 р.	– проголошення у Львові Акту відновлення Української держави
Кінець 1941 р.	– утворення Поліської Січі (повстанської армії) М.Бульби-Боровця.
Жовтень 1942 р.	– створення Української повстанської армії (УПА).
Серпень 1943 р.	– III Надзвичайний великий збір ОУН-Б.
11 липня 1944 р.	– створення ГУВР (Української Головної Визвольної Ради) – українського координаційного військово-політичного центру .
1944 р.	– масові депортації кримських татар, греків, болгар, вірмен, західноукраїнського населення.
1946 р.	– Львівський церковний собор.
1947 р.	– операція „Вісла”.
Кінець 1940-х – початок 50-х рр.	– „ждановщина”.
1953 – початок 60-х рр.	– десталінізація в СРСР.
1953-1959 рр.	– реабілітація незаконно репресованих.
60-і роки XX ст.	– „відлига”, зародження шістдесятництва в культурі й дисидентського руху.
1960 р.	– створення клубу творчої молоді у Києві.
1965, 1970 –1972, початок 80-х рр.	– три хвили арештів дисидентів.
1970 р.	– поява „Українського вісника” – головного органу самвидаву.
9 листопада 1976 р.	– створення у Києві Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод (УГГ).

- 1985 – 1991 рр. – прихід до влади М.Горбачова і політика „перебудови”.
- 1987 р. – створення Українського культурологічного клубу, Товариства Лева.
- 1988 р. – відновлення Української гельсінської спілки (УГС).
- 1989 р. – створення Народного Руху України, звільнення В.Щербицького з посади першого секретаря ЦК КПУ.
– прийняття закону „Про мову”.
– створення Товариства української мови ім. Тараса Шевченка.
– створення Українського історико-просвітницького товариства „Меморіал”.
- 1990 р. – живий ланцюг Київ–Львів „Українська хвиля” з приводу 71-ї річниці Злуки.
– утворення Української незалежної видавничо-інформаційної спілки.
– створення Української республіканської партії, об’єднаної соціал-демократичної партії, української селянсько-демократичної партії, української народно-демократичної партії, партії зелених України, Селянської спілки України.
– відновлення УГКЦ (Української греко-католицької церкви) та УАПЦ (Української автокефальної православної церкви).
- 16 липня 1990 р. – Декларація про державний суверенітет.
- 17 березня 1991 р. – референдум з питань про майбутню долю СРСР.
- 24 серпня 1991 р. – Прийняття Акту проголошення незалежності України.
- 1 грудня 1991 р. – референдум, обрання Кравчука Президентом України.
- 28 червня 1996 р. – прийняття Верховною Радою Конституції України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Анпілогова Т. Ю. Національне відродження в Україні XIX–XX ст.: навч.-метод. посіб. для студ. ун-ту спец. „Історія” / Т.Ю. Анпілогова. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2008. – 198 с.
2. Документи з історії України. – [Електронний ресурс]. – Доступ до джерела: <http://www.history.univ.kiev.ua/ukrbooks/perelik.html>
3. Донцов Д. Націоналізм. – Нью-Йорк-Торонто, 1966.
4. Історія України. Документи. Матеріали. Посібн. / Уклад., комент. В. Ю. Короля. – К. : Вид. центр „Академія”, 2002. – 448 с. – (Альма-матер).
5. Конституційні акти України. 1917 – 1920. Невідомі конституції України. – К. : Філософська і соціологічна думка, 1992. – 273 с.
6. Конституція Н. Муравьева . – [Електронний ресурс]. – Доступ до джерела: http://www.hrono.ru/dokum/konst_mur.html
7. Копиленко О.Л., Копиленко М.Л. Держава і право України. 1917 – 1920: навч. посіб. – К. : Либідь, 1997. – 208 с.
8. Літопис української повстанської армії. Передрук підпільного журналу. Том 24. – Торонто, 1995.
9. Национальный вопрос в СССР. Документы. – Самиздат, 1975. – 431 с.
10. Російщення України: наук.-поп. зб. / під ред. Л.Полтави. – Нью-Йорк, 1984. – 324 с.
11. Русская правда или заповедная государственная грамота великаго народа российскаго служащая заветом для усовершенствования государственнаго устройства россии и содержащая верный наказ как для народа так и для временнаго верховнаго правления. – [Електронний ресурс]. – Доступ до джерела: http://vivovoco.astronet.ru/VV/LAW/VV_PES_W.HTM
12. Стецько Я. Українська визвольна конвенція. Твори. Т.1. – Львів, 1987.

13. Українська Гельсінська Група 1978–1982. Документи і матеріали / [сост. і гол. ред. Зінкевич О]. – Торонто-Балтимор: Смолоскип, 1993. – 998 с.
14. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. У 2 т. – Т. 1. – К. : Наук. думка, 1996. – 588 [3] с.
15. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. У 2 т. – Т. 2. – К. : Наук. думка, 1996. – 421 [3] с.
16. Український правозахисний рух. Документи і матеріали Української Гельсінської Групи сприяння виконанню Гельсінських Угод на Україні / [гол. ред. Зінкевич О.]. – Торонто-Балтимор: Смолоскип, 1978. – 478 с.
17. Циркуляр министра внутренних дел П. А. Валуева Киевскому, Московскому и Петербургскому цензурным комитетам от 18 июля 1863 г. – [Електронний ресурс]. – Доступ до джерела: <http://www.saratov.iriss.ru/empires/docs/prill.doc>
18. Эмский указ. – [Електронний ресурс]. – Доступ до джерела: <http://mion.sgu.ru/empires/publications/books/id/433335.html>
19. Яневський Д. Політичні системи України 1917–1920 років: спроби творення і причини поразки / Д. Яневський.. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2003. – 767 с.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Баханов К. О. Дослідницька робота учнів на уроках історії / К. О. Баханов. – Х. : Вид. група „Основа”, 2004. – 144 с.
2. Баханов К. О. Організація особистісно орієнтованого навчання. Порадник молодого вчителя історії / К. О. Баханов. – Х. : Вид. група „Основа”, 2008. – 159, [1]. – (Б-ка журн. „Історія та правознавство”, Вип. 1(49)).
3. Баханов К. О. Організація практики студентів педагогічних університетів з методики навчання історії / К. О. Баханов. – Бердянськ : БДПУ, 2007. – 96 с.
4. Галлагер К. Викладання історії в контексті сприяння демократичним цінностям і терпимості. Викладання і вивчення історії в школі: посібник для вчителів / К. Галлагер. – К. : Право, 1998. – 48 с.
5. Історія епохи очима людини. Україна і Європа у 1900 – 1939 роках : навч. посібн. для 10 кл. загально освіт. навч. закл. / Ю. Комаров, В. Мисан, А. Осмоловський та ін. – К. : Генеза, 2004.
6. Курилів В. Методика викладання історії : навч. посібник. – Л. ; Торонто: Світ, 2003.
7. Мисан В. Особливості роботи з текстовими історичними джерелами / Віктор Мисан. – [Електронний ресурс]. – Доступ до джерела: <http://www.novadoba.org.ua/history/data/development/mysan.html>.
8. Попова Л. В. Алгоритмы учебных действий учащихся на уроках истории: метод. пособие для учителя / Л. В. Попова. – М. : АРКТИ, 2003.
9. Степанищев А. Т. Методика преподавания и изучения истории: в 2-х ч. / А. Т. Степанищев. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – Ч. 1. – 304 с.

Навчальне видання

АНПЛОГОВА Тетяна Юрївна

НАЦІОНАЛЬНЕ ВІДРОДЖЕННЯ В УКРАЇНІ МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

*Підручник-хрестоматія
для студентів спеціальності „Історія”*

Відповідальний за випуск – Анпілогова Т. Ю.
Комп’ютерна верстка – Анпілогова Т. Ю.
Коректор – Должикова Т. І.

Здано до склад. 17. 05. 2010 р. Підп. до друку 16. 06. 2010 р.
Формат 80×64¹/₁₆. Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 17,44.
Наклад 100 прим. Зам. № 113.

Видавець і виготовлювач
Видавництво Державного закладу
„Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”
вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, 91011. т/ф: (0642) 58-03-20.
e-mail: alma-mater@list.ru
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.